

REFORMÁTUS EGYHÁZI KÖNYVTÁR

Új folyam • 1/2

Sorozatszerkesztő
BOGÁRDI SZABÓ ISTVÁN

Kálvin János

AZ APOSTOLOK
CSELEKEDETEI
magyarázata

II. kötet

Kiadja
A Magyarországi Református Egyház
Kálvin János Kiadója
Budapest, 2010

SZABÓ ANDRÁS
fordítását átdolgozta
DOMÁNY JUDIT

TARTALOM

Tizennegyedik rész	7
Tizenötödik rész	29
Tizenhatodik rész	71
Tizenhetedik rész	99
Tizennyolcadik rész	137
Tizenkilencedik rész	157
Husadik rész	176
Huszonegyedik rész	200
Huszonkettedik rész	218
Huszonharmadik rész	232
Huszonnegyedik rész	251
Huszonötödik rész	265
Huszonhatodik rész	275
Huszonhetedik rész	291
Huszonnyolcadik rész	303
Rövidítések	321

Eredeti fordítás © Szabó András, 1941, 1943
Átdolgozott fordítás © Domány Judit, 2010
© A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2010

A kiadvány a Magyarországi Református Egyház által létrehozott
Kálvin János Emlékbizottság
könyvkiadói programja keretében jelenik meg.

TIZENNEGYEDIK RÉSZ

1. Ikóniumban történt, hogy együtt mentek be a zsidók a zsinagógájába, és úgy szóltak, hogy a zsidókból is, a görögökből is igen sokan lettek hívóvé. 2. De azok a zsidók, akik nem hittek, felingerelték és megharagították a pogányokat a testvérek ellen. 3. Mégis elég sok időt töltöttek ott, és bátran szóltak az Úrban bízva, aki bizonyosságot tett kegyelmének ígéje mellett, és megadta, hogy jeleket és csodákat vigyenek véghez. 4. A város népe azonban meghasonlott, és némelyek a zsidókkal, mások meg az apostolokkal tartottak.

1. Az előző fejezetben azt fejtette ki Lukács, hogyan végezte küldetését a pogányoknál Pál és Barnabás. Továbbá úgy tűnhetett, hogy szerencsétlen és baljóslatú a kezdet, mivel nemcsak kiűzték őket Antiokhiából, hanem egyesek elszánt gonoszsága miatt kénytelenek voltak a port is lerázni a lábukról. Jóllehet ezen az egy helyen barátságatlanul fogadták őket, mégsem hátrálnak meg, mivel tudják, hogy az Úr azzal a feltétellel hívta el őket, hogy kötelességüket akkor is teljesítik, ha a világ és a Sátán ellenáll nekik. Látjuk tehát, hogy nemcsak tanításra készen jöttek, hanem a küzdelemre is fel voltak fegyverkezve, úgyhogy az összetűzések közepette is lelkesen folytatták az evangélium terjesztését. Ami egyszer Jeremiásnak megmondatott, az Isten minden prófétájára és szolgájára egyaránt vonatkozik: „Harcolnak ellened, de nem bírnak veled.”¹ Elűzetésük után akárhová menekülnek is, mindenhova ugyanazzal a lélekjelenléttel mennek: ebből kitűnik, hogy nemcsak egy összecsapásra voltak felkészítve, hanem folyamatos harcra; ezt kíséri most figyelemmel Lukács. Először elbeszéli, hogy Ikonionba mentek, és mindjárt hozzát teszi, hogy ott nem valami menedéket kerestek, ahol hallgatva pihenhetnének, hanem bementek a zsinagógába, mintha semmi rossz nem történt volna velük. A κατὰ τὸ αὐτό kifejezést,² amely azt jelenti, hogy „egyszerre” vagy „ugyanabban az időben”, inkább a zsidókra vonatkoztatom, mint Pálra és Barnabásra. Tehát úgy értelmezem, hogy nemcsak ket-

¹ Jer 1,19.

² Rev. Károli új fordítás: „együtt”.

ten mentek be egyszerre, hanem a tömeget követték, amely az ünnepi alkalomra, előre meghatározott időre gyűlt össze. Ebből látjuk, hogy nem titokban beszéltek néhány emberrel, hanem nagy néptömeg jelenlétében. Ezzel bizakodásukat és buzgó törekvésüket bizonyítják. Távol áll tőlük, hogy a gyűlölet elől meneküljenek vagy a veszélytől megijedjenek.

Igen sokan lettek hívővé. Miként az előbb a Lélek erejét mutatta meg Lukács Pálban és Barnabásban, így most Isten más kegyelmét dicséri az általuk elért szerencsés eredményben. Mert az egyetlen beszéd, amelyet tartottak, nemcsak hogy nem volt eredménytelen, hanem Istennek sok gyermeket szerzett mind a zsidók, mind a pogányok közül. Ha ezek közül egy-kettő vagy csak kevés hitt volna, már az is hálát érdemlő jutalma lett volna a fáradságuknak. De az Úr sokkal jobban megerősíti őket, amikor tanításának olyan bő termését aratták le egy pillanat alatt. Tudták ugyanis, hogy nem annyira az ő szavuk, hanem a Lélek ereje fordította olyan sok ember szívét a hit felé: ebből azt is megállapíthatták, hogy Isten kitárt karja védi őket, ami nem csekély mértékben növelte bizakodásukat.

2. *De azok, akik nem hittek.* Megint új üldözés kezdődik ellenük, mégpedig a zsidók részéről, akik mintegy fáklyák voltak a pogányok lelkének felgyújtására. Valószínű ugyanis, hogy a pogányok közömbösen túrték volna, hogy az evangéliumot széltében-hosszában hirdetik, ha azok a fújtatók nem tüzelték volna őket ellenállásra. A *κακῶσαι* szót úgy értelmezem, hogy „gonosz indulattal eltölteni” vagy „ártásra készíteni”.³ Testvéreken, véleményem szerint, Lukács valamennyi kegyes embert értette: tudniillik üldözték azokat, akik az evangéliumhoz csatlakoztak, mintha valamilyen veszedelmes szekta jelent volna meg, hogy viszálykodást szítson, megzavarja a város békéjét, és megrendítse a közállapotokat. Ha valaki mégiscsak Pálra és Barnabásra akarja vonatkoztatni, nem ellenzem különösebben.

3. *Mégis elég sok időt.* Lukács itt elbeszéli, hogy Pál és Barnabás akkor sem távozott a városból, amikor látta, hogy egyesek ellenségesek velük szemben, ugyanis amikor azt mondja, hogy bátran cselekedtek, azt sejteti, hogy volt okuk a félelemre. Ebből láthatjuk, hogy rendíthetetlenül álltak, és ritka lelki nagysággal semmibe vettek minden veszélyt, míg erőszakkal arra nem kényszerítették őket, hogy máshova vándoroljanak. Az *ἐπι κυρίῳ* kifejezést⁴ többféleképpen lehet magyarázni: vagy úgy, hogy az Úr dolgában bátran viselkedtek,

³ Rev. Károli- és új fordítás: megharagították.

⁴ Rev. Károli- és új fordítás: az Úrban.

vagy úgy, hogy az Úr kegyelmében bíztak, és abból merítettek bátorságot. Én azt követtem, ami elfogadottabb volt, hogy szabadon és bátran viselkedtek az Úrban, vagyis hogy nem a saját erejük, hanem Isten kegyelme segítette őket. Nem sokkal később elmondja, hogyan bátorította őket az Úr: tudniillik jelekkel és csodákkal erősítette meg a tanítását. Amikor felismerték, hogy az Úr velük van, és közel van a keze, hogy nekik segítséget nyújtson, ez érthető módon buzgó cselekvésre ösztönözte őket. Lukács azzal, hogy csak egy példát hoz fel, nem zárja ki a többi: az Úr ugyanis más módokon is fokozta bizakodásukat és erősítette őket állhatatosságukban. Úgy tűnik azonban, hogy Lukács elsősorban a csodákról beszélt; mivel Isten azokban mutatta meg erejét nyíltan az egész nép előtt. Tehát Pál és Barnabás bizakodását nem csekély mértékben növelte, amikor az Úr az ő tanításukat így támogatta a megvetéssel szemben. Továbbá meg kell jegyezni azt a kifejezést, hogy az Úr a csodákban bizonyosságot tett az evangélium mellett. Ezzel ugyanis azt mutatja meg, mi a csodák igazi célja. Az első cél az, hogy bizonyítsák nekünk Isten hatalmát és kegyelmét. Mivel azonban ügyetlenül és helytelenül szoktuk azokat magyarázni, hogy ne éljünk vissza velük és ne használjuk rosszra, Isten jóformán sohasem engedi, hogy azokat az ő szavától elválasszuk. Mert ha voltak is csodák az ő szava nélkül, az először is ritkán fordult elő, azután rendkívül csekély hatása volt. A legtöbbször azért mutatott csodákat Isten, hogy őt ne egyszerűen, ne is pusztán méltóságában, hanem igéjében ismerje meg a világ. Így ezen a helyen azt mondja Lukács, hogy a csodák megerősítették az evangéliumot; de nem azért, hogy valami zavaros vallásos érzés töltse el az emberek lelkét, hanem hogy Pál tanításának vezetésével eljussanak Isten igaz tiszteletéhez. Ebből könnyű megérteni, milyen ostobaságot csinálnak a pápisták, amikor pusztán csodákkal igyekeznek eltéríteni a világot Isten és az evangélium tiszteletétől. Meg kell jegyezni azt az elvet, hogy Isten, bármilyen csodát tesz is, sohasem követ más célt, mint azt, hogy az evangélium tekintélye teljes és biztos legyen. Most meg kell vizsgálni, vajon az evangélium parancsolja-e, hogy a halottakhoz imádkozzunk; hogy a bálványoknak füstöljünk; hogy a képzelt szentekre átvigyük Krisztus dicsőségét; hogy fogadalmi zárandoklatokat tartsunk; hogy Istentől idegen szertartásokat találjunk ki, amelyekről említést sem tesz Isten igéje. Márpedig nem fér össze az evangéliummal, hogy ezeknek a babonáságoknak ott helyük legyen. Ebből következik, hogy a pápisták fonák módon az evangélium segítőkészkezeiből ostromgépeket építenek annak ostromlására. Kletartozik az is, amikor Lukács azt mondja, az Úr megadta, hogy a

szolgái keze által csodák történjenek: ezekkel a szavakkal arra figyelmeztet, hogy csak szolgák voltak, akik az Úrnak engedelmeskedtek, de az Úr volt a szerző, aki az ő kezüket és munkájukat használta. Ezért, ha helyesen szólunk, nem mondhatjuk, hogy Pálé és Barnabásé voltak a csodák, hanem egyedül Istenéi, aki így cselekszik az emberek által, hogy a saját dicsőségét nem engedi elhomályosítani az emberek szolgálata által. Ezenkívül meg kell jegyezni, hogy Lukács itt azért dicséri az evangéliumot, hogy előttünk kedvesebbé tegye. A kegyelem beszédének nevezi, édes ízzel kedveskedik nekünk, mivel az evangélium kínál üdvösséget e világnak Krisztus által. Észre lehet venni az ellentétet a törvénnyel, amelyben csak átok hangzik. Jegyezzük meg tehát: Isten azért szól hozzánk az evangéliumban, hogy megbékéljen velünk, és az irántunk való jóindulatáról bizonyosságot tegyen. Nem változtat ezen, hogy a megátalkodottaknak halál illata halálra,⁵ mivel ők a bűnösségük által nem változtatják meg az evangélium természetét. A jelekről és a csodákról lásd, amit a második résznél mondtunk.⁶

4. *A város népe azonban meghasonlott.* Most következik egy fordulat, amikor a város népe két pártra szakad, és végül Pál és Barnabás a nép zavargása miatt kénytelen máshova távozni. Ha kutatjuk a meghasonlás eredetét, az biztosan az evangéliumból származott; pedig semmi sem áll nagyobb ellentétben vele, mint viszálykodást kelteni. Az emberek gonoszága azonban azt eredményezi, hogy az evangélium, amely az egység köteléke kellene hogy legyen, amint a nyilvánosság elé kerül, alkalmat ad a zavargásokra. Ezért ha valahol valami szakadás támad, mielőtt elítélnénk azokat, akik látszólag a szerzői, gondosan mérlegelni kell, kinek kell tulajdonítani a bűnt. Itt azt halljuk, hogy egy város népe meghasonlott, mert egy részük Krisztushoz csatlakozott. Az Isten Lelke ezt Pál és Barnabás dicséretére hirdeti, és nem becsmérlésére. Ma is ugyanehhez a szabályhoz kell magunkat tartani, nehogy hamis gyűlölet nehezédjék az evangéliumra, ha nem vezet el mindenkit egyformán Istenhez, és a gonoszok lázadoznak ellene. Szánalmas dolog látni, ha az emberek egymással összetűznek. Minthogy azonban átkozott az az egység, amely mindannyiunkat elválaszt Istentől, így százszor jobb, ha néhányan elszakadnak az egész világtól, és közben Istennel barátságos viszonyban vannak, mintha azon az áron váltanák meg a békességet a világgal, hogy Istennel állandó meghasonlásban vannak.

⁵ 2Kor 2,16

⁶ Az ApCsel 2,22-nél.

5. *De a pogányok és zsidók vezetőikkel együtt összefogtak, hogy bántalmazzák és megkövezzék őket.* 6. *Ők azonban ezt megtudva elmenekültek Likaónia városaiba, Lisztrába, Derbébe és a környékre,* 7. *és ott hirdették az evangéliumot.* 8. *Lisztrában élt egy sánta lábú ember, aki születésétől fogva sánta volt, és sohasem tudott járni.* 9. *Ő hallgatta Pál beszédét, aki rátekintett, és látta, hogy van hite ahhoz, hogy meggyógyuljon.* 10. *Ezért hangosan így szólt hozzá: „Állj a lábaidra egyenesen!” Ekkor az talpra ugrott, és járt.*

5. Figyeljük meg, hogy meddig tartották magukat Krisztus szent katonái. Az ellenség pusztá jelenléte nem futamítja meg őket, de amikor az ellenségeskedés fellángol, és a megkövezés veszélye fenyeget, még ha a tanításuknak sok híve van is, nem küzdenek tovább, hanem Krisztus mondására emlékezve, mellyel a hívőket figyelmezteti, hogy állhatatossággal nyerik meg majd a lelküket,⁷ kitérnek az ellenség haragja elől. Még ha menekülnek is, nehogy vakmerően a halálba rohanjanak, állhatatosságuk az evangélium hirdetésében eléggé bizonyítja, hogy nem ijedtek meg a veszélytől. Lukács ugyanis hozzáteszi, hogy más helyeken is hirdették az evangéliumot. Ez a félelem helyes mértéke, amikor Krisztus szolgái nem dobják oda magukat önként az ellenségnek, hogy az legyilkolja őket, de mégsem szűnnek meg kötelességüket teljesíteni, és a félelem sem akadályozza meg őket abban, hogy engedelmeskedjenek Isten elhívásának; sőt ha kell, a halálon keresztül is mennek, hogy feladatukat elvégezzék.

8. *Lisztrában egy sánta lábú ember.* Egy csodáról számol be Lukács, amely valószínűleg egy volt a sok közül, de mivel emlékezetes volt az eredménye, csak ezt említi. Később ugyanis látni fogjuk, hogy mi történt. Lukács ismerteti a körülményeket, amelyek az isteni erőt jobban megvilágítják, amikor azt mondja, hogy az az ember sohasem tudott járni, és születésétől fogva sánta volt, de Pál egyetlen szavára mindenki szemé láttára hirtelen meggyógyult, és addig tehetetlen lábával olyan gyorsan mozgott, hogy minden nehézség nélkül talpra ugrott.

9. *Ő hallgatta Pál beszédét.* Első helyen áll a hallás, hogy tudjuk: Pál tanításából származott a hit, amelyet később dicsérni fog Lukács. Tehát miután Pált hallotta, reménykedett a gyógyulásban. Felmerül azonban a kérdés, hogy vajon ez különösképpen neki volt-e megígérve, mert Isten nem azt parancsolja, hogy bármiben reménykedjünk, amikor az örök üdvösséget felkínálja az evangéliumban. Azt válaszolom, hogy a Lélek keltette a sántában ezt az egyedi és rendkívüli

érzést, amely másfelől Pálban is megvolt, amikor az ő hitét pusztán ránézésből felismerte. Lehet, hogy az evangéliumot sokan elfogadják, mégsem gyógyulnak meg a betegségekből, amelyekben szenvednek. Minthogy azonban Isten elhatározása az volt, hogy a sántában megmutatja az ő kegyelmének különös módját, a sánta lelkét előkészítette és alkalmassá tette arra, hogy befogadja ezt a többletet. Ezért nem szabad általános szabályt alkotni abból, hogy a sánta azt hitte, meg fog gyógyulni, de különös volt az előkészítés arra, hogy a gyógyulás ajándékában részesüljön. Ez a hitnek is különös megnyilatkozási formája, amely helyet ad a csodának: ez Isten fiainak többségéből hiányzik, bár az örökbefogadás Lelkével meg vannak áldva.

Aki rátekintett. Tudjuk, milyen kétes és csalóka az emberi arc. Tehát nem lehetett abból biztosan megítélni a hitet, amelynek egyedül Isten a tanúja, de amint már említettem, a sánta hite a Léleknek titokzatos ösztönzésére nyilvánvaló lett Pál előtt, minthogy a Lélek volt az apostolok egyedüli vezetője és mestere a csodatételekben.

10. *Ezért hangosan így szólt:* a legtöbb régi és igen megbízható kézirat hozzáteszi: „Mondom neked Jézus Krisztus nevében.” Valóban látjuk, milyen gondosan emlegették az apostolok minden csodában Krisztus nevét, s ezért valószínűnek tartom, hogy Lukács azt érzékeltette, ami most a kéziratokban nincs benne. Amit később hozzátesz Lukács, hogy a sánta talpra ugrott, az nemcsak az isteni erő dicséretére szolgál, hanem annak a bizonyosága volt a gyors engedelmesség, hogy az Úr jól előkészítette a sántát, hogy lélekben már járt, amikor a lába még halott volt. Ámbár a gyors felugrás jobban láthatóvá tette Isten erejét, és Pál is azért emelte fel a hangját, hogy a változás annál nagyobb hatással legyen a tömegre.

11. *Amikor a sokaság látta, amit Pál tett, likaóniai nyelven így kiáltottak:* „Az istenek jöttek le hozzánk emberi alakban!” 12. *Barnabást Zeusznek mondták, Pált pedig Hermésznek, mivel ő volt a szóvivő.* 13. *Zeusz papja pedig, akinek a temploma a város előtt volt, bikákat és koszorúkat vitt a kapuk elé, és a sokasággal együtt áldozatot akart bemutatni nekik.*

11. *Amikor a sokaság.* Ez a történet gazdag tanúbizonyosága annak, mennyire hajlamosak az emberek a hiúságra. Pál nem hirtelen kiáltotta hangosan, hogy „Állj a lábaidra”, hanem a Krisztusról mondott beszéd után tette oda, mint valami záradékot, a nép mégis a saját bálványainak tulajdonítja a csodát, mintha egy szót sem hallott volna Krisztusról. De talán nem is csoda, hogy a barbár emberek a csodát hirtelen megpillantva visszaestek abba a babonás hitbe, amelyet gyer-

mekkoruktól szívták magukba. Nagyon gyakori, sőt velünk született hiba, hogy Isten munkáit helytelenül értelmezzük. Ebből származnak a pápaságban azok a durva és babonás agyszülemények, hogy a csodákhoz vakmerően ragaszkodnak, de a tanításra nem figyelnek. Nekünk annál figyelmesebbeknek és józanabbaknak kell lennünk, nehogy Isten erejét, amely a mi üdvösségünkre felragyog, testi érzéssel megrontsuk, ami olyan könnyen megesisik. Az sem csoda, hogy az Úr olyan kevés csodát akart tenni és olyan rövid időszakban, nehogy az emberek kénye-kedve az ellenkező célra fordítsa azokat, mert nem méltó, hogy a nevét kitegye a világ szeszélyének: pedig ez szükségképpen megtörténik, amikor a bálványokra viszik át, ami az övé, vagy a hitetlenek eltorzítják az ő munkáit, hogy hamis kultuszokat hozzanak létre, amikor az ígét háttérbe szorítva bármilyen általuk elképzelt istenséget megragadnak.

Az istenek emberi alakban. Az ilyen vélekedés régi mesékből származott, amelyek az eredetüket mégis a valóságból vették. A költők művei tele vannak olyan gyerekes elbeszélésekkel, hogy a földön gyakran láttak isteneket emberi alakban. Mégis hihető, hogy ez nem légből kapott dolog, hanem inkább a pogány emberek áttették a mesékbe azt, amit a szent atyák egykor az angyalokról meséltek. Az is lehetséges, hogy a Sátán különféle szemfényvesztésekkel csalta meg az embereket, amikor azok ámulatba estek. Annyi bizonyos, hogy a hitetlenek koholmányai megrontották azt, ami Istené volt, amikor átkerült hozzájuk. Ugyanígy kell vélekedni azokról az áldozatokról is, amelyeket Isten kezdettől fogva követelt a híveitől, hogy a kegyesség és az istentisztelet külső jegyeivel rendelkezzenek. Miután azonban a hitetlenek más isteneket eszeltek ki maguknak, az áldozatokat a maguk szentségtörő kultuszára használták fel. A lükaoniaiak meglátják a szokatlan erőt a sánta gyógyulásában, és megállapítják, hogy ez isteni munka: eddig helyes. Az azonban helytelen, hogy szokásos tévedésük folytán Pálból és Barnabásból hamis isteneket csinálnak maguknak. Mert mi az oka, hogy Barnabást Pál elé helyezik, hacsak nem az, hogy a Hermészről, az istenek hírnökéről kitalált gyerekes elképzelést követik, amely beléjük ivódott? Ez a példa arra figyelmeztet minket, milyen nagy baj gyermekkorban hozzászokni a tévedésekhez, mert azok Isten munkáinak hatására, amelyeknek azokat ki kellene küszöbölniük, még megrögzöttebbek lesznek.

13. *Zeusz papja pedig.* Lukács nem mondja meg, milyen indulat fűtötte azt a papot, hogy olyan buzgó volt, de valószínű, hogy mivel igen böcsőges kereszt reménye tárult fel, a kapzsiság hajította. A jövőre nevezve ugyanis nagy nyereség reménye csillant fel az ő számára, ha

mindenfelé elterjedt volna a híre, hogy itt megjelent Zeusz, ugyanis ezt követte volna az a hiedelem, hogy a lüsztrai templom Zeusz előtt kedvesebb a többinél. Ahol pedig ilyen babonáság tölti el az emberek lelkét, ott semmi költséget nem kímélve ajánlják fel az adományokat. Erre a világ magától is hajlamos, de az áldozó papok is hozzájárulnak, mint valami fújtatók. Nem kétséges, hogy az egész népet a nagyra-vágyás hajtotta, hogy olyan mohón akartak Zeusz neve alatt Pálnak áldozatot bemutatni, hogy a város híre és előkelősége ragyogóbb legyen. Innen van az, hogy a Sátán olyan féktelen a csalásban, miközben a papok a nyereségre pályáznak, a népet pedig gyönyörködteti a tévedések megerősítése.

14. Amikor meghallották ezt az apostolok, Barnabás és Pál, ruhájukat megszagatva a sokaság közé futottak, 15. és így kiáltottak: „Emberek, miért teszitek ezt? Mi is hozzátok hasonló emberek vagyunk, és az evangéliumot hirdetjük nektek, hogy ezekből a hiábavaló dolgokból térjete meg az élő Istenhez, aki teremtette az eget és a földet, a tengert és mindent, ami bennük van. 16. Ő az előző nemzedékek során megengedte, hogy minden nép a maga útján járjon, 17. bár nem hagyta magát bizonyosság nélkül, mert jótévőők volt, a mennyből esőt adott nektek és termést hozó időket; bőven adott nektek eledelt és szívbéli örömet.” 18. Így szóltak, és nagy nehezen lebeszélték a sokaságot arról, hogy áldozatot mutasson be nekik.

14. Amikor meghallották ezt az apostolok. Amikor Pál és Barnabás ruhájukat megszagatva a sokaság közé futott, ebből kitűnik, milyen buzgóság lángolt bennük az Isten dicsősége iránt, hogy nem érik be szavakkal, hanem ahogy erejükből telik, megzavarják az áldozatok előkészületeit. Néha megtörténik, hogy a képmutatók is elutasítják a megtiszteltetést, amely a mértéket meghaladja, de színlelt szerénységükkel még jobban felkeltik maguk iránt az egyszerű emberek figyelmét. Pálban és Barnabásban semmi ilyen nincs, ugyanis szavakkal és egész magatartásukkal nyíltan kimutatják, hogy az a tisztelet, amelyet a lüsztraiak irántuk tanúsítottak, annyira nem tetszik nekik, hogy a legnagyobb istentelenségnek tartják. Ilyen szent haragra kell gyűlni Isten szolgálóinak, valahányszor azt látják, hogy Isten dicsőségét az emberek istentelensége sérti vagy megingatja. Csak az szolgál őszintén és igaz hittel Istennek, aki a buzgóságnak azt az indulatát veszi fel, amelyről Pál azt mondja a második Korinthusi levél 11. részében,⁸ hogy akikre az Úr az egyháza gondozását bízta, azok az ő Uruk di-

⁸ Vö. 2Kor 11,2.

csőségének bizonyításában nem kevésbé bátrak és buzgók legyenek, mint amilyen éberem őrökdi feleségének erkölce felett a férj. Tehát gondosan ügyelni kell, hogy ne engedjük, hogy ránk kényszerítsenek egy olyan tiszteletet, amely Isten dicsőségét elhomályosítaná, sőt ellenkezőleg, mihelyst Isten dicsőségének bármilyen meggyalázását tapasztaljuk, törjön elő az a heves indulat, amelynek példáját Pálban és Barnabásban látjuk. Jóllehet ezzel a buzgósággal elsősorban az egyház tanítói kell hogy felruházva legyenek, de minden egyes hívőnek keményen haragra kell lobbannia, amikor azt látja, hogy Isten tiszteletét bemocskolják vagy másra átviszik, mivel mindenkiről írva van: „Mert a házad iránti féltő szeretet emészt; rám hull a gyalázat, ha téged gyaláznak.”⁹ Hogyha azok a szent emberek, akik még testben éltek, ennyire irtóztak a bálványimádástól, mit gondolunk, milyen lehet ma a felháborodásuk, mikor már minden testi érzéket levettek? Nagyon csalódik a világ, ha azt hiszi, hogy jószolgálatot tesz nekik, ha nevüket és személyüket a saját babonás hitéhez felhasználja. Ők lesznek az elsők, akik tisztelőik ellen fellázadnak, és valósággal meg fogják mutatni, hogy soha semmi sem volt drágább nekik, mint az, hogy Isten tisztelete sértetlen maradjon. Vegyük hozzá, hogy nem eshet rajtuk nagyobb sérelem, mint az, hogy az Istentől elragadott tiszteletben őket részesítik: és ez szükségképpen megtörténik, mihelyst képzeletben valami isteni tulajdonsággal ruházzák fel őket. Amit Lukács elbeszél, hogy Pál és Barnabás megszagatták ruháikat, miként a Szentírás más helyeiből is elég jól kitűnik, általános szokás volt a keletieknél, valahányszor vagy nagy szomorúságot vagy irtózást akartak kifejezni külső gesztussal. Amikor Lukács Pállal együtt Barnabást is apostolnak nevezi, a szó jelentését azt az eredetit meghaladóan kiterjeszti, amelyet Krisztus vezetett be az ő egyházában, miként Pál is a híres apostolok közé számítja Andronikoszt és Juniászt.¹⁰ Tulajdonképpen evangélisták voltak, és nem apostolok, hacsak nem azért, mert Pál mellé társul adták Barnabást, és mindkettőt azonos hivatali rangba soroltuk. Így az apostoli cím őt valóban megilleti.

15. Emberek, miért teszitek ezt? Szemrehányással kezdik, ahogy az ügy megkívánja. Azután kifejtik, miért küldettek, majd az egy Istenről beszélnek, és arra figyelmeztetnek, hogy a világ őt nem ismeri. Végül, hogy a szívekből kitöröljék az ördög csalárdságait, azt mondják, ez a tudatlanság nem menthető. Tehát a beszéd első része feddés, amellyel elítélik a lüsztraiakat, amiért helytelenül halandó embereket imádnak

⁹ Zsolt 69,10.

¹⁰ Róm 16,7.

Isten helyett. Ámbár nem tűnik elég erősnek az érv, amelyet felhoznak. Ebből ugyanis könnyen arra lehetne következtetni, hogy nem lenne tilos azoknak a tisztelete, akiket a halál megszabadított az emberi nyomorúságoktól. Így érintetlenül megállna a pogányok összes babonája, akik csak halottakat szoktak az istenek közé számítani. Ugyanígy leplezték bálványimádásukat a pápisták is, akik inkább a halottak csontjait, a fát és a köveket imádják, mint az élő embereket. Azt válasszom, hogy Pál és Barnabás az adott helyzetből merítették az érvet: Mi gyarló emberek vagyunk, tehát tévesen és helytelenül képzelitek, hogy istenek vagyunk, és tévesen és helytelenül tiszteltek minket istenekként. Ha a bálványimádásról általában lenne szó, annak elítélésére mindig önmagában elegendő ok lesz, hogy egyedül Istent illeti meg a kegyes tisztelet, és ezért szentségtörés, ha az a tisztelet csak részben is teremtményeknek szól, legyenek azok akár angyalok, akár emberek, akár csillagok. Sokszor azonban az alkalom hozza magával, hogy sok mindent egy szempontból bálványimádásnak mondanak, ami más szempontból nem az, de a szóban forgó ügyben nem csekély jelentőséggel bír, miként Pál és Barnabás, azáltal, hogy olyan embereknek vallják magukat, akik ki vannak téve mindenféle nyomorúságnak, alkalmas érvet találnak a nép haragjának megfékezésére.

Hirdetjük nektek. Az ellenféltől vett érv. Itt ugyanis elmondják, hogy érkezésük célja egészen más volt, tudniillik az, hogy megszüntessék a babonásokat, amelyek korábban el voltak terjedve. Ez éppen olyan, mintha azt mondták volna: A csoda megindít és ámulatba ejt titeket? Akkor higgyetek a szavainknak. A mi küldetésünknek ugyanis az a célja, hogy minden kitalált istenség, amely eddig tévedésben tartotta a világot, vesszen el és pusztuljon el. Ez az általános tanításuk, amellyel nemcsak a pilanatnyi őrjöngést fékezik meg, hanem elítélnék mindenféle babonáságot, és mindent, amit maguktól találtak ki az emberek. Meg kell jegyezni azt a meghatározást, hogy hiábavaló minden vallás, amely Isten tiszta és világos igéjétől eltér és elfajul. Az ígét ugyan kifejezetten nem említi, mivel a pogányokhoz beszéltek, de mivel Istent helyesen csak az ő parancsa szerint lehet tisztelni, Pál szavaiból az következik, hogy az emberek ostobán, hiábavalóan és haszontalanul fáradoznak, amikor eltérnek attól a tisztelettől, amelyet Isten rendelt és helyesnek tart, mert semmi igazság és erő nincs a vallásban, ha nem egyedül Isten tűnik ki benne. Ebből ered, hogy a világ nagyobb részében sohasem virágozott tisztán és sértetlenül a kegyesség, ugyanis csak azon fáradoztak, hogy a régi bálványimádást megszüntessék. Közben azonban nem törődtek a másik oldallal, azzal, hogy a bálványok elhagyása után az egy Istenhez gyűjtsék

az embereket. Némelykor a bálvány nevét Isten nevével felcserélték, mindazonáltal tovább ragaszkodtak a régi tévedésekhez, amelyeket meg kellett volna szüntetni. Így a nagy Kübelé papjai, a Gallusok kezdték a nőtlenséget, a Vesta-szűzeknek helyébe az apácák vagy nővérek léptek, a Pantheont a Pantagion követte, a szertartások helyébe hasonló szertartásokat állítottak. Végül az istenek egész seregét hozták be, amelyekről azt gondolták, hogy törvényesek lesznek, ha szenteknek álcázzák őket. Így nem tisztázódnak a tévedések, nem lehet megtisztulni a hibáktól, és az istentelen és mocskos istállók sem változnak Isten templomaivá, hanem Isten neve istentelen szennyyel keveredik, és magát Istent mocskos istállóba viszik be. Jegyezzük meg azért, hogy az apostolok nemcsak arra törekedtek, hogy véget vessenek a bálványimádásnak, amely a régebbi korokban el volt terjedve, hanem minden hibát megszüntetve arra is ügyeltek, hogy a jövőben a tiszta vallás jusson uralomra.

Aki teremtette az eget. Tudjuk, hogy a tanításnak az a rendje, hogy az ismertebb dolgokból kell kiindulni. Amikor Pál és Barnabás a pogányokhoz beszélt, hiába próbálta volna őket azonnal elvezetni Krisztushoz. Tehát máshonnan kellett kezdeniük, ami a közfelfogástól nem volt olyan távol, hogy azok ismertetése után rátérjenek Krisztusra. A lüsztraiak abban a tévedésben éltek, hogy több isten van. Pál és Barnabás ezzel szemben azt mondja, hogy a világ teremtője egy. Miután eloszlatták azt a téves felfogást, hogy több isten van, már elő volt készítve az átmenet a másik részre, hogy elmondják, milyen az az Isten, aki mennynek és földnek teremtője. Ma más módszert kell alkalmaznunk a pápistákkal szemben. Azt vallják, hogy egy Isten van, és elismerik a Szentírást. Tehát csak az van hátra, hogy az Írásból bebizonyítsuk nekik, milyen Isten, és mit akar, hogy milyen módon tiszteljék őt az emberek.

16. *Az előző nemzedékek során.* Mivel a lüsztraiak azzal az ellenvetéssel élhettek volna, hogy az az Isten eddig ismeretlen volt, Pál és Barnabás ezt megelőzi, és elismeri, hogy mindenki sötétségben tévelygett, és az egész emberiség vaksággal volt megverve, de hangsúlyozza, hogy a világ bűnös tudatlanságából nem kell előítéletet alkotni. A hitetlenek előtt két nem kis akadály volt: a hosszú idő és majdnem minden pogány nép egyező véleménye. Pál és Barnabás mindkettőt egyszerre lerombolja: azt mondják, hogy ha sok évszázadon keresztül tévedésben volt a világ, és értelem és megfontolás nélkül tévelygett, ezért számotokra ne legyen kevésbé értékes Isten igazsága, amikor felragyog, ugyanis mivel az örök és nem változik, méltatlan dolog azzal szembeállítani az évek hosszú sorát. Azt is állítják, hogy az emberek

nagy létszámában sincs oltalom. Az egyenes úttól nem téríthet el titeket az egész világ összeesküvése, mondják. Minden nemzetet vakság lett úrrá, de Isten most rátok ragyog. Tehát ki kell nyitni a szemeket, és nem kell a sötétségben gubbasztani, még ha azelőtt minden nép sötétségbe merült is.

A maga útján. Ha csak annyit mondott volna, hogy Isten engedelmsé-vel egészen addig az ideig képzeltétek, már abból könnyű lett volna arra következtetni, hogy mindenki csak tévelyeghet, amíg nem Isten irányítja. Sokkal világosabban beszél, amikor az emberek útjait tévelygéseknek nevezi. Ebből ugyanis világosan megtanuljuk, hogy mit ér az emberi okosság és értelem az üdvösség útjának megtartásában. Minden nép a maga útját járta – mondja –, vagyis a sötétben és a halálban tévelygett. Ez éppen olyan, mintha azt mondaná, hogy az egész világon az igazi értelem egyetlen szikrája sem maradt volna. Tehát az igazi kegyesség egyetlen szabálya, hogy a hívők ne bízzanak többé saját értelmükben, hanem teljesen rendeljék alá magukat Istennek. Az emberek útjai most sem mások, mint régen, és minden idők példái arra tanítanak, hogy milyen szerencsétlenül vakoskodnak azok, akik előtt nem világít Isten igéje, jóllehet úgy vélekednek, hogy másoknál élesebben látnak. Az emberek nagyobb része mindjárt a világ kezdete óta mindenféle babonaságra és helytelen kultuszra alacsonyodott le. Honnan van ez? Csakis onnan, hogy a saját elképzeléseiket követték. Amikor úgy tűnhetett, hogy az özönvíz megtisztította a világot, az mindjárt visszaesett ugyanazokba a hibákba. Tehát nincs annál végzetesebb, mint a saját okosságunkra támaszkodni. Egyébként Pál és Barnabás itt nem mondja el, miért engedte Isten, hogy a világ olyan sokáig tévelyegjen. Egyedül Isten akaratát kell az igazságosság legfőbb törvényének tartanunk. Istennek mindig a legjobb oka van arra, hogy mit tesz. Minthogy azonban ez előttünk gyakran rejtve van, a mi kötelességünk az, hogy az ő titokzatos elhatározásait alázattal csodáljuk. Mindenesetre el kell ismerni, hogy a világ megérdemelt egy ilyen pusztulást, de hogy Isten miért könyörült meg inkább egy koron, mint a többin, azt nem lehet mással indokolni, mint azzal, hogy így akarta. Ezért Pál az idő teljességének nevezi,¹¹ amit az evangélium terjesztésére Isten előre megállapított, hogy ne kelljen más alkalmat keresni. Emlékezetünkben kell tartani, amiről az első résznél volt szó, hogy nem a mi dolgunk, hogy olyan időkről és alkalmakról tudjunk, amelyeket az Atya a maga hatalmába helyezett.¹² Ez megcáfolja

¹¹ Gal 4,4.

¹² ApCsel 1,7.

a pápisták gáncsoskodását, amikor lehetetlennek tartják, hogy Isten eltúrte, hogy az egyház olyan hosszú ideig tévelyegjen. Mert honnan származtak a pogány népek, kérdelem én, ha nem Nőé bárkájából, ahol megvolt az egyháznak valami sajátos tisztasága? Még a szent Sém utódai is elfajultak a többiekkel együtt. Sőt Izrael, Isten választott kin- cse maga is hosszú ideig magára volt hagyva. Ezért nem csoda, ha Isten Krisztus uralma alatt ugyanúgy vakssággal büntette azokat, akik az ő igéjét megvetették, mint régen.

17. *Bár nem hagyta magát bizonyosság nélkül.* Itt Pál és Barnabás meg- fosztja a pogányokat attól a lehetőségtől, hogy tudatlanságra hivat- kozzanak. Mert bármennyire is kedvüket lelik az emberek a saját agyszüleményeikben, mégis tévedésükről meggyőződve ahhoz a mentséghez menekülnek, hogy semmiféle bűnt nem lehet nekik tulajdonítani, hanem inkább Isten volt kegyetlen, aki még arra sem méltatta azt, akiről látta, pusztulás fenyegeti, hogy egy intő jellel vissza- hívja. Ennek a hiábavaló ellenvetésnek Pál és Barnabás elejét veszi, amikor arra figyelmeztet, hogy Isten úgy maradt rejtve, hogy közben bizonyosságot tett magáról és Isten voltáról. Mégis meg kell vizsgálni, hogy ez a két körülmény hogyan függ össze egymással, ugyanis ha bizonyosságot tett magáról Isten, nem tűrhette el, amennyiben rajta állt, hogy a világ tévelyegjen. Azt válaszolom erre, hogy az a bizonyágtét- tel, amelyről itt szó van, olyan volt, hogy az embereket megfosztotta a mentségtől, de az üdvösségre nem terjedt ki. Igaz ugyanis az apos- tolnak az a mondása, hogy hit által értjük meg, hogy a világokat Isten szava alkotta.¹³ Márpedig a hit nem az ég és a föld pusztja szemlélé- séből származik, hanem az ige hallásából. Ebből következik, hogy az emberek csak az ige vezetésével juthatnak el Isten üdvösséget hozó megismeréséhez. Ez azonban nem zárja ki, hogy az ige nélkül se leg- yen mentségük, mert jóllehet természettől fogva fosztattak meg a vi- lágosságtól, mégis a saját gonoszságuk miatt vakoskodnak, ahogy Pál mondja a Római levél első részében.¹⁴

Esőt adott nektek és termést hozó időket. Isten kezdettől fogva igéjé- ben jelentette ki magát az egész emberiségnek, mindazonáltal Pál és Barnabás kimutatja, hogy nem volt olyan kor, amelyet Isten ne része- sített volna jótéteményeiben, amelyek bizonyítani tudják, hogy az ő hatalma irányítja a világot. Minthogy azonban a tanítás világossága több évszázadon át el volt temetve, azért mondják csak, hogy Isten a természet bizonyosságaiban mutatta meg magát. Egyébként valószínű,

¹³ Zsid 11,3.

¹⁴ Róm 1,20.

hogy Isten műveinek nagyszerűségét illő dicséretekkel magasztalták, de Lukács meglepődött azzal, hogy csak a dolgok lényegét érintse. Azt azonban nem gondolnám, hogy aprólékosan és filozófusok módjára értekeztek volna a természet titkairól, ugyanis tanulatlan közönséghez beszéltek. Ezért egyszerűen kellett előadni, amit a legműveltelebbek is tudtak. Abból az alapelvből indulnak ki, hogy a természet rendjében bizonyos és világos Isten megnyilatkozása: az eső öntözi a földet, a nap melege növényeket éltet rajta, minden évben olyan bő termés van, hogy ebből biztosan lehet következtetni arra, hogy van valamilyen Isten, aki mindent igazgat. Mert sem az ég, sem a föld nem magától mozog, és még kevésbé véletlen folytán. Tehát a természetnek ez a csodálatos működése világosan mutatja Isten gondviselését, és akik azt mondták, hogy a világ örök, nem szívük érzését mondták el, hanem rosszindulatú és durva hálátlansággal Isten dicsőségét igyekeztek elnyomni, és ezzel elárulták arcátlanságukat.

Bőven adott nektek eledelt és szívbéli örömet. Az emberek istentelensége, ha nem ismerik fel Istent, annál méltóbb a büntetésre, hogy Isten a műveiben nemcsak a szemük elé tárja dicsőségének bizonyosságait, hanem mindent a hasznukra is rendel. Hiszen miért világítanak az égen a nap és a csillagok, ha nem azért, hogy az embereknek szolgáljanak? Miért hull csapadék az égből? Miért hoz terményeket a föld, ha nem azért, hogy az embereknek táplálékot adjon? Tehát Isten nem azért helyezte az embert a földre, hogy mint valami színházban a műveinek tétlen szemlélője legyen, hanem, hogy miközben az ég és a föld minden áldását élvezzi, Isten bőkezűségének magasztalásában gyakorolja magát. Vajon nem több mint utálatos a gonoszság, hogy most a dolgok nagy bőségében nem indítja meg Istennek ekkora jósága? Hogy Isten a mi szívünket eledellel betölti, azt jelenti, hogy bőven ellátja táplálékkal, amely az emberek kívánságait kielégíti. Az öröm szóval Pál és Barnabás azt fejezi ki, hogy Isten végtelen bőkezűségével többet ad az embereknek, mint amennyit a szükségletük megkövetel, mintha azt mondanák, hogy nem annyi ételmet ad az embereknek, amennyivel erejüket újratermelik, hanem amennyi a szívüket is felvidámítja. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy többnyire az történik, hogy az emberek inkább éhesen nyögnek, mint jóllakottan örülnek, azt válaszolom, hogy a természet rendje ellen van, amikor Isten az emberek bűnei miatt visszahúzza a kezét. Isten bőkezűsége ugyanis, amelyet Barnabás és Pál itt hirdet, magától áradna felénk szüntelen, ha a bűneink akadályát nem tartaná vissza. Mert soha sincs olyan terméketlenség, amelynek folytán teljesen elapadna az áldás, amely az emberek táplálásában nyilvánul meg. Helyesen mondja a próféta: „Nyisd ki

a szádat, és én megtöltöm”,¹⁵ hogy tudjuk: a saját bűnünk miatt éhezünk, amikor nem fogadjuk el a mennyei áldást. De akármilyen megátalkodottak vagyunk is, Isten atyai szeretete a méltatlanokhoz is utat tör magának. Az egész emberi nem a tanú rá, hogy sohasem szűnnek meg Isten jótéteményei, amelyekben mint Atyánk jelenik meg.

18. *Így szóltak, és nagy nehezen lebeszéltek.* Fentebb azt mondta Lukács, hogy nemcsak szavakkal éltek, hanem a sokaság közé is futottak. Most hozzáteszi, hogy az a heveség alig tudta lecsillapítani a nép őrjöngését. Ebből kitűnik, milyen eszeveszetten és féktelenül hajlamos a világ a bálványimádásra. Mert ha isteneknek tartják őket, miért nem hisznek a szavuknak, amikor az őket meg nem illető tiszteletet visszautasítják? A bálványimádók valamennyien abban a betegségben szenvednek, hogy mindig készek az igát lerázni, ha a vallás nem az ő véleményüknek van alárendelve. Ezért nem csoda, hogy a próféták gyakran emlegetik: az embereket úgy ragadja el a babona vak szenvedélye, ahogy az állatokat hajtják az ösztöneik.

19. *Antiókiából és Ikóniumból azonban zsidók érkeztek oda, akik annyira felbujtották a tömeget, hogy megkövezték Pált, és kivonszolták a városon kívülre, mivel halottnak hitték.* 20. *De amikor körülvették a tanítványok, felkelt, és visszament a városba. Másnap pedig Barnabással együtt elment Derbébe.* 21. *Miután hirdették az evangéliumot ebben a városban, és sokakat tanítvánnyá tettek, visszatértek Lisztrába, Ikóniumba és Antiókiába.* 22. *Erősítették a tanítványok lelkét, és bátorították őket, hogy maradjanak meg a hitben, mivel sok nyomorúságon át kell bemenniük az Isten országába.*

19. *Érkeztek oda.* Pálnak és Barnabásnak nehéz visszatartani a népet attól, hogy áldozatot mutasson be nekik. A semmirekellő emberek pedig azonnal, minden fáradság nélkül meggyőzték őket, hogy hogyan kövezzék meg Pált, akit az imént még istennek tartottak. Ebből kitűnik, mennyivel inkább hajlamos a világ a babonaságra, mint az Isten iránti igazi engedelmségre, és milyen követelőző a babona, amely mindig uralkodni akar Isten tiszteletének elrendelésében. Az Úr szolgálói csak arra törekednek, hogy az Úr iránti engedelmséghez elvezessék az embereket, mert ez az egyedüli üdvösség és boldogság. Semmiféle uralmat nem követelnek maguknak, nem nyereség-hajhászok. A világ azonban nem képes elviselni őket, ugyanis majdnem mindenki zúgolódik ellenük, néha zavargás is támad. Akik Istennel

szemben annyira makacsok, túlságosan is hiszékenyek a csalókkal szemben, és mohón alávetik magukat a zsarnokságuknak. Így engedték meg a pápának, hogy kénye-kedve szerint csúfot úzzön a szerencsétlen lelkekből, és nemcsak hogy szolgál módjára elnyomja, hanem kegyetlenül gyötörje is őket. Akármit parancsolt, engedelmesen fogadták, és ma is, noha lehetetlen törvényeket hoz, még csak pisszenni sem mer senki. Közben Krisztus boldogító igáját¹⁶ kevesen fogadják el. Tehát ez a történet szemléletesen lefesti nekünk a világ gonoszságát. Pál Hermész néven mindenki tetszésére uralkodhatott volna. Nem akar isten lenni; amiért hűségesen szolgálja Krisztust, megkövezik. Állhatossága dicsértetik, hogy azt kövessük. Az Úr csodálatos módon megtartotta, de ami őt illeti, a legkegyetlenebb halálnak volt kitéve. Tehát úgy kell tekinteni ezt a megkövezést, amelyet a második Korinthusi levélben említ,¹⁷ mintha meghalt volna. Továbbá nem kétséges, hogy a tömeg fellázadt ellene. Így akármilyen erőszakos cselekményt követnek el az istentelenek Krisztus szolgálóival szemben, nincs vizsgálat. Hallgatnak a törvények; az ítékezés szünetel; a hatóság alszik; nincs semmi védelem.

20. *De amikor körülvették.* Jóllehet Pált senki sem védte, Lukács mégis azt mondja, hogy a kegyes emberek aggódtak az életéért, de visszafogták magukat, nehogy valami nagyon veszélyes dologgal próbálkozzanak eredménytelenül, amikor csak titokban tudtak segíteni. És valóban mindig azt kell nézni, mit bízott ránk Isten. Ha én a partról látnék valakit az örvényben, de nem tudnék kezét nyújtani a hajótöröttnek, mi más tehetnék, minthogy az Úr kegyelmébe ajánljam? Ha azonban van valami remény a segítségre, akkor vállalni kell a veszélyt. Nem fogjuk tehát azt mondani, hogy Pált gyávaságból hagyták el a tanítványok, amikor nem volt módjukban segíteni. A szeretetüket és a gondoskodásukat bizonyítják, amikor körülállják, ahogy ott fekszik.

Elment Derbébe. Ebből világosan kitűnik, hogy Pál valami csoda folytán menekült meg, mivel egy nappal azután, hogy mint halottat kitétték, mintegy megújulva és sértetlenül útnak indul. Ebből arra is következtethetünk, milyen legyőzhetetlen volt a szíve minden bajjal szemben. Nem is keresi a magányt, ahol mint kiszolgált katona a nyugalmat élvezné, hanem visszamegy azokra a helyekre, ahol nem sokkal azelőtt súlyosan bántalmazták. Lukács először mégis azt mondja el, hogy a derbéieknél gyülekezetet alapítottak. Azután hozzáteszi,

¹⁶ Mt 11,30.

¹⁷ 2Kor 11,25.

hogy Pál és Barnabás visszatértek azokhoz a gyülekezetekhez, amelyeket ők alapítottak, hogy bátorítsák a tanítványokat. Ezzel azt fejezi ki, hogy az ige nem pusztán nevelésre szolgál, amikor csak tanítja a hallgatót, hanem a hit megerősítésére is, figyelmeztetés, buzdítás és bizonyítás által. Krisztus nemcsak azzal bízta meg a szolgálóit, hogy tanítsanak, hanem hogy buzdítsanak is. Pál is azt hirdeti, hogy az Írás nemcsak a tanításra hasznos, hanem a buzdításra is.¹⁸ Ezért ne gondolják a pásztorok, hogy elvégezték a kötelességüket, amikor a népet becsületesen beavatták a helyes ismeretbe, ha ezzel a résszel nem foglalkoznak. Ugyanakkor a hívők se hanyagolják el Isten igéjét, mintha felesleges lenne annak olvasása vagy hirdetése, mivel nincs senki, akinek ne lenne szüksége az állandó megerősítésre.

22. *És bátorították őket.* Ez volt a megerősítés különös módja, hogy a tanítványokat, akik elfogadták és vallották az evangéliumot, buzdítással folytatásra ösztönzik, mert korántsem vagyunk olyan készségesek és buzgók a munkára, amint illenék. Ezért ösztönzésre szorul a lustaságunk, és a hidegségünket fel kell melegíteni. Továbbá, mivel Isten az övéit különféle küzdelmekkel akarja edzeni, Pál és Barnabás figyelmezteti a tanítványokat, hogy legyenek készek a megpróbáltatások elviselésére. Nagyon szükséges ez a figyelmeztetés, hogy küzdenünk kell ezen a világon azért, hogy kegyes és szent életet éljünk. Ha a testünk nem okozna nekünk semmi kellemetlenséget, ha a Sátán fondorlataitól nem kellene tartanunk, ha a gonoszok semmilyen sérelmet nem okoznának nekünk, nem lenne olyan fáradságos kitartani, minthogy élvezetes lenne a kellemes és kényelmes úton járni. Mivel azonban mindenfelől és minden pillanatban számtalan támadás ér minket, és ezek a végkimerülésig gyötörnek bennünket, ezért lesz nehéz az út, és ezért olyan ritka erény az állhatatosság. Tehát hogy célba jussunk, fel kell készülnünk a harcra. Itt egyébként nemcsak az üldözötésekről van szó, amelyekkel az ellenség minket kivont karddal és tüzeket gyújtva fenyeget, hanem Lukács nyomorúságnak nevez minden viszontagságot, amivel tele van az istenfélő emberek élete. Nem mintha csak a hívők lennének nyomorultak, mivel ez a jók és a rosszak közös sorsa. Innen az a híres közmondás, hogy a legjobb nem megszületni, a második legjobb pedig minél előbb meghalni.¹⁹ De míg Isten a hitetleneket gyakran kíméli és kedvező körülményekkel áldja meg őket, a saját gyermekei iránt szigorúbb és keményebb, ugyanis az Úr a közös nyomorúságokon kívül külön is gyötöri őket sok kellemetlenség-

¹⁸ 2Tim 3,16.

¹⁹ Vö. Sophoklész, Oidipus Kolónosban 1224–1228.

gel, és olyan megpróbáltatásokkal alázza meg őket, hogy a testük felett tartja a vesszőt, hogy az ne féltelenkedjék, és felébreszti őket, hogy ne feküdjenek a földön álomba merülve. Ehhez hozzájönnek továbbá az istentelenek gyalázkodásai és sértegetései, ugyanis mintegy a világ szeméjének kell lenni.²⁰ Az istentelenek kinevetik az egyszerűségeket; de leginkább Istent gúnyolják. Végül a gonoszok szeszélye nyílt erőszakban tör ki. Így sok gyötrellem éri őket, és lehetetlen, hogy ennyi ellenség között az életük ne legyen zaklatott és nyugtalan. Mégis ez a legjobb vigasztalás, ami a lelkek megerősítésére is bőségesen elég: hogy ez a nehéz és göröngyös út vezet Isten országába. Ebből ugyanis arra következtetünk, hogy az istenfélő emberek nyomorúságai nagyobb boldogságot jelentenek, mint a világ minden gyönyörűsége. Jegyezzük meg tehát, számunkra az első törvény az, hogy sok megpróbáltatást kell elviselnünk, de ugyanakkor a keserűség enyhítésére azt is tegyük hozzá, hogy ezeken keresztül jutunk el Isten országába. Továbbá haszontalan és ostoba azoknak a fecsegése, akik ebből arra következtetnek, hogy a türelem érdemeket szerez az örök üdvösséghez, amikor itt nem az üdvösség okáról van szó, hanem arról, hogy miként szokott banni Isten az övéivel a világban. Vigasztalás van hozzáfűzve, nem azért, hogy a munkák méltóságát és érdemeit kiemelje, hanem csak azért, hogy bátorítsa a kegyes embereket, nehogy összeroskadjanak a kereszt terhe alatt. Amint említettük, az emberek kivétel nélkül sok bajnak vannak kitéve, de a megátalkodottak számára a csapások nem mások, mint a pokol előcsarnoka, ezzel szemben a tiszta életűek esetében szerencsésen és jól végződnek, sőt az üdvösség segítőeszközei, mivel Krisztussal egyesítik őket. Meg kell jegyezni, hogy Pál és Lukács nem egyszerűen többes számot használ, hanem határozottan sok nyomorúságról beszél, nehogy valaki azt képzelje, hogy ha egyet-kettőt vagy néhányat elviselt, akkor már túl van rajta, és végül elbukják. A hívőknek tehát tisztában kell lenniük azzal, hogy állandó nyomorúságokon kell keresztülmenniük. Továbbá legyenek felkészülve az üldöztetésnek nemcsak egy, hanem több különböző fajtájára, ugyanis ha Isten egyesekkel szelídebben bánik is, mindazonáltal az övéi közül senkinek sem kedvez úgy, hogy a gyötrődésektől mentes legyen.

23. Miután pedig gyülekezetenként előjárókat választottak nekik, böjtölve és imádkozva az Úrnak ajánlották őket, akiben hittek. 24. Azután Pizidián áthaladva eljutottak Pamfiliába, 25. hirdették az igét Pergében, és lementek Attáliába. 26. Innen Antiókhiaiba hajóztak, ahonnan az Isten kegyelmébe

²⁰ Vö. 1Kor 4,13.

ajánlva indították el őket a most elvégzett munkára. 27. Amikor megérkeztek, összehívták a gyülekezetet, és elbeszélték, milyen nagy dolgokat tett velük az Isten, és hogy kaput nyitott a pogányoknak a hitre. 28. Aztán elég sok időt töltöttek ott a tanítványokkal.

23. *Miután pedig előjárókat választottak nekik.* Ebből kitűnik, hogy nem elég, ha az embereket egyszer bevezették a kegyesség tanításába, és a hit lényegét értik, hanem folyamatosan előbbre kell haladni. Ezért Krisztus nemcsak apostolokat küldött, hogy az evangéliumot terjesszék, hanem azt is megparancsolta, hogy pásztorokat állítsanak, hogy az evangélium hirdetése állandó legyen, és mindennap gyakorolják. Ezt a Krisztus által bevezetett rendet követi Pál és Barnabás, amikor az egyes gyülekezetekhez pásztorokat jelölnek ki, hogy távozásuk után ne szűnjék meg és ne hallgasson a tanítás. Ezért ez a hely arra tanít, hogy a gyülekezet nem lehet meg rendszeres szolgálat nélkül, és Isten előtt csak az számít keresztyénnek, aki egész élete folyamán szívesen tanul. Úgy értelmezem, hogy itt azokat nevezik előjáróknak,²¹ akik a tanítás munkájával voltak megbízva, ugyanis Pál szerint voltak olyanok is, akik csak az erkölcsök felett örködtek.²² Amikor azt mondja Lukács, hogy gyülekezetenként választották őket, ebből kitűnik, mi a különbség az ő munkájuk és az apostoloké között. Az apostoloknak ugyanis sohasem volt meghatározott állomáshelyük, hanem mindig ide-oda jártak, hogy újabb gyülekezeteket alapítsanak. Ezzel szemben minden egyes gyülekezethez egy-egy pásztorot rendeltek, mintegy rájuk bízva a gyülekezet védelmét.

Választottak. A görög χειροτονεῖν ige azt jelenti, hogy valamiről kézfeltartással szavazni, ahogy a népgyűlésen szokás. Az egyházi szerzők azonban a χειροτονία szót más értelemben használják, tudniillik az ünnepélyes beiktatás szertartásánál, olyan értelemben, amit a Szentírásban kézzel tartásnak neveznek. Ez a kifejezés találóan érzékelteti a pásztorok választásánál követett törvényes eljárást is. Lukács azt mondja, hogy Pál és Barnabás presbitereket választ. De vajon ők maguk csinálják-e ezt? Ezt a dolgot inkább szavazásra bízzák. Tehát a pásztorokat szabadon választotta a nép, de hogy ne legyen valami zűrzavar, Pál és Barnabás mint irányítók elnökölnek. Így kell értelmezni a laodiceai zsinat határozatát, amely megtiltja, hogy a népre bízzák a választást.

²¹ Kálvin, mint a Vulgata, megtartja a presbiter szót (rev. Károli: véneket). Én (D. I.) az új fordítás szóhasználatát követem.

²² Vö. 1Tim 5,17; 1Theosz 5,17.

Böjtölve és imádkozva. Imádkozásuknak kettős célja volt: először az, hogy Isten a bölcsesség és a döntés Lelke által irányítsa őket, hogy a legjobb és a legalkalmasabb embereket válasszák, ugyanis tudták, nem rendelkeznek akkora bölcsességgel, hogy ne tévedhetnének. Nem bíztak annyira a saját ítélőképességükben, hogy ne tudták volna: a legfontosabb elemek Isten áldásától függnék. Nap mint nap látjuk, hogy az emberek tévesen ítélnék, ha hiányzik az égi irányítás, és fáradozásaik semmivé válnak, ahol nincs jelen Isten keze. Az istenfélő emberek abból indulnak ki, Isten Lelkét hívják segítségül, hogy elhatározásaikat ő irányítsa. Ha minden dologban meg kell tartani ezt a szabályt, akkor valahányszor az egyház vezetéséről van szó, amely teljes mértékben az ő akaratától függ, különös gonddal ügyelni kell, hogy mindent csak az ő vezetésével és irányításával próbáljunk tenni. Az imádkozás másik célja pedig az volt, hogy Isten lássa el a szükséges ajándékokkal azokat, akiket megválasztottak pásztoroknak, mert az emberi erő kevés ahhoz, hogy ezt a munkát úgy végezzék, ahogy kell. Tehát ehhez is kéri Isten segítségét, Pál és Barnabás kezdeményezésére. Böjtölés is járul az imádkozáshoz, mint segédeszköz, hogy fokozza annak hevét. Tudjuk ugyanis, hogy egyébként milyen hidegek vagyunk. Nem mintha mindig éhgyomorrra kellene imádkozni, mivel Isten a jóllakottakat is hálaadásra hívja, de nagyon hasznos ez az eszköz, ha valami miatt arra van szükség, hogy a szokottnál buzgóbban imádkozzunk. Már kifejtettük, hogy milyen komoly dolog a pásztorok választása, tudniillik a gyülekezet épségének megóvásáról van szó. Ezért nem csoda, ha Lukács azt írja, hogy rendkívüli könyörgéseket tartottak. Érdemes megfigyelni a böjtölésnek ezt a gyakorlását, nehogy azt képzeljük, mint a pápisták, hogy az érdemszerző munka, és ne is lássuk benne Isten tiszteletét, amikor önmagában nem az, és nincs is semmi jelentősége Isten előtt, ha nem valami másra irányul.

Az Úrnak ajánlották őket. Ebből először is megértjük, hogy mennyire törődött Pál és Barnabás azoknak az üdvösségével, akik az ő gondos fáradozásuk eredményeként tértek meg az Úrhoz. Azt is bizonyítják, hogy a test gyengesége miatt az emberek több veszélynek vannak kitéve, semmint hogy a hitük a saját kiválóságuk folytán szilárd lehetne. Tehát az az egyedüli oltalom, ha Isten állandóan vigyáz azokra, akiket egyszer maga mellé vett. Egyébként amikor azt mondja Lukács, hogy Istennek ajánlották őket, akiben hittek, ezzel nem csekély mértékben növeli bizakodásunkat: mivel Isten saját munkájának tartja azok megtartását és oltalmazását, akik Isten ígését igaz hittel elfogadták.

24. *Pizidián áthaladva.* Már említettük, hogy Pál és Barnabás a pizidiai Antiokhiába ment. Most, hogy vissza akarnak térni a szíriai Antiokhiába, ahonnan kiküldettek, áthaladnak Pizidián, amely a kettő között fekszik a Taurus-hegység felé. Pergé és Attaleia szomszédos városok. Mivel Lukács azt mondja, hogy csak az egyikben hirdették az igét, ebből arra lehet következtetni, hogy nem mindenütt kínálkozott nekik alkalom a tanításra, mivel azt sehol sem szokták elhanyagolni vagy eltagyni.

26. *Ahonnán az Isten kegyelmébe ajánlva indították el őket.* Lukács azt mondhatta volna, hogy ott lettek a pogányok apostolaivá, de a körülírással világosabban kifejezi, hogy nem emberek küldték őket, és nem is a saját erejükben bízva kezdtek bele valamibe, hanem az egész vállalkozásukat annak sikerével együtt Isten tette lehetővé számukra, aki annak szerzője volt. Igehirdetésük tehát nem emberi munka volt, hanem Isten kegyelmének műve. A kegyelem szó egyaránt vonatkozik a Lélek erejére és hatására, valamint a jóindulat minden más jelére, mivel ingyen van minden adomány, amit Isten az ő szolgáltnak ad. A mondatot tehát így lehet érteni: Istenhez imádkoztak, hogy áraszsa ki kegyelmét, azzal segítse szolgáltnak fáradozását.

27. *Összehívták a gyülekezetet, és elbeszélték.* Ahogy azok, akik küldetésükből visszatérnek, be szoktak számolni arról, hogy mit végeztek, így Pál és Barnabás is röviden beszámol az útról a gyülekezetnek, hogy abból kitűnjék, milyen híven jártak el megbízatásukban, és egyidejűleg arra buzdítsák a híveket, hogy adjanak hálát Istennek, mint-hogy maga a dolog bőséges anyagot szolgáltatott ahhoz. Ezért Lukács nem azt mondja, hogy elbeszélték, hogy mit tettek, hanem azt, hogy mit tett általuk az Úr. Szó szerint: „velük”, de a héberben ez annyit jelent, mintha azt mondanánk: „bennük” vagy „általuk” vagy „irántuk”, vagy egyszerűen „nekik”, részes esetben. Ezért nem azt mondja Lukács, hogy σὺν αὐτοῖς, hanem μετ' αὐτῶν. Ezt azért jegyzem meg, nehogy valaki tudatlanságból a dicsőség egy részét Pálnak és Barnabásnak tulajdonítsa, mintha Istennek társai lettek volna a munkában, amikor épp ellenkezőleg, az Úrnak mint egyedüli szerzőnek tulajdonítanak minden kiváló tettet, amelyet véghezvittek. Lukács mindjárt hozzáteszi, hogy az Úr kaput nyitott a pogányoknak a hitre. Jóllehet a pogányokhoz küldték őket, a dolog, újdonságánál fogva, mégis csodálatot kellett. A zsidókat nemcsak ez a hirtelen változás döbbsentette meg, hanem az is szörnyűség volt számukra, hogy tisztátalan és Isten országától idegen emberek Ábrahám szent utódai közé keveredjenek, hogy együtt alkossák Isten egyedüli egyházát. Most magából az eredményből megtudják, hogy nem hiába adattak a pogányoknak az

apostolok. Továbbá Lukács nemcsak azért mondja, hogy az Úr kaput nyitott a pogányoknak a hitre, mivel külső szóval hirdettetett nekik az evangélium, hanem azért is, mivel Isten Lelke által megvilágosítva eredményesen hívtak el a hitre. A mennyek országa az evangélium külső hirdetése által nyílik meg előttünk, de csak az lép be, akinek Isten a kezét nyújtja; csak az jut be, akit a Lélek belülről vezet. Tehát Pál és Barnabás az eredménnyel igazolja, hogy Isten helyeselte és jóváhagyta az elhívásukat, mivel a pogányok hite mintegy Isten keze által formált pecsét volt annak megerősítésére, miként Pál mondja a Római levél 16. részében²³ és a második Korinthusi levél 3. részében.²⁴

²³ Róm 16,25–26.

²⁴ 2Kor 3,3.

TIZENÖTÖDIK RÉSZ

1. Némelyek, akik Júdeából jöttek le, így tanították a testvéreket: „Ha nem metélkedtek körül a mózesi szokás szerint, nem üdvözülhettek.” 2. Mivel pedig Pálnak és Barnabásnak nem kis viszálya és vitája támadt velük, úgy rendelkeztek, hogy ebben a vitás ügyben Pál, Barnabás és néhányan mások is menjenek fel az apostolokhoz és a vénekhez Jeruzsálembe. 3. Miután a gyülekezet útnak indította őket, áthaladtak Fönícián és Samárián, elbeszélték a pogányok megtérését, és nagy örömet szereztek minden testvérnek. 4. Amikor megérkeztek Jeruzsálembe, örömmel fogadták őket az apostolok és a vének, ők pedig elbeszélték, mi mindent tett velük Isten.* 5. Előálltak azonban néhányan, akik a farizeusok pártjából lettek hívőkké, és azt mondták, hogy körül kell metélni azokat, és meg kell parancsolni nekik, hogy tartsák meg Mózes törvényét.

1. Lukács most azt kezdi elbeszélni, hogy miután Pál és Barnabás az evangélium esküdt ellenségeivel szemben vívott különböző csatákban derekasan helytállt, otthon is háború tette őket próbára. Így minden módon igazolniuk kellett a tanításukat és a szolgálatukat, hogy annál világosabb legyen, Isten szerelte fel őket a Sátán és a világ támadásaival szemben. Nem közönséges megerősítése volt a tanításuknak, hogy az annyi mesterkedés ellenére érvényesült, és a terjedését annyi akadály sem tudta megszakítani. Ezért hirdeti nagyszerűen Pál, hogy kívül harcok, belül félelmek miatt kellett gyötrődnie.¹ Különösen ez a történet méltó arra, hogy megjegyezzük. Jóllehet mindnyájan természetünknel fogva rettegünk a keresztől és mindenféle üldöztetés-től, mégis több veszélyt rejtenek magukban a belső viszályok azzal, hogy bátorságunkat megtörhetik vagy meggyengíthetik. Amikor a zsarnokok hevesen ránk támadnak, a test fél, és akik nincsenek a bátorság Lelkével megajándékozva, azok teljes szívükből reszketnek, de akkor a lelkiismeretünket tulajdonképpen semmiféle kísértés nem éri, ugyanis felismerjük az egyháznak mintegy végzetszerű állapotát.

* Rev. Károli Gáspár-ford.: Mikor pedig megérkeztek Jeruzsálembe, a gyülekezet és az apostolok és a vének fogadták őket, és ők elbeszélték, mily nagy dolgokat cselekedtek az Isten ö velük.

¹ 2Kor 7,5

Amikor azonban a testvérek ellenkeznek egymással, és az egyházon belül van összetűzés, a gyenge lelkek szükségszerűen nyugtalanoknak, sőt ingadoznak, különösen amikor a tanításról folyik a vita, amely egyben a testvéri egység szent köteléke is. Végül semmi sem árt jobban az evangéliumnak, mint a belső ellentétek, mivel ezek nemcsak megzavarják a gyenge lelkeket, hanem az istenteleneknek is alkalmat adnak arra, hogy rosszat mondjanak rólunk. Ezért figyelmesen meg kell jegyezni ezt a történetet, hogy tudjuk, nem új dolog, hogy azok között is támad valami nézeteltérés a tanítás körül, akik ugyanazt az evangéliumot vallják, mivel a könnyelmű emberek csak úgy tudnak nevet szerezni maguknak – amire esztelenül vágnak –, hogy a saját agyszüleményeikkel hozakodnak elő. Pedig bizonyos, hogy miként egy az Isten, úgy egy az ő igazsága is. Ezért Pál, amikor a híveket kölcsönös egyetértésre akarja buzdítani, ezzel érvel: „egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség” stb., Efezusi levél, 4. rész.² De amikor azt látjuk, hogy gonosz emberek állnak elő, akik megpróbálják az egyházat is pártokra szakítani, és magát az evangéliumot is téves magyarázatokkal megrontani vagy gyanússá tenni, fel kell ismernünk a Sátán mesterkedését. Ezért mondja Pál másutt: „szükséges, hogy legyen szakadás is, hogy a kipróbáltak nyilvánvalókká legyenek”.³ És bizony az Úr csodálatos bölcsességgel megghiúsítja a Sátán furfangját, az övéinek hitét pedig ilyen próbákkal vizsgálja meg, és az ő igéjét fényes győzelemre viszi, és azt cselekszi, hogy még világosabban ragyog fel az az igazság, amelyet a gonoszok megpróbáltak elhomályosítani. De illő kifejeznie a történet minden körülményét, amelyet Lukács feljegyzett.

Akik Júdeából jöttek le. Ez az ürügy nagyon alkalmas volt akkor a jámbor lelkek megcsalására. Jeruzsálem nem ok nélkül állt a legnagyobb tiszteletben az összes gyülekezet előtt, mivel úgy tisztelték, mint anyjukat, ugyanis az evangélium abból a forrásból indult ki mintegy patakokon keresztül, onnan áradt szét. Jönnek azok a csalók, és háttérbe szorítják az apostolokat, és azzal dicsekednek, hogy csak azt adták elő, amit tőlük tanultak. Ez porhintés a tudatlanok szemébe, a könnyelműek és gonoszak pedig mohón kapnak a felkínált káprázat után. A gyülekezet összezavarása, mint a vihar, a jókat és a mérsékelteket is megrázza, úgyhogy kénytelenek ingadozni. Megjegyzendő a Sátánnak az a fortélyja, hogy visszaél a szent életűek nevével, hogy így ámítsa az egyszerű embereket, akik a neves emberek tisztelete folytán nem mernek magával a dologgal foglalkozni. Lukács nem fejt

² Ef 4,5.

³ 1Kor 11,19.

ki, milyen indulat hajtotta azokat a semmirekellőket. Mégis valószínű, hogy *κακοζήλια*, rosszul értelmezett buzgóság volt az oka, hogy Pállal és Barnabással szembeszálltak. Vannak ugyanis olyan nyakas emberek, akiknek csak az tetszik, amit ők mondanak. Látták, hogy Jeruzsálemben megtartották a körülmetélkedést és a törvény más szer-tartásait. Akármerre mennek, sehova sem tudnak újat vagy valami mást vinni, mintha annak az egy gyülekezetnek a példája az összes többi a törvény erejével kötelezné. Bár ezeket rosszul értelmezett buzgóság indítja arra, hogy zavart keltsenek, belülről mégis a saját nagy-ravágyásuk hajtja és valami makacsság ösztökéli őket. Közben a Sátán megkapja, amire vágyik, hogy a kegyes emberek porhintéssel megzavart lelke alig tudja megkülönböztetni a fehéret a feketétől. Tehát elő-ször attól a veszedelemtől kell óvakodni, hogy a saját szokását senki se tegye a másik számára szabállyá; és ne egy gyülekezet példája legyen mértékadó a közös szabályra. Azután arra is ügyelni kell, hogy a dolog vagy az ügy megítélését ne akadályozza és ne homályosítsa el az, hogy tekintettel vagyunk az emberi személyekre. Ha a Sátán a világosság angyalának adja ki magát,⁴ és Isten szent nevével gyakran szentségtörő módon visszaél, mi különös van abban, ha ugyanazzal a gonosszaggal a szent életű emberek nevére hivatkozva téveszt meg? Az eredmény mégis meg fogja mutatni, hogy az apostoloknak a leg-kevésbé sem állt szándékukban a törvény igáját rákényszeríteni a pogányokra. A Sátán azonban ezzel a csalárdsággal próbálta meglepni őket. Többnyire úgy történik, hogy akik Krisztus tanítását támadják, azok szolgálóinak neve alatt lépnek fel. Tehát az egyedüli orvosság jó-zan ítélettel hozzáfogni magának a ténynek a megvizsgálásához. A botránkozást is illik megelőzni, nehogy azt gondoljuk, hogy Isten hű szolgálói azért kerültek szembe egymással, mert a Sátán az ő nevük mögött rejtőzködik, hogy valami árnyakat bocsásson a küzdelembe, és ezzel megijessze az egyszerű embereket.

2. Mivel pedig nem kis viszálya és vitája támadt. Nem könnyű megpróbáltatás volt, hogy Pált és Barnabást belesodorták a lármás viszályba. Már maga a meghasonlás is elég baj volt, de sokkal nagyobb baj, amikor úgy fellángol a küzdelem, hogy kénytelenek ellenségesen küzdeni a testvérek ellen. Vegyük hozzá a szégyent, amely – mint látták – a tudatlan és egyszerű emberek előtt rájuk nehezedett, mintha makaességgükkel ők zavarták volna meg a gyülekezet békéjét. Úgy szokott lenni, hogy Krisztus szolgálói, miután igazságtalan zaklatásban volt részük, és a jó ügy védelmében hűséges munkát végeztek, végül

⁴ 1Kor 11,14

annyi nehézség után kénytelenek minden gyűlöletet magukra venni. Tehát legyőzhetetlen lelki nagysággal kell rendelkezniük, hogy ne törődjenek a baljós híresztelésekkel, amelyeket róluk terjesztenek. Ezért dicsekszik másutt Pál azzal, hogy szorongatásban volt része.⁵ Egyébként Krisztus szolgálóinak mérsékletet kell tanúsítaniuk, hogy amennyiben rajtuk áll, mindenféle nézeteltéréstől tartsák távol magukat, és amikor a Sátán zavart kelt és viszálykodást szít, próbálják meg azokat lecsendesíteni, és tegyenek meg mindent az egység megőrzése érdekében. Másfelől azonban, ha Isten igazságát támadás éri, annak védelmében ne riadjanak vissza semmiféle harctól, habozás nélkül, bátran szálljanak szembe, még ha az ég rászakadna is a földre. Mi peddig ebből a példából okulva, valahányszor nézeteltérés támad a gyülekezetben, gondosan vizsgáljuk meg, kinek a hibájából keletkezett, nehogy meggondolatlanul elítéljük Krisztus hú szolgálóit, akiknek inkább dicsérni kell a bátorságát, hogy a Sátán ilyen erőszakos támadásait félelem nélkül fogadják. Azután jusson eszünkbe, hogy Isten csodálatos gondviselése megakadályozta a Sátánt abban, hogy Pál tanítását tönkretégye. Ha ugyanis megengedte volna neki, hogy annyit ártson, amennyit akar, a pogányok hitének lerombolásával összeomlott volna a Pál által hirdetett evangélium, és a pogányok elhívása előtt bezárult volna a kapu. Harmadszor tanuljuk meg, hogy idejében szembe kell szállni mindenféle viszályval, nehogy fellángoljanak és ellenségeskedéssé fajuljanak, mivel a Sátán csak arra vár, hogy a nézeteltérések fújtatóival mindenütt tűzvészt szítson. Ezzel szemben mikor azt látjuk, hogy az első gyülekezetben nézeteltérés támadt, és Krisztus legjobb szolgálói is belekeveredtek a viszálykodásba, ha most nekünk ugyanarra lehet kilátásunk, ne riadjunk vissza tőle, mint valami új és váratlan dologtól, hanem olyan megoldást kérjünk Istentől, mint amilyet akkor adott, és a nehézségek ellenére töretlen hittel haladjunk tovább az úton.

Ha nem metélkedtek körül. Ezekkel a szavakkal Lukács röviden meghatározza a kérdés lényegét: tudniillik hogy azok a semmirekellők az emberek lekiismeretét azzal akarták gúzsba kötni, hogy a törvényt meg kell tartani. Itt csak a körülmetélkedésről van szó, de az összefüggésből kitűnik, hogy ők az egész törvény megtartásáról kezdtek vitát. Egyébként, mivel a körülmetélkedés mintegy ünnepélyes bevezetés volt a törvény minden más szertartásába, ezért ezen szünekdokhéval⁶ az egész törvényt kell érteni. Pálnak azok az ellenségei nem tagadták,

⁵ 2Kor 6,4.

⁶ Ld. 4. rész 22. j.

hogy Krisztus a Messiás, de amikor csatlakoztak hozzá, a régi törvény rendelkezéseit is megtartották. Ez első látásra tűrhető tévedésnek tűnhetett. Tehát miért nem simítja el Pál legalább egy kis időre, hogy az összeütközéssel ne rázkódtassa meg a gyülekezetet? Hiszen külső dologról folyt a vita, és Pál azt mondja más helyen, hogy azokról nem szabad túlságosan élesen vitatkozni. Volt azonban három nagyon súlyos ok, amely őt tiltakozásra kényszerítette. Ha ugyanis szükséges a törvény megtartása, az emberek üdvössége a cselekedetekhez kötődik, pedig az üdvösségnek egyedül Krisztus kegyelmén kell alapulnia, hogy a hit nyugodt és zavartalan legyen. Amikor tehát Pál azt látta, hogy a törvényes tiszteletet a hit ingyen igazságával állítják szembe, nem volt szabad hallgatnia, ha nem akarta elárulni Krisztust. Ugyanis amikor az ellenfelei azt állították, hogy csak az üdvözülhet, aki Mózes törvényét megtartja, így az üdvösség dicsőségétől Krisztust megfosztva azt átvitték a cselekedetekre, és a bizodalmat megrendítve a szerencsétlen lelkeknek aggodalmat okoztak. Továbbá nem csekély jelentőségű volt, hogy a hívó lelkeket megfosztották a Krisztus vérén megszerzett szabadságtól. Jóllehet a lélek belső szabadsága az atyákban ugyanúgy megvolt, mint bennünk, mégis tudjuk, mit mond Pál: hogy tudniillik amíg kiskorúak voltak, be voltak zárva a törvény őrizete alá, és nem sokban különböztek a szolgálóktól, de mi Krisztus eljövetele után felszabadultunk a törvény vezetése alól, amikor mintegy véget ért a gyámság ideje, és szabadabban élünk.⁷ Annak a tanításnak a harmadik hibája az volt, hogy sötétségbe burkolta az evangélium világosságát, vagy legalább sötét felhőket vont elé, hogy ne ragyogjon teljes fényben az igazság napja, Krisztus.⁸ Egyszóval, röviden végeztek volna a keresztyéniséggel, ha Pál nem szállt volna szembe az ilyen kezdetekkel. Tehát harcba kezd, nem a külső, testi körülmételekért, hanem az emberek ingyen üdvösségéért; azután, hogy a kegyesek lelkiismeretét megszabadítsa a törvény átkától és az örök halálra ítéltetéstől; végül, hogy minden akadály elhárítása után mintegy tiszta és derült égen ragyogjon fel Krisztus kegyelmének fényessége. Vegyük hozzá, hogy azok a semmirekellők súlyosan megsértették a törvényt, amikor annak helyes alkalmazása ellen istentelen módon vétettek. A törvénynek az volt az igazi szerepe, hogy mint egy nevelő, a gyermekeket kézen fogva vezesse Krisztushoz.⁹ Tehát nem lehetett jobban meghamisítani, mint rá hivatkozva kisebbiteni Krisztus erejét és kegyelmét. Így kell

⁷ Gal 4,4-5.

⁸ Vö. Mal 3,20.

⁹ Gal 3,24.

megvizsgálunk minden vitás kérdés forrását, nehogy a hallgatásunkkal eláruljuk Isten igazságát, valahányszor azt látjuk, hogy a Sátán ármánykodása éppen azt támadja. Semmi veszély előtt ne hajoljon meg a lelkünk, semmiféle szemrehányás vagy rágalom ne lágyítsa meg azt, mivel állhatatosan ki kell tartani a tiszta vallás mellett, még ha az ég rászakadna is a földre. Krisztus szolgáinak nem illik harciasnak lenni.¹⁰ Tehát ha valamilyen vita támad, inkább igyekezzenek mértéktartással azt lecsendesíteni és elrendezni, mintsem hogy harci riadót fújjanak. Továbbá nagyon óvakodjanak a felesleges és hiábavaló küzdelmektől, és ne fokozzák a jelentéktelen ellentéteket. Amikor azonban azt látják, a Sátán annyira felfuvalkodott, hogy a vallás nem maradhat érintetlen, ha nem szállnak szembe a Sátánnal, szedjék össze a bátorságukat, és legyenek készek az ellenállásra. Habozás nélkül vállalják az akármilyen gyűlöletes harcot. Tetszetős szó a béke, de átközött az a béke, amelyet azon az áron szereztünk, hogy elvész Krisztus tanítása, az egyetlen, amely minket kegyes és szent egységbe forraszt. A pápisták ma nagy gyűlölettel vannak irántunk, mintha mi okoztuk volna azokat a pusztító bajokat, amelyek megrengetik a világot, de a mi védekezésünk készen van: hogy gyalázatosabbak voltak azok az istenkáromlások, amelyeket igyekeztünk megakadályozni, semmint hogy hallgathattunk volna. Ezért minket nem lehet hibáztatni, mivel olyan ügyért vettük fel a harcot az emberekkel, amelyért még angyalokkal is küzdeni kellene.¹¹ Kiabáljanak, ahogy tetszik, nekünk elég Pál példája, hogy ne legyünk restek vagy lassúak a kegyesség tanításának védelmében, amikor azt teljes erőből gyengítik a Sátán szolgái. Az ő esztelen dühöngésük nem győzheti le Isten szolgáinak állhatatosságát. Amikor Pál hevesebben szembeszállt az álapostolokkal, a nézeteltérésből végül zendülés lett. Isten Lelke azonban mégsem gyalázza őt ezért, hanem inkább méltó dicséretben részesíti azt a bátorságot, amelyet a szent életű embernek adott.

Úgy rendelkeztek, hogy menjenek fel. Isten Lelke ezt az orvosságot javasolta a zavargás lecsillapítására, amely nagy veszéllyel még tovább terjedhetett volna. Ez arra is tanít bennünket, hogy mindig keresni kell a viszályok elcsitítására az alkalmas és megfelelő módot. Mint-hogy a békét annyira ajánlja Isten, a hívők valóban mutassák meg, nem rajtuk múlik, hogy a gyülekezetben nincs nyugalom. Mindig az igazság legyen nekik a legfontosabb, amelynek védelméért semmiféle összetűzésről ne riadjanak vissza. Mindazonáltal úgy mérsékeljék a

¹⁰ 2Tim 2,24.

¹¹ Vö. Gal 1,8.

hevességüket, hogy a józan egyetértés egy módját se utasítsák vissza, sőt inkább maguktól gondoljanak ki valamilyen megoldást, és annak keresésében legyenek találékonyak. Tehát a középutat kell megtartanunk, nehogy a túl heves buzgóság elragadjon minket, és túlmenjünk a kellő határon. Ugyanis az igaz tanítás védelmében bátraknak illik lennünk, nem mereveknak, és nem is meggondolatlanoknak. Tanuljunk hát meg összekapcsolni azt a két erényt, amelyet Isten Lelke Pálban dicsér. Amikor a gonoszok a küzdőtérre szólítják, nem habozik bátran kiállni, de a felkínált orvosságot nyugodtan elfogadva könnyen bizonyítja, hogy nem vágyik a harcra. Mert egyébként azt mondhatta volna, hogy nem törődik az apostolokkal, és emellett makacsul kitartott volna, de a békevág nem engedte, hogy azoknak a véleménye elől elmeneküljön. Emellett a tudatlan és gyenge emberekben helytelen vélemény alakult volna ki, ha azt látták volna, hogy éppen az a két ember válik külön Krisztus minden szolgájától. Pedig a hit ápolása szempontjából a kegyes tanítóknak nem szabad elhanyagolniuk azt az elvet, hogy a gyülekezettel egyetértést mutatnak. Pál nem függött az apostolok akaratától, hogy a véleményét megváltoztassa, ha azt tapasztalja, hogy ellenkező véleményen vannak, ahogy az angyaloknak sem akart engedni, miként azzal dicsekedik a Galatákhöz írt levél első részében.¹² De hogy az istentelenek ne rágalmazzák azzal, hogy ő túlságosan öntudatos és büszke ember, aki mindenkit méltatlanul megvet, hajlandóságot mutatott arra, ahogy illő és az egész egyháznak hasznos volt, hogy számot ad tanításáról. Azután a győzelem biztos tudatában állt ki az apostolok elé, mivel jól tudta, milyen lesz azoknak az ítélete, hiszen ugyanaz a Lélek vezette őket. Felmerül a kérdés, milyen szándékkal küldték az antiokhiaiak Pált és Barnabást a többi apostolhoz. Ha ugyanis olyan nagy tekintélye volt előttük az apostoloknak, hogy bizonytalanságban voltak, míg azok nem nyilatkoztak valamilyen irányban, akkor gyenge és majdnem semmi volt a hitük. Könnyű a válasz: Amikor mindannyian tudták, hogy Krisztus az apostolokat ugyanazzal a megbízással küldte el és ugyanazzal a Lélekkel ajándékozta meg, biztosak voltak az eredményben. Nem feltételes, hogy ezt azok az okos és bátor férfiak kezdeményezték, akik előtt világos volt, hogy a semmirekellők visszaéltek Péter és Jakab nevével. Ezért ők csak arra törekedtek, hogy az apostolok a jó ügyet támogassák a határozatukkal. Kezdetből fogva ezzel a céllal hívták össze a szent zsinatokat, hogy tekintélyes és Isten ígéjét helyesen értő emberek szüntessék meg az ellentéteket, nem saját belátásuk szerint,

¹² Gal 1,8.

hanem Isten akaratának megfelelően. Ezt érdemes megjegyezni, ne-hogy valakit felfuvalkodott kiabálásukkal megzavarjanak a pápisták, akik, hogy Krisztust az ő evangéliumával együtt eltemessék, és a kegyesség világosságát teljesen kioltásák, ránk erőszakolják a zsinatokat, mintha az emberek bármiféle határozatát mennyei kijelentésnek kellene tartani. Ha ma tartanák összejöveteleiket a szent atyák, egy hangon kiáltanak, hogy nekik csak az van megengedve, és nem is volt más a szándékuk, mint valami olyat tanítani, ami Krisztus szavait követi, aki nekik egyedüli mesterük volt, mint ahogy nekünk is. Nem is említsem, hogy a pápisták csak sikertelen zsinatokra támaszkodnak, amelyek csak vaskos tudatlanságról és barbárságról árulkodnak, de ezek legjobbjaitól és a legválogatottabbaktól is meg kell követelni, hogy az Úr szavának legyenek alárendelve. Fennmaradt Nazianzi Gergely keserű panasza, miszerint soha egy zsinatnak sem volt jó vége.¹³ Tagadhatatlan, hogy ami kiválóság valaha virágzott az egyházban, az száz év múltával romlani kezdett. Tehát ha most élne az a szent ember, vajon milyen bosszúsan utasítaná el a pápisták siránkozásait, akik szégyentelenséggel a képmutatók csalásait akarják elfogadtatni mint törvényes zsinatokat, mégpedig azzal a céllal, hogy tűnjék el Isten ígéje, amikor néhány ostoba és együgyű ember úgy határozott, ahogy neki tetszik.

3. *Miután a gyülekezet útnak indította őket.* Hogy az egész gyülekezet nevében kíséretet adtak Pál és Barnabás mellé, hogy kísérik és segítsék őket, ebből arra lehet következtetni, az istenfélő emberek mind az ő pártjukon álltak, és ügyüket a magukénak tekintették. Ezért ugyanabból a megfontolásból határoztak Pál és Barnabás útjáról, mint amilyen szándékkal azok vállalkoztak rá, hogy tudniillik elhallgattassák azokat a zavart keltő lelkeket, akik helytelenül az apostolokkal kérkedtek. Amit nem sokkal később hozzátessz, hogy útközben elbeszéltek a testvéreknek a pogányok csodálatos megtérését, azt bizonyítja, hogy nem félve mentek Jeruzsálembe, hanem akkor is határozottan vallották, amit korábban tanítottak. Tehát nem úgy mennek, mint akik védekezni készülnek bírálók előtt, hanem hogy mindkét fél egybehangzó véleményével igazolják, Isten rendelte el a szertartások eltörlését. Jóllehet nem vetették meg az apostolok véleményét, mégis tudták, hogy sem nekik, sem azoknak nem lehet másképpen ítélni az ügyben. Nem is illett volna, hogy vádlottak legyenek. Ezért bíztak abban, hogy örömmel fogadják őket. Ehhez járult az istenfélő emberek öröme, akik Pál tanítását és a pogányok elhívását is helyeselték.

¹³ Gregorius Naz. Ep. 136. (Migne PG 37, 232).

4. *A gyülekezet, az apostolok és a vének fogadták őket.*¹⁴ A gyülekezeten magát a népet érti és az egész testületet. Azután külön megjelöli az apostolokat és a véneket, akik elsősorban fogadták Barnabást és Pált. Továbbá minthogy az apostoloknak nem volt állandó lakása Jeruzsálemben, hanem állandóan ide-oda utaztak, amint az alkalom megkívánta, a gyülekezetnek megvoltak a maga vénei (presbiterei), akikre rá volt bízva a gyülekezet rendes kormányzása. A két hivatal közötti különbségről már fentebb szóltunk.¹⁵ Láthatjuk, milyen testvéri emberiség volt az apostolokban és a vénekben, hogy nemcsak szívesen fogadták Pált és Barnabást, hanem, miután az eredményeiről hallottak, magasztalták Isten kegyelmét. Amikor Lukács azt mondja, hogy elbeszéltek, mi mindent tett velük Isten, ugyanazt a kifejezőmódot ismétli meg, amellyel az előző részben már találkoztunk. Itt azt kell megjegyezni, amit már mondtam, hogy Isten nem együttműködő társ, hanem egyedül neki tulajdonítják a munka dicsőségét. Tehát azt mondja, hogy Pállal és Barnabással cselekedte, amit általuk cselekedett, mint ahogy azt mondjuk, hogy könyörületességet cselekszik velünk, amikor nyomorúságunkban segít rajtunk.

5. *Néhányan a farizeusok pártjából.* Nem ok nélkül jelöli meg Lukács azoknak az embereknek a hovatartozását, akik Pált Jeruzsálemben is megpróbálták zavarni vagy akadályozni. Ugyanis valószínű, hogy a baj abból a forrásból származott, és Lukács most világosabban kifejezi, hogy most ugyanaz a párt szítja a tüzet, ahonnan annak a gonosz meghasonlásnak a szerzői származtak. Jóllehet Krisztushoz csatlakoztak, mégis maradt bennük valami a korábbi lelkületükből. Tudjuk, milyen gögősek, önhittek és felfuvalkodottak voltak a farizeusok. Mindezt elfelejtették volna, ha valóban magukra öltötték volna Krisztust, ahogy Pálban sem maradt semmi farizeus. Nagy részük azonban a hosszas megszokásból olyan makacsságot szedett magára, hogy azt nem volt olyan könnyű elhagyni. Mivel közöttük többnyire képmutatás uralkodott, a kelleténél nagyobb gondot fordítottak a külső szertartásokra, amelyek a hibákat leplezik. A gögő is felfuvalkodottá tette őket, úgyhogy zsarnoki módon mindenkire rá akarták kényszeríteni a saját akaratukat. Nagyon is jól tudjuk, hogy a szerzetesek mind a két betegségben tehetetlenül szenvednek. Ezért nincs is náluk féltelenebb az egyház elnyomásában, kegyetlenebb vagy erőszakosabb Isten ígéjének megvetésében. Jóllehet azt látjuk, hogy közülük

¹⁴ Rev. Karoli Gaspar ford. Az új fordításból kimaradt a görög szövegben benne lévő „a gyülekezet”.

¹⁵ Az ApCsel 11,23-nal

sokan levetik a csuklyájukat és előbújnak a cellájukból, de sohasem hagynak fel szokásaikkal, amelyeket ott szívtak magukba.

6. *Összegyűltek tehát az apostolok és a vének, hogy tanácskozzanak ebben az ügyben.* 7. *Amikor nagy vita támadt, Péter felállt, és így beszélt hozzájuk: „Atyámfiai, férfiak, ti tudjátok, hogy régtől fogva engem választott ki Isten közületek, hogy az én számból hallják a pogányok az evangélium igéjét, és higgyenek.* 8. *A szíveket ismerő Isten pedig bizonyosságot tett mellettük, amikor éppen úgy megadta nekik is a Szentlelket, mint ahogyan nekünk,* 9. *és nem tett semmi különbséget közöttünk és közöttük, mert hit által megtisztította szívüket.* 10. *Most tehát miért kísértitek azzal Istent, hogy olyan igát tegyetek a tanítványok nyakába, amelyet sem atyáink, sem mi nem tudunk elhordozni?* 11. *Ellenben abban hiszünk, hogy mi is az Úr Jézus kegyelme által üdvözülünk. Éppen úgy, mint ők.”*

6. *Összegyűltek tehát az apostolok és a vének.* Lukács nem azt mondja, hogy az egész gyülekezet összejött, hanem csak azok, akik a tanításhoz és az ítélkezéshez értettek, és akik hivatásuknál fogva törvényes bírák lehettek ebben az ügyben. Lehetséges, hogy nyilvánosan vitatták meg a dolgot. Mégis, nehogy valaki azt gondolja, hogy az ügy tárgyalásában a nép közül bárki részt vehetett, Lukács határozottan megnevezi az apostolokat és a véneket, mint legalkalmasabb perbeli képviselőket. Egyébként tudjuk meg, hogy itt Isten előírja a zsinatok összehívásának rendjét és módját, amikor valamilyen vitás kérdés merül fel, amelyet nem lehet másképpen eldönteni. Ugyanis amikor nap mint nap sokan támadtak Pál ellen, Jeruzsálemben egyedül ez a vita hívta, amely már szörnyű összeomlással fenyegetett, mivel már ellenséges harccá fajult.

7. *Amikor nagy vita.* Amikor kiválasztották a tekintélyes férfiakat és a gyülekezet hivatalos tanítóit, még ők sem tudtak azonnal meg egyezésre jutni. Ebből kitűnik, hogy az Úr hogyan szoktatta már akkor az ő egyházát az emberek gyengesége által arra, hogy tanuljon alázatosan bölcselkedni. Ráadásul abban a gyűlésben, amelyet ő vezetett, eltúrte, hogy a keresztyén tanítás legfőbb részét különféleképpen tárgyalják, így ne csodálkozzunk, ha néha előfordul, hogy a máskülönben kegyes és tanult emberek tapasztalatlanságból tévedésbe esnek. Némelyek ugyanis nem voltak olyan éles eszűek, hogy átlássák az ügy jelentőségét. Így amikor úgy vélekednek, hogy a törvényt be kell tartani, a törvény iránti meggondolatlan túlbuzgóságukban nem látják, hogy milyen mély útvesztőbe taszítják mások lelkiismeretét és a sajátjukat is. A körülméltelkedést az isteni

szövetség örökös és sérthetetlen jegyének tartották, és ugyanez volt a véleményük az egész törvényről. Ezért Péter elsősorban arra törekszik, hogy a kérdés lényegét megvilágítsa, ami a legtöbb ember előtt ismeretlen volt. Beszéde két részből áll. Először ugyanis Isten tekintélyére hivatkozva kijelenti, hogy a pogányokat nem kell a törvény megtartására kényszeríteni. Azután azt tanítja, hogy az emberek üdvössége teljesen megsemmisül, ha a lelkiismeretüket ezzel gúzsba kötik. Tehát az első rész, amelyben arra hivatkozik, hogy Isten őt a pogányok tanítására küldte el, és hogy a Szentlélek rájuk is leszállt, azt akarja bizonyítani, hogy nem az emberek törölték el könnyelműen a törvény szertartásait, hanem azok eltörlésének Isten a szerzője. Ahol pedig Isten tekintélye van a középpontba helyezve, ott megszűnik minden kételkedés, mivel a mi egész bölcsességünk abban áll, hogy Isten parancsában megnyugszunk, és az ő akaratát minden okoskodásnál többre becsüljük. Most illő megvizsgálni Péter szavait, amelyekkel azt bizonyítja, Isten adta a pogányoknak azt, hogy szabadok legyenek a törvény igájától.

Ti tudjátok. Tanúknak hívja őket, nehogy valaki azt gondolja, hogy valami homályos vagy kétes dologról akar beszélni. A történet mindenki előtt ismert volt. Már csak az volt hátra, hogy bebizonyítsa: ők tiszta fényben is vakok, mivel Isten munkáját nem látják helyesen, sőt azt sem tanulták meg, ami nekik kijelentetett. Azt mondja, hogy régtől fogva kezdték hirdetni az evangéliumot, mintha azt mondaná, hogy azelőtt: mintegy az egyház keletkezésétől fogva, amióta Krisztus egy népet kezdett magához gyűjteni.

*Engem választott ki Isten közületek.*¹⁶ A „kiválasztani” szó annyit jelent, mint „elhatározni” és „eldönteni”. Ámbár Péter egyidejűleg mindkettőt érti, hogy őt Isten ingyen kiválasztotta, és arra jelölte ki, hogy általa a pogányokat az ő népéhez csatolja. Kiválasztott tehát – mondja Péter –, vagyis kijelölt, hogy az ingyen örökbefogadás jelét adja a pogányok között; azt akarta, hogy az én szám által hallják az evangélium tanítását. A „közülünk” szó annyit jelent, hogy „a szemünk előtt”, vagy „a jelenlétünkben” vagy „közöttünk”. Azt fejezi ki ugyanis, hogy csak olyasmint mond, amit jól ismernek, ami az ő jelenlétükben történt. Ez a kifejezőmód mind a görögben, mind a héberben elég gyakori, ámbár így is lehet értelmezni: „Ebből a mi gyülekezetünkben engem választott ki.”

Es higgyenek. Ez volt a pogányok elhívásának pecsétje. Az isteni

¹⁶ Kálmán is, mint Károli és rev. Károli a textus receptust fordítja: ἐν ἡμῖν (közülünk), az új fordítás a jobb szöveget: ἐν ἡμῖν.

kijelentés Pétert bízta meg a tanítás munkájával, de az eredmény, amely a tanításból származik, a szolgálatát ismertté, és amint mondják, hitelessé teszi. Ugyanis, mivel a Lélek különös kegyelme a kiválasztottakat megvilágítja a hitre, a tanítás csak annyiban lesz eredményes, amennyiben az Úr az ő erejét szolgálóban kifejti, azoknak a lelkét, akik hallgatják, belülről tanítva és szívüket belülről vonzva. Tehát amikor Isten azt parancsolta, hogy az evangélium tanítása elvitessék a pogányokhoz, ezzel kiválasztotta őket magának, hogy többé ne legyenek hitetlenek, de ünnepélyes felavatásuk csak akkor valósult meg teljes mértékben, amikor a szívükbe hit által belevésztette az örökbefogadás jegyét. Az a mondat, amely ezután következik, magyarázatnak tekintendő. Péter ugyanis a Lélek látható kegyelmi ajándékait, amelyeket említ, a hithez köti, miként bizonyára annak járuléka is voltak. Tehát minthogy a pogányok körülmetélkedés és szertartások nélkül oltattak be Isten népébe, ebből Péter azt a következtetést vonja le, hogy helytelen dolog őket a törvény megtartására kényszeríteni. Mégis úgy tűnhet, nem elég erős érv a pogányok kiválasztására, hogy a Szentlélek leszállt rájuk, ugyanis olyan ajándékokról van szó, amelyekből nem lehet arra következtetni, hogy ők az istenfélők közé számítanak, hiszen egyedül az újjászületés Lelke az, amely Isten fiait másoktól megkülönbözteti. Erre azt válaszolom, hogy a máskülönben gyarló emberek a nyelvek ajándékában és más hasonló ajándékokban részesültek, Péter mégis kétségtelennek tartja – ami ismeretes volt –, hogy Isten Corneliusban és háza népében az örökbefogadást a Lélek látható kegyelmével pecsételte meg, mintha ujjal mutatott volna a fiaira.

8. *A szíveket ismerő.* Ezt a jelzöt Péter az ügy körülményei folytán alkalmazza Istenre, és alig észrevehető ellentét rejlik benne, mivel az emberek inkább a külső tisztasággal törődnek, mivel durva és földi felfogásuk alapján ítélnék. Isten azonban a szíveket nézi. Péter tehát arra figyelmeztet, hogy emberi felfogással ebben az ügyben csak téves ítéletet lehet mondani, mert itt egyedül a szívek belső tisztaságát kell figyelembe venni, ami előttünk rejtve van. Így fékezi a vakmerőségünket, hogy ne zúgolódjunk a kelletténél jobban Isten ítéletét hallva. Mintha azt mondaná: Ha előtted nem világos a bizonyosság, amelyet Isten tett mellettük, gondold meg, milyen nagy különbség van közted és öközte. Téged a nehéz felfogásod miatt elbűvöl a külső csillogás, amelynek el kell tűnnie, amikor a mennyei ítélőszék elé kerül az ügy, ahol a szívek felett lelki vizsgálatot tartanak. Egyébként itt az általános elv érvényesül, hogy az Úr szeme nem a cselekedetek hamis pompáját nézi, hanem a szívek tisztaságát, ahogy Jeremiás könyvének

ötödik részében olvassuk.¹⁷ A régi magyarázó és Erasmus fordítása, hogy Isten ismeri a szíveket, nem adja vissza elég jól, amit görögül mond Lukács. Ugyanis amikor Istent καρδιογνώστης-nek¹⁸ nevezi, őt szembeállítva az emberekkel, akik többnyire a külső látszat alapján ítélnék, és ezért προσωπογνώστης-eknek¹⁹ lehetne nevezni őket Istennel összehasonlítva.

9. *És nem tett semmi különbséget.* Különbség volt, hogy a pogányok hirtelen, körülmetélkedés nélkül befogadtattak az örök élet szövetségébe, míg a zsidókat a körülmetélkedés készítette elő a hitre. Péter azonban úgy érti, hogy mind a zsidókat, mind a pogányokat ugyanannak az örökségnek a reménységére hívta Isten, és egyenlő rangra emelte őket, hogy Isten fiai és Krisztus tagjai, továbbá Ábrahám szent utódai és királyi és papi nemzetség legyenek. Ebből következik, hogy a pogányokat nem lehet szentségtörés nélkül tisztátalanoknak tartani, amióta Isten tulajdonául kiválasztotta és templomának szent edényéivé tette őket. Isten ugyanis lebontotta az elválasztó falat, amely elválasztotta őket egymástól, és a pogányokat a zsidókhoz csatolta, hogy egy testté legyenek,²⁰ sőt, hogy úgy mondjam, a körülmetélkedést egyesítette a körülmetéletlenséggel, hogy mind háza népe, mind az idegenek egyek legyenek Krisztusban, és egy egyházat alkossanak, és ne legyen többé zsidó vagy görög.

Mert hit által megtisztította. Ez a kifejezés megfelel a fenti jelzőnek, amelyet Péter Istenre alkalmazott, mintha azt mondaná, hogy Isten, aki a szívek ismerője, belülről megtisztította a pogányokat, amikor örökbefogadásra méltatta őket, hogy lelki tisztaságot nyerjenek, de azután hozzáteszi, hogy ennek a tisztaságnak a hit az alapja. Tehát először azt mondja, hogy a pogányoknak szertartások nélkül is igaz tisztaságuk van, amely elegendő Isten ítélőszéke előtt. Azután azt mondja, hogy ezt hit által lehet elérni, és a hitből következik. Ugyanígy Pál is arra következtet, hogy az embernél a körülmetéletlenség nem akadálya annak, hogy Isten előtt igaznak és tisztának találtassék, mivel Ábrahám személyében az igazságot követte a körülmetélkedés, és időrendben is későbbi volt.²¹ Itt azonban felmerül a kérdés, hogy vajon az atyák tisztasága különbözött-e attól, amelyet most Isten a pogányoknak megadott. Mert úgy tűnik, hogy Péter határozottan azzal a jeggyel különbözteti meg a pogányokat a zsidóktól, hogy nekik elég

¹⁷ Jer 5,3.

¹⁸ A szívek ismerője.

¹⁹ Az arcok ismerői.

²⁰ Ef 2,14-15.

²¹ Rom 4,11-13; Gal 3,17-18.

egyedül a szív tisztasága, és nem szorulnak rá a törvény segítségére. Erre azt válaszolom, hogy a kettő nem lényegében, hanem csak formailag különbözik egymástól, ugyanis Isten mindig a szív belső tisztaságát nézte. A régi népnek csak azért adtak szertartások, hogy a hitét segítsék. Így a tisztaság, ami a külsőséget illeti, csak ideiglenes volt egészen Krisztus eljöveteleig, és közöttünk most nincs helye, mint ahogy Isten igaz tisztelete a világ kezdetétől egészen annak végéig ugyanaz marad, tudniillik lelki, de a látható formájában nagy különbség van. Most látjuk, hogy az atyák nem a szertartásokkal nyerték el az igazságot és nem azok által voltak tiszták Isten előtt, hanem a szív tisztasága által. A szertartásoknak ugyanis önmagukban nem volt semmi jelentőségük az ő megigazulásuk szempontjából, hanem csak segédeszközök voltak, és hogy úgy mondjam, csak járulékosan tisztítottak, úgyhogy a régieknek ugyanaz volt az igazságuk, mint nekünk. Krisztus eljövetelel mindaz semmivé vált, ami járulékos volt. Ezért miután az árnyak szertefoszlottak, pusztán csak a szív tisztasága marad meg. Így könnyen megoldódik az a kérdés, amelyet a zsidók megoldhatatlannak tartottak. A körülmetélkedés örök szövetségnek neveztetik.²² Azt mondják ezért, hogy nem lehet eltörölni. Ha valaki úgy értelmezi, hogy az nem a látható jegyre vonatkozik, hanem inkább a megjelölt dologra, az jó válasz lehet, de más a megoldás, mint már mondtam: amikor Krisztus országa a világ egyfajta megújulása, nem képtelenség, hogy véget vet a törvény minden árnyékának, mivelhogy a törvény folytonosságának alapja Krisztusban van. Most rátérek a beszéd második részére, amelyben Péter azt állítja, hogy a pogányok tisztasága a hitben rejlik. Miért nem mondja, hogy az érények tökéletességében vagy az élet szentségében, ha nem azért, mert az emberek igazsága nem önmaguktól van, hanem máshonnan? Ha ugyanis az emberek helyes és igaz étellel megszerezhetnék maguknak az igazságot, vagy a természetüknél fogva tiszták lennének Isten előtt, Péternek ez a véleménye tarthatatlan lenne. Ezekkel a szavakkal ugyanis a Lélek nyíltan kijelenti, hogy az egész emberi nem be van szennyezve és mocskolva, és e szennytől csak Krisztus kegyelme által tisztulhat meg. Amikor a hit olyan orvosság, amellyel Isten ingyen megsegít bennünket, az mind valamennyiünk közös természetével, mind pedig kinek-kinek az érdemeivel ellentétben áll. Amikor azt mondom, az egész emberi nemet sújtja, hogy be van szennyezve, azon azt értem, hogy már az anyaméhtől csak csupa szennyet hozunk magunkkal, és a természetünkben nincs semmi jó tulajdonság,

²² 1Móz 17,13.

ami megbékítene minket Istennel. Az emberi lélek kezdetben kiváló tulajdonságokkal volt felruházva, de a bűn miatt minden része úgy megromlott, hogy egy csepp tisztaság sem maradt benne. A tisztaságot tehát rajtunk kívül kell keresni. Ha ugyanis valaki úgy véli, hogy a cselekedetek érdemeivel azt vissza lehet szerezni: nincs nagyobb képtelenség, mint a rossz természetnek érdemszerző képességet tulajdonítani. Ezért nincs más hátra, mint hogy az emberek máshol keressék azt, amit magukon belül sohasem fognak megtalálni. A hitnek bizonyára az a szerepe, hogy ami Krisztus sajátja, azt nekünk átadja, és ingyen közlése által a mienkké teszi. Így a hit és Krisztus kegyelme között kölcsönös viszony van, ugyanis a hit nem úgy tisztít meg bennünket, mint a lelkünkbe beáradó erő vagy tulajdonság, hanem azáltal, hogy felfogja a Krisztusban felkínált tisztaságot. Megjegyzendő az a kifejezés is, hogy Isten a szíveket megtisztította, mert ezzel Lukács Istent a hit szerzőjének mondja, és azt tanítja, hogy a tisztaság az ő jótéteménye. Röviden, azt érzékelteti, hogy az emberek Isten kegyelméből kapják meg azt, amit maguk nem tudnak megadni maguknak. Minthogy azt mondtuk, hogy a hit Krisztustól kapja, amit belénk kiáraszt, most azt kell megvizsgálni, hogyan tisztít meg minket Krisztus kegyelme, hogy Istennek tetsszünk. Két módja van a megtisztításnak: az egyik az, hogy Krisztus a bűneinket, amelyekből vére árán egyszer megváltott, naponta eltörli, és minket megtisztítva és megigazítva állít az Atya színe elé; a másik pedig az, hogy a testi vágyakat Lelke által megöli, és minket tisztaságra visszaalakít. E szavak értelmezésére mindkettőt szívesen elfogadom, mivel Lukács nem csupán a megtisztítás egyik fajtáját érinti, hanem azt tanítja, hogy az teljességgel a törvény szertartásai nélkül megy végbe.

10. *Most tehát miért kísértitek.* Ez már a beszéd második része, amellyel Péter azt bizonyítja, milyen végzetes az a tanítás, amelyet Pál ellenségei rájuk akartak erőszakolni, ugyanis az kétségbeesésbe sodort volna minden istenfélő lelket. Az első részből azt a következtetést vonja le, hogy istenkísértés, ha a pogányokat a törvény megtartására lenyszerítik. Ennél azonban mélyebbre megy, és eljut egészen a forrásig. Eddig ugyanis azzal érvelt, hogy a pogányokkal szemben igazságtalanság többet követelni tőlük, mint amit Isten akar, és minthogy őket a szent néppel egyenlővé tette és örökbefogadásra méltatta őket, nem lenne illő, sőt képtelenség lenne őket visszautasítani, és ezzel Isten bőkezűségét korlátozni. Végére nekik elég egyedül a hit, szertartások nélkül. Most azonban egy magasabb elvet fogalmaz meg: Akik az emberek üdvösségét a törvény megtartásához kötik, azok minden jótéteménységtől megfosztják őket, sőt az egész világra szörnyű puszt

tulás vár, ha az üdvösséget csak a törvény megtartásával lehet elérni. Hogy ezt milyen érvekkel bizonyítja, azt hamarosan látni fogjuk a maga helyén. Ami azokat a szavakat illeti, hogy az Írás szerint az emberek különböző módokon kísértik Istent, itt Péter azt érzékelteti, hogy az emberek mintegy szándékosan Istent kísértik, amikor több terhet raknak az emberekre, mint amennyit képesek elviselni, vagy Isten hatalmát korlátozzák, amikor megszorítják a kantárt, amelyet ő megeresztett. Ez nem más, mint szembeállni a természettel, ahogy mondani szokás, óriásokkal versengeni.

Igát tegyetek a tanítóányok nyakába. Világos a szavak értelme: istenkísértés, amikor több terhet raknak a lelkiismeretekre, mint amennyit képesek elviselni. Ma is súlyos sérelem éri a lelkek üdvösségét, mint-hogy így kétségbeesnek, ami szükségképpen pusztulással jár. De semmiképpen sem engedhető meg, hogy Istent sérelem érje azáltal, hogy megfosztatik attól a jogától, hogy szabadságában álljon minket megszabadítani. Egyébként könnyen belátható, hogy nem magukról a szertartásokról beszél. Elismerem, hogy kemény és fáradtságos volt a régi nevelési rendszer, de túlzás lenne elviselhetetlen igának nevezni. Tudjuk, hogy a szertartások külsőségeit nemcsak a szentek, hanem a képmutatók is többnyire szabályszerűen és pontosan megtartották. Nem is lenne olyan nehéz az erkölcsi törvénynek eleget tenni, ha ahhoz elég lenne a testi engedelmesség, és nem követelné meg a lelki igazságot. Sokan képesek arra, hogy a kezüket és a lábukat megfessek, de több mint nehéz úgy uralkodni minden érzelmen, hogy mind a lelkünkben, mind a testünkben tökéletes önmegtartóztatás és tisztaság uralkodjék. Ezért nevetségesek azok, akik a szertartásokra vonatkoztatják Péter szavait, amelyek azt fejezik ki, hogy az emberek gyengék a szív igazságának teljesítésére. Ez nemcsak az erejüket múlja felül, hanem a természetükkel is ellenkezik. Azokat tudniillik, akik így gondolkodnak, az az elképzelés tévesztette meg, hogy csak a szertartásokról volt szó, de nem jutott eszükbe, hogy Péter, ahogy illett, nagyobb figyelemmel és bölcsességgel fontolta meg, milyen veszedelemmel járhat egy ilyen látszólag jelentéktelen tévedés. Az álapostolok azt mondják, hogy az üdvösséget csak az nyerheti el, aki a szertartásokat megtartja. Ha az emberek üdvösségét a cselekedetekhez kötik, akkor annak már nem Krisztus kegyelme lesz az alapja, és így elvész az ingyen való kiengesztelés. Ennélfogva minthogy az embereknek nincs elég erejük a törvény megtartására, mindenkire ránehezedik az átok, amellyel ott Isten azokat fenyegeti, akik a törvényt áthágják. Így mindenkire kétségbeesés vár, ha azt látják, hogy a törvény örök halálra ítéli őket. Az álapostolok talán ravaszul beszéltek erről, de Péter

visszamegy egészen a forráshoz, hogy annak a tanításnak a halálos mérgére fényt derítsen. Nekünk is így kell cselekednünk, valahányszor a Sátán alattomosan istentelen tévedésekbe akar belevinni. Ma egyesek túlságosan kötekedőknek tartanak minket, amikor annyira harcolunk azért, hogy nem kell a halottakért imádkozni. Nagyon régi szokás ez, és látszólag nem is jár nagyobb veszéllyel, noha felesleges a könyörgés, sőt tetszetős dogma, mivel az emberi kegyesség látszatát kelti. Másrészt így vélekednek a tudatlan emberek, mivel magát a forrást nem kutatják. Ugyanis ha elfogadjuk, hogy a halottakért imádkozni kell, egyúttal azt is el kell fogadni, hogy most bűnhődnek Isten ítélete szerint, mert ebben az életben bűneiket nem tették jóvá. Márpedig ily módon a Krisztus által elvégzett kiengesztelés erejét az emberek cselekedeteire viszik át. Továbbá megsértjük a helyes imádkozás szabályát, ha az embereknek szabad taláalomra, Isten ígéje nélkül imádkozni. Ez pedig sokkal nagyobb képtelenség annál, hogy hallgatni lehetne róla. Röviden, sohasem lehet helyesen ítélni egy kérdéstről sem, ha a forrás feltárása után nem vonunk le minden következtetést, amelyet a vita tárgyát képező tanítás von maga után. Ezért nem csoda, ha Péter, hogy az álapostolokat rejtkehelyükről előcsalogassa, általában beszél az egész törvényről, mivel csak magát a tényt tárja fel, amely rejtve volt a tudatlanok előtt, hogy mindenki lássa, milyen veszedelmes tanítás az, amely Krisztus kegyelmét is elpusztítja, és a lelkeket is a szörnyű kétségbeesés örvényébe taszítja.

Sem atyáink, sem mi. Péter nemcsak arról beszél, mit tettek valójában az emberek, hanem arról is, hogy mit tehettek volna; és nem egyszerűen csak az emberekről beszél, hanem a szent atyákról is. Amikor azt mondja, hogy azok nem tudták elhordozni a törvény igáját, biztos, hogy a törvényt lehetetlen megtartani. Tudom, hogy mint kétségbevonhatatlan igazság terjedt el mindenütt Hieronymusnak az a mondása, hogy átkozott legyen, aki azt mondja, hogy a törvényt lehetetlen megtartani. De nem szabad az emberi szóra hallgatni, hanem Isten Lelkének véleményével ellenkezik. Halljuk, hogy mit jelent ki itt Péter szája által a Lélek, nem az emberek akaratáról és tetteiről, hanem a tehetségükről és az erejükről. Ezzel Pál is egyetért, amikor azt állítja, hogy a törvény nem tudott nekünk életet adni, mert erőtlenség volt a test miatt.²³ Ha valaki meg tudná tartani a törvényt, az bizonyára elnyerné az ott megígért életet. Minthogy azonban Pál azt mondja, hogy a törvényből nem lehet elnyerni az életet, ebből az következik, hogy ott magasabb igazság kívántatik, mint amelyet az em-

ber teljesíteni tud. Elismerem, Hieronymus nem állítja, hogy a törvénynek teljesen eleget lehet tenni a természet erejéből, hanem abban Isten kegyelmének is része van, mindazonáltal később úgy helyesbíti magát, hogy a hívó ember a Lélek kegyelme által segítve képes megtartani a törvényt, de ez az enyhítés sem igaz, mert ha csak a természet erőit vesszük figyelembe, akkor az emberek nemcsak hogy nem képesek elhordozni a törvény igáját, hanem semmit sem képesek tenni, hogy a törvény legkisebb részét is megtartsák. Valóban, ha igaz az, hogy gonosz az ember szívének szándéka ifjúságától fogva,²⁴ a test törekvése ellenségeskedés Istennel,²⁵ nincsen, aki keresse Istent,²⁶ és mindaz, ami hasonló értelemben a Szentírásban előfordul, és különösen az, amit Pál a Római levél 3. részében előad, akkor az embernek nemcsak gyenge és elégtelen a képessége ahhoz, hogy megtartsa a törvényt, hanem még ahhoz is kevés az ereje, hogy próbálkozzék vele. Tehát meg kell állapítani, hogy még a hívók is, miután Isten Lelke által újjászülvén a törvény igazságára törekednek, csak felerészben vagy a felénél is sokkal kisebb részben képesek megtartani, nem teljes mértékben. Péter itt nem Epikuroszirol vagy pogány emberekről beszél, hanem Ábrahámról, Mózesről és más szent atyákról, akik minden időkben a legtökéletesebbek voltak a világon, és mégis azt mondja, hogy összeroskadtak a törvény terhe alatt, mert az elnyomta az erejüket. Gyűlöletes ellenvetés, hogy Isten Lelkét éri gyalázat, amikor valaki azt állítja, hogy a Lélek kegyelméből és segítségével nem lehet a törvényt megtartani. A megoldás azonban egyszerű: nem arról beszélünk, hogy mit ér a Lélek kegyelme, hanem arról, hogy mit ér a kegyelemnek az a mértéke, amelyet Isten ebben az életben az övéi közül kinek-kinek juttat. Ugyanis mindig azt kell szem előtt tartani, mit ígér Isten, hogy mit fog tenni. Ne kérdezzük meg gondolatlanul, hogy vajon lehetséges-e, amiről ő bizonyosságot tett, hogy sohasem fog megtörténni, és hogy nem is akarja hogy megtörténjen. A Lélek kegyelmét és segítségét ígéri a hívóknak, hogy ellenálljanak a testi vágyaknak és azokat leküzdjék, de azt nem ígéri, hogy teljesen meg tudják szüntetni azokat. Kegyelmet ígér, hogy azzal új életben járjanak, de nem hogy olyan gyorsan fussanak, ahogy a törvény megköveteli. Azt akarja ugyanis, hogy egész életükben neki legyenek lekötve, hogy hozzá menjenek bocsánatot kérni. Ha Isten akaratát és az általa előírt rendet nem szabad elválasz-

²⁴ 1Móz 8,21.

²⁵ Róm 8,7.

²⁶ Róm 3,11.

tani az ő erejétől, akkor ostoba és haszontalan fecsegés az, amit ellenfeleink ránk akarnak kényszeríteni, amikor azt vetik a szemünkre, hogy mi Isten hatalmát csorbítjuk. Inkább ők változtatják meg Istent, amikor azt állítják, hogy az ő akarata megváltozhat. Egykor ugyanezzel a rágalommal illették Augustinust a pelagiánusok. Ő azt mondja, hogy még ha lehetséges is a törvényt megtartani, neki annyi elég, hogy az Írás azt bizonyítja, azt még soha senki sem tartotta be, és nem is fogja a világ végezetéig.²⁷ Ezekkel a szavakkal tisztázza magát ellenfelei kellemetlenkedő agyafúrtságával szemben. De nem habozás volt az oka, hogy önként és világosan elismerte, amit a Szentlélek vezetésével elismerhetett. Ugyanis a Lélek kegyelmének határt kell szabni, hogy az ígéretekkel egybevigyon. Továbbá már kifejtettük, meddig terjednek az ígéretek. Arról bizonyára senki sem fog vitát kezdeni, hogy vajon Isten tökéletessé tudná-e tenni az embereket, ha akarná. Istentelen örültséget beszélnek viszont, akik az ő hatalmát elválasztják az akaratától. Ennek világos bizonyítéka van az Írásban. Hogy mit akar Isten, és mit szándékozik tenni, azt százszor is világosan bizonyítja. Ennél tovább menni szentségtörés. Hieronymust filozófiai megfontolás vezette, amikor Pétert és Pált átkával sújtotta:²⁸ mivel a törvényeknek igazodniuk kell azoknak a képességeihez, akik számára hozták őket. Elismerem, hogy az emberi törvények esetében ez helyénvaló, de azt mondom, hogy Isten törvényére ez nem áll, mert az, amikor igazságot követel, nem arra van tekintettel, hogy mire képes az ember, hanem hogy mit kellene tennie. Ámbár itt felmerül egy még nehezebb kérdés: Vajon nem abból a célból hozott-e a törvény, hogy az embereket Isten iránti engedelmességre kényszerítse? Hiábavaló lenne a törvény, ha nem arra készítené a híveket Isten Lelke. És úgy tűnik, hogy ezt a kétséget eloszlatja Mózesnek az az ünnepélyes kijelentése, amikor arra figyelmeztet, hogy a parancsolatok nem azért adtak a zsidóknak, hogy olvassák őket, hanem azért, hogy cselekedetükkel teljesítsék, Mózes ötödik könyve, harmincadik rész.²⁹ Ebből arra következtetünk, hogy Isten, amikor a törvényt adta, ígát tett a zsidókra, mert alávetette őket, hogy ne a saját akaratuk szerint éljenek. Erre azt válaszolom, hogy a törvényt kétféleképpen lehet ígának tekinteni. Amennyiben ugyanis tekezi a testi vágyakat és szabályozza a kegyes és helyes életet, illő,

²⁷ Vö. August. Opus imperf. c. Jul. 2, 198 (Migne PL 45, 1226); C. duas epp. Pelag. I, 3-9 (Migne PL 44, 556-559) 3, 2, 7 (uo. 587-589; 600-606; 4, 5 (uo. 615-6); De perf. uel. P. 13 (uo. 311-313).

²⁸ Hieronymus, Comm. in Ep. ad Gal. 1, 2 (Migne PL 26, 413 Vallarsi).

²⁹ Vö. 5Móz 30,8-11.

hogy Isten fiai ebbe az igába hajtsák a nyakukat. Amennyiben azonban pontosan előírja, hogy mivel tartozunk Istennek, és életet csak a tökéletes engedelmesség fejében ígér, ezzel szemben átokkal fenyeget, ha valamiben vétkeztünk, akkor elviselhetetlen az iga. Elmondom egy kicsit világosabban: A helyes életre vonatkozó egyszerű tanítás, amellyel Isten minket magához hív, iga, amelyet illő mindnyájunknak önként felvenni. Ugyanis nem lenne nagyobb képtelenség, minthogy Isten ne irányítaná az emberek életét, hanem korlátozás nélkül mehetnének bármerre, ahogy tetszik. Tehát nem kell elutasítani a törvény igáját, ha annak világos tanítását meggondoljuk, de a törvényt, hogy úgy mondjam, másképpen minősítik ezek a kijelentések: „Aki megcselekszi azokat, él általuk”,³⁰ és „Átkozott, aki nem tartja meg mindenki, aki nem marad meg abban, amiről meg van írva”,³¹ vagyis az iga kezd elviselhetetlen lenni. Ugyanis amikor csak a törvény tökéletes megtartásához kötődik az üdvösség ígérete és a törvény bármilyen áthágása elítélendő, akkor az emberiségnek vége van. Ilyen értelemben mondja Péter, hogy Istent kísérti az emberek elbizakodottsága, amikor a törvény terhét a lelkekre rakja. Ugyanis nem akarja tagadni, hogy az embereket a törvény tanítása által kell kormányozni, és így megengedi, hogy alá legyenek vetve az iganak, de mivel a törvénynek nemcsak az a feladata, hogy egyszerűen tanítson, hanem az is, hogy az embereket az örök halál büntetésével megálázza, amikor átgondolja, hogy ez a minőség is ahhoz a tanításhoz kapcsolódik, kijelenti, hogy az istenfélő emberek lelkét nem kell a törvény igájába szorítani, mivel akkor örök pusztulásba kell süllyedniük. Egyébként amikor nemcsak a Szentlélek kegyelme van velünk, amely minket kormányoz, hanem az ingyen bűnbocsánat is, amely megszabadít minket a törvény átkától és felment, akkor beteljesednek Mózes szavai: „a parancsolat nem megfoghatatlan számodra”.³² Akkor azt is érezzük, milyen boldogító Krisztus igája, és milyen könnyű a terhe.³³ Mivel tudjuk, hogy Isten milyen türelemmel bocsátja meg nekünk a testünk gyengeségéből eredő fogyatékoságainkat, örömmel és nem kelleetlenül vállaljuk magunkra, amit ránk ró. Ezért ha a törvény szigorúsága megszűnik, nemcsak elviselhető lesz a törvény tanítása, hanem örömteli és boldogító is lesz. Nem kell majd vonakodni a féktől, amely szelíden fog vissza minket, és nem szorít keményebben a kellesténél.

³⁰ 3Móz 18,5; vö. Róm 10,5.

³¹ Gal 3,10; vö. 5Móz 27,26.

³² 5Móz 30,11.

³³ Mt 11,30.

11. Az *Úr Jézus kegyelme által*. Péter ezt a két ellentétes dolgot hasonlítja össze egymással: hogy Krisztus kegyelmében reményünk van az üdvösségre, és hogy a törvény igája alatt vagyunk. Ez az összehasonlítás nagyon jól megvilágítja a megigazulást Krisztus által, minthogy ebből arra következtetünk, hogy hit által megigazulnak azok, akik szabadon és a törvény igájától megszabadulva Krisztus kegyelmében keresik az üdvösséget. Továbbá mondtam, hogy a törvény igája két kötélből van összefonva. Az egyik ez: „aki megcselekszi azokat, él általuk”,³⁴ a másik: „átkozott, aki nem tartja meg ennek a törvénynek az ígét”.³⁵ Térjünk vissza az ellentétes taghoz: ha Krisztus kegyelméből csak a törvény igájának lerázása után nyerhetjük el az üdvösséget, ebből az következik, hogy az üdvösségünk nem a törvény megtartásától függ, továbbá, hogy akik a Krisztusban hisznek, azok nincsenek kiszolgáltatva a törvény átkának. Ugyanis ha kegyelem által üdvösséget nyerhetne az, aki még a törvény igája alatt van, hibás lenne Péter érvelése, amely nyilvánvalóan az ellentmondásokból van levezetve, ilyen értelemben: az üdvösséget Krisztus kegyelméből reméljük; tehát nem vagyunk alávetve a törvény igájának. Ha nem volna különbség Krisztus kegyelme és a törvény igája között, Péter ámitana. Ezért azoknak, akik Krisztusban akarják megtalálni az életet, el kell hagyniuk a törvény igazságát. Ez az ellentét ugyanis nem a tanításra vonatkozik, hanem a megigazulás okára. Ez megcáfolja azoknak a téves felfogását is, akik azt fejtegetik, hogy Krisztus kegyelméből azért igazulunk meg, mert minket Lelkével újjászülve erőt ad ahhoz, hogy betöltsük a törvényt. Akik így vélekednek, azok még ha látszólag egy kicsit lazítanak is a törvény igáján, mégis mind a két kötéllel lekötve tartják a lelkeket. Ugyanis mindig érvényes lesz ez az ígét: „aki megcselekszi azokat, él általuk”,³⁶ másrészt átok nehezedik mindenkire, aki a törvényt nem tölti be pontosan.³⁷ Ezért egészen másként kell meghatározni Krisztus kegyelmét, amelyen az üdvösségbe vetett hit nyugszik, mint ahogy ők képzelik: tudniillik ingyenes a megbékélés Istennel, amely Krisztus halálának áldozatával szereztetett, vagy, ami ugyanaz, ingyenes a bűnök bocsánata, amely Istent a kiengesztelődés révén ellenségből, illetve szigorú és kiengesztelhetetlen bíróból jóságos Atyánkká teszi. Vallom, hogy Krisztus kegyelme minket új életre szül, de amikor az üdvösségbe vetett hitről van szó, egyedül az ingyenes örökbe-

³⁴ 3Móz 18,5.

³⁵ 5Móz 27,26.

³⁶ 3Móz 18,5; vö. Róm 10,5.

³⁷ 5Móz 27,26.

fogadásra kell gondolnunk, amikor az a bűnökért adott elégtétellel és azok bocsánatával van összekapcsolva. Ugyanis ha számításba jönnek a cselekedetek, hogy legalább részben valami megigazolást szerezzenek nekünk, akkor nem ráztuk le a törvény igáját. És így megszűnik vagy feloldódik Péter ellentéte.

Éppen úgy, mint ők. Péter itt azt bizonyítja, hogy a törvény szolgálata legalábbis külső látszat szerint ránehezedett az atyákra, a lelkek azonban szabad volt. Ezzel megszűnik az a képtelenség, amely máskülönben az istenfélő lelkeket nem is kissé zavarhatta. Ugyanis minthogy kezdettől fogva a világ végezetéig örök és ugyanaz az élet szövetsége, amelyet Isten szolgálóival kötött, képtelen és túrhetetlen dolog lenne azt tanítani, hogy az üdvösség elnyerésének ma más oka van, mint egykor atyáinknak volt. Péter tehát azt állítja, hogy mi egyezünk az atyákkal, mert ők ugyanúgy, ahogy mi, Krisztus kegyelmébe helyezték az üdvösség reményét. Így, ami a tanítás célját illeti, a törvényt az evangéliummal összeegyeztetve megszünteti a zsidók megbotránkozását, amely a különbségből származott az ő képzeletükben. Ebből kitűnik, hogy a törvény nem azért adatott az atyáknak, hogy abban keressék az üdvösséget, és a szertartások sem azért adattak nekik, hogy azok megtartása megigazolást szerezzen nekik, hanem az egész törvénynek az volt az egyedüli célja, hogy többé ne a cselekedetekben bízzanak, hanem minden reményüket Krisztus kegyelmébe helyezték. Ez világosan cáfolja azoknak az örült elképzelését is, akik azt hiszik, hogy a régi nép a földi javakkal eltelve egyáltalán nem gondolkozott a mennyei életről. Péter azt mondja, hogy az atyák ugyanannak a hitnek a részesei voltak, mint mi, és nekik is, nekünk is ugyanazt az üdvösséget tulajdonítja. Mégis akadnak, akiknek tetszik Szervét Mihály, az a megszállott ember, a maga gyalázatos szentségtöréseivel. Emellett meg kell jegyezni, hogy Péter azt tanítja, hogy a régiek hite mindig Krisztuson alapult, mivel sehol másutt nem lehetett megtalálni az életet, és nem volt más út, amelyen az emberek eljuthattak volna Istenhez. Ez a hely tehát egybevág az apostolnak ezzel a mondásával: „Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.”³⁸

12. Ekkor elcsendesedett az egész gyűlés, és meghallgatták Pált és Barnabást, amint elbeszélték, milyen sok jelt és csodát tett általuk Isten a pogányok között. 13. Amikor elhallgattak, megszólalt Jakab, és ezt mondta: „Atyámfiai, férfiak, hallgassatok meg! 14. Simon elbeszélte, hogyan gon-

³⁸ Zsid 13,8.

doskodott Isten először arról, hogy a pogányok közül népet szerezzen az ő nevének. 15. És ezzel egyeznek a próféták szavai, ahogyan meg van írva: 16. Ezután visszatérek, és felépítem Dávid leomlott sátorát, romjait is felépítem, és helyreállítom, 17. hogy keresse az emberek maradéka az Urat, és mindazok a pogányok, akik között elhangzik az én nevem. Így szól az Úr, aki ezt véghezviszi, 18. és aki ezt öröktől fogva tudja.”

12. *Ekkor elcsendesedett az egész gyűlés.* Ezekkel a szavakkal Lukács azt fejezi ki, hogy azon a gyűlésen úgy uralkodott Isten Lelke, hogy azonnal hallgattak az érvelésre. Korábban heves vita volt közöttük. Most, miután Péter megmagyarázta Isten akaratát, és magáról a kérdésről a Szentírás tanítása alapján beszélt, és miután azonnal elcsitult minden lárma, nyugton vannak és hallgatnak azok, akik az előbb még a saját tévedésüket védték. Érzékletes képe ez a helyes tanácskozásnak, ahol Isten igazsága, mihelyst a középpontba kerül, véget vet minden vitának. Valóban, minden vitatkozás lecsillapítására elegendő, ha velünk van a Szentlélek, mivel a Lélek alkalmas vezető, hogy egyrészt azoknak a nyelvét irányítsa, akiknek mások előtt kell járniuk, másrészt, hogy a többieket engedelmességre kényszerítse, nehogy túlbizakodottak legyenek, hanem a makacsságukat levetve engedelmeskedjenek Istennek. Nem kétséges, hogy volt köztük néhány konok ember, ahogy nagy tömegben lenni szokott, mégis Isten igazsága jutott érvényre, így a Lukács által említett hallgatás fényes bizonyítéka volt az általános engedelmességnek. Péter nem közönséges önmérsékletről tett tanúságot, amikor hagyta, hogy egyenként felzörlaljanak és előadják mondanivalójukat, de a saját véleményét, nehogy mások belekapaszkodhassanak, addig visszatartotta, amíg a levest minden oldalról meg nem vitatták.

Meghallgatták Pált és Barnabást. Ezekből a szavakból arra lehet következtetni, hogy korábban nem hallgatták őket csendben. Ugyanis amikor nagyobb részük meg volt győződve arról, helytelen volt Pál és Barnabás részéről, hogy a hitetlen pogányokat az egyházba beengedték, akármit mondtak volna is, semmit sem hallgattak volna nyugodtan, amíg ez a helytelen vélemény uralkodott, hanem mindezt visszájára fordítottak volna. Látjuk, milyen méreg az alaptalan elpartolás, amely annyira hatalmába keríti az emberek lelkét, hogy a igazság elől minden utat elzár. Ebből megtanuljuk, milyen igazság, hogy minden tiszta a tisztáknak.³⁹ Ugyanis semmi sem olyan mélyen, hogy azt a bűnös indulatok át ne változtassák bűnné. Egyéb-

³⁹ Luk 11,35

ként Pál és Barnabás elbeszélésének az a célja, hogy bizonyítsák, a pogányok körében végzett apostoli küldetésüket Isten helyeselte, amennyiben azt csodákkal, mintegy az ő pecsétjeivel megerősítette és szentesítette.

13. *Megszólalt Jakab, és ezt mondta.* A régi egyházi írók többsége úgy véli, hogy ez a Jakab a tanítványok egyike volt, akinek mellékeve Justus⁴⁰ és Óblias,⁴¹ és igazságtalan megöléséről Iosephus beszámol az *Antiquitates* 20. könyvében.⁴² De bárcsak inkább az emberek megismerésén fáradoztak volna a régiek, mint azon, hogy mesés dicséreteket mondjanak egy ismeretlen ember szentségéről. Gyerekes kitalálás ugyanis, amit mondanak, hogy egyedül neki volt szabad belépni a Szentek Szentjébe.⁴³ Ugyanis ha lett is volna valami vallásosság abban a belépésben, Isten törvénye ellen vétett volna az, aki belépett volna a templomba, ha nem volt főpap. Továbbá babonáság lett volna ilyen iskolás módon tisztelni a templomot. A többi hasonló gügyögést mellőzöm. Még jobban tévednek, akik tagadják, hogy egyike lett volna a tizenkét apostolnak. Ők ugyanis kénytelenek elismerni, hogy ő az, akiről olyan tisztelettel beszél Pál, hogy a gyülekezet három oszlopa közül az első helyet neki tulajdonítja, a Galatákhöz írt levél második részében.⁴⁴ Bizonyára sohasem lett volna senki az apostolok közül is így kiemelve, aki náluk alacsonyabb rangú volt. Őt ugyanis apostoli címmel tünteti ki Pál. Meghallgatni sem érdemes, amit Hieronymus említ, hogy általános elnevezés,⁴⁵ amikor kifejezetten a rend méltóságáról van szó, amennyiben Krisztus az apostolokat más tanítók elébe helyezte. Ebből a helyből nem nehéz arra következtetni, hogy ezenfelül nem közönséges megbecsülésben volt része, mivel felszólalásával úgy megerősíti Péter beszédét, hogy véleményét valamennyien elfogadták. És alább a 21. résznél megint látni fogjuk, milyen nagy tekintélye volt Jeruzsálemben.⁴⁶ A régiek ezt annak tulajdonították, hogy a hely püspöke volt.⁴⁷ Ámbár nem valószínű, hogy a hívők a Krisztus által megállapított rendet önkényesen megváltoztatták volna. Ezért

⁴⁰ Eusebius, Hist. Eccl. 2, 1. 23; 4, 22; Hieronymus, De vir. ill. (Migne PL 23, 829 Vallarsi).

⁴¹ Eusebius, Hist. Eccl. 2, 23.

⁴² J. Ant. Iud. 20, 9, 1, 200.

⁴³ Eusebius, Hist. Eccl. 2, 23; Hieronymus, De vir. ill. (Migne PL 23, 829 Vallarsi).

⁴⁴ Gal 2,9.

⁴⁵ Hieronymus, Comm. in Ep. ad Gal, Gal 1, 19-hez (Migne PL 26, 396 Vallarsi).

⁴⁶ ApCsel 21,18.

⁴⁷ Eusebius, Hist. Eccl. 2, 1. 23; Hieronymus, De vir. ill. (Migne PL 23, 829 Vallarsi).

nem kételkedem abban, hogy Alfeus fia volt és Krisztus rokona, és ilyen értelemben nevezik testvérnek is. Hogy Jeruzsálem püspöke volt-e vagy sem, azt nem kívánom eldönteni, mert az ügy szempontjából nincs különösebb jelentősége, hacsak nem annyiban, hogy világosan cáfolja a pápa arcátlanságát, hogy a gyűlés inkább Jakab, mint Péter tekintélye alapján hozott döntést. És Eusebius második könyvének elején kétségtelenül az apostolok püspökének nevezi Jakabot, akárki volt is.⁴⁸ Menjenek Róma hívei és dicsekedjenek azzal, hogy az ő pápájuk az egész egyház feje, mivel Péter utódja – azé, aki eltúrte, hogy egy másik fölötté álljon, ha hinni lehet Eusebiusnak.

Atyámfiai, férfiak, hallgassatok meg. Jakab beszéde két fő részből áll. Először megerősíti a pogányok elhívását Ámósz próféta bizonyosságával, azután arra figyelmeztet, hogy mit lesz hasznos tenni annak érdekében, hogy a hívők között megőrizzék a békét és az egyetértést, de azért mégis megmaradjon a pogányok szabadsága, és Krisztus kegyelmét se homályosítsák el. Hogy Pétert itt Simeonnak nevezi: lehetséges, hogy akkor ezt a nevet különféleképpen ejtették.⁴⁹ Amikor azt mondja, hogy Isten gondoskodott arról, hogy a pogányok közül népet szerezzen, Isten könyörületességéről szól, amely által arra méltatta az idegeneket, hogy felvegye őket a családjába. Keményen fogalmaz, de a kifejezés hasznos tanítást tartalmaz, mivel azt hirdeti, hogy Isten a pogányok elhívásának szerzője, és az ő jótéteménye, hogy a néphez kezdtek számítani, amikor azt mondja, hogy magához vette őket. De messzebbre megy, amikor azt mondja, gondoskodott róla, hogy magához vegye. Ugyanis ennek az az értelme, hogy abban az időben, amikor a pogányok el voltak fordulva Istentől, ő kegyelmesen rájuk tekintett, mivel semmi másra nem vagyunk képesek, mint tőle egyre jobban eltávolodni, míg önként meg nem előz minket azzal, hogy atyái tekintetét felénk fordítja.

14. *Az ő nevének.*⁵⁰ A régi magyarázó szerint: „az ő nevével”, ami körülbelül ugyanazt jelenti, ámbár az *ἐπὶ* előjárósztot másképpen is lehet fordítani: tudniillik „az ő nevéért” vagy „az ő nevéől”. És megfelelő lesz az értelme is, hogy a pogányok üdvössége Isten nevével vagy erején alapszik, és Istennek nem volt más célja az ő elhívásukkal, mint a saját nevének felmagasztalása. Én mégis azt tartottam meg, ami el fogadottabb volt: hogy tudniillik a pogányokat az ő néphez számítva el akarta, hogy az ő nevéől nevezzék el őket, mint ahogy egy kicsit

⁴⁸ Eusebius, Hist. Eccl. 2, 1.

⁴⁹ Eadem latin fordításában Simon helyett Simeon olvasható (ApCsel 15,14).

⁵⁰ Eademmal *in nomine suo*, az ő nevében.

később az áll, hogy az ő nevéől nevezik el mindazokat, akiket az egyházába gyűjt. A πρῶτον⁵¹ időhatározót kétféleképpen lehet értelmezni: ha úgy értelmezzük, hogy „először”, ahogy a régi magyarázók és Erasmus is, az lesz az érteleme, hogy Cornelius és a többiek mintegy első zsengek voltak, akikkel Isten megkezdte a pogányok elhívását, de összehasonlító értelemben is lehet venni, hogy a pogányok örökbefogadásának példáját adta Corneliusban és háza népében, mielőtt Barnabás és Pál az evangéliumot hirdette volna a pogányoknak. Ez utóbbi értelmezést helyesebbnek tartom.

15. *És ezzel egyeznek a próféták szavai.* Most látjuk, hogy hatalmuk ellenére nem követeltek maguknak semmit az apostolok, hanem alázatosan követték, amit Isten ígéje előírt, és nem érezték megterhelőnek vagy méltóságuktól idegennek, hogy az Írás tanítványainak vallják magukat. Ebből azt is érdemes megjegyezni, hogy még mindig érvényesül a prófétai tanítás haszna, amit egyes örültek szeretnének kiirtani az egyházból. Jakab a hivatkozásában több prófétáról beszél, miközben csak egy helyet ad meg, és ezzel azt fejezi ki, hogy olyan egyezés van közöttük, hogy amit egy mondott, az mindegyikük közös bizonyossága, mivel mind egy szájjal és egyenként mintegy mindannyiuk nevében beszélnek, vagy inkább mindegyikükben Isten Lelke beszél. Vegyük hozzá, hogy a próféták összes jövendölése össze volt gyűjtve egy kötetbe, ezért joggal és helyesen lehetett általában a prófétáknak tulajdonítani, amit az összefoglaló mű valamelyik részéből idéztek.

16. *Ezután visszatérek.* Mivel nem szó szerint idézi a helyet, amely a prófétánál fennmaradt, lássuk, mi az eltérés. Ámbár nem szükséges aggódalmasan vizsgálni, mi az eltérés a szavakban, csak az legyen nyilvánvaló, hogy a jövendölés ráillik a szóban forgó helyzetre. Miután Isten megígérte Dávid sátorának helyreállítását, hozzáteszi, hogy azt is meg fogja cselekedni, hogy a zsidók Edóm maradékát birtokba veszik.⁵² De ebben még semmi sincs, amiből a pogányok elhívására lehetne következtetni. Ami azonban közvetlenül ez után következik a prófétánál a többi népekről, amelyeket majd Istenről neveznek el, világosan mutatja, hogy a zsidókból és a pogányokból egy egyház lesz, mivel ami akkor egyedül a zsidóké volt, az a többieknek is ugyanúgy megadatik. Isten ugyanis a zsidókkal egyenlő rangra emeli a pogányokat is, amikor azt akarja, hogy róla nevezzék el őket. Régen Dávid uralkodása idején az idumeaiak és a szomszédos népek a zsidók

⁵¹ Először.

⁵² Am 9,12.

alattvalói voltak. Jóllehet Isten népének az adófizetői voltak, mégis kívül voltak az egyházon. Ez tehát új és szokatlan dolog, hogy Isten a szent néphez sorolja őket, hogy egyaránt mindenki Istenének nevező, mivel ez lesz a bizonyossága annak, hogy a népek rangban egymás között egyenlők. Ebből könnyen belátható, milyen jól illik ide a próféta bizonyossága. Isten ugyanis a leomlott sátor helyreállítását ígéri, amelyben a pogányok engedelmessé válnak Dávid uralmának, nemcsak azzal, hogy adót fizetnek vagy a király parancsára fegyvert fognak, hanem azzal is, hogy közös lesz az Istenük, és az ő egyetlen családjá lesznek. Felmerülhet a kérdés, miért inkább ezt a jövendölést idézi, mint sok mást, amelyek világosabb igazolását adják a szóban forgó dolognak. Pál is sok ilyet idéz. Azt válaszolom erre, hogy először is az apostolok nem törekedtek arra, hogy minél több helyet idézzenek a Szentírásból, hanem egyszerűen csak azzal törődtek, ami bőségesen elég volt nekik, tudniillik, hogy azt bizonyítsák, tanításukat Isten ígéből vették. Továbbá az a véleményem, hogy Ámósnak ez a jövendölése nevezetesebb, mint általában gondolják. Egy összedőlt ház helyreállításáról van szó. A próféta leírja annak szánalmas pusztulását. Tehát az ígéret, amelyet mindjárt hozzáfűz, hogy helyre kell állítani a királyi széket, amelyen a Dávid utódaitól származó királyok uralkodnak a pogányok felett, tulajdonképpen Krisztusra vonatkozik. Tehát Krisztus országának felállítását szükségszerűen követnie kell annak, amit a próféta azzal együtt mond: a pogányokat Isten nevéől kell elnevezni. Most már látjuk, hogy Jakab nem véletlenül választotta ezt a helyet. Mert ha másképpen nem lehet felépíteni Krisztus országát, csak úgy, ha az egész világon mindenütt Isten nevét hívják segítségül, és a pogányok egyesülnek az ő szent népével, képtelenség őket elzárni az üdvösség reménységétől, és le kell bontani az elválasztó falat,⁵³ amellyel a törvény alatt el voltak választva egymástól. A szertartásoknak ugyanis egyebek mellett az volt a célja, hogy Isten szent népét az istentelen pogányoktól megkülönböztessék. Most, a különbség megszűntével, a szertartásokat is el kell törölni. Az a szó, hogy „visszatérek”, nem szerepel a prófétánál, de a helyzet megváltozása, amelyet kijelent, így jobban kifejezésre jut.

Dávid leomlott sátorát. A próféta nem ok nélkül állítja a szemünk elé a királyi ház csúfos pusztulását és romlását. Naponta százszor is kétségbe estek volna az istenfélők, ha nem lettek volna meggyőződve arról, hogy Dávid királyságának megsemmisülése után mégis el fog jönni Krisztus, aki nemcsak korábbi rendjükbe állítja helyre az

elpusztult dolgokat, hanem az ország dicsőségét páratlan sikerrel az égig emeli. A babiloni fogságból visszatérve a számtalan egymást követő csapástól sújtva a végsőkig ki voltak merülve. Ami megmaradt, azt is lassanként felemésztették a belső viszályok. Sőt, amikor Isten a szerencsétlenségükön segített, az általa nyújtott segítség jellege is aggodalomra adott alkalmat, ugyanis a hatalmat, amelyet a Makkabeusok megszereztek, Júda törzse akkor szüntette meg. Ezért Isten Lelke a próféta által a szívükbe vési, hogy Krisztus csak akkor fog eljönni, miután Dávid országa elpusztult, hogy nehéz helyzetükben el ne veszítsék a szabadulás reményét. Így hirdeti Ézsaiás, hogy vesszőszál hajt ki a megvetett és közönséges törzsből.⁵⁴ Most is gondoljunk arra, Isten ezt a csodálatos módszert alkalmazza az egyház megújítására, hogy romjaiból újjáépítse. Emellett arra is tanít ez a hely, hogy milyen helyes és jó az egyház felépítése, tudniillik hogy Dávid királyi széke a magasba emelkedett, és már egyedül Krisztus tűnik ki, hogy mindenki neki engedelmeskedjék. A pápa, jóllehet szentségtörő zsarnokságával elnyomta az egyházat, mégis az egyház nevével dicsekszik, sőt, hogy az egészséges tanítás világosságát kioltsa, az egyház puszta nevét ámitásra használja fel. Ha azonban jogos vizsgálatra kerül sor, könnyű az ilyen durva játékot visszautasítani: mivel Krisztust letaszítva egyedül tartja magánál a hatalmat. Szóban ugyan Krisztus helytartójának vallja magát, de valójában Krisztust látványosan az egekbe számúzva egész hatalmát magához ragadja. Krisztus ugyanis nem másképpen uralkodik, mint evangéliumának tanításával, amelyet ez az átkozott bálvány gonosz módon lábbal tipor. Mi azonban gondoljunk arra, hogy az egyház helyzete közöttünk akkor lesz rendben, ha mind egytől egyig Krisztusnak, a legfőbb királynak engedelmeskedünk, „és akkor lesz egy nyáj, egy pásztor”.⁵⁵

17. *Hogy keresse az emberek maradéka.* Jakab magyarázatképpen teszi hozzá, hogy „keresse”, ami a prófétánál nem szerepel, de nem felesleges, mivel ahhoz, hogy Isten népéhez számítsunk, és ő is a magáénak ismerjen el minket, nekünk is lelkesen keresnünk kell őt. Valószínű, hogy Lukács tömören összefoglalta, amit Jakab az anyanyelvén mondott a zsidóknak. Ebből adódik, hogy a próféta szavaihoz hozzákapcsolódik a téma kifejtése. A népek maradéka helyett, amelyekről Ámós ír,⁵⁶ Lukács a görög fordításból, amely ismertebb volt, az „emberek maradéka” kifejezést vette át, ugyanabban az értelemben, tud-

⁵⁴ Ézs 11,1.

⁵⁵ Jn 10,16.

⁵⁶ Vö. Ám 9,8.

niillik hogy a világ szennyének eltakarítását meg fogja előzni a tisztogatás, ami meg is történt, és ezt a tanítást a mi korunkra is alkalmazni kell. Ugyanis mivel a világ romlottsága nagyobb mértékű, semmint hogy teljes egészében engedelmeskedjék Krisztusnak, a sanyargató-sok szelelőrostáival kirostálja az értéktelen dolgokat és a viszályokat, hogy mégis magához gyűjtse, ami megmaradt.

18. *Öröktől fogva tudja.* Ezzel elébe vág annak a vélekedésnek, hogy újdonságról van szó. A hirtelen változás ugyanis gyanús lehetett volna, és adott alkalommal megtéveszthette volna a gyenge lelkeket. Tehát Jakab elébevág ennek, amikor arra figyelmeztet, hogy ez nem volt újdonság Isten előtt, ámbar hirtelen történt, az emberek várakozása ellenére. Minthogy Isten már a világ teremtése előtt előre tudta, hogy mit fog tenni, a pogányok elhívása is el volt rejtve az ő titokzatos bölcsességében. Ebből következik, hogy nem emberi megfontolás szerint kell ítélni. Továbbá Jakab a próféta szavaira figyel, amikor azt állítja, hogy Isten volt a jövendölés szerzője is, mivel mindezt meg akarta cselekedni. Az értelme tehát az, hogy akkor is, amikor Isten a próféta által beszél, sőt ősidőktől fogva előre látta, sem a körülmételetlenség, sem valami más nem lesz akadálya annak, hogy a pogányokat a saját családjába felvegye. Ezenkívül általános buzdítást is tartalmaz ez a hely, hogy az emberek ne saját értelmük mértékével mérjék Isten munkáit, amelyek okát gyakran csak ő tudja, hanem inkább bámulattal kiáltsák, hogy „milyen megfoghatatlanok az ő ítéletei, és milyen kikutathatatlanok az ő útjai”.⁵⁷

19. *„Ezért én úgy gondolom: ne terheljük meg azokat a pogányokat, akik megtérnek Istenhez, 20. hanem rendeljük el nekik, hogy tartózkodjanak a bálvány okozta tisztátalanságtól, a paráznaságtól, a megfulladt állattól és a vértől. 21. Mert Mózesnek ősidőktől fogva minden városban megvannak a hirdetői, hiszen a zsinagógákban minden szombaton olvassák őt.”*

19. *Ne terheljük meg.* Azt mondja, hogy a szertartások különbözősége nem lehet ok arra, hogy a pogányokat távol tartsák az egyháztól, amikor Isten felvette őket az egyházba. Úgy tűnhet azonban, hogy Jakab ellentmondásba kerül önmagával, amikor azt mondja, hogy nem kell megterhelni őket, és mégis előír valamiféle szertartásokat. Egyszerű a magyarázat, amit most részletesebben kifejtek. Először is nem követel tőlük semmi olyat, amivel ne tartoznának a testvéri egyetértésnek; azután ezek az előírások nem zavarhatták meg a pogányok

lelkét, és nem okozhattak nekik nyugtalanságot, miután tudták, hogy Isten előtt szabadok, és megszűnt az a hamis és helytelen vallásos gyakorlat, amelyet az álapostolok próbáltak rájuk erőszakolni. Most felmerül a kérdés, hogy miért csak ezt a négy dolgot írja elő Jakab a pogányoknak. Némelyek azt mondják, hogy ez az atyák régi szokását követi, akik csak olyan népekkel kötöttek szövetséget, amelyeket ezeknek a feltételeknek az elfogadására kényszeríthettek.⁵⁸ Mivel azonban bizonytalan, hogy kitől származik ez a feltételezés, én kétségesnek tartom és függőben hagyom. Egyébként úgy tűnik, hogy van valószínű magyarázata annak, miért különösen a bálványimádástól, a megfulladt állattól és a vértől kellett tartózkodniuk. Önmagukban véve közönséges dolgok voltak ezek, de a törvényen alapuló más szokásokhoz viszonyítva volt bennük valami különleges. Tudjuk, milyen szigorúan parancsolja az Úr, hogy kerüljünk mindent, ami a hit külső megvallásával ellentétes, és amiben a bálványimádásnak valami látzata vagy gyanúja van. Tehát hogy a pogányokban a babonáságnak nyoma se maradjon, és a zsidók semmi olyat ne lássanak náluk, ami Isten helyes tiszteletével nem egyeztethető össze, nem csoda, hogy azt parancsolják nekik, a botrány elkerülése végett tartózkodjanak a bálványimádástól. Az ἀλισημία szó, amelyet Lukács használ, noha azt jelenti, hogy „megszentségtelenítés” – nem változtattam meg az elfogadott jelentést, a „tisztátalanság”-ot –, néha azt jelenti, hogy „áldozati állat”. Ez a jelentés jobban illenék Jakab céljához, és talán világosabb és természetesebb is lenne ezt a helyet így magyarázni, mivel amikor Lukács egy kicsit később ugyanezt a határozatot megismétli, „bálványáldozati hús”-ról beszél. Ami a vért és a megfulladt állatot illeti, annak evését nemcsak Mózes törvénye tiltotta a zsidóknak,⁵⁹ hanem mindjárt az özönvíz után az egész világnak ilyen törvényt adott Isten.⁶⁰ Ennek következtében aki nem volt teljesen elfajzott, az irtózott a vértől; nemcsak a zsidók, hanem a pogányok közül is sokan. Elismerem, hogy az csak bizonyos időre szóló parancs volt, de nem csupán egy népre vonatkozott. Nem csoda tehát, hogy abból nagyobb botrány lehetett volna, amit az apostolok igyekeztek megelőzni. A paráznaság tekintetében már nehezebb kérdés vetődik fel, mivel úgy tűnik, hogy Jakab a közönséges dolgok közé sorolja, amelyekből csak a botrány elkerülése végett kell tartózkodni, de más oka is volt, amiért a paráznaságot azok közé a dolgok közé sorolta, amelyek önmagukban nem

⁵⁸ Vö. 3Móz 17,8–18,18; 18,24–30.

⁵⁹ 5Móz 12,23.

⁶⁰ 1Móz 9,4.

voltak tiltottak. Nagyon jól ismert, hogy a féktelen emberek körében mennyire el volt terjedve a paráznaság. Különösen a keleti népeknél pusztított ez a betegség, mivel azok szenvedélyesebbek. Annyi bizonyos, hogy sehol másutt nem volt kevésbé szent a házastársi hűség és a szemérmesség. Emellett itt véleményem szerint nem kivétel nélkül minden paráznaságról van szó, mint a házasságtörés és a fékevesztett szenvedélyek, amelyek nyilvánosan megsértenek és megrontanak minden tisztaságot, hanem úgy gondolom, arról van szó, hogy szeretőt tartanak, ami annyira gyakori szokás volt a pogányoknál, hogy szinte törvényszerű volt. Tehát nincs abban semmi különös, hogy Jakab ezt az általános szokást önmagában véve nem tartja bűnös dolognak, de tudnunk kell, hogy semmiképpen sem állt szándékában olyan dolgok közé sorolni, amelyek nagyon távol állnak ezektől. Ugyanis könnyű megcáfolni azt, hogy a tisztátalan emberek ezt ürügyül használják fel arra, hogy ocsmány dolgaikat műveljék. Azt mondják, hogy Jakab egy kalap alá veszi a paráznaságot a vér evésével. De vajon úgy hasonlítja-e össze ezeket egymással, mint hasonló dolgokat, amelyek semmiben sem térnek el egymástól? Egyáltalán nem, csak az emberek helytelen és rossz szokását nézi, amely eltért a természet törvényétől és az Isten által felállított rendtől. Ami Isten ítéletét illeti, annak ismeretét a Szentírás örök tanításában kell keresni. Amit pedig a Szentírás hirdet, az teljesen egyértelmű: tudniillik a paráznaság átkozott Isten előtt, mert beszennyezi az emberi lelket és testet, megszenségteleníti Isten templomát, és tönkreteszi Krisztust. Isten mindennap bünteti a paráznakat, és egyszer majd szörnyű bosszút fog állni. A paráznaság pártfogói, akármennyire találékonyak és ékesszólóak legyenek is, semmiféle csábítással nem tudják elfedni annak az undokságát, amit a mennyei ítéldbíró olyan súlyosan elítélt.

21. *Mert Mózesnek megoannak a hirdetői.* Ezt a helyet véleményem szerint rosszul magyarázták, és ellenkező értelmet adtak neki. A magyarázók ugyanis azt hiszik, hogy Jakab azért tette ezt hozzá, mert felesleges lett volna a zsidóknak bármit is előírni, akik ismerték a törvény tanítását, és minden szombaton olvasták. Ezt az értelemet hozzák ki belőle: írjuk be azzal, hogy ezt a keveset követeljük a pogányoktól, akik nincsenek hozzászokva, hogy a törvény igáját hordozzák. Ami a zsidókat illeti, van Mózesük, akitől tanuljanak. Egyesek azt a következtetést is levonják ebből a helyből, hogy a körülmetélkedést mindazzal együtt, ami vele jár, a zsidóknak ma is meg kell tartani. De ügyetlenül érvelnek, még ha igaz lenne is az az értelmezés, amelyet kifejtettem. Igazságon mást akart Jakab, tudniillik arra figyelmeztet, hogy lehetetlen olyan hirtelen, szinte egy csapásra eltörölni a szertar-

tásokat, mivel a zsidók már több száz év alatt hozzászoktak a törvény tanításához, és Mózesnek megvannak a maga hirdetői; ezért rövid időre biztosítani kell az egyetértést, amíg lassanként jobban megismerik a Krisztus által szerzett szabadságot; vagyis, ahogy közönségesen mondani szokás, a régi szertartásokat valami megtisztelő módon kell eltemetni. Akik tudnak görögül, azok meg fogják bocsátani nekem, hogy a fordításban ezt a részt: „amikor a zsinagógákban minden szombatol olvassák”, nem meggondolatlanul változtattam meg, hanem a kétértelműség elkerülése végett.

22. Akkor az apostolok és a vének, az egész gyülekezettel együtt, jónak látták, hogy férfiakat válasszanak ki maguk közül és elküldjék őket Pállal és Barnabással Antiókhia: mégpedig Júdást, akit Barsabbásnak hívtak, és Szilászt, akik vezető emberek voltak a testvérek között. 23. Ezt a levelet küldték velük: „Mi, az apostolok és a vének, a ti testvéreitek, az antiókhiai, szíriai és ciliciai pogány származású testvéreknek üdvözlétünket küldjük! 24. Mivel meghallottuk, hogy közülünk egyesek megzavartak titeket, és szavaikkal feldúlták lelketeket – pedig mi nem adtunk nekik megbízást –, 25. egymás között egyetértésre jutva, jónak láttuk, hogy férfiakat válasszunk és küldjünk hozzátok a mi szeretett Barnabásunkkal és Pálunkkal, 26. olyan emberekkel, akik életüket tették kockára a mi Urunk Jézus Krisztus nevéért. 27. Elküldtük tehát Júdást és Szilászt, hogy ők tudtokra adják ugyanazt élőszóval. 28. Mert a Szentlélek jónak látta, és vele együtt mi is úgy láttuk jónak, hogy ne tegyünk több terhet rátok annál, ami föltétlenül szükséges: 29. hogy tartózkodjatok a bálványáldozati hústól, a vértől, a megfulladt állattól és a paráznaságtól. Ha ezektől órizkedtek, jól teszitek. Legyetek egészségben!”

22. Az apostolok jónak látták. Isten különös kegyelméből lecsendesedett az a vihar, úgyhogy miután az ügyet alaposan megvitatták, mindannyian megegyezésre jutottak az igaz tanításban. Ebből meg lehet érteni a nép szerénységét is, hogy miután az apostolok és a többi tanító véleményét helyeselte, most a határozatukat is jóváhagyja. Másrészt az apostolok is méltányosan járnak el, amikor a minden istenfélő embert érintő ügyben csak a nép bevonásával határoznak. Ugyanis bizonyára a pásztorok felfuvalkodottságából származott az a zsarnokság, hogy azok a dolgok, amelyek az egész egyház közösségét érintik, a nép kizárásával kevesek akaratának, hogy ne mondjam, szeszélyének, vannak alávetve. Az apostolok és a vének okosan úgy döntöttek, hogy Júdást és Szilászt is el fogják küldeni, hogy a dolog ne legyen olyan gyanús. Tudjuk, milyen nehéz a gonoszok rágalmait

elfojtani, a túlságosan kötekedőknek eleget tenni, a könnyelműeket és tudatlanokat visszafogni, a megrögzött tévedéseket kiküszöbölni, a gyűlöletet orvosolni, a vitákat lecsendesíteni, az álhíreket megsemmisíteni. Pál és Barnabás ellenségei talán azt mondhatták volna, hogy hízélgéssel csikarták ki a levelet, kitaláltak volna valami újat, amivel beléjük köthettek volna, s így váratlanul megtéveszthették volna a tudatlanokat és a gyengéket. Amikor azonban a levél mellett ott vannak a tekintélyes férfiak, akik komolyan beszélnek az egész ügyről, minden baljós gyanú megszűnik.

24. Közülünk egyesek. Látjuk, hogy a szent emberek nem gyakorolták a személyválogatást, ami a helyes véleményalkotást mindig megrontja. Elismerik, hogy a semmirekellők közülük valók voltak, de mégsem kedveznek nekik, és nem hajlandók hamis jóindulattal leplezni a tévedéseiket, sőt azzal, hogy határozottan elítélik őket, magukat sem kímélik. Először is lerántják róluk az álarcot, amelyet a csalásra használtak. Azzal dicsekedtek, hogy az apostolok gondolatmenetét követik. Az apostolok ezt a hazug ürügyet hiúságnak minősítik, és azt mondják, hogy semmi ilyet nem parancsoltak. Azután sokkal szigorúbban és keményebben vádolják őket azzal, hogy megzavarták az egyházat és megrendítették a lelket. Ily módon az összes istenfélő előtt gyűlöletessé teszik őket, mivel a velük való érintkezés csak pusztulást eredményezhet. Továbbá azt mondják, hogy a hamis tanítók ezért feldúlják a lelket, mivel azokat Isten igazsága építi. Így általános tanítást is tartalmaz ez a kijelentés: Ha nem akarjuk, hogy lelkünket bukásba taszítsák, és az többé ne legyen a Szentlélek temploma, és nem akarjuk a pusztulását, nagyon kell óvakodni azoktól, akik minket megpróbálnak eltávolítani a tiszta evangéliumtól. Amit nek a törvény megtartásáról mondanak, az csak a szertartásokra vonatkozik. Ámbár mindig gondolni kell arra, hogy a szertartásokról úgy beszéltek, mintha azokon állna vagy bukna az emberek meggyazulása és üdvössége. Az álpróféták ugyanis úgy követelték azok megparancsolását, mintha a törvény megigazítana és az üdvösség a cselekedeteiktől függne.

25. A mi szeretett Barnabásunkkal és Pálunkkal. Ezt a dicséretet állítják szembe azokkal a rágalmakkal, amelyeket az alapostolok próbáltak Pálra és Barnabásra szórni. Először bizonyosságot tesznek az egyetértésről, hogy eloszlassák azt a véleményt, hogy nézeteltérés van közöttük, ugyanis sokan ezt gondolták. Azután Pált és Barnabást dicsérik levelek buzgóságukért és több mint férfias nagyságukért, hogy nem vonatkoztak életüket kockára tenni Krisztusért. Az evangélium szolgálatában ez rendkívüli erőny, és nem kis dicséretet érdemel az, aki

nemcsak a tanítás munkájának végzése során szorgalmas és fáradhatatlan, hanem a halálos veszedelemmel szemben is kész a tanítás védelmére. Így az Úr az ilyen bizonyságok által tanúsítja az övéinek hitét és állhatatosságát, és mintegy az erény jelvényeivel tünteti ki őket, úgyhogy a gyülekezetükben kitűnnek. Ezért Pál Krisztus bélyegeit, amelyeket a testén hordozott, pajzsként tartja maga elé, hogy elűzze azokat a kellemetlenkedőket, akik belekötöttek a tanításába.⁶¹ Még ha az evangélium buzgó és lelkes tanítóinak többnyire nem is kell az élete árán küzdenie az evangéliumért, mivel azt az ügy nem követeli meg, mindazonáltal Krisztus megadja a tekintélyét az ő vértanúinak, valahányszor nevezetes küzdelmekbe vezeti őket. Egyébként akiknek nem is kell harcolniuk, mégis legyenek készek vérüket ontani, ha valamikor az lenne Isten akarata. Továbbá Pál és Barnabás bátorságát csak a jó ügy érdekében dicsérik az apostolok, mivel ha elég lenne félelem nélkül vállalni a veszélyt, akkor Krisztus vértanúi sem különböznenek a hőzöngőktől és az eszelősöktől, vagy a gladiátoroktól. Tehát nem azért dicsérik Pált és Barnabást, mert egyszerűen vállalták a veszélyt, hanem azért, mert Krisztus nevéért nem riadtak vissza a haláltól. Talán az is lehetett az apostolok szándéka, hogy burkoltan megintik azokat a semmirekellőket, akik soha semmit nem szenvedtek Krisztusért, és most kényelmes helyzetükből előállnak, hogy megzavarják a gyülekezeteket, amelyek Krisztus bátor katonáival olyan kiválóan megállták a helyüket.

28. *Mert a Szentlélek jónak látta, és vele együtt mi is.* Hogy az apostolok és a vének a Szentlélekhez csatlakoznak, azzal semmi különöset nem tulajdonítanak maguknak. Ez a kifejezés annyit jelent, mintha azt mondanák, hogy a Lélek volt a vezetőjük, és az ő sugallatára határozták el, hogy mit írnak. A Szentírásban elég gyakori ez a kifejezésmód, amely Isten neve után másodsorban a szolgálókat is megemlíti. Amikor azt mondja az Írás, hogy a nép hitt az Úrnak és szolgájának, Mózesnek,⁶² azzal nem darabolja szét a hitet, mintha a nép részben Istenhez, részben egy halandó emberhez csatlakozott volna. Hogyhogy? Amikor a nép Istent tartotta hite egyedüli szerzőjének, hitt a szolgájának, akitől elválaszthatatlan volt. Másképp nem is hihetett volna Istennek, csak úgy, ha elfogadja a Mózes által felkínált tanítást, miként korábban Isten igéjét lerázta, amikor Mózeset visszautasította és megvetette. Ez megcáfolja azoknak a gonoszságát is, akik fennhangon dicsekednek a hitükkel, az egyház szolgálatát pedig istentelenül és gőgösen

⁶¹ Gal 6,17.

⁶² 2Móz 14,31.

megvetik. Ugyanis milyen szentségtörés lenne az, hogy a hit a legcsekélyebb mértékben is az emberektől függne, így nyilvánvalóan elönt gúnyolják azok, akik mellőzik az ő szolgálóit, akik által beszél, és azt színlelik, hogy Istent fogadják el tanítójuknak. Az apostolok tehát azt mondják, hogy nem ők találták ki a határozatot, amelyet a pogányoknak átadnak, hanem csak a Lélek szolgálói voltak, hogy Isten tekintélye által ajánlják, amit tőle kaptak és híven továbbadnak. Így Pál, amikor az ő evangéliumáról beszél, nem új evangéliumot akar a nyakunkba varrni, amelyet ő szerkesztett, hanem azt hirdeti, amit Krisztus bízott rá.⁶³ Ízetlenség azért, ha a pápisták ezekből a szavakból kiindulva akarják bizonyítani, hogy az egyháznak van valami saját tekintélye, sőt nyilvánvalóan önmaguk ellen harcolnak. Mert milyen bünygyel állítják, hogy az egyház nem tévedhet, hacsak nem azért, mert közvetlenül a Szentlélek irányítja? Ezért hangosan dicsekednek azzal, hogy a Lélek kinyilatkoztatásai azok, amiről mi bebizonyítjuk, hogy ők találták ki. Tehát ostobán erőszakolják ezt a kifejezést: „úgy láttuk jónak”, mert ha az apostolok valamit a Lélektől függetlenül határoztak meg, dől az az alaptételük, hogy a zsinatok semmi mást nem határozhatnak, csak amit a Lélek diktál.

Több terhet annál, ami föltétlenül szükséges. Ennek a kifejezésnek az ügyén gőgösen ujjonganak a pápisták, mintha az embereknek szabad lenne olyan törvényeket hozniuk, amelyek lelkiismereti kényszert alkalmaznak. Azt mondják, hogy halálos bűn terhe mellett meg kell tartani, amit az egyház előír vagy határoz, mivel az apostolok is azt hirdetik, hogy meg kell tartani az ő határozatukat. Könnyű az ilyen horizontalan fecsegésre megfelelni. Erre csak addig volt szükség, amíg fennállt az egység megbomlásának veszélye. Így tulajdonképpen mellékes vagy külső volt az a szükség: tudniillik nem a valóság volt az alapja, hanem csak a botrány megelőzése volt a célja. Ez világosan látnunk abból, hogy a határozatot azonnal visszavonták. Ugyanis az önmagukban szükséges dolgokra vonatkozóan állandó törvényeket kell hozni. Márpedig tudjuk, hogy amint megszűnt a zúgolódás és a vita, Pál visszavonta ezt a törvényt, amikor azt tanítja, hogy semmi sem tisztátalan,⁶⁴ és azt mondja, hogy szabad bármilyen ételt enni, meg olyat is, amit bálványoknak áldoztak fel.⁶⁵ Ezért ebben a kifejezésben csak üres ürügyet keresnek a lelkiismeretek gúzsba kötésére, mivel az a kényszerűség, amelyről most szó van, csak az emberekre

⁶³ 1F or 15,1–11; Gal 1,1–9.

⁶⁴ 1F or 14,14,20.

⁶⁵ 1F or 10,25–27.

vonatkozott, külső tekintetben, hogy ne legyen botrány, de Isten előtt megmaradjon a szabadság. Ezért hiába is igyekeznek ebből a helyből arra következtetni, hogy az egyháznak hatalom adatott arra, hogy az Isten igéjén kívül valamit elrendelhetne. A törvényeket, amelyekről szó van, nem Isten igéje alapján alkotta meg a pápa, hogy azokkal irányítsa az egyházat, és nem tizet vagy húszat, hanem egy egész sereg törvényt hozott, úgyhogy azok nemcsak zsarnoki módon elnyomják a lelkeket, hanem szörnyű kínzóeszközök is azoknak. Hogy az efféle kegyetlenséget igazolják, a pápa felbérelt prókátorai arra hivatkoznak, hogy az apostolok is megtiltották a pogányoknak, amit Isten igéje nem tiltott meg. Én azonban azt mondom, hogy az apostolok semmit se tettek hozzá Isten igéjéhez. Ez világos lesz, ha az ő szándékukat tekintjük. Az imént említettem, hogy a legkevésbé sem állt szándékukban örök törvényt alkotni, hogy azzal megkössék a híveket. Hát akkor? Orvosságot keresnek, amely alkalmas a gyülekezetek közötti testvéries béke és egyetértés ápolására, arra az időre, amíg a pogányok a zsidókhöz alkalmazkodnak. Mert ha valaminek, akkor annak minden bizonnal Isten igéjén kell alapulnia, hogy közönséges dolgokban a szeretetnek kell uralkodnia közöttünk, vagyis azoknak a dolgoknak a külső használatát, amelyek önmagukban szabadok, a szeretet törvényéhez kell igazítani. Röviden, ha a szeretet tökéletesen összefog mindent,⁶⁶ és a szeretet a parancs célja,⁶⁷ ha Isten parancsa az, hogy a hívek kölcsönös egységre törekedjenek, és mindenki a felebarátjának kedvezzen annak épülésére,⁶⁸ senki sem olyan tudatlan, hogy ne látná meg, hogy Isten igéjében benne van az, amit itt az apostolok elgondolnak, csak a saját korukra alkalmazzák az egyetemes szabályt. Ezenkívül jusson eszünkbe, amit az imént említettem, hogy az az együttélést szabályozó törvény volt, amely nem verte bilincsbe a lelkiismereteket, nem vezette be Isten mondvasinált tiszteletét. Az emberi hagyományoknak ezt a két hibáját a Szentírás sokszor elítéli. De tegyük fel – aminek azonban semmi alapja sincs –, hogy nem Isten igéje alapján hozták azon a gyűlésen a határozatot, a pápisták ezt akkor sem fogadják el. Ám hozzanak határozatot a gyűlések Isten igéje nélkül a Lélek megnyilatkozása alapján, ezt a jogot akkor is csak törvényes gyűléseknek lehet megadni. Tehát bizonyítsák be, hogy istenesek és szentek voltak azok a gyűlések, amelyeknek a határozatait ránk akarják kényszeríteni. Ezt a részt, amelyet a fejezet elején tár-

⁶⁶ Kol 3,14.

⁶⁷ 1Tim 1,5; vö. Róm 13,10.

⁶⁸ Róm 15,2.

gyaltam, most nem akarom tovább folytatni. Ami ehhez a helyhez bőven elég, jegyezzék meg az olvasók, hogy az apostolok nem lépnek túl Isten igéjének határain, amikor az alkalomnak megfelelő külső törvényt hoznak, hogy annak segítségével a gyülekezeteket összebékítsék egymással.

30. Ők tehát, miután útnak indították őket, le is mentek Antiókhíába, összehívták az egész gyülekezetet, és átadták a levelet. 31. Amikor felolvasták, megörültek a bátorításnak. 32. Júdás és Szilász, akik maguk is próféták voltak, sok beszéddel buzdították és erősítették a testvéreket. 33. Azután ott időztek még egy darabig, majd békességgel elbocsátották őket a testvérek azokhoz, akik küldték őket. 34. De Szilász jónak látta, hogy ott maradjon. 35. Pál és Barnabás pedig Antiókhíában tartózkodott többekkel együtt, tanítva és hirdetve az Úr igéjét.

30. *Összehívták az egész gyülekezetet.* Ez volt a tárgyalás rendes módja, hogy az egész népnek megengedték a levél tartalmának meghallgatását. Ugyanis ha a hit tanításában van valami nézeteltérés, méltó dolog a döntést a tanult, tapasztalt és a Szentírást jól ismerő emberekre, és leginkább a szabályszerűen kirendelt pásztorokra bízni. Mivel azonban mindenkinek érdeke megismerni, hogy mi a teendő, maguknak a tanítóknak kötelessége az egész gyülekezettel testvéri módon közölni, hogy mit határoztak Isten igéje alapján. Semmi sem áll távolabb a szent és keresztyén rendtől, mint amikor a népet, mint valami disznókondát, távol tartják a közös tanítástól, ahogy a pápaság zsarnoksága alatt lenni szokott. Mivel ugyanis a pápa és püspökei nem remélték, hogy a nép valaha is elég engedelmes lesz, ha durva tudatlanságba nem sülyed, úgy képzelték, hogy az lesz a hit legjobb eszköze, ha a nép nem tud semmit, és az ő határozataiktól függ. Ezzel szemben be kell tartani azt a középutat, hogy a törvényes felettes hatóságok sértetlenek maradjanak, és a népnek is maradjon meg a szabadsága, és ne legyen szolgálai módon elnyomva.

31. *Megörültek a bátorításnak.* Amikor olyan rövid a levél, és a téma pusztán kifejtésén kívül semmit nem tartalmaz, milyen vigasztalás származhatott belőle a híveknek? Meg kell jegyezni, hogy mindazonáltal nem csekély vigasztalás volt, hogy miután megismerték az apostolok egybehangzó véleményét, egyrészt mindannyian megnyugodtak, másrészt megszűnt közöttük a viszály, és ismét egyetértésre jutottak. Amikor elterjedt az a hamis híresztelés, hogy az apostolok mind Pál és Barnabás ellen vannak, ez a túlságosan hiszékenyeket megrendítette; sokan kétségek közt hányódtak; a gonoszok ezt az al-

kalmat rágalmaszra használták; némelyeket a kíváncsiság és az újdonság utáni vágy izgatott; némelyek pedig másokkal meghasonlottak. Most, amikor látják, hogy az első gyülekezet véleménye egyezik Pál és Barnabás tanításával, ami Isten fiai számára a leginkább kívánatos, elérik, hogy igaz hitben megerősödvé és egymás között egyetértésre jutva megnyugodott lélekkel kölcsönösen a békét ápolják.

32. *Júdás és Szilász.* Ezt a két testvért azért küldték oda, hogy a szavaikkal is bizonyoságot tegyenek a levél mellett. Máskülönb az apostolok nem küldtek volna olyan rövid és tömör levelet egy ilyen nagy jelentőségű dologról, és talán a hit titkait is érintették volna, és a kegyességre is hosszabban buzdítottak volna. Lukács azután elbeszéli, hogy ezek ketten valamivel többet tettek: hogy tudniillik a prófétálás ajándékával felruházva általában építették a gyülekezetet. Mintha azt mondaná, hogy nemcsak a szóban forgó ügyben teljesítették híven a kötelességüket, hanem a tanításban és a buzdításban is hasznos munkát végeztek a gyülekezet érdekében. Meg kell jegyezni, azt mondja Lukács, hogy buzdították a gyülekezetet, mivelhogy próféták voltak, mert nem mindenkinek adatott meg, hogy ilyen kitűnő hivatást teljesítsen. Ezért vigyázni kell, hogy senki se lépjen túl a korlátain, amint arra Pál is figyelmeztet az első Korinthusi levél 7. részében és az Efezusi levél 4. részében,⁶⁹ hogy mindenki maradjon meg abban, amiben elhívott. Ezért nem hiába mondja Lukács, hogy a tanítás különleges hivatás, nehogy valaki nagyravágyásból – ha hiányzik a tehetsége –, meggondolatlan túlbuzgóságból vagy más ostoba vágy miatt ki akarjon emelkedni, és ezzel megzavarja az egyház rendjét.

Próféták voltak. Mivel a „próféta” szónak több jelentése van, itt nem „jövendőmondó” értelemben kell venni, vagyis nem olyanokról van szó, akik képesek előre megmondani a jövő dolgokat, hiszen itt nem lenne helyénvaló ez a meghatározás, amikor másról van szó, hanem azt mondja Lukács, hogy Júdás és Szilász olyan képességgel rendelkezett, hogy kiválóan értették Isten titkait, így Isten igazi tolmácsai voltak. Így Pál is az első Korinthusi levél 14. részében, amikor a prófétálásról beszél, és azt minden más kegyelmi ajándék fölé helyezi, nem a jóslást vagy a jövendölést helyezi a középpontba, hanem azt az eredményt dicséri, hogy tanítással, buzdítással és vigasztalással építi a gyülekezetet.⁷⁰ Így Lukács a próféták szinte legfontosabb feladatául a buzdítást jelöli meg.

33. *Békességgel elbocsátották.* Vagyis amikor elváltak, a testvérek

⁶⁹ 1Kor 7,20; Ef 4,1-2.

⁷⁰ 1Kor 14,3.

búcsúzóul imádkoztak értük, ahogy barátok közt szokás. Ebben a versben szünekdokhé⁷¹ van, mivel kettejük közül csak az egyik tért vissza Jeruzsálembe. Lukács mindjárt hozzá is teszi a helyesbítést: „de Szilász jónak látta, hogy ott maradjon”. Amikor a kettőt együtt említi Lukács, csak azt akarja mondani, hogy a gyülekezet megnyugodott, még mielőtt a visszatérésre gondoltak volna. Végül hozzáteszi, hogy Pál és Barnabás, amíg Antiokhiában voltak, foglalkoztak a tanítással, mégpedig kitartóan, ugyanakkor mégis helyet adtak másoknak is, többeknek. Ebből kiderül, hogy versengés nélkül mind-egyiküknek az volt a törekvése, és azon fáradoztak, hogy használjanak. Ámbár úgy látszik, hogy a többiekről azzal a szándékkal tesz említést Lukács, hogy ne gondoljuk, Pál és Barnabás távozása után az a gyülekezet magára maradt, amikor bővelkedett tanítóknak. Ez megint Isten áldását dicséri, amely abban a gyülekezetben megint erősen hatott, ahol az imént a Sátán az ő szolgálai által olyan szomorú meghasonlást támasztott.

36. *Néhány nap múlva pedig ezt mondta Pál Barnabásnak: „Térjünk vissza, látogassuk meg a testvéreket valamennyi városban, ahol hirdettük az Úr igéjét, és lássuk: hogy megy a soruk?”* 37. *Barnabás azt akarta, hogy vigyék magukkal Jánost is, akit Márknak hívtak.* 38. *Pál azonban úgy tartotta helyesnek, hogy ne vigyék magukkal azt, aki elvált tőlük Pamfiliánál, és nem ment velük együtt a munkába.* 39. *Emiatt meghasonlás támadt köztük, és ezért különváltak egymástól: Barnabás magával vitte Márkot, és elhajózott Ciprusba.* 40. *Pál pedig Szilászt választotta társul, és miután az Úr kegyelmébe ajánlották őt a testvérek, útnak indult; 41. bejárta Szíriát és Ciliciát, és erősítette a gyülekezeteket.*

36. *Látogassuk meg a testvéreket.* Ebből a történetből először azt kell megjegyezni, hogy milyen lelkiismeretesen törődött Pál azokkal a gyülekezetekkel, amelyeket ő alapított. Hasznosan fáradozik Antiokhiában is, de nem felejt el, hogy Isten őt apostolnak rendelte, és nemcsak egy hely pásztorának, elhívásához tartja magát. Azután, minthogy nem illett egy helyhez kötni magát, így mindenki iránt lekötelezve érezte magát, akiket az Úrban újjáteremtett,⁷² és ezért nem akarta elvonni tőlük a munkáját. Ráadásul a megkezdett munkát azokon a helyeken nem hanyagolhatta el, nehogy rövid idő alatt semmivé váljon az eredménye. Érthető, hogy Pál az antiokhiai gyülekezetnél

⁷¹ Ld. 4. rész 22. j.

⁷² Vö. 1Kor 4,15.

maradt, míg azt nem látta, hogy annak a helyzete rendbejött és az egyetértés helyreállt. Tapasztaljuk ugyanis, hogy mekkora jelentősége van a legtekintélyesebb gyülekezeteknek a kisebbek megtartásában. Ha egy eldugott faluban valami zavargás támad vagy valami botrány keletkezik, annak a híre nem terjed olyan messzire, és a szomszédokra sincsen olyan nagy hatással, de ha egy hely kimagaslik a többi közül, az sohasem omlik össze nagy romlás nélkül, vagy anélkül, hogy nagy körzetben meg ne rázná a kisebb épületeket. Tehát Pál, amikor egy ideig Antiokhiában volt, más gyülekezetekre is gondolt. Így ebben a példában az ő okosságát is és a buzgóságát is meg kell figyelünk: mivel gyakran legalább annyit árt a pásztorok lázas túlbuzgósága, mint a tétlenségük.

Hogy megy a soruk. Pál tudta, hogy amikor az emberek ilyen könnyelműek, és a gondolkodásuk bűnre hajlamos, ritkán marad szilárd és tartós, amiben megegyeztek, és különösen könnyen összeomlanak vagy elsatnyulnak a gyülekezetek, ha nem gondozzák őket állandóan. Pedig úgy illenék, hogy az ég alatt semmi se legyen olyan erős, mint a hit lelki épülete, amelynek az állandósága magában a mennyben van megalapozva. Kevesen vannak azonban, akiknek a lelkében mélyen gyökerezik az Úr ígéje. Ezért olyan ritka az emberekben az állandóság. Továbbá azok is szüntelenül hánykolódnak, akik szilárdan lehorognyoztak Isten igazságában. Ha a hitük nem is rendül meg, mégis szüksége van megerősítésre, támogatásra. Emellett látjuk, hogy milyen eszközökkel támad a Sátán, és titokban milyen mesterkedésekkel igyekszik tönkretenni hol egész gyülekezeteket, hol az egyes hívőket. Pál tehát nem ok nélkül félti a tanítványait aggódva, hogy másként viselkednek, mint kívánatos, és ezért idejében szeretne közbelépni, ha valami kellemetlenség történt. Ez ellenőrzés nélkül lehetetlen.

37. *Barnabás azt akarta.* Egy szomorú viszálykodást beszél el itt Lukács, amelynek méltán kellene rémületet keltenie minden istenfélő emberben. Pál és Barnabás munkaközösségét mennyei kinyilatkoztatás szentesítette. Sokáig egyetértésben dolgoztak ebben az igában, amelybe az Úr befogta őket, sok esetben tapasztalták Isten különös jóindulatát, sőt az a csodálatos eredmény, amelyet az előbb említett Lukács, Isten fenséges áldása volt. Amikor az üldöztetések megannyi viharában oly sokszor kis híján elpusztultak, és mindenütt számtalan ellenség gyötörte őket kegyetlenül, s jóllehet több helyen belső lázadás is támadt ellenük, mégsem szakadtak el egymástól, sőt még szorosabbá vált az egyetértésük. Most egy jelentéktelen dolog miatt, amit fáradság nélkül el lehetett volna háritani, elszakítják az isteni elhívás szent kötelékét. Ez bizonyára nagyon megzavart minden istenfélő embert. Ha olyan

erős volt a vetélkedés szenvedélye azokban a szent férfiakban, akik sok éven át hozzászórtak mindennek az elviseléséhez, mi lesz velünk, mikor a mi indulataink még nincsenek Isten iránti engedelmisségre kényszerítve, és szertelenül csaponganak? Ha egy jelentéktelen körülmény elválasztotta őket, akik annyi megpróbáltatás közepette az egyetértést szentül ápolták, milyen könnyű dolga lesz a Sátánnak, amikor azokat akarja elválasztani egymástól, akik egyáltalán nem, vagy alig törekedtek a béke megőrzésére? Micsoda gőg volt az, hogy Barnabás, aki számára a legnagyobb megtiszteltetés volt, hogy Pál kísérelje le lehet, és ezért úgy kellett volna viselkednie vele szemben, mint fiúnak az apjával szemben, olyan makacsul megvetette a tanácsát? Pálon viszont némelyek az emberiség hiányát kérhetik számon, hogy nem bocsátotta meg társának ezt a hibáját. Ez a példa tehát arra figyelmeztet bennünket, hogy ha Krisztus szolgálói nem vigyáznak eléggé, akkor a Sátán sok rést talál, amelyen keresztül belopódzik, és megzavarja az egyetértést közöttük. De most már magáról az ügyről kell beszélnünk. Vannak ugyanis, akik a viszálykodásért Pál túl nagy szigorúságát okolják, és első hallásra valószínűek az érveik, amelyeket felhoznak. Pál elutasítja Jánost, akit Márknak is hívtak, mivel kivált a kíséretéből. Krisztustól azonban nem pártolt el. A kereszt hordozásához még hozzá nem szokott ifjú az útról hazatért. A korára tekintettel kellett volna lenni. Kezdetben mint újonc roskadozott a terhek alatt; de azért nem lett volna egész életében gyáva katona. Mivel visszatérése Pálhoz kitűnő bizonyítéka a bűnbánatának, úgy tűnik, hogy nem emberséges dolog elutasítani. Nagyobb elnézést kell tanúsítani azokkal szemben, akik önként vezetnek bűneikért. Voltak más okok is, amelyeknek Pált engedékenységre kellett volna indítaniuk. Márk, azaz János háza az egyház híres gyülekezőhelye volt. Az anyja a legnagyobb üldözések idején befogadta a híveket. Amikor Heródes kegyetlenkedett és az egész nép dühöngött, ott tartották a szent összejöveteleket, ahogy Lukács korábban említette.⁷³ Minden bizonnyal kímélni kellett volna egy ilyen szent és lelkes asszonyt, nehogy a túlságos szigorúság elidegenítse. Az volt a kívánsága, hogy a fia az evangélium hirdetésének szentelje magát. Most mekkora keserősége lehetett, hogy egy jelentéktelen tévedés miatt tanak munkáját visszautasítják; most, amikor Márk, akit Jánosnak is neveznek, nemcsak megbánja a hibáját, hanem tényleg jóvá is teszi, és Barnabás elég mentséget talál, hogy megbocsásson neki? Az összefüggésből arra lehet következtetni, hogy a gyülekezet helyeselte Pál véleményét. Barnabás fogja magát, és a társával együtt Ciprusra hajózik. A

testvérekről nem esik említés, mintha titokban, búcsúzás nélkül utazott volna el. Pált a testvérek Isten kegyelmébe ajánlják. Ebből kitűnik, hogy a gyülekezet az ő oldalán állt. Hogy Isten később kitölti Lelkének erejét Pál megáldásában, és munkáit kegyelméből siker koronázza, Barnabást pedig elhagyja, mintha eltemették volna, ebből azt a valószínű érvet lehet meríteni, hogy Isten jónak látta a szigorúság ilyen példáját adni. És bizonyára sokkal súlyosabb volt Márk, azaz János bűne, mint általában gondolják. Nem pártolt el ugyan Krisztus hitétől, de hivatását elhagyta és megtagadta. Tehát igen rossz példát mutatott volna, ha később visszafogadták volna a hivatásába, amelytől elpártolt. Korábban azzal a kikötéssel ajánlotta fel munkáját Krisztusnak, hogy többé nem lesz szabad, és nem rendelkezik önmagával. Ugyanúgy nem lett volna szabad a fogadalmát megszegni, mint ahogy nem szabad a feleségnek a férjét, vagy a fiúnak az apját elhagyni. A gyengeség nem mentség a hűtlenségre, mert azzal szent elhívását sértette meg. Meg kell jegyezni, hogy Pál nem utasította el teljesen Márkot. Testvérenek tartotta, de Márknak be kellett érnie az egyszerű gyülekezeti tagsággal. Nem akarta engedni, hogy nyilvános tanítói hivatása legyen, ahonnan a saját bűne miatt gyalázatosan kiesett. Mert nagy különbség van abban, hogy aki vétkezett, annak nem bocsátanak meg, vagy csak a nyilvános hivatalt veszik el tőle. Ámbár lehetséges, hogy mindkét fél túlmegy a mértéken, úgyhogy az egyébként jó ügyet gyakran mellékes körülmények rontják el. Pál helyesen és fegyelmezési jogánál fogva célszerűen járt el, amikor nem akarta kísérelései elfogadni, akinek állhatatlanságát egyszer már tapasztalta. Amikor azonban azt látta, hogy Barnabás makacsul ragaszkodik hozzá, engedhetett volna a kérésének. Többre kell tartanunk az igazságot, mint az egész világ szeretetét, de okosan kell mérlegelni, mekkora jelentősége van a szóban forgó ügynek. Mert ha valaki egy jelentéktelen vagy semminek az épülését nem szolgáló dologban mutatja meg állhatatosságát és készül fel a harcra, és nem szűnik meg a végsőkéig védeni elhatározását, az ostoba és helytelen makacsságot tanúsít. Lett volna középút, vagyis Pál engedhetett volna valamennyit társa makacosságának, anélkül, hogy az igazságtól elpártolt volna. Nem kellett volna Márknak kedveskedni, sem a vétke fölött szemet hunyni. De semmilyen vallási akadály nem volt annak, hogy véleményét szabadon kinyilvánítsa anélkül, hogy legyőzöttné érezze magát egy olyan ügyben, amely sem az egészséges tanítást, sem az emberek üdvösségét nem veszélyeztette. Erre azért mutatok rá, hogy tanuljunk meg buzgóságunkat még a legjobb ügyekben is mérsékelni, nehogy mértéken felül heves legyen.

TIZENHATODIK RÉSZ

1. Így jutott el Derbébe, majd Lisztrába is. Volt ott egy Timóteus nevű tanítvány, egy hívő zsidó asszonynak és egy görög apának a fia, 2. akiről dicséretileg szóltak a lisztrai és ikóniumi testvérek. 3. Pál őt magával akarta vinni, ezért az ott lakó zsidókra tekintettel körülmetélte őt. Mert mindenki tudta, hogy az apja görög volt. 4. Amikor végigjárták a városokat, átadták nekik azokat a határozatokat, amelyeket a jeruzsálemi apostolok és vének hoztak, hogy tartsák meg azokat. 5. A gyülekezetek pedig erősödtek a hitben, és naponként gyarapodtak lélekszámban.

Lukács azt kezdi elbeszélni, merre haladt Pál, miután elváltak egymástól Barnabással. Először megemlíti, hogy Lüztrában kíséreléssel maga mellé vette Timóteust. És hogy tudjuk, Pál semmit sem csinált megfontolatlanul vagy megfontolás nélkül, Lukács világosan kifejti, hogy Timóteust a testvérek nagyra becsülték, kegyességéről bizonyítást tettek. Szó szerint ezt mondja. Tehát Pál most maga megtartja azt, amit másutt a szolgák kiválasztásával kapcsolatban elrendel.¹ Mert nem valószínű, hogy már akkor prófétálások adtak volna, amelyekkel a Lélek Timóteust kitüntette, mint Pál máshol állítja.² De úgy tűnhet, hogy van valami különbség ahhoz viszonyítva, hogy Lukács azt mondja, Timóteusnak a testvérek között jó híre volt, Pál pedig azt tartja fontosnak, hogy a kívülállóknak is jó véleményük legyen arról, akit püspöknek választanak. Azt válaszolom erre, hogy elsősorban azistenfélő emberek véleményét kell figyelembe venni, mivel egyedül ők az alkalmas tanúk, és egyedül ők tudnak helyes megkülönböztetést tenni Isten Lelke alapján, a hitetleneket pedig éppúgy nem kell tekintetbe venni, mint a vakokat. Tehát világos, hogy a kegyesség és a feddhetetlen élet megítélésének a szent életűek véleménye és szavata alapján kell történnie, hogy azt ítélik a püspökségre méltónak, akit elismerő nyilatkozataikkal ajánlanak. Elismerem azonban, hogy másodsorban az is fontos, hogy a hitetlenek is kénytelenek legyenek dicsérni azt, nehogy az ő gyalázkodásuknak és szidalmaiknak

¹ 1Tim 3,2.

² 1Tim 1,18.

legyen kitéve Isten egyháza, ha rossz hírű emberek kormányzására bízza magát.

3. *A zsidókra tekintettel körülmetélte őt.* Lukács világosan kifejti, hogy Timóteust nem azért metélték körül, mert az szükséges lett volna, vagy mert még erősen ragaszkodtak volna ahhoz a külső jegyhez, hanem azért, hogy Pál elkerülje a botrányt. Tehát az emberekre volt tekintettel, mivel a dolog Isten előtt nem volt kötelező. Ezért Timóteus körülmetélése nem volt sákramentum, amilyen Ábrahámé volt és az ő utódaié,³ hanem közönséges és közömbös szertartás, amely csak a szeretet ápolását szolgálta, nem a kegyesség gyakorlását. Felmerül a kérdés, hogy szabad volt-e Pálnak azt az üres jelképet használni, amelynek jelentését és erejét eltörölték, ugyanis nevetségesnek tűnik az eljárás, ha Isten rendelkezésétől eltér, mert a körülmetélkedés Istentől volt elrendelve, de csak Krisztus eljöveteleig. Erre a kérdésre azt válaszolom, hogy a körülmetélkedésnek úgy vetett véget Krisztus eljövetele, hogy az alkalmazását nem törölték el azonnal és teljesen, hanem tetszés szerinti maradt, amíg a világosabban kinyilvánított evangélium fényében mindenki el nem ismerte, hogy a törvény végcélja Krisztus.⁴ Itt három fokozatot kell megjegyezni. Az első, hogy a törvényben előírt szertartások Krisztus megjelenésével úgy eltöröltettek, hogy többé nem volt semmi közük Isten tiszteletéhez, nem voltak lelki dolgok ábrázolásai, és használatukra nem volt semmi szükség. A második, hogy szabad volt a használatuk, amíg az evangélium igazsága világosabban ismertté nem válik. A harmadik, hogy a hívőknek csak addig volt szabad azokat megtartani, amíg az alkalmazásuk építő jellegű volt, és nem táplálták a babonáságot. Ám bár az alkalmazásnak az a szabadsága, amelyről beszéltem, nem volt kivétel nélküli, mivel a szertartások különböző célokat szolgáltak. A körülmetélkedés nem volt egyenrangú azokkal az áldozatokkal, amelyek a bűnök kiengesztelésére voltak rendelve. Ezért Pálnak szabad volt Timóteust körülmetélni, de a vétekért áldozatot bemutatni nem lett volna szabad. Általában a törvényben előírt egész tisztelet (mivel ideiglenes volt) Krisztus eljövetelel a hitet és a lelkiismeretet illetően teljesen megszűnt. A szertartások alkalmazásáról meg kell jegyezni, hogy a hívők számára szabad volt rövid ideig, amennyiben a hit megvallásával nem állt ellentétben. Meg kell jegyezni, hogy rövid ideig, mint mondtam, tudniillik az evangélium világos kijelentéséig, mivel e tekintetben egyes tanult emberek durván képzelődnek, akik

³ 1Móz 17,11-14.

⁴ Róm 10,4.

szerint a körülmetélkedésnek még ma is helye van a zsidóknál, holott Pál azt tanítja, hogy felesleges, amikor a keresztség által eltemettetünk Krisztussal.⁵ Ezt helyesebben fejezte ki a régi szólás, miszerint a zsinagógát tisztességgel el kell temetni.⁶ Most még azt kell elmondani, meddig volt közömbös a körülmetélkedés gyakorlata. A szabadság, elvéből világos lesz. Mivel még nem volt mindenütt ismeretes a pogányok elhívása, a zsidóknak valami kiváltságot kellett adni. Amíg tehát jobban el nem terjedt annak az ismerete, hogy az örökbefogadás Ábrahám nemzetségéről minden nemzetségre átszármazott, szabad volt a megkülönböztetés külső jegyét megtartani, amennyiben építő jellegű volt. Ugyanis amikor Pál nem akarta körülmetélni Titust, és azt állítja, hogy ez így volt helyes,⁷ ebből az következik, hogy ez a szertartás nem általánosan, nem kivétel nélkül minden esetben volt szabad. Tehát az egyház építését és nyilvános hasznát kellett szem előtt tartani. Mivel Titust nem metélhette körül anélkül, hogy az evangélium tiszta tanítását fel ne adta volna és önmagát ki ne tette volna az ellenség rágalmainak, tartózkodott a szertartás szabad alkalmazásától, de azt Timóteus esetében megengedte magának, amikor úgy tette meg, hogy az az egyház számára hasznos. Ebből könnyen meg lehet érteni, milyen rettenetes zűrzavar uralkodik a pápaságban. Ott roppant nagy a szertartások száma. Mire való ez, ha nem arra, hogy a régi templom egy függőnye helyett százat akasszanak fel? Isten azért törölte el a szertartásokat, amelyeket ő rendelt, hogy annál világosabban ragyogjon az evangélium igazsága. Az emberek újakat merészeltek bevezetni, mégpedig mértéktartás nélkül. Ehhez járult később az a gonosz hazugság, hogy azok mind Isten tiszteletét szolgálják. Végül ezt követte az érdemekben való ördögi bizakodás. Most, amikor eléggé világos, hogy az ilyen szertartások sem nem függönyök, sem nem arak, amelyek Krisztust eltakarják, hanem inkább utálatos trágárdombok, amelyek a tiszta hitet és vallást elborítják, és akik ezeket változtatás nélkül szabadon alkalmazzák, azok sokkal többet követelnek a pápának, mint amennyit Isten a saját törvényének megenged. Nem kívánok szólni a miséről és hasonló mocskokról, amelyek önmagukban nyilvánvaló bálványimádást tartalmaznak.

Alert mindenki tudta. Lukács elmondja, hogy Pálnak az volt a szándéka, hogy Timóteusnak utat nyisson a zsidókhoz, nehogy idegenkedjenek tőle mint hitetlentől. Mindenki tudta, hogy az apja görög

⁵ Róm 6,4 Kol 2,12.

⁶ August. Ep. 82 (CSEL 34/II, 373).

⁷ Gal 2,3.

– mondja. Tehát, minthogy az anyáknak nem volt hatalmuk a gyermekeik fölött, meg voltak győződve róla, hogy körülmetéletlen. Itt mellékesen jegyezzék meg az olvasók, milyen nyomorúságos volt akkor Isten népének a szolgálása. Eunike, Timóteus anyja⁸ azok közül a kevesek közül való volt, akiket maguk a zsidók is csodaszámba vettek, és mégis, minthogy hitetlen emberrel kötött házasságot, a gyermekeit nem merte Istennek szentelni, legalábbis nem úgy, hogy a kegyelem külső jegyét megadta volna nekik. Mindazonáltal nem szűnt meg fiát gyermekkorától fogva szentségben, istenfélelemben és Isten igaz tiszteletében nevelni. Ez követendő példa az olyan asszonyok számára, akiket férjük zsarnoki hatalommal megfélemlít, hogy ne tartsák gyermekeiket és családjukat igaz kegyességben és tisztaságban. A görög itt pogány helyett áll, a Szentírásban megszokott módon.

4. *Átadták nekik a határozatokat, hogy tartsák meg azokat.* Ezekkel a szavakkal azt fejezi ki Lukács, hogy mennyire törekedett Pál a békére. A gyülekezetek közötti egyetértés ápolásának legfőbb kötelem volt akkor megtartani azt, ami az apostolok által volt rendelve. Amikor Pál ezen fáradozik, lelkiismeretesen vigyáz arra, hogy az ő hibájából semmi zavar ne származzék. Jegyezzük meg, hogy ez ideiglenes volt, mivel amikor látja, hogy megszűnt a botrány veszélye, teljesen felszabadítja a gyülekezeteket, és a határozatot félretéve megengedi, amit abban az apostolok megtiltottak. Az apostolok határozatának visszavonásával azonban nem kisebbíti, nem sérti és nem veti meg magukat a szerzőket, mivel azoknak nem az volt a célja, hogy örök törvényt adjanak, hanem hogy rövid időre enyhítsék azt, ami az erőtlenségekkel sérthette, miként az előbbi fejezetben részletesen kifejtettem. Ez eléggé nyilvánvalóvá teszi a pápisták ostobaságát, amikor azzal vádolnak minket, hogy nagyon eltérünk Páltól, mivel – azt mondják – semmibe vesszük az egyház határozatait, és azt akarjuk, hogy egyedül Isten igéje irányítsa az istenfélők lelkiismeretét, és ne legyenek alávetve az emberek akaratának. Mint már mondtam, Pálnak a legkevésbé sem állt szándékában a lelkeket a kényszerűség bilincsébe verni. Nem kerül ellentétbe azzal, amit másutt hirdet: „minden tiszta a tisztáknak”⁹ valamint: „Aki erős, mindenfélét ehett”¹⁰ hasonlóképpen: „Isten országa nem evés és ivás”¹¹ továbbá: az étel nem tesz Isten előtt kedvessé,¹² és: „mindazt, amit a húspiacon árul-

⁸ 2Tim 1,5.

⁹ Tit 1,15.

¹⁰ Róm 14,2.

¹¹ Róm 14,17.

¹² 1Kor 8,8.

nak, megehetitek, ne kérdezzetek semmit lelkiismereti okokból”¹³ Egy szóval foglalja össze, ami egyébként kevésbé összeegyeztethetőnek tűnhetik, amikor azt parancsolja, hogy tartózkodjanak a bálványáldozati hústól mások lelkiismerete miatt. Közben gondosan ügyel arra, hogy a hívó lelkeket ne kösse meg az emberek törvényeivel. Mi nem törökszünk tehát ma sem másra, mint Pál. Egyébként túlságosan durva játékot űznek a pápisták, amikor a törvényeiket az apostolok határozataihoz hasonlítják. Az apostolok nem találtak ki új istentiszteletet, nem hoztak létre új lelki uralmat, hanem a békesség kedvéért biztositották a pogányokat, hogy engedjenek valamit a zsidóknak. A pápának, hogy törvényeit ezen a címen igazolja, előbb mind meg kellene változtatnia azokat. Mi azonban, ha hűtlen hallgatásunkkal nem akarjuk elárulni a Krisztus vére által megszerzett kegyelmet, kénytelenek vagyunk bátran küzdeni az ellen, hogy a pápisták Isten léleklében való tiszteletét emberi koholmányokban akarják szabályozni, és az egy Isten jogát emberekre akarják átruházni. Ugyan miben hasonlít a gyengék helyzetének könnyítésére hozott három határozathoz a törvények nagy sokasága, amely terhével nemcsak agyonnyomja a kényesetlen lelkeket, hanem a hitet is elnyeli? Ismert Augustinus panasza januariusához, hogy az egyházat már akkor nagyon terhelte a helytelen hagyományok.¹⁴ Kérdezem, hogy vajon az ő számára elvethető lenne-e a mai szolgaság, amely csaknem százszor keményebb?

5. *A gyülekezetek pedig erősödtek.* Ebből is látjuk, hogy szinte mellékes volt ahogyan mondani szokás, amit az apostolok rendeleteiről mondott Lukács. Ugyanis Pál tanításának egészen más eredményét és sikerét beszél el, amikor azt mondja, hogy a gyülekezetek hitben erősödtek. Pál tehát úgy rendezte a külső dolgokat, hogy elsősorban Isten országával törődött, amely az evangélium tanításában áll, és a külső minden magasabb és előbbrevaló. Tehát azért tesz említést azokról a rendeletekről, amennyiben az egyetértést szolgálták, hogy tudjuk, a szent embernek arra volt gondolja. De magasabbra teszi a vallást és a közösséget, amelynek egyedüli alapja a hit, amely viszont Isten tiszteletén alapszik, és nem függ az emberek törvényeitől. Lukács ezzel a példával a hitben való folytonos előrehaladásra ösztönöz bennünket, nehogy már az elején lusták legyünk, és ne törődjünk az előrehaladásunkkal. Kifejezésre jut ebben a hit növelésének módja is, amikor tud-

¹³ 1Kor 10,25.

¹⁴ August. Ep. 95 (Ad inquisitiones Iauuarii liber II), 19, 35 (Migne PL 33, 22-23; CSEL 34/II, 209-10)

niillik minket az Úr az ő szolgálainak munkája által ösztönöz, ahogy akkor Pálnak és társainak a munkáját használta. Amikor mindjárt hozzátesszi Lukács, hogy lélekszámban is gyarapodtak, az igehirdetés másik eredményéről számol be, de egyben azt is elmondja, hogy milyen mértékben a hitben gyarapodnak azok, akik először elhívtak, úgy többeket elvezetnek Krisztushoz, mintha a hit széltejében is tovább plántálódva jutna el másokhoz is.

6. Azután átmentek Frígia és Galácia földjén, mivel a Szentlélek nem engedte nekik, hogy hirdessék az ígét Ázsiában. 7. Amikor Mízia felé mentek, Bitíniába próbáltak eljutni, de Jézus Lelke nem engedte őket. 8. Erre Mízián áthaladva lementek Tróászba. 9. Egy éjjel látomás jelent meg Pálnak: egy macedón férfi állt előtte, és ezekkel a szavakkal kérte őt: „Jöjj át Macedóniába, légy segítségünkre!” 10. A látomás után nyomban igyekeztünk elmenni Macedóniába, mert megértettük: oda hívott minket az Isten, hogy hirdessük nekik az evangéliumot.

6. Azután átmentek Frígia és Galácia földjén. Itt azt mondja el Lukács, hogy milyen buzgón és serényen fogott hozzá Pál társaival együtt a tanítás munkájához. Azt mondja ugyanis, hogy bejárták Kis-Ázsia különböző tartományait, hogy az evangéliumot terjesszék. Megjegyez azonban egy különösen említésre méltó dolgot, hogy Isten Lelke megtiltotta nekik, hogy egyes helyeken Krisztusról beszéljenek. Pál apostolságának dicsérete szempontjából sem csekély jelentőségű, mint ahogy őt magát is nem csekély mértékben lelkesítette a folytatásra, hogy felismerte: útját és cselekedeteit Isten Lelke vezérli. Hogy pedig amerre mentek, mindenütt egyformán készek voltak a tanításra, azt az elhívásuk miatt és Isten parancsára tették. Ugyanis az volt a küldetésük, hogy az evangéliumot a pogányok között kivétel nélkül terjesszék. Az Úr azonban az útjukat irányítva időnként megmutatta nekik a szándékát, amely először rejtve volt. Felmerül a kérdés: ha Pál mindenütt a Lélek vezetésével tanított, hogyan lehetnek ma biztosak az elhívásukban az egyház szolgálói, ha semmiféle kinyilatkoztatásból nem tudják meg, hogy mikor kell beszélni vagy hallgatni? Azt válaszolom erre, hogy mivel a Pál előtt álló terület olyan nagy volt, szűksége volt a Lélek különös irányítására. Nem egy helység vagy néhány város apostola volt, hanem arra kapott megbízást, hogy Ázsiában és Európában terjessze az evangéliumot. Ez azt jelentette, hogy nagy tengeren kellett hajóznia. Ennélfogva nincs miért csodálkoznunk azon, ha Isten azon az áttekinthetetlenül nagy területen mintegy a kezét kinyújtva jelt adott neki, hogy merre és meddig menjen. Itt azonban

felmerül egy másik, nehezebb kérdés is: miért tiltotta meg az Úr, hogy Pál Ásiában prédikáljon, és miért nem engedte, hogy Bithyniába menjen? Mert ha azt válaszolnánk, hogy azok a népek nem voltak méltók az üdvösség tanítására, ezzel szemben mindjárt azt lehetne felhozni, hogy miért volt rá méltóbb Makedonia? Akik nagyon okosak akarnak lenni, azok ennek a megkülönböztetésnek az okát az emberekben keresik: hogy az Úr méltónak tartja az evangéliumára azokat, akikről látja, hogy készek engedelmeskedni a hitnek. De ő maga egészen mást mond: hogy tudniillik nyíltan megjelenik azoknak, akik nem keresnek, és beszél azokhoz, akik nem kérdezték.¹⁵ Mert honnan van ez a tanulékonyág és a készség az engedelmességre, ha nem a Lélektől? Lehát bizonyos, hogy egyesek nem a saját érdemeik alapján részesülnek előnyben másokkal szemben, mikor természeténél fogva majdnem mindenki egyformán távol áll a hittől. Ezért a legjobb meghagyni Isten hatalmának szabadságát, hogy aszerint méltassa kegyelmére, ki fossza meg tőle az embereket, ahogy jónak látja. Valóban, ahogy az ő részéről ingyenes az örök kiválasztás, így ingyenesnek kell tekinteni azt az elhívást is, amely abból származik, és nem az embereken alapszik, mivel ő senkinek sem tartozik. Ezért tudnunk kell, hogy a trüszta kegyelem egyetlen forrásából származik nekünk az evangélium. Magánál Istennél mégis megvan a jogos oka annak, hogy egyeseknek miért kínálja fel az evangéliumát, és másokat miért mellőz; de azt mondom, hogy ez az ok az ő titokzatos bölcsességében rejlik. Ugyanakkor a hívőknek tudniuk kell, hogy ők mások mellőzésével ingyen hívtak el, de ne tulajdonítsák maguknak, ami egyedül Isten könyörületességén múlik. A többiekben pedig, akiket Isten minden nyilvánvaló ok nélkül elutasít, tanulják meg csodálni az ő ítéletének mélységét, amelyet nem szabad kutatni. Egyébként Ásián itt az a tartomány értendő, amelyet így neveznek.¹⁶ Amikor azt mondja Lukács, hogy Pál és társai megpróbáltak eljutni Bithyniába, de a Lélek nem engedte nekik, ezzel arra mutat rá, hogy a kinyilatkoztatások csak akkor irányították őket, amikor erre szükség volt, minthogy kétséges és valóságos helyzetekben az Úr ott szokott lenni övével.

9. Egy éjjel látomás. Az Úr nem akarta, hogy Pál tovább maradjon Ásiában, mivel Makedoniába akarta vinni. Az átvitel módját is megjelöli Lukács, hogy éjjel megjelent Pálnak egy macedón férfi. Itt azt kell megjegyezni, hogy az Úr nem mindig ugyanazon módon tárja fel akaratát, mivel a különböző módok jobban szolgálják a megerősí-

¹⁵ Vö. 1Kor 9,1.

¹⁶ A Római Birodalom egyik tartománya.

tést. Nincs szó arról, hogy ez a látomás álomban jelent volna meg, hanem csak éjszaka. Vannak ugyanis olyan éjszakai látomások, amelyek azoknak jelennek meg, akik ébren vannak.

Légy segítségünkre. Ez a kifejezés dicséri a szolgálatot, amellyel Pál volt megbízva. Ugyanis ha az evangélium Isten ereje üdvösségre,¹⁷ akkor azt lehet mondani, hogy az ő szolgálói segítséget nyújtanak azoknak, akikre pusztulás vár, azzal, hogy a halálból kiragadják és az örök élet örökségébe vezetik őket. Nem csekély ösztönzés lehet a kegyes tanítóknak, amely a buzgalmukat fokozza, amikor azt hallják, hogy a nyomorult lelkeket visszahívják a pusztulásból, máskor pedig segítséget nyújtanak az elveszetteknek, hogy megmeneküljenek. Másfelől arra tanít ez minden népet, amelyhez eljut az evangélium, hogy annak szolgálóit mint szabadítókat tisztelettel fogadják, ha Isten kegyelmét nem akarják rosszindulatúan elutasítani. Ezt a dicséretet azonban nem szabad úgy átvinni az emberekre, hogy Isten a dicsőségének legcsekélyebb részétől is meg legyen fosztva, mivel jóllehet szolgálóin keresztül nyújt segítséget, mégis ő annak a szerzője, mintha a kezét kinyújtaná, hogy segítsen.

10. *Mert megértettük.* Ebből azt látjuk, hogy nem egyszerű látomás volt, hanem a Lélek bizonyosága által megerősített látomás. Ugyanis a Sátán gyakran a maga csalásaihoz használja fel a tüneményeket és a látomásokat, hogy a hitetleneket megtévessze. Ezért van az, hogy a pusztá látomás az emberi lelket kétségben hagyja. Azokat a látomásokat viszont, amelyek valóban Istentől származnak, a Lélek biztos jellel megjelöli, hogy ne kételkedjenek vagy ne habozzanak azok, akiktől az Úr azt akarja, hogy neki szenteljék magukat. Brutusnak megjelent egy rossz szellem, amely őt ahhoz a szerencsétlen csatához hívta, amelyet Philippinél vívott meg,¹⁸ ugyanazon a helyen, ahova később Pál elhívatott. Minthogy azonban egész más volt az az ügy, így az Úr is egészen másképp bánt a szolgálójával, és minden kétségét eloszlatta, és nem hagyta ott rettentő ijedtségben. Pálban és társaiban a bizonyosságot hamarosan követte az engedelmességre való készség, ugyanis amint megértik, hogy az Úr elhívta őket, felkészülnek az útra. Az itt előforduló participium¹⁹ aktív. Sok mindent jelenthet, de biztos vagyok benne, hogy Lukács itt azt akarja mondani, hogy Pál és a többiek, mivel ezt a látomást összekapcsolták a korábbi kinyilatkoztatásokkal, meg voltak győződve arról, hogy Isten hívja őket Makedoniába.

¹⁷ Róm 1,16.

¹⁸ Plutarchos, Brutus 36, 6–7; vö. Lucanus 2, 286–325.

¹⁹ συμβιβάζοντες.

11. *Elhajóztunk tehát Tróászból; egyenesen Szamotrakéba mentünk, másnap meg Neápoliszba, 12. onnan pedig Filippibe, amely Macedónia vidékének első városa, római település volt. Néhány napot ebben a városban töltöttünk. 13. Szombaton kimentünk a városkapun kívülre, egy folyó mellé, ahol tudomásunk szerint imádkozni szoktak. Leültünk, és szóltunk az egybegyűlt asszonyokhoz. 14. Hallgatott minket egy Lídia nevű istenfélő asszony, egy Thiatirából való bíboráros is, akinek az Úr megnyitotta a szívét, hogy figyeljen arra, amit Pál mond. 15. Amikor pedig házanépével együtt megkeresztelkedett, azt kérte: „Ha úgy látjátok, hogy az Úr híve vagyok, jöjjetek, szálljatok meg a házamban!” És kért bennünket.*

11. Ez a történet mintegy tükörben mutatja, milyen keményen edzette az Úr az övéinek hitét és türelmét, nagy nehézségeket támasztva, amelyek leküzdésére csak különleges állhatatosság volt képes. Ilyen Pál megérkezése Makedóniába, amely megsemmisíthette volna a látomásba vetett hitet. A szent életű emberek otthagynak minden munkát, amellyel foglalatostkodtak, gyorsan átkelnek a tengeren, mintha az egész makedon nép segítséget kérve jönne velük szembe. Most annyira nem felel meg a reményüknek az eredmény, hogy az igehirdetésnek majdnem minden lehetősége hiányzik. Először, amikor bementek a városba, senkit sem találtak, akinek javára a munkájukat végezhetnék volna. Kénytelenek tehát kimenni a mezőre, hogy mindenkitől távol, magányosságban beszéljenek, de ott sem találnak egy férfit sem, aki meghallgatná a tanításukat. Csak egy asszonyt találnak, aki Krisztus tanítványa, és az is idegen. Ki nem mondta volna, hogy ostobán és rossz kilátásokkal vállalkoztak az útra, amely olyan rosszul sikerült? Az Úr azonban úgy végzi munkáit, hogy azok jelentéktelennek tűnnek, hogy végül annál fényesebben ragyogjon fel az ő hatalma. Különösen Krisztus országának kezdetét kellett úgy kialakítani, hogy megérezzék a kereszt megalázó voltát. Meg kell figyelni Pálnak és társainak az állhatatosságát, akiket az ilyen rossz kezdet nem rendít meg, hanem mindazonáltal a legcsekélyebb alkalmat is megragadják, ami várakozásukon felül kínálkozik. Valóban, Krisztus szolgálóinak minden akadállyal szemben küzdeni kell, és nem szabad visszariadni a nehézségektől, hanem holnap folytatni kell, ha ma nincs eredménye a munkának. Ugyanis nincs okuk rá, hogy szerencsésebbek akarjanak lenni Pálnál. Amikor Lukács azt mondja, hogy abban a városban tanyázkodtak,²⁰ mások azt mondják, hogy ott vitatkoztak. De a másik változat világosabb, és az összefüggés is azt támasztja alá, mivel egy

²⁰ οἰκονομοῦντες.

kicsit később azt mondja Lukács, hogy Lúdia volt a gyülekezet első zsengeje. És könnyű arra gondolni, hogy az apostolok kimentek, mert a városban egy ajtó sem nyílt meg előttük.

13. *Szombat*. Nem kétséges, hogy a zsidók keresték a magányosságot, amikor imádkozni akartak, mivel a vallásuk akkor mindenütt gyűlöletes volt. Isten ugyanis az ő példájukon akar minket arra tanítani, milyen fontosnak kell tartanunk a hit megvállását, hogy tudniillik a gyűlölettől vagy a veszélytől való félelmünkben se hagyjuk el azt. Sok helyen volt zsinagóga, de Philippiben, amely római település volt, nem volt szabad nyilvános összejöveteleket tartaniuk. Tehát egy félreeső zugba menekülnek, ahol tanúk nélkül imádkozhatnak Istenhez, de még ez sem volt mentes a gyűlölettől, sőt kellemetlenséget és veszélyt hozhatott rájuk. Isten tiszteletét azonban többre becsülik a nyugalomuknál és a kényelmükénél. Továbbá, hogy Lukács a zsidókról beszél, azt a „szombat” szóból tudjuk meg. Végül Lüdiának, akinek a kegyességét dicséri, zsidó nőnek kellett lennie. Nem szükséges bővebb magyarázat ahhoz, hogy tudjuk: a görögöknek és a rómaiaknak főbenjáró bűn volt a szombatot megtartani vagy zsidó szokásokat felvenni. Már értjük, hogy nem babonáságból mentek a zsidók a folyópartra, hogy ott imádkozzanak, hanem kerülték a tömeget, és nem akarták, hogy lássák őket. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy miért nem külön-külön imádkoztak, kiki a saját házában, könnyű a felelet: ez az imádkozás ünnepélyes szertartás volt, hogy a kegyességüket bizonyítsák, és hogy a pogányok babonás hitétől eltávolodva kölcsönösen biztassák egymást az egy Isten tiszteletére, és hogy egymás között gyakorolják az őseiktől kapott vallást. Ami Pált és társait illeti, akik új jövevények voltak, hihető, hogy nem imádkozni mentek oda, hanem valami eredményt reméltek, ugyanis tanításra alkalmas hely volt, távol a zajtól, és úgy illett, hogy jobban figyeljenek Isten igéjére, akik imádkozni jöttek oda. Lukács szombatnapot mond szombat helyett. Ahol Erasmust követve így fordítottam: „imádkozás szokott lenni”, a régi fordítónál ez áll: „úgy tűnt, hogy imádkozás van”. És a görög νομίζεσθαι ige mind a kettőt kifejezi. De ezen a helyen jobb az az értelem, hogy ott szoktak imádkozni.

Szóltunk az asszonyokhoz. Vagy az asszonyok gyülekezőhelye volt az a hely, vagy a férfiak nem törődtek a vallással, hogy legalább később odajöttek volna. Akárhogy is volt, látjuk, hogy a szent emberek egyetlen alkalmat sem hagytak ki, mivel nem vonakodtak csak asszonyoknak hirdetni az evangéliumot. Továbbá, minthogy valószínűnek tartom, hogy ott férfiak és nők együtt imádkoztak, úgy gondolom,

hogy Lukács azért nem említette a férfiakat, mert vagy nem akarták hallgatni, vagy semmi hasznuk nem lett volna belőle.

14. *Egy Lidia nevű asszony.* Ha több asszony hallgatta volna őket, az olyan lett volna, mintha egy szűk résen át hatoltak volna be valahova. Most, amikor csak egy asszony hallgatja őket figyelmesen és eredménnyel, vajon nem tűnhetett-e úgy, mintha Krisztus zárta volna el a bejáratot? Később abból a gyenge ágból jött létre az a gyülekezet, amelyet Pál szép dicséretekkel magasztal.²¹ Lehetséges azonban, hogy Lüdiának voltak társnői, akikről nem történik említés, mert ő messze kitűnt közülük. Lukács nem mondja meg, hogy miért egyedül ez az asszony volt tanulékony, hogy élesebb eszű volt-e, mint a többiek, vagy már felkészült volt, hanem azt mondja, az Úr megnyitotta a szívét, hogy figyeljen Pál beszédére. Az imént a kegyességét dicsérte, és mégis azt mondja, hogy az evangélium tanítását csak úgy tudta felfogni, hogy a Szentlélek megvilágította. Ezért látjuk, hogy nemcsak a hit, hanem minden lelki dolog megértése Isten különös ajándéka, és a szolgák semmit sem érnek el a beszédükkel, ha ugyanakkor nem járul hozzá Isten belső elhívása. Az Isten „szív”-en néha az értelmet érti, mint amikor Mózes ezt mondja: „Csak értelmes szívet nem adott nektek az Úr máig sem.”²² Így ezen a helyen is nemcsak azt fejezi ki Lukács, hogy a Lélek ösztönzése vezette Lüdiát, hogy a szívének szenvedélyével fogadja az evangéliumot, hanem a Lélek megvilágította az értelmét, hogy értse. Ebből tanuljuk meg, hogy az emberek olyan ostobák és vakok, hogy hallgatva nem hallanak, látva nem látnak,²³ míg Isten új fület és új szemet nem ad nekik. Egyébként meg kell jegyezni azt a kifejezést, hogy Lúdia szívét megnyitotta az Úr, hogy a tanító külső szavára figyeljen. Ugyanis, minthogy a prédikáció önmagában nem más, mint holt betű, így másfelől arra is ügyelni kell, nehogy a hamis képzelődés, vagy a titokzatos megvilágosodás látszata eltávolítson az igétől, mert attól függ és azon alapszik a hit. Ugyanis sokan, hogy a Lélek figyelmét növeljék, valami belső ihletettséget (ἐνθουσιασμός) képzelnek el, úgyhogy a külső beszédnek semmi hasznáról nem lehet szó, pedig ilyen különválasztást nem tűr meg az Írás, amely az ember szolgálatot összeköti a Lélek titokzatos sugallatával. Ha nem nyílt volna meg Lúdia értelme, Pál igehirdetése csak holt betű maradt volna. Isten azonban nemcsak pusztán megvilágosodásokat sugall,

²¹ Fil 1,11.

²² Mt 23,3.

²³ Vö. Mk 4,12; Ezs 6,10.

hanem igéjének tiszteletét is: hogy az emberi szó, amely egyébként a levegőben elenyészett volna, behatoljon a mennyei világossággal megáldott értelembé. Takarodjanak tehát az olyan fanatikus emberek, akik a Lélek ürügyén visszautasítják a külső tanítást. Meg kell érteni azt a módot, amelyet Lukács itt megállapít, hogy az ige pusztán hallgatásával semmit sem érünk el a Lélek kegyelme nélkül, és hogy részesülünk a Szentlélekből, aki nem tűri az ige megvetését, hanem inkább az értelmünkbe csepegteti és a szívünkbe vési annak hitét. Ha annak az okát keressük, hogy miért csak egy asszony szívét nyitotta meg Isten, ahhoz az elvhez kell visszatérni, hogy hisznek, akik az életre rendeltettek el. Mert az Isten félelme, amely Lüdiában megelőzte Krisztus világos és tiszta megismerését, maga is az ingyen kiválasztás eredménye volt. A földrajztudósok szerint Thüatirai lydiai város, amely a Hermosz folyó partján fekszik, és egykor Pelopia volt a neve, de vannak, akik Phrygiába, mások Mysiába teszik.

15. Amikor pedig megkeresztelkedett. Ebből kitűnik, hogy rövid idő alatt milyen hatásos volt Isten munkája Lüdiában. Mert nem kétséges, hogy valóban elfogadta Krisztus hitét, és őt követte, mielőtt Pál megkeresztelte volna. Az igazi készség példája ez. Szent buzgalma és kegyessége abban is megnyilvánul, hogy ugyanakkor háza népét is az Úrnak szenteli. Valóban minden kegyes embernek arra kell törekednie, hogy a hitben társai legyenek, akik alá vannak rendelve, mert aki házában uralkodni akar felesége, gyermekei, szolgálói és szolgálóleányai felett, de nem törődik azzal, hogy Krisztusnak helyet adjon, az nem méltó arra, hogy Isten fiai közé számítsa és mások felett hatalmat gyakoroljon. Tehát minden hívó úgy igyekezzék a házat igazgatni, hogy az az egyház képmása legyen. Elismerem, hogy Lúdia nem uralkodott minden hozzátartozója szívében úgy, hogy akit csak akart, azt mind Krisztushoz térítse, de az Úr megáldotta kegyes buzgóságát, és engedelmissé tette háza népét. Mint már mondtuk, minden istenfélő embernek arra kell törekednie, hogy a házatól távol tartson mindenféle babonáságot, továbbá, hogy háza népe ne legyen hitetlen, hanem azt Isten félelmében tartsa. Így Ábrahámnak, a hívők atyjának²⁴ megparancsolta az Úr, hogy vele együtt körül kell metélni minden szolgáját,²⁵ és azt is mondja róla, hogy gondoskodnia kell háza népéről.²⁶ Továbbá, ha ezt a szolgálatot megköveteli Isten egy családapától, akkor sokkal inkább megköveteli egy uralkodótól,

²⁴ Vö. Róm 4,11-12.

²⁵ 1Móz 17,12.

²⁶ Vö. 1Móz 18,19.

hogy amennyiben rajta áll, ne engedje, hogy uralma alatt Isten nevét megszenteltelenségek.

Azt kérte. Eskünek hangzik, amit mond: „Ha úgy látjátok, hogy az Úr híve vagyok.” Mintha azt mondaná: Én a hitre, melyet ti a keresztesség pecsétjével megerősítettetek, kérlek titeket, ne utasítsátok vissza a meghívásomat. Egyébként Lúdia ezzel a kívánságával bizonyoságot tett arról, milyen őszintén és vágyakozva szereti az evangéliumot. Ugyanakkor nem kétséges, az Úr keltett benne ilyen indulatot, hogy Pálnak annál nagyobb kedve legyen folytatni a munkáját, nem azért, mert azt látja, hogy örömmel fogadják és szívesen látják, hanem inkább azért, mert ennek alapján megítélhette tanításának eredményét. Tehát ez nemcsak az asszony meghívása volt, hanem Istené is, hogy Pál és társai még tovább maradjanak. Erre vonatkozik a következő mondat, hogy Lúdia kérlelte őket, mintha az asszony személyében Isten tette volna rájuk a kezét.

16. Történt pedig egyszer, hogy amikor az imádkozás helyére mentünk, egy szolgálóleány jött velünk szembe, akiben jövendőmondó lélek volt, és jóslásával nagy hasznot hajtott gazdáinak. 17. Követte Pált és minket, és így kiáltozott: „Ezek az emberek a Magasságos Isten szolgálói, akik az üdvösség útját hirdetik nektek!” 18. Ezt több napon át is művelte. Pált azonban bosszantotta ez. Ezért megfordult, és ezt mondta a léleknek: „Parancsolom neked Jézus Krisztus nevében, hogy menj ki belőle!” És az még abban az órában kiment belőle. 19. Amikor látták urai, hogy odalett az, amiből hasznot reméltek, megragadva Pált és Szilászt, a hatóság elé, a főtérre hurcolták őket. 20. Azután az előljárók elé vezették őket, és ezt mondták: „Ezek az emberek felforgatták városunkat. 21. Zsidók lévén, olyan szokásokat hirdetnek, amelyeket nekünk nem szabad sem átvennünk, sem követnünk, mert rómaiak vagyunk.” 22. Velük együtt a sokaság is rájuk támadt, az előljárók pedig letépték ruhájukat, és megbotoztatták őket.

16. Lukács a gyülekezet gyarapodásáról beszél. Még ha szavakkal nem is fejezi ki, az összefüggésből könnyen meg lehet érteni, hogy többen hitre tértek, vagy legalább valamennyivel gyarapodott a gyülekezet lélekszáma, és Pál nem hiába látogatta az összejöveteleket imádkozás idején. Ugyanakkor azt is elmondja Lukács, hogy a Sátán ezt a folyamatot megszakította, mivel az apostolok, miután megvesztették és börtönbe vetették őket, kénytelenek voltak a várost elhagyni. Akárhogy mesterkedett is a Sátán, a rész végén látni fogjuk, hogy letrejött valamekkora gyülekezet, mielőtt eltávoztak.

Akiben jövendőmondó lélek volt. A költők azt mesélték, hogy Apol-

lón nyíllal megölt egy Püthón nevű kígyót.²⁷ Ebből az elképzelésből származott egy másik, mégpedig az, hogy azt mondták a megszállottakról, Püthón lelke ihlette őket.²⁸ Talán Apollón tiszteletére nevezik őket Phoibasoknak.²⁹ Lukács az elbeszélésben a rendes szokást követi, mivel a tömeg tévedéséről beszél, és nem arról, hogy milyen ihletés alapján jövendőt a lány. Biztos, hogy Apollón álarca mögött az ördög játszott, minthogy minden bálványimádás és csalás az ő műhelyében készül. Akárki csodálkozhatna azon, hogy az ördög, akinek az ösztönzésére a lány kiáltozott, olyan megtisztelő magasztalás szerzője volt, amellyel Pált és Szilaszt másokkal együtt dicsérte. Minthogy a hazugság atyja,³⁰ hogyan származhatna tőle igazság? Továbbá, hogyan történhetett meg, hogy önként helyet adott Krisztus szolgálóinak, akik az ő uralmát meg akarták dönteni? Hogyan képzelhető el, hogy az evangélium ádáz ellensége készítette elő a nép lelkét az evangélium meghallgatására? Az a legjellemzőbb rá, hogy a világot eltávolítja Isten igéjétől, most pedig hallgatóságot szerez neki. Honnan ez a hirtelen változás vagy szokatlan felindulás? Az ördög úgy atyja a hazugságnak, hogy az igazság hamis látszata mögé bújjik. Tehát fortélyos ravaszsággal más alakot ölt, mint ami a természetének megfelel, hogy alattomosan többet ártson. Ennélfogva azt, hogy a hazugság atyjának nevezik, nem úgy kell érteni, mintha mindig nyíltan és leplezetlenül hazudnék. Sokkal inkább alattomos cselszövéseitől kell óvakodnunk, nehogy igazságot színelve az üres látszattal megcsaljon minket. Azt is látjuk, hogy mindennap hasonló cselfogást alkalmaz. Mert van-e szebb a pápa címeinél, amelyekben azzal dicsekszik, hogy nem ellensége, hanem helytartója Krisztusnak? Mi tetszetősebb annál az ünnepélyes bevezetésnél, hogy „az Úr nevében, ámen”? De tudjuk, hogy miközben a Sátán hazug szolgálói így elfedik az igazságot, tönkreteszik és halálos betegséggel fertőzik meg azt. A Sátán kétféleképpen támadja az evangéliumot: tudniillik néha egyenes úton jár, máskor hazugságok mögé rejtőzik, és hazugsága is kétféle van: az egyik, amikor hamis tanításokkal és durva babonaságokkal kiforgatja Isten igéjét, a másik, amikor ravaszul azt színleli, hogy az ige barátja, és mintegy aknákon keresztül hatol be; de sohasem ártalmasabb ellenség, mint amikor a világosság angyalának adja ki magát.³¹ Már értjük, mi volt a célja annak a ragyogó dicséretnek, amellyel Pált és társait

²⁷ Ov. Met. 1, 438-444.

²⁸ Tert. De anima 28, 5 (CC 2, 825).

²⁹ Vö. Lucanus 5, 165-169.

³⁰ Jn 8,44.

³¹ 2Kor 11,14.

kitüntette: tudniillik mivel nem volt neki olyan alkalmas nyíltan harcolni az evangéliummal szemben, alattomos fondorlatokkal próbálta annak hitelét rontani. Ha Pál elfogadta volna azt a bizonyosságot, többé nem lett volna semmi különbség Krisztus üdvözítő tanítása és a Sátán csalásai között. A hazugság elhomályosította volna és végül kioltotta volna az evangélium világosságát. De felmerül a kérdés, miért enged meg Isten ekkora szabadságot a Sátánnak, hogy az igaz jóslatokkal is játékot űzzön és a szerencsétlen embereket megbabonázza. Mert nem szólva azokról az elmés vitatkozásokról, amelyeket egyesek az ő éleslátásáról folytatnak, biztos vagyok abban, hogy csak Isten jóváhagyásával lehet jóslatokat mondani titokzatos vagy eljövendő dolgokról. Úgy tűnik, hogy Isten a Sátán csalásainak teszi ki a nem előrelátó embereket, akik nem tudnak magukra vigyázni. Minthogy a jóslatok isteni erőt sugároznak, szükséges, hogy amikor megjelennek, tiszteletet ébresszenek az emberek lelkében, ha azok nem vetik meg Istent. Erre azt válaszolom, hogy Isten mindig csak annyit enged meg a Sátánnak, hogy a hálátlan világ bűnhődjék, amely olyan módon kívánja a hazugságot, hogy inkább akarja, hogy becsapják, mint-hogy az igazságnak engedelmeskedjék. Mert általános baj az, amiről Pál panaszkodik a Római levél első részében, hogy az emberek nem dicsőítik Istent, akit a világ teremtésétől fogva természetes módon megismertek, s az ő igazságát igazságtalanul elnyomják.³² Ekkora hálátlanságnak méltó büntetése, hogy Isten nagyobb szabadságot ad a Sátánnak, hogy különféle csalásokkal romlásba döntse azokat, akik konokul elfordulnak Isten világosságától. Tehát valahányszor a Sátán kinyilatkoztatásait olvasod, gondolj Isten jogos bosszújára. De ha Isten olyan szigorúan megbünteti az ő világosságának megvetését a hitetlen pogányokban, akik csak az ég és a föld tanításaiból okultak, mennyivel súlyosabb büntetést érdemelnek azok, akik tudatosan és készakarva elfojtják az üdvösség tiszta tanítását, amely a törvényben és az evangéliumban kijelentetett nekik? Ezért nem csoda, hogy a Sátán a csalásaival annyi évszázadon keresztül olyan féktelenül ámitotta a világot, amióta istentelenül megvetették az evangélium igazságát, amely világosan ismertté vált. Ezzel szemben azzal az ellenvetéssel lehet élni, hogy senki sem menekül meg a veszélytől, amikor így röpködnek a hamis jövendölések. Úgy tűnik, hogy amikor elhomályosítják az igazságot, a jók ugyanúgy ki vannak téve a Sátán ámitásainak, mint a rosszak. A válasz könnyű: még ha a Sátán kivétel nélkül mindenkinék csapdát készít is, az istenfélő embereket mégis megtartja

³² Rom 1,18-21

Isten kegyelme, hogy a többiekkel együtt ne kerüljenek bele a hálóba. Az Írás világosabb megkülönböztetést is ad, hogy az Úr így teszi próbára az övéinek hitét és kegyességét, a megátalkodottakat pedig elvakítja, hogy vesszenek el, ahogy megérdemlik. Ezért Pál világosan kifejti, hogy Isten csak azokat szolgáltatja ki a tévelygés hatalmának, akik nem hajlandók Istennek engedelmeskedni és az igazságot elfogadni, Pál második levele a thesszalónikaiakhoz, 2. rész.³³ Ez kellően megcáfolja azoknak a bűnös istentelenségét is, akik minden tanítás hitetlen megvetését ezzel az ürüggyel mentegetik: Hová forduljunk, mondják, amikor olyan sok és olyan változatos eszközökkel rendelkezik a Sátán a csalásra? Jobb tehát minden vallásosság nélkül élni, mint vallásos buzgósággal pusztulást szerezni magunknak. Ezt a félelmet nem komolyan hozzák fel mint okot, hanem azért, mert semmire sem vágnak jobban, mint Isten félelme nélkül gondtalanul élni, mint a barmok, és bármilyen menedék tetszik nekik, csak semmiféle vallás ne tartsa őket lekötve. Elismerem, hogy a Sátán legalább annyira ravaszul, mint gonoszul, számtalan módon visszaél Isten szent nevével, és nagyon is igaz az a mondás, amelyet a pápaság teremtett nekünk, miszerint „minden rossz az Úr nevében kezdődik”. Amikor azonban az Úr kijelenti, hogy ő az alázatosak tanítója, és azt ígéri, hogy szívében közel lesz az igazakhoz; amikor Pál azt mondja, hogy Isten beszéde a Lélek kardja;³⁴ amikor bizonysgot tesz arról, hogy akik szilárdan gyökereznek az evangélium hitében, azok többé nem lesznek kitéve az emberek hamisságainak; amikor Péter az Írást sötét helyen világító lámpásnak nevezi;³⁵ amikor a legkevésbé sem csalódhatunk Krisztusnak abban a jóságos felhívásában, hogy „keressetek, és találtok, zörgessetek, és megnyitattik nektek”,³⁶ akármivel próbálkozik is a Sátán, és akármilyen sötétséget igyekeznek is csinálni az álproféták, nem kell félni, hogy az okosság és a megkülönböztetés Lelke elhagy bennünket, aki akarataival a Sátánt megfékezi, és minket az ő beszédebe vetett hit által diadalra juttat.

18. *Pált azonban bosszantotta.* Lehetséges, hogy Pál eleinte nem törődött a lány kiáltozásával, mert azt remélte, hogy nem törődnek vele, és jobban szerette volna, ha magától megszűnik, de az állandó ismétlődést meguntta, mivel tovább nem titkolhatta, hogy a hallgatása és a türelme csak még vakmerőbbé teszi a Sátánt. Nem léphetett fel továbbá meggondolatlanul annak megakadályozására, amíg

³³ 2Thessz 2,10–12.

³⁴ Ef 6,17.

³⁵ 2Pt 1,19.

³⁶ Mt 7,7; Lk 11,9.

nem tudta biztosan, hogy Isten ereje vele van. Isten parancsa nélkül ugyanis haszontalan és eredménytelen lett volna Pál felszólítása. Azt is meg kell jegyezni, senki se merészelje túlságos sietséggel vádolni Pált, hogy olyan hevesen támadt rá a tisztátalan lélekre, ugyanis csak azért támadt benne neheztelés és felháborodás, mert látta, hogy a Sátán egyre ravaszabb lesz, ha idejében közbe nem lép. Semmivel sem próbálkozott a Lélek ösztönzése nélkül, és a kezét is csak akkor emelte fel, amikor égi erő fegyverezte fel. Mégis úgy tűnhet, hogy ellentmondásba kerül önmagával, amikor máshol mondja, hogy örül, valahányszor azt látja, hogy az evangélium terjed,³⁷ akár gonosz emberek útján is, és azok útján is, akik igyekeztek őt gyűlöletessé tenni. Azt válaszolom erre, hogy itt más volt a helyzet, mivel mindenki azt gondolta volna, hogy a lány rossz szelleme összejátszik Pállal. Így nemcsak gyanús lett volna az evangélium tanítása, hanem gúny tárgyává alacsonyodott volna. Ezzel a céllal parancsolta meg Krisztus is az ördögnek, hogy némuljon el,³⁸ bár néha mégis eltúrte, hogy a neve méltatlan emberek által magasztaltassék.

Parancsolom neked Jézus Krisztus nevében. Megjegyzendő a kifejezés módja, ugyanis minthogy a csodának is kettős haszna volt: hogy tudniillik megmutatkozott Krisztus ereje, azután bebizonyosodott, hogy neki semmi köze a Sátán ámitásaihoz, így Pál az uralmat és a hatalmat egyedül Krisztusnak tulajdonítja, és azt mondja, hogy ő csak a szolgálója. Azután nyíltan szembeállítja Krisztust a gonosz szellemmel, hogy ebből az összezsapásból mindenki tudja meg, közöttük ellenségkedés van. Hasznos volt, hogy sokak felébredjenek, akik átadták magukat annak az otromba csalásnak, hogy megtisztulva utat találjanak az egészséges hithez.

19. *Amikor látták.* Ugyanaz az ördög, amely az imént a lány szája által olyan hízelgően igyekezett Pált megnyerni, most a lány gazdáit haragossá teszi, hogy megölessék. Így tudniillik új álarcot öltve tragédiát játszik, mivel a korábbi játéka sikertelen volt. Még ha üldözést eredményezett is az a buzgóság, amelynek hevében Pál haragra gerjedt, azért mégsem kell hibának tartani. Nem a csoda bántotta Pált, hogy ami történt, azt meg nem törtéنتté akarta volna tenni, mivel jól tudta, hogy kinek az ösztönzésére üzte ki az ördögöt a lányból. Ez arra tanít minket, hogy nem kell meggondolatlanul elítélni a jó tetteket, ha valamit Isten parancsára cselekszünk, még ha rosszul végződik is, mivel akkor Isten az övéinek az állhatatosságát teszi próbára, amíg egy bol-

³⁷ Vö. Fil 1,18.

³⁸ Mt 12,17; Mk 4,25; Lk 4,35.

dogabb és szerencsésebb befejezés minden szomorúságot el nem űz. Ami az embereket illeti, Lukács megmondja az okát, miért haragudtak meg annyira Pálra: tudniillik a szégyenletes nyereség reménye meghiúsult. Egyébként, jóllehet pusztá nyereségvágyból gyűlölik az evangéliumot és annak szolgálait, mégis azzal a tetszetős ürüggyel védekeznek, hogy a közrend felforgatása, az érvényben levő törvények megsértése és a békesség megzavarása fáj nekik. Így, habár Krisztus ellenségei gonoszul viselkednek, a bűnüknek mindig találnak valami okát. Sőt, még ha nyilvánvaló is a bűnös kapzsiságuk, mégis mindig makacsul kitalálnak valamit aljasságuk leplezésére. Tehát ma is a pápisták közül azok, akik az ő törvényük legbuzgóbb hívei, csak a nyereszkezésre és az uralkodásra törekednek. Esküdözhetnek mindenre, ami szent, hogy kegyes indulat hajtja őket, maguk a tények elárulják, hogy buzgóságukat a konyha hideg volta lobbantja fel, és a nagyravágás szítja. Mert vagy éhes kutyák, akiket a falánkság űz, vagy dühös oroszlánok, akik tele vannak kegyetlenséggel.

20. *Ezek az emberek felforgatták városunkat.* Furfangosan eszelték ki ezt a vádat Krisztus szolgálai ellen. Egyrészt a római nevet hozzák fel ürügyül, amely akkor mindennél népszerűbb volt, másrészt a zsidó névvel, amely akkor gyalázatos volt, gyűlöletet szítanak ellenük. Ugyanis ami a vallást illeti, a rómaiak senkitől sem álltak olyan távol, mint a zsidóktól. A római embernek ugyanis szabad volt áldozatot bemutatni akár Görögországban, akár Ásiában és más tartományokban is, ahol bálványimádás volt. Tudniillik a Sátán önmagával könnyen egyetértésre tudott jutni, még ha más-más alakot öltött is. Ami pedig az egyetlen igazi vallás volt a világon, az a rómaiaknak gyűlöletes volt. A harmadik rágalmat a lázítás vádjából merítik, ugyanis azt állítják, hogy Pál és társai megzavarják a közrendet. Ugyanezen a címen emeltek gyűlöletes vádat Krisztus ellen is,³⁹ és most a pápisták, hogy gyűlöletet keltsenek ellenünk, nem találnak semmi tetszetősebbet, mint hogy azt kiabálják, a mi tanításunknak nincs más célja, mint lázítani a néptömegeket, hogy végül mindenben gyalázatos zűrzavar támadjon. Ezt a hamis gyalázkodást azonban Krisztus és Pál példája alapján illik bátran megvetnünk, amíg ellenségeink gonoszságára fényt derít az Úr, és az arcátlanságukat visszautasítja.

21. *Olyan szokásokat hirdetnek, amelyeket nekünk nem szabad.* Előzetes döntést akarnak elérni, hogy az ügy ne kerüljön tárgyalásra. Így járnak el ma velünk szemben a pápisták is: ez az egyetemes zsinat határozata; ez elfogadottabb vélemény, semmint hogy kételkedni

³⁹ Vö. Lk 23,5.

lehetne benne; ez a hosszas gyakorlatban bevált; ezt több mint ezer éves egyetértés szentesítette. De mire való mindez, ha Isten szavának nem hagynak semmi tekintélyt? Emberi határozatokkal dicsekednek, de közben Isten törvényeinek még a legutolsó helyet sem ítélik oda. Hogy meddig kell érvényben lenniük ezeknek az előítéleteknek, azt ebből a helyből meg lehet állapítani. Nagyon jók voltak a római törvények, de a vallás csak Isten szavától függ. Ezért ebben az ügyben mindig arra kell figyelemmel lenni, hogy a rendbe belekényszerített emberek felett egyedül Isten tekintélye uralkodjék, és az igázzon le minden világi hatalmat.

22. *A sokaság is rájuk támadt.* Amikor Lukács azt mondja, hogy a nép összeszaladt, és mihelyt néhány semmirekellő ember háborgott, tudniillik haszonleső szemfényvesztők, akiknek az aljassága jól ismert volt, arra hívja fel a figyelmet, hogy a világ milyen féktelenül támad Krisztus ellen. Minden népnek közös és csaknem örök hibája az ostobaság és a könnyelműség. A Sátán bámulatos ereje abban mutatkozik meg, hogy akik más dolgokban szerények és megfontoltak, hirtelen minden ok nélkül tűzbe jönnek, és a legméltatlanabbakhoz csatlakoznak, amikor Isten igazságát kell megtámadni. A bírásban sem volt több mértékletesség, ha meggondoljuk, mi volt a feladatuk, ugyanis a tekintélyükkel meg kellett volna fékezniük a nép haragját, és határozottan szembe kellett volna szállniuk az erőszakkal. Meg kellett volna védeniük az ártatlanokat. Ők azonban felháborodva megragadják őket, és a ruhájukat letépve bírósági tárgyalás nélkül meztelenül megbotoztatják őket. Valóban siralmas az emberek aljassága, amely azt eredményezi, hogy a világ majdnem minden törvényszéke, amelynek az igazság szentélyének kellene lennie, beszennyezi magát az evangélium istentelen és szentségtörő elítélésével. Felmerül a kérdés, hogy miért vetették őket börtönbe, miután már végrehajtották rajtuk a büntetést. A börtönt ugyanis a bűnösök őrzete végett létesítették. A büntetésnek ezt a módját alkalmazták, amíg jobban ki nem ismerik az ügyet. Így látjuk, hogy Krisztus szolgálival kegyetlenebbül bántak, mint a házasságtörőkkel, a rablókkal és más bűnözőkkel. Ebből annál világosabban észre lehet venni a Sátánnak azt az erejét, amely felingerli az emberek lelkét, hogy az evangélium üldözésében az igazságosságnak még csak a látszatát sem igyekeznek megőrizni. De még ha nehezebb helyzetben vannak is az istenfélők Krisztus igazságának védelmezésében, mint az istentelenek az ő bűneikben, mégis jó dolguk van, mert minden igazságtalanságban, amit elvinnének, dicsőségesen győzedelmeskednek Isten és az angyalok előtt. Szégyent és gyalázatot szenvednek, de akik tudják, hogy Krisz-

tus bélyegeinek⁴⁰ nagyobb értéke és méltósága van az égben, mint a világ üres és mulandó ragyogásának, azokat minél kegyetlenebbül és gyalázatosabban gyötri a világ, annál nagyobb dicsőség érheti őket. Mert ha Themisztoklészt olyan nagyra tartották a világi írók, hogy a bebörtönzését többre becsülték a törvényszék és a bíróság ítéleténél,⁴¹ mennyivel nagyobb tiszteletet illik éreznünk Isten Fia iránt, akinek a pere folyik, valahányszor az evangélium miatt üldöztetést szenvednek a hívők. Tehát jóllehet az Úr eltúrte, hogy az igazságtalan bírák megbotoztassák Pált és Szilaszt, mégsem engedte, hogy olyan gyalázattal illessék őket, amely nem vált volna nagyobb dicsőséggé, ugyanis minthogy azok az üldöztetések, amelyeket nekünk el kell szenvednünk, amiért bizonyoságot teszünk az evangéliumról, Krisztus szenvedésének a maradványai, és ahogy a mi Fejedelmünk a keresztet, amely átkozott volt, diadalszekérré változtatta, így az övéinek a börtöneit és kalodáit is dicsőséggel fogja övezni, hogy ott a Sátán felett és minden istentelen felett diadalmaskodjanak.

Letépték ruhájukat. Mivel a régi magyarázó jól fordított, Erasmus változtatása, hogy az előjárók a saját ruháikat szaggatták meg, rossz. Ugyanis Lukács azt akarta érzékeltetni, hogy a szent embereket a zavargásban botozták meg, az ítékezés törvényes rendjét figyelmen kívül hagyva, és olyan indulattal támadtak rájuk, hogy a ruhájukat is letépték. Az teljesen idegen volt a római szokástól, hogy a bírák nyilvánosan megszagatták volna a ruhájukat a piactéren, különösen, amikor csak egy ismeretlen vallásról volt szó, ami nem nagyon érdekelte őket. De nem akarok hosszabban vitázni eldöntött kérdésről.

23. Sok ütést mértek rájuk, majd börtönbe vetették őket, és megparancsolták a börtönőrnek, hogy gondosan őrizze őket. 24. Az pedig, mivel ilyen parancsot kapott, a belső börtönbe vetette őket, és a lábukat kalodába zárta. 25. Éjjeltájban Pál és Szilász imádkozott, és énekkel magasztalta az Istent, a foglyok pedig hallgatták őket. 26. Ekkor hirtelen nagy földrengés támadt, úgyhogy megrendültek a börtön alapjai, hirtelen kinyílt minden ajtó, és mindegyikükről lehullottak a bilincsek. 27. Amikor a börtönőr felriadt álmából, és meglátta, hogy nyitva vannak a börtönajtók, kivonta a kardját, és végezni akart magával, mert azt hitte, hogy megszöktek a foglyok. 28. Pál azonban hangosan rákiáltott: „Ne tégy kárt magadban, mert valamennyien itt vagyunk!”

⁴⁰ Gal 6,17.

⁴¹ Themisztoklészt száműzetésre ítélték: Plutarchos, Themistoklés 22–23; vö. Cic. Rep. 1, 3, 5; Nep. Them. 8, 1–3.

23. *Hogy gondosan őrizze őket.* Az előjárók azért parancsolják meg, hogy olyan gondosan őrizzék Pált és Szilaszt, mert többet szeretnének megtudni az ügyről, ugyanis azért botoztatták meg őket, hogy lecsendesítsék a zavargást. Ez az, amit az imént mondtam, hogy a világ olyan elvakult szenvedéllyel dühöng az evangélium szolgálai ellen, hogy nem tart mértéket a kegyetlenségben. Egyébként, ahogy nekünk nagyon hasznos megismerni mint példát, hogy milyen méltatlanul bántak egykor Krisztus tanúival, így nem kevésbé hasznos megismerni azt is, amit Lukács mindjárt hozzátesz a tanúk bátorságáról és tűrőképességéről. Ugyanis azt mondja, hogy amikor kalodába voltak zárva, imádkozva dicsérték Istent. Ebből kitűnik, hogy sem a szegény, amely őket érte, sem az ütések, amelyekről égett a testük, sem a mély börtön bűze, sem az őket fenyegető életveszély nem akadályozta meg őket abban, hogy buzgón és vidám lélekkel hálát adjanak az Úrnak. Meg kell jegyezni azt az általános szabályt, hogy csak úgy imádkozhatunk helyesen, ahogy illik, ha dicsérjük is Istent. Mert még ha az készlet is imádkozásra, hogy ínségünket vagy bajainkat érezzük, ami a lélek fájdalmával és félelmével jár együtt, a hívőknek mégis úgy kell uralkodniuk érzelmeiken, hogy ne háborgassák Istent. A szabályszerű imádkozás így két, látszólag egymással ellentétes érzelmet egyesít: az aggodalmat és a szomorúságot a ránk nehezedő szükség érzéséből, és az örömet, amely az engedelmességből származik, amellyel alávetjük magunkat Istennek, és a reményből, amely a közeli kikötőt megmutatva megment minket a hajótörésből. Ilyen formát ír elő nekünk Pál a Filippi levél 4. részében: „könyörgésben mindenkor hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt”⁴² – mondja. De ebben a történetben megjegyzendők a körülmények. Mert jóllehet keserves volt az ütések okozta fájdalom, jóllehet nagy volt a veszély, Pál és Szilász mégsem szűnt meg Istent dicsérni, ebből megértjük, milyen állhatatos volt a bátorságuk a kereszt hordozására. Így korábban Lukács elmondta, hogy az apostolok örültek, mert méltónak bizonyultak arra, hogy gyalázatot szenvedjenek az Úr nevéért.⁴³

25. *Hallgatták őket.* Tudnunk kell, Pál és Szilász hangosan imádkozott, hogy jó lelkiismeretükről bizonyoságot tegyenek másoknak, akik ugyanabba a börtönbe voltak bezárva. Lelkük hangtalan sóhajtsával vagy halk szavakkal is imádkozhattak volna az Úrhoz. Miért emelik fel hát a hangjukat? Bizonyára nem hiúságból, hanem hogy bizonyítsák, ártatlanságukban bízva félelem nélkül menekülnek Istenhez.

⁴² Fil 4,6

⁴³ ApCsel 5,41

Tehát a könyörgésükbe belefoglalták hitvallásukat, ami általános például szolgált, és előkészítette a csoda megértésére mind a foglyokat, mind a börtönőr háza népét.

26. *Földrengés támadt.* Az Úr ezt a látható jelet adva először gondoskodni akart az övéiről, hogy világosabban megértsék: meghallgatta könyörgésüket; de más szándéka is volt. Földrengés nélkül is kiszabadíthatta volna Pált és Szilaszt a bilincsekből, és kinyithatta volna az ajtót, de nem csekély mértékben hozzájárult az ő megerősítésükhöz, hogy Isten az ő kedvükért megrengette az eget és a földet. Továbbá a börtönőrnek és a többieknek érezniük kellett Isten jelenlétét, nehogy véletlennek gondolják a csodát. Az sem kétséges, hogy Isten akkor megmutatta az erejét, ami minden kornak hasznára lehet, hogy a hívők biztosak legyenek benne, közel lesz hozzájuk, valahányszor küzdelmeket és veszélyeket kell vállalniuk az evangélium védelmében. Isten azonban nem alkalmazza mindig ugyanazt az eljárást, hogy biztos jelekkel mutatja meg jelenlétét, és nem is szabad törvényt szabni neki, mert éppen azért segítette akkor az övéit látható csodákkal, hogy mi ma megelégedjünk az ő titokzatos kegyelmével. Erről már szóltunk a második résszel kapcsolatban.

27. *Amikor a börtönőr felriadt.* A börtönőr meg akarta ölni magát, hogy a büntetést megelőzze, ugyanis nevetséges lett volna az a védekezés, hogy a börtön kapui maguktól megnyíltak. Felmerül a kérdés, hogy amikor Pál látja, hogy reményt adna neki a menekülésre, ha a börtönőr megölné magát, miért nem él ezzel a lehetőséggel. Úgy tűnhet, hogy ily módon elutasítja az Isten által felkínált szabadítást; sőt úgy tűnhet, hogy pusztá játék volt, hogy Isten fel akarta ébreszteni az őrt, nehogy valami haszna legyen a csodának. Azt válaszolom, hogy itt Isten szándékát kell tekintetbe venni, ugyanis nem azért szabadította meg Pált és Szilaszt meg a többieket a bilincseiktől, és nem azért nyitotta ki a kaput, hogy azonnal szabadon bocsássa őket, hanem hogy keze erejét megmutatva megpecsételje Pál és Szilaszt hitét, mások előtt pedig dicsőségessé tegye Krisztus nevét. Tehát úgy válaszol Pál és Szilaszt kérésére, hogy megmutatja: elég hatalmas ahhoz, hogy kiszabadítsa őket, ha akarja, és semmi sem akadályozhatja meg abban, hogy behatoljon nemcsak a börtönbe, hanem a sírba is, hogy az övéit a halálból kiragadjon. Péter előtt más céllal nyitotta meg a börtön ajtaját, ahogy a 12. résznél láttuk.⁴⁴ Most azonban, amikor más oka volt Pál és Szilaszt megtartására, nem a jelenben akarta őket kiszabadítani a csoda által, hanem a jövőre nézve megerősíteni. Továbbá

⁴⁴ ApCsel 12,7–11-nél.

vissza kell emlékezni arra, amit az imént mondtam, hogy a börtön megnyitása másokat is érintett, hogy sok tanú megtudja, Isten pártolja azt a tanítást, amelyet már igazságtalan előítélet terhelt. Pál kétségtelenül érezte ezt, és ezért a bilincsből kiszabadulva nem mozdult a helyéből. Elmenekülhetett volna. Miért késlekedik? Talán elutasítja Isten kegyelmét? Vagy tétlenségével eredménytelenné akarja tenni a csodát? Egyik sem valószínű. Ebből megértjük, hogy Isten ereje tartotta vissza, miként az Úr zavaros helyzetekben irányítani szokta az övéinek lelkét, hogy kövessék, akár tudják, hogy mit kell tenni, akár nem, csak a korlátaikat ne lépják túl.

29. *Erre az világosságot kért, berohant, és remegve borult Pál és Szilaszt elé; 30. majd kivezette őket, és ezt kérdezte: „Uraim, mit kell cselekednem, hogy üdvözüljek?” 31. Ők pedig így válaszoltak: „Higgy az Úr Jézusban, és üdvözülsz mind te, mind a te házád népe!” 32. Ekkor hirdették az Isten igéjét neki és mindazoknak, akik a házában voltak. 33. Ő pedig magához fogadta őket az éjszakának még abban az órájában, kimosta sebeiket, és azonnal megkeresztelkedett egész háza népével együtt. 34. Azután házába vitte őket, asztalt terített nekik, és örvendezett, hogy egész háza népével együtt hisz az Istenben.*

29. *Remegve borult.* Legalább annyira a félelem indította a börtönőrt az Isten iránti engedelmességre, mint amennyire a csoda készítette elő arra. Ebből kitűnik, milyen hasznos az embereknek, ha leereszkednek a gőgösségükből, hogy megtanulják alávetni magukat Istennek. A börtönőr kitarzott a babonái mellett, tehát gőgösen megvetett mindent, amit Pál és Szilaszt mondott, ráadásul gyalázatos módon beszorította őket a börtön legszűkebb cellájába. Most a félelem tanulékonyá és szelíddé teszi. Tehát valahányszor az Úr csapással sújt minket vagy rémületet kelt bennünk, tudnunk kell, ez azért van, hogy a túlságos magasságunkból rendre kényszerítsen minket. Különös, nem róják meg azért, hogy a börtönőr a lábuk elé borult. Hogy nézheti el Pál, amit Lukács közlése szerint Péter nem tűrt el Corneliustól?⁴⁵ Azt válaszolom, hogy Pál azért olyan elnéző a börtönőrrel, mert tudja, hogy nem babonáság, hanem az Isten ítéletétől való félelem indította arra, hogy így megalázza magát. A tiszteletadásnak elég gyakori, de különösen a rómaiaknál ünnepélyes módja volt, hogy ha valamiért alázatosan könyörögtek vagy ha bocsánatot akartak kérni, akkor annak a térdéhez borultak, akitől kértek valamit. Tehát nem volt semmi

⁴⁵ ApCsel 10,26.

ok arra, hogy Pál haragra gerjedjen egy olyan ember iránt, akit Isten egyszerűen megalázott. Ha el is követett volna valamit Isten dicsősége ellen, nem feledkezett volna meg a buzgóságról, amelyet korábban a lükaóniaiaknál tanúsított. Tehát a hallgatásából megértjük, hogy az ilyen jellegű tiszteletadásban nem volt semmi, ami ellenkezett volna a kegyességgel vagy Isten dicsőségével.

30. *Uraim, mit kell cselekednem.* Tehát tanácsot kér, de egyúttal meg is ígéri, hogy engedelmeskedni fog. Ebből látjuk, hogy komolyan meghatotta a dolog, és kész volt azoknak engedelmeskedni, akiket néhány órával azelőtt kegyetlenül megbilincsel. A hitetlenek, ha csodát látnak, gyakran egy pillanatra megrettennek, de azután még makacsabbak lesznek, ahogy a fáraóval történt.⁴⁶ Még egy kicsit sem szelídülnek meg, hogy átadják magukat Istennek. Ez a börtönőr azonban, miután megismerte Isten hatalmát, nemcsak egy pillanatra ijedt meg, hogy azután visszatérjen a korábbi kegyetlenségéhez, hanem Isten iránt engedelmesnek és az egészséges tanításra vágyónak mutatkozik. Kérdezi, hogy mi módon üdvözülhetne. Ebből világosan kitűnik, nem csupán mulandó istenfélelem járta át, hanem valóban megalázkodott, hogy szolgálóinak tanítványául ajánlkozott. Tudta, hogy azért vetették őket börtönbe, mert a vallás általános helyzetét aláássák. Most kész a tanításukra figyelni, amelyet korábban megvetett.

31. *Higgy az Úr Jézusban.* Rövid és látszólag egyszerű, de mégis teljes meghatározása az üdvösségnek, hogy higgyünk Krisztusban. Krisztus egyedül magában foglalja a boldogságot és az örök életet teljes egészében, és azt az evangélium által felkínálja nekünk, mi pedig hittel elfogadjuk, amint kifejtettem a 15. résznél.⁴⁷ Itt két dolgot kell megjegyezni: először is, hogy a hit egyetlen célja Krisztus; ezért az emberi lelkek csak tévelyegnek, ha tőle eltérnek. Ezért nem csoda, hogy a pápaság egész teológiája óriási zűrzavar és szörnyű útvesztő, mivel Krisztussal nem törődve üres és nagyképű elmélkedésekben lelik kedvüket. Azután meg kell jegyezni, hogy ha hittel elfogadtuk Krisztust, ez egyedül elég az üdvösséghez. Amit Lukács ehhez még hozzáfűz, az jobban kifejezi a hit természetét. Pál és Szilas megparancsolja a börtönőrnek, hogy higgyen Isten Fiában. De vajon csak ezt hangsúlyozzák? Sőt Lukács azzal folytatja, hogy hirdették neki az Úr igéjét. Látjuk tehát, hogy a hit nem futólagos vagy száraz vélekedés ismeretlen dolgokról, hanem Krisztus világos és határozott megismerése az evangélium alapján. Ha hirtelen abbamarad az evangélium

⁴⁶ 2Móz 7–10.

⁴⁷ ApCsel 15,7–9-nél.

hirdetése, nem marad semmiféle hit. Röviden, Lukács a hitet összekapcsolja az igehirdetéssel és a tanítással. És miután a hitről röviden beszélt, részletesen kifejti, hogyan kell igaz és helyes módon hinni. Ezért a burkolt (implicit) hit képzelet helyett, amelyről a pápisták loogognak, tartsuk magunkat az Isten igéjébe burkolt hithez, amely kifejti nekünk Krisztus erejét.

33. *Megkeresztelkedett egész háza népével együtt.* Lukács megint a börtönőr kegyes buzgóságát dicséri, hogy egész háza népét az Úrnak szentelte. Ebben felragyog Isten kegyelme is, hogy az egész családot hirtelen kegyes egyetértésre juttatta. Meg kell jegyezni a feltűnő változást. Az őr az imént még öngyilkos akart lenni, mert azt hitte, hogy Pál és a többiek megszöktek. Most elmúlt a félelme, és önként vezeti a házába őket. Ebből látjuk, hogyan ösztönzi a hit gyors cselekvésre azokat, akikben azelőtt semmi szív nem volt. Valóban, amikor a félelemtől és a kétségbeeséstől megtorpanunk, semmi sem indít jobban a bizalomra, mint az, hogy minden gondunkat letehetjük Isten színe elé: úgyhogy semmiféle veszedelem nem rettent el minket kötelességünk teljesítésétől, miközben olyan eredményt remélünk Istentől, amelyet ő maga hasznosnak látott.

34. *Örvendezett, hogy hisz.* Előbb a hit külső megvallásáért dicsérte a börtönőrt, most a hit belső eredményét írja le. Miután vendégül látta az apostolokat, és nem félt a büntetéstől, hogy a házában fogadja azokat, akikkel szemben felsőbb hatósági parancsa van, arról tanúskodik, hogy a hite nem eredmény nélkül való. Az öröm, amelyről itt Lukács beszél, különös jó, amit mindenki a saját hitéből nyer. Nincs nagyobb gyötrelme, mint a rossz lelkiismeret. A hitetleneknek, még ha mindenképpen érzéketlenséget próbálnak is magukra erőltetni, szükségképpen félniük kell, mivel Istennel nincsenek békekességben. Még ha pillanatnyilag nem is érzik a gyötrelmeiket, sőt esztelenül és féktelenül tombolnak, sohasem lehet nyugalomuk, és nem tudnak őszintén örülni. Tiszta és tartós öröm csak a hitből származik, amikor Isten kegyelmét élvezzük. Ezért mondja Zakariás: „Örvendj nagyon, Sion leánya, Királyod érkezik hozzád.”⁴⁸ Sőt a Szentírás több helyen azt a hatást tulajdonítja a hitnek, hogy felvidítja a lelkeket. Tudnunk kell tehát, hogy a hit nem üres és holt képzelődés, hanem Isten kegyelmének élő átérzése, amely az üdvösség bizonyosságából tartós örömet ad. Ebben méltán nem rezegünk az istentelenek, akik a békekétség Istenét is kerülik, és minden igazságot megzavarnak.

⁴⁸ Zak 9,9

35. Amikor megvirradt, elküldték az előljárók a törvényszolgákat, és azt üzenték: „Bocsásd szabadon azokat az embereket!” 36. A börtönőr nyomban tudtára adta Pálnak ezt az üzenetet: „Az előljárók ide küldtek, hogy bocsássalak szabadon titeket: most tehát távozzatok, menjetek el békességgel!” 37. Pál azonban így szólt hozzájuk: „Megverték minket nyilvánosan, ítélet nélkül, és börtönbe vetettek, holott római polgárok vagyunk; most pedig titokban akarnak elküldeni minket? Azt nem, hanem jöjjenek ide, és ők maguk vezessenek ki bennünket!” 38. A törvényszolgák pedig jelentették ezt a dolgot az előljáróknak. Amikor ezek meghallották, hogy rómaiakról van szó, megijedtek, 39. elmentek, és bocsánatot kértek tőlük, majd kiverték őket, és kérték, hogy távozzanak a városból. 40. Amint kijöttek a börtönből, elmentek Lídiához, és látva a testvéreket, bátorították őket, majd eltávoztak.

35. Amikor megvirradt. Felmerül a kérdés, miért változott meg ilyen hirtelen a bírák véleménye. Előző nap még kalodába záratták Pált és Szilaszt, mintha kemény büntetést akartak volna kiszabni rájuk, most pedig büntetlenül szabadon bocsátják őket. Ha meghallgatták volna őket, az ügyük megismerése talán szelidséget és egészséges gondolkodást eredményezett volna. Minthogy azonban az ügy változatlan állapotban van, világos, hogy tettüket önként bánták meg. Erre azt válaszolom, hogy itt semmi másról nincs szó, csak arról, ami általában történni szokott, amikor valami lázadás tör ki, mert nemcsak a tömeg háborog, hanem a vezetőket is elragadja a szenvedély. Ez helytelen. Ismerősek Vergilius sorai:

valamint a hatalmas

*Városi népben a düh, mely az alja tömeggel időnként,
Hogyha keservében lázad, köveket dobat, üszköt,
Ám meglátván egy igaz és jeles érdemű férfit,
Mind mérsékli magát s figyelő füllel körülállják,
Az pedig oltja heviük, szívüket szelidíti szavával.⁴⁹*

Tehát nincs annál kevésbé illő dolog, mint amikor a forrongó zűrzavarban a néppel együtt a bírák is elvesztik a fejüket. Pedig így szokott lenni. Tehát amikor azok az előljárók látták a nép felindulását, ezt elegendő oknak tartották arra, hogy az apostolokat megbotoztassák. Most azonban kénytelenek könnyelműségükért szegyenben és gyalázatban bűnhődni. Az is lehet, hogy amikor a zűrzavar okát keresték, úgy találták, hogy a hordószónokok a hibásak. Ezért, miután Pál

⁴⁹ Verg. Aeneis 1, 148–153. (Lakatos István ford.)

és Szilaszt ártatlanságáról meggyőződtek, később szabadon bocsátják őket. Ez a példa arra figyelmeztet minden vezetőt, mennyire kerülni kell minden sietséget. Másfelől látjuk, hogy az előljárók milyen nyugodtan megbocsátják maguknak a hibáikat, amelyeknek egyébként tudatában vannak, különösen, amikor ismeretlen és gyanús emberekkel van dolguk. Amikor Pált és Szilaszt szabadon engedik, tudják, hogy korábban jogtalanságot követtek el velük szemben. Mégis elégedőnek tartják, hogy nem lesznek velük a végsőkéig igazságtalanok és kegyetlenek. ἄβδοῦχος-oknak nevezik a hivataliszolgákat, a päl-ököröl, amelyeket viseltek, míg a *lictorok* jelvénye a vesszönyalába kötött bárd.

37. Megverték minket nyilvánosan. Két része van a védekezésnek: hogy római polgárt testi sértésben részesítettek; továbbá, hogy ez a jogrend megkerülésével történt. Pál római polgár volt, mint később látni fogjuk. A Porcius-féle törvény,⁵⁰ a Sempronius-féle törvények⁵¹ és sok más törvény biztosította, hogy római polgár élete és halála felett csak a népnek volt hatalma. Mégis furcsának tűnhet, hogy Pál nem élt a jogával, mielőtt megbotozták, ugyanis hallgatásából a bírák arra következtethettek, hogy jogos mentségük van. Azonban valószínű, hogy a zavargás közepette nem hallották. Ha valaki erre azt az ellenvetést teszi, hogy most későn és nem idejében próbál védekezni, sőt ostoba módon és hiába keres elégtételt, amikor azt kéri, hogy maguk az előljárók menjenek oda hozzá: erre is könnyű a válasz. Pál helyzete ezután sem lett jobb. De meg kell jegyezni, hogy nem az volt a célja, hogy a saját kényelméről gondoskodjék, hanem hogy minden istenfélő ember számára valami könnyítést érjen el a jövőre nézve, hogy a hivatalnokok ne merjenek így önkényeskedni a jó és ártatlan testvérekkel szemben. Mivel úgy gondolta, hogy azok vele szemben bünt követtek el, a saját jogát a testvérek segítésére akarta felhasználni, hogy őket kíméljék. Ez volt az oka a követelésének. Így Pál okosan használta fel a kínálkozó alkalmat, ahogy semmit sem szabad mellőzni, amivel az ellenséget meg lehet fékezni, hogy az ártatlanok elnyomásában vagy zaklatásában ne vegyenek maguknak akkora szabadságot, amikor nem hiába adja az Úr a kezünkbe az ilyen segítőeszközöket. Ha valami sérelem érne minket, emlékezzünk arra, hogy a jogtalanságot nem szabad viszonozni, hanem csak arra kell törekedni, hogy azt elérjük, ne akarjanak másoknak ugyanúgy ártani.

⁵⁰ Lex Porcia: vö. Cic. Or. pro C. Rabirio 4, 12; Ver. 5, 63, 163; Sal. Cat. 51, 40.

⁵¹ Leges Semproniae: vö. Cic. Dom. 9, 24; Phil. 1, 7, 18; Ver. 5, 63, 163; Brutus 62, 12; Fam. 1, 7, 10.

38. *Megijedtek, hogy rómaiakról van szó.* Nem gyötri őket az a gondolat, hogy gondolkodás nélkül kegyetlenkedtek ártatlan emberekkel. Az a szemrehányás mégis súlyosabb volt. Minthogy azonban az emberek bosszújától nem tartottak, Isten ítéletével nem törődtek. Ezért nyugodtan figyelmen kívül hagyták, hogy az igazságtalanság miatt szemrehányást tettek nekik. Csak a római hatalomtól féltek, mivel egy római polgár szabadságát erőszakos módon megsértették. Tudták, hogy ez a legfőbb hivatalnokok esetében is főbenjáró bűn volt. Akkor mi fog történni egy település előljáróival? Ilyen a hitetlenek félelme, mivel a lelkiismeretük Istennel szemben eltompult, minden bűnt könnyen megengednek maguknak, míg az emberek bosszúja nem fenyegeti őket.

40. *Látva a testvéreket.* Kérték őket, hogy azonnal távozzanak. A testvéreknek azonban arra volt gondjuk, hogy az evangélium gyenge magja el ne pusztuljon. Nem kétséges, hogy tovább maradtak volna, ha meg lett volna engedve nekik. Az előljárók határozott kérése mögött azonban fegyverek is voltak, így kénytelenek voltak annak engedelmeskedni. Eközben nem hanyagolják el kötelességüket, hogy a testvéreket állhatatosságra buzdítsák. Hogy egyenesen Lüdiához mentek, ez azt bizonyítja, hogy miközben a gyülekezet gyarapodott, ez az asszony még a nagy közösségben is elsőrendű kötelességének tartotta a buzgóságot a kegyes cselekedetekben, és ez még világosabban kitűnik abból, hogy minden istenfélő ember az ő házában gyűlt össze.

TIZENHETEDIK RÉSZ

1. *Miután áthaladtak Amfipoliszon és Apollónián, Thesszalonikába értek, ahol zsinagógájuk volt a zsidóknak.* 2. *Pál pedig szokása szerint bement hozzájuk, és három szombaton is vitába szállt velük az Írások alapján.* 3. *Megmagyarázta és bizonyította nekik, hogy Krisztusnak szenvednie kellett, és fel kellett támadnia a halálból; és hogy ez a Jézus a Krisztus, akit én hirdetek nektek.* 4. *Néhányan hívókké lettek közülük, csatlakoztak Pálhoz és Szilászhoz, ugyanúgy igen sok istenfélő görög is, valamint sok előkelő asszony.*

1. *Thesszalonikába értek.* Nem tudjuk, hogy Amphipolisban és Apollóniában, amelyek, mint Pliniustól tudjuk,¹ nem voltak jelentéktelen városok, miért nem próbálkozott semmivel Pál. Csak az lehet az oka, hogy Isten Lelkét követte mint vezetőjét, és ahogy alkalom adódott, a mindenkori helyzet alapján döntötte el, hogy beszéljen-e vagy hallgasson. Talán ott is megpróbált használni, de mivel semmi eredménye nem volt, Lukács ezért nem beszél róla. Hogy miután Philippiben megverték, és alig tudott elmenekülni a nagy veszély elől, és Thesszalonikében Krisztust hirdeti, ebből világos, hogy milyen töretlen bátorsága volt arra, hogy hivatását folytassa, és milyen bátran vállalta az egyre újabb veszélyeket. Lelkének ez a legyőzhetetlen bátorsága és a kereszt fáradhatatlan hordozása elég világosan mutatja, hogy Pál nem ember módjára fáradzott, hanem a mennyei Lélek erejével volt felruházva. Az is az ócsodálatos türelmét mutatja, hogy amikor a zsidók közé ment, akiknek féktelen makacsságát annyiszor tapasztalta, tovább működött az udvösségük érdekében. Mivel azonban tudta, hogy Krisztus a zsidók udvösségére adatott, és ő azért lett apostol, hogy először a zsidóknak, azután a pogányoknak hirdesse a megtérést és a hitet, munkájának eredményét az Úrnak ajánlva – ámbár nem remélhetett sok sikert –, az ő parancsának engedelmeskedik. Korábban úgy látszott, hogy végleg búcsút akar venni a zsidóktól, amikor ezt mondta: „Először nektek kellett hirdetniünk az Isten igéjét, mivel azonban ti elutasítjátok, íme, a pogányokhoz fordulunk.”² Ez a keményebb elhatározás azonban arra

¹ Plin. NH 4, 16, 38.

² ApCsel 13,46.

a tömegre vonatkozott, amely hitetlenül elutasította a neki felkínált evangéliumot, és méltatlannak bizonyult Isten kegyelmére. Magával a néppel szemben azonban nem szűnik meg Pál a rábízott küldetést teljesíteni. Ez a példa arra tanít minket, hogy olyan fontosnak kell tartanunk Isten elhívását, hogy az emberek semmiféle hálátlansága ne akadályozzon meg abban, hogy továbbra is az üdvösségükkel törődjünk, amíg az Úr minket az ő szolgálóknak szán. Valószínűleg már az első szombatán akadtak olyanok, akik elutasították az egészséges tanítást. Ezeknek a gonoszsága azonban nem akadályozta meg abban, hogy más szombatokon is visszamenjen közéjük.

2. *Vitába szállt velük az Írások alapján.* Először azt mondja el Lukács, mi volt a vita lényege, hogy tudniillik a törvény és a próféták egykor megígérték, Jézus, Mária fia lesz a Krisztus, aki a halálának áldozatával eltörölte a világ bűneit, és feltámadásával igazságot és életet szerzett; azután pedig azt, hogyan bizonyította be, amit tanított. Kezdjük ezzel a második résszel. Lukács azt mondja, hogy Pál vitatkozott az Írások alapján. Tehát csak Isten ígéből kell keresni a hit bizonyítékait. Ha emberi dolgokról folyik a vita, akkor helye van az emberi érveknek. A hit tanításában azonban egyedül Isten tekintélyének kell uralkodnia, és nekünk is attól kell függünk. Mindenki vallja, hogy egyedül Istenben kell megnyugodnunk. Ugyanakkor azonban kevesen vannak, akik hallgatnak rá, amikor az Írásokban beszél. Pedig ha érvényes közöttünk az az alapelv, hogy az Írás Istentől származik, nem lehetne máshonnan venni a szabályt sem a tanulásra, sem a tanításra. Ebből az is világos, milyen ördögi szenvedély hajtja a pápistákat, amikor azt mondják, hogy az Írásokból nem lehet semmi biztosat megérteni, és ezért azt állítják, hogy emberi határozatoknak kell alávetnünk magunkat. Mert kérdezem, hogy vajon szabályszerű volt-e a vitatkozásnak az a módja, amelyet Pál követett. Szégyellhetik magukat, hogy az Úr szava iránt több tisztelet volt a hitetlen népből, mint ma bennük. A zsidók megengedik és eltűrik, hogy Pál az Írásokból vitatkozzon. A pápa és az övéi csak pusztá játéknak tartják, amikor az Írás kerül a középpontba, mintha Isten ott kétértelműen szólna, és homályos és rejtelmes szavakkal szórakoztatna. Ehhez hozzájön, hogy ma sokkal több világosság van az Írásokban, és ott biztosabban ragyog Isten igazsága, mint a törvényben és a prófétáknál. Ugyanis az evangéliumban az igazság napja,³ Krisztus teljes fényvel ragyog ránk. Annál túrhetetlenebb az az istenkáromlás, amikor a pápisták még a bizonyosságot is megtagadják Isten ígétől. Nekünk azonban

³ Mt 13,30

tudnunk kell, hogy a hit alapja csak az Úr szavában lehet, ezért minden vitában csak az ő bizonyosságához kell ragaszkodnunk.

3. *Megmagyarázta.* Itt a vita lényegét, vagy ahogy mondják, a tárgyát jelöli, és két állítást tesz Krisztusról: hogy meg kellett halnia és fel kellett támadnia, és hogy Mária fia, és keresztre feszítették. Amikor Krisztusról van szó, három kérdés vetődik fel: hogy létezik-e, ki az, és milyen. Ha Pálnak pogányokkal lett volna dolga, messzebből kellett volna kiindulnia, mivel Krisztusról semmit sem hallottak, és a hitetlen emberek nem is fogják fel, hogy szükségük van Közbenjáróra. A zsidóknál azonban, akiknek a Közbenjáró megígértetett, ez nem volt felesleges. Ezért Pál mint valami felesleges dolgot, amiben mindenki egyetértett, mellőzi. Továbbá, minthogy semmi sem volt nehezebb a zsidóknak, mint a keresztre feszített Jézusban felismerni a Megváltót, ezért Pál azzal kezdi, hogy Krisztusnak meg kellett halnia, hogy a kereszt gyalázatát megszüntesse. De ne gondoljuk, hogy Pál csak magat a történetet mesélte el, hanem biztos elvet választott, amikor megmutatta, hogy miért kellett Krisztusnak szenvednie és feltámadnia, ugyanis az emberi nem pusztulásáról, a bűnről és a büntetésről, belső ítélteletéről és az örök átokról beszélt, amely mindannyiunkat sújt. Mert erről szól nekünk a Szentírás is, amikor Krisztus halálát előre megmondja. Mint ahogy Ézsaiás sem egyszerűen azt mondja, hogy Krisztus meg fog halni, hanem világosan kimondja: „mindnyájan tévelyegtünk, mindenki a maga útját járta”,⁴ és Krisztus halálának okát abban jelöli meg, hogy Isten mindannyiunk vétkét őrá tette, ő bűnhődött, hogy nekünk békességünk legyen, az ő sebei árán gyógyultunk meg,⁵ és bűneinkért bűnhődve igazságot szerzett nekünk. Így Daniel is a halál erejéről és gyümölcseről beszél könyvének kilencedik részében, amikor azt mondja, hogy „engesztelést nyer a bűn, hogy eljőjön hozzánk az örök igazság”.⁶ Valóban nincs alkalmasabb vagy határozosabb mód Krisztus hivatásának bizonyítására, mint amikor az emberek saját bajaik érzékelésétől megalázva azt látják, hogy nincs más remény, csak az, hogy Krisztus áldozata megbékíti őket Istennel. Akkor a gőgösségükkel felhagyva alázatosan fogadják el a keresztet, amelyet korábban szégyelltek. Tehát ma illik visszatérnünk ugyanazokhoz a forrásokhoz, amelyekből Pál Krisztus halálának és feltámadásának bizonyítását levezette. Ez a meghatározás jobban megvilágítja a második részt. Nem lett volna olyan könnyű Pálnak

⁴ Iz 53,6.

⁵ Iz 53,5.

⁶ Dan 9,24.

meggyőzni a zsidókat és biztosan arra következtetni, hogy Mária fia a Krisztus, ha a zsidók nem tudták volna, milyen Megváltóban kell reménykedniük. De amikor ez biztos, akkor már csak Krisztusra kell alkalmazni, amit az Írás a Közbenjáróról mond. Egyébként ez a hitünk lényege, hogy tudjuk: Mária fia a Krisztus, és ő az a Közbenjáró, akit Isten kezdettől fogva ígért. Azután értenünk kell, hogy miért halt meg és miért támadott fel, hogy ne képzeljünk el magunknak valami földi királyt, hanem a lelki igazságot és a tökéletes üdvösséget keressük benne. Mivel Lukács azt mondja, hogy Pál mindkettőt az Írásokból bizonyította, tudni kell, hogy a zsidók még nem voltak olyan buták, sem olyan szemtelenek, mint ma. Akkor Pál az áldozatokból és a törvény által elrendelt egész tiszteletből vehetett érveket, amit ma a zsidók dühösen fogadnak. Ismeretes, hogy milyen méltatlanul tönkreteszik és megváltoztatják az Írás egyes helyeit. Akkor még volt bennük valami egyenesség. Valami tiszteletet is éreztek a Szentírás iránt, így valamennyire lehetett is őket tanítani. Ma lepel van a szívükön,⁷ úgyhogy fényes nappal sem látnak többet, mint a vakondok.

4. *Néhányan hívőkké lettek közülük.* Itt látjuk Pál vitájának eredményét. Mindenkinek világosan bebizonyította, hogy Jézus a Krisztus, aki halála által az Atyát megbékítette velünk, és akinek a feltámadása a világ élete. A zsidók közül azonban csak néhányan lettek hívőkké; a többiek tiszta világosságban nem látnak, és süket fülekkel elutasítják a biztos igazságot, amelyet Pál bebizonyított. Azt is érdemes megjegyezni, hogy amikor a zsidók közül csak néhányan lettek hívőkké, a görögök közül nagy sokaság hitre tért, pedig ők sokkal távolabb álltak ettől. Mit mondjunk, mi célja volt annak, hogy a zsidók gyerekkoruktól fogva szívták magukba a törvény tanítását, ha nem az, hogy még jobban elidegenedjenek Istentől? Tehát Isten azt a vaktságot kezdte bennük megmutatni, amelyről a próféták sokszor beszéltek nekik. Hogy az ő szövetsége nem érvénytelen, azt azzal mutatja meg, hogy abból a népből legalább néhány embert maga köré gyűjt, hogy a többi ingyen üdvözített között ragyogjanak, mint a kiválasztás szikrái. Lukács ugyanis azt mondja, hogy Pál szavainak nemcsak annyiban adtak hitelt, hogy hívős egyetértéssel helyeselték, hanem komoly érzéseikről is bizonyosságot tettek, amikor Pálhoz és Szilaszhhoz csatlakoztak mint kísérők, és az evangélium nyílt megvallásával kihívták maguk ellen népük gyűlöletét. Mi értelme lett volna ennek a csatlakozásnak, ha nem az, hogy megvalótlották: helyeslik a tanítást, amelyet hallottak, és kiállnak mellette?

⁷ 2Kor 3,15.

Mert semmi sem áll nagyobb ellentétben a hittel, mint ha Isten igazságát megismerve mégis határozatlanok és közömbösek vagyunk. Ha valaki inkább úgy akarja ezt értelmezni, hogy tanulás céljából csatlakoztak Pálhoz és Szilaszhhoz, hogy otthon könnyebben menjen nekik a tanulás, ebből is a hit élő ereje tűnik ki, de mindig biztosan lehet állítani, hogy csak az hisz igazán Krisztusban, aki magát neki szenteli és önként a zászlója alá áll.

Sok istenfélő görög. Ezek, mivel a kegyesség elemi ismereteit magukba szívták, közelebb voltak Isten országához, mint azok, akik mindig a babonások mocskában fetrengtek. Mégis felmerül a kérdés, honnan van a görögök vallásossága, akik istentelen tévedésekben és örültségekben, Isten nélkül éltek, ahogy Pál mondja az Efezusi levél 2. részében.⁸ Tudni kell, hogy ahová csak eljutottak a zsidók, szétszóródott a kegyesség valamilyen magja, és a tisztább tanítás illata is elterjedt. Isten csodálatos bölcsessége így fordította egészen más célra a zsidók szerencsétlen szétszóródását, hogy az igaz hithez gyűjtötte össze azokat, akik tévutakon jártak és tévelyegtek. Még ha náluk is sok aljas hazugság rontotta meg a vallást, mivel a pogányok közül sokan mégis megutálták esztelenségüket, őket ez a rövid összefoglalás csalogatta a zsidó valláshoz: nincs biztosabb, mint az egyetlen tisztelete. Istenfélő görögökön tehát azokat kell érteni, akik valamennyire vonzódtak Isten igaz és szabályszerű tiszteletéhez, és többé nem hódoltak a durva bálványimádásnak. Ámbár, mint mondtam, valószínűleg csak csekély és zavaros volt az az ízelítő, amit kaptak, és távol állt az igaz tanítástól. Ezért Lukács méltatlanul alkalmazza rájuk azt a kitüntető jelzőt. Miként Isten Lelke néha a hit elnevezésre méltatja a hit valamilyen gyenge kezdeményét vagy annak a pusztá előkészítését, így itt Lukács „istenfélők”-nek nevezi azokat, akik búcsút mondvá a bálványoknak, kezdik megismerni az egy Istent. De még ha zavaros vagy homályos is a meggyőződésük, ez nem érdemli meg, hogy önmagában vallásnak nevezzék, mivel mégis egy fokozat, amelyen át közelebb lehet jutni Istenhez, a következményről – mint mondják – kapja a hit nevet. Sőt némelykor az elvakult és babonás istenfélelmet is vallásnak nevezik, nem mint ha az lenne, hanem képletesen, hogy jelezzük a különbséget Isten barmiféle tisztelete és az epikureusok durva istentagadása között. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy az igazság és Isten igéjének egészen tanítása az istenfélelem alapszabálya, úgyhogy nincs vallás az értelelem igazi világossága nélkül.

⁸ Ef 2,12.

5. Ez irigységgel töltötte el a zsidókat, ezért maguk mellé vettek a piaci csavargók közül néhány hitvány embert, csődületet támasztottak, és fellármázták a várost; felvonultak Jázon házához, és ki akarták vezetni Pálékát a népgyűlés elé. 6. Amikor nem találták ott őket, Jázont néhány testvérrel együtt a város előjárói elé hurcolták, és így kiáltoztak: „Ezek, akik az egész világot felforgatták, itt is megjelentek. 7. Jázon befogadta őket, holott ezek mind a császár parancsai ellen cselekszenek, mivel mást tartanak királynak: Jézust.” 8. Ezzel fel is izgatták a sokaságot és a város előjáróit, akik ezt hallották. 9. Amikor azonban kezességet kaptak Jázontól és a többiektől, elbocsátották őket. 10. A testvérek pedig még akkor éjjel elküldték Pált Szilásszal együtt Béreába. Amikor megérkeztek, bementek a zsidók zsinagógájába.

5. Ez irigységgel töltötte el. Látjuk, hogy Pál sehol sem tudta küzdelem nélkül építeni Krisztus országát, ugyanis mihelyst a tanításának valami eredménye mutatkozott, kezdődtek az üldözések. Mivel azonban tudta, hogy a Sátán és a világ gonoszsága ellen kell küzdenie, nemcsak ellenállt minden támadásnak, hanem ez méginkább arra ösztönözte, hogy még bátrabban folytassa. Ezért Krisztus szolgálainak illik beérni ezzel az ő egyetlen példájával, ha azt látják, hogy munkájuk nem egészen eredménytelen, és ezzel a jutalommal ellensúlyozzanak minden üldöztetést. Ezenkívül ez a hely arra tanít, hogy az a túlbuzgóság, amely a hitetleneket hajtja és hevíti, nem más, mint dühös indulat, mivel nem a Lélek bölcsessége irányítja, sőt nem is az egyenesség és a méltányosság. És ha ők helytelen túlbuzgóságukra mentségül mindig Isten nevét hozzák fel, ez a történet mégis világosan mutatja, hogy csak képmutatás uralkodik bennük, és szívük tele van mérges gonoszsággal. Pál ellenségei azzal dicsekedtek, hogy ők az isteni törvény oltalmazói, és csak annak védelmében kerültek ellenséges viszonyba Pállal és azért szálltak vitába vele. Akkor hát miért fegyvereznek fel minden gonosz embert, és miért szövetkeznek velük, hogy lázadást szítsanak? Miért keltenek a világi hatóságban olyan gyűlöletet az evangélium iránt, amely a törvény ellen is megnyilatkozhat? Az ilyen eljárás világosan megmutatja, hogy Pálra legkevésbé sem az Isten iránti buzgalomból haragudtak meg. Miért vonultak fel Iaszón házához, és miért akarják onnan lármázva kivezetni Pált, ha nem azért, hogy kiszolgáltassák a népnek, hogy megkövezzék? Tudnunk kell tehát, hogy az a túlbuzgóság, amely a babonás emberekben forrong, mindig képmutatással és ravaszsággal párosul. Innen van az is, hogy mértéktelen kegyetlenségre vetemedik.

Maguk mellé vettek a piaci csavargók közül néhány hitvány embert. A go-

rög szó (ἀγόρατος), amelyet Lukács használ, haszontalan és semmirekellő embereket jelent, akiknek nincs semmijük, hogy otthon csináljanak valamit vagy törődjenek valamivel, hanem a piactéren lebzselnek, vagy vakmerő és szegény embereket, akik készek a hamis esküre, zavargások keltésére, és felbérelhetők bármilyen bűncselekményre. Ebből megint az látszik, hogy rossz lelkiismeretű emberek voltak azok, akik önként igénybe vették ilyen elvetemült emberek szolgálatait. Ugyanis, ha a hatóság az ő pártjukon volt, mi készítette őket a zavargás keltésére, ha nem az, hogy csak attól reméltek sikert? Lukács leírja, hogyan szították a lázadást: tudniillik úgy, hogy a népet csoportonként izgatták fel, és úgy szórták közéjük a mérgüket, míg eléggé meg nem erősödtek. Hogy ez a lázító közönséges módszere, azt tapasztalják azok a városok, amelyek ettől a betegségtől szenvednek.

6. Ezek, akik az egész világot. Ilyen az evangélium helyzete, hogy neki tulajdonítják a zavargásokat, amelyeket a Sátán szít, hogy az evangéliumot támadja. Krisztus ellenségeinek gonoszsága az is, hogy a szent és szerény tanítókra hárítják a tömegek bűnét, amelyeket ők maguk bujtottak fel. Nem azért hirdetik az evangélium, hogy az embereket kölcsönös összetűzésekre sarkallja, hanem inkább azért, hogy Istennel megbékítse és békeességben megtartsa az embereket. Amikor abban Krisztus jóságosan magához hív bennünket, a Sátán és az istentelenek háborognak. Tehát Pálnak és Szilaszknak könnyű lett volna védekezni, de ezt a hamis rágalmat egy ideig el kellett viselniük, és csendben lenyelni, amíg meg nem hallgatják őket. Az Úr az ő példájukkal arra akart figyelmeztetni minket, hogy nem kell engedni a rágalmaknak és a rossz híreknek, hanem inkább bátran ki kell tartani az igazság megvallásában, felkészülve arra, hogy jó cselekedeteink ellenére rossz hírbe kerülünk. Ezért tűnjék el azoknak a helytelen okoskodás, akik azért, hogy a hamis vád elől meneküljenek, nem állják hitszegő hallgatásukkal Krisztust elárulni, mintha az ő hírnevük fontosabb lenne, mint Pálé és a hozzá hasonlóké, sőt mint Isten szent neve, amelyet nem kímélnek az istenkáromlások.

7. *Ezek mind a császár parancsai ellen.* A vád második pontja, hogy megsértik a Római Birodalom méltóságát. Súlyos és gyűlöletes vád, de túlságosan arcátlanul van megszerkesztve. Pál és Szilasz Krisztus lelki országát akarták felépíteni. A zsidók tudták, hogy ezzel nem sértik meg a Római Birodalmat. Tudták, hogy mi sem áll távolabb tőlük, mint a közállapotokat megingatni vagy a császárt jogaitól megfosztani, de rosszindulatúan ezt hozzák fel ürügyül, hogy gyűlöletet keltsenek. A makedonok előtt nem volt olyan becses a vallás, különösen a zsidó vallás, hogy amiatt ismeretlen embereket azonnal megöljenek.

A zsidók tehát a felségsértés ürügyét ragadják meg, hogy ezzel a gyűlöletes váddal tegyék tönkre az ártatlanokat. A Sátán ma is folytatja az efféle porhintést. A pápisták nagyon jól tudják, sőt Isten előtt is meg vannak győződve arról, hogy alaptalan, amit a szemünkre vetnek, hogy felforgatjuk az államrendet, megsemmisítjük a törvényeket és az igazságszolgáltatást, megdöntjük a királyok hatalmát. Hogy az egész világot a mi ellenségünké tegyék, nem szégyellik azt hazudni, hogy a közrend ellenségei vagyunk. Meg kell jegyezni, hogy a zsidók nemcsak azzal gyanúsítják őket, hogy Pál és Szilász megsértette a császár rendeleteit, mivel valamit újítani merészelték a vallásban, hanem hogy mást tartanak királynak. Ez már koholt vád volt. Egyébként ha valamikor arra kényszerít bennünket a vallás, hogy szembeszálljunk a zsarnoki rendeletekkel, amelyek megtiltják, hogy megadjuk Krisztusnak az őt megillető tiszteletet, Istennek pedig a szolgálatot; akkor is jogosan állíthatjuk, hogy nem sértjük meg a királyok hatalmát. Mert nem emelkedtek olyan magasra, hogy gigászok módjára Istent igyekeznének letaszítani a trónusáról. Igaz volt Dániel védekezése: „a király ellen semmit sem vétettem”,⁹ amikor nem engedelmeskedett az igazságtalan parancsnak. Halandó emberrel szemben sem követett el jogtalanságot azzal, hogy Istent elébe helyezte. Így mi is hűségesen adjuk meg a fejedelmeknek, ami jár nekik, és legyünk készek a polgári engedelmessegre, de ha nincsenek megelégedve a rangjukkal, és ki akarják belőlünk irtani Isten félelmét és tiszteletét, senkinek sincs oka azt mondani, hogy megvetjük őket, mivel nekünk Isten hatalma és méltósága többet ér.

8. *Ezzel fel is izgatták a sokaságot.* Látjuk, milyen igazságtalanul bántak a derék emberekkel. Mivel nem adtak nekik lehetőséget a védekezésre, könnyű volt elnyomni őket, bár ártatlanok voltak. Azt is látjuk, nem új dolog, hogy a nép indulata, mint a vihar, magával ragadja a hatóságot is, különösen amikor idegeneket és ismeretleneket ér sérelem, akiktől nem számíthatnak jutalomra, mivel ingyen nem akarnak semmivel próbálkozni. Olyankor nem törődnek sem az ésszerűséggel, sem a méltányossággal, nem foglalkoznak az ügy megismerésével, hanem egymást sürgetik, miközben egyikük sem tiltakozik, és mindent összezavarnak, mint amikor tüzet oltani szaladnak az emberek. Egyébként Isten csodálatos jósága folytán hamarosan lecsillapodott az a nagy felindulás. Amint a hatóság emberei kijelentik, hogy az ügyet ki fogják vizsgálni, a nép lecsendesedik, elfogadják a kezeséget, és az ügy elcsitul.

⁹ Dán 6,22.

10. *Elküldték Béreába.* Ebből kitűnik, hogy Pál munkája rövid idő alatt eredményt hozott. Mert jóllehet a testvérek elküldik őt és Szilaszt, de ezzel a szolgálattal önként részt vállalnak az őket fenyegető veszélyből és megpróbáltatásokból. Hihetetlen Pál állhatatossága, hogy noha annyiszor tapasztalta népének makacsságát és rosszindulatát, mégsem hagy fel a próbálkozással, hogy valakit elvezessen Krisztushoz. Ugyanis mivel tudja, hogy a zsidókhoz és a pogányokhoz van kötve, semmi emberi igazságtalanság nem képes eltántorítani az elhívásától. Krisztus minden szolgájának így kell harcolni a világ gonoszsága ellen, hogy ne vessék le az igát, akármilyen igazságtalanságok érik is őket.

11. *Ezek nemesebb lelkűek voltak, mint a thesszalonikaiak, teljes készséggel fogadták az igét, és napról napra kutatták az Írásokat, hogy valóban így vannak-e ezek a dolgok.* 12. *Sokan hittek tehát közülük, sőt még a tekintélyes görög asszonyok és férfiak közül sem kevesen.* 13. *De amint megtudták a thesszalonikai zsidók, hogy Pál Béreában is hirdeti az Isten igéjét, odajöttek és ott is fellázították és felizgatták a sokaságot.* 14. *Amikor a testvérek azonnal továbbküldték Pált, hogy menjen a tengerig. Szilász és Timóteus azonban ott maradt.* 15. *Pált pedig elvitték kísérei egészen Athénig, majd visszatértek azzal az utasítással, hogy Szilász és Timóteus minél hamarabb menjen hozzá.*

11. *Ezek nemesebb lelkűek voltak.* Lukács visszatér a thesszalonikéikre. Úgy tűnhetett, mintha Pál távozásával eltemették volna Krisztus emlékét, és valóban csoda, hogy nem aludt ki teljesen az a kis fény, amely alig pislákol, és hogy nem száradt ki az egészséges tanítás magja, amelynek állandó öntözésre van szüksége, hogy kikeljen. Pál távozása után kiderült, milyen hatásos és termékeny volt az ő igehirdetése, ugyanis akik a kegyességnek csak az alapelemeivel találkoztak, távollétében mindazonáltal előbbre haladtak, és gyakorolták magukat az Írás folyamatos olvasásában. Először azt mondja Lukács, hogy a legelőkelőbb családokból származtak.¹⁰ A nemesség ugyanis, amelyet említ, nem a lélekre, hanem a származásra vonatkozik. Némelyek ugyan úgy gondolják, hogy a beroiaiakat hasonlítja össze a thesszalonikéikkel, mert azt mondja, hogy εὐγενέστεροι,¹¹ középfokban, és nem εὐγενεστάτοι,¹² felsőfokban. Úgy gondolom, hogy ez

¹⁰ Kalvin – mint a következőkből látható – az εὐγενέστεροι-t („nemesebbek”, „előkelőbbek”) társadalmi értelemben veszi, és ennek megfelelően fordít.

¹¹ Előkelőbbek.

¹² Felsőkelőbbek.

a görögben megszokott forma, csak a latinban szokatlanabb. Vegyük hozzá, hogy kissé fentebb azt mondta Lukács, Thesszalonikében az előkelő asszonyok lettek hívókké, és nem tűnik valószínűnek, hogy ennek a városnak a polgárait rangban a beroiaiak mögé helyezné. Három oka van, amiért Lukács azok előkelő származását említi. Tudjuk, hogy milyen nehezen szállnak le a magasból az emberek, és milyen ritka a nagyoknál, akik a világon kitűnnek, hogy a gőgösséget félretéve felvegyék a kereszt gyalázatát és alázatosságukkal dicsekedjenek, ahogy Jakab mondja.¹³ Lukács tehát Isten Lelkének különös hatását dicséri, amikor azt mondja, hogy azoknál a nemes embereknél a világi méltóság nem volt akadály annak, hogy az evangéliumot elfogadva készek legyenek a kereszt hordozására, és Krisztus meggyaláztatását többre becsülik a világ dicsőségénél. Másodszor azt akarta nekünk bizonyítani Lukács, hogy Krisztus kegyelme származásra való tekintet nélkül mindenki számára elérhető. Ilyen értelemben mondja Pál, hogy Isten azt akarja, minden ember üdvözüljön,¹⁴ nehogy a szegények és az alacsony sorból származók – noha Krisztus őket méltatta az első helyre – bezárják az ajtót a gazdagok előtt. Látjuk tehát, hogy a nemeseket és a szegényeket egyaránt egybegyűjti, a magas rangúak és a megvetettek az egyház egy testévé egyesülnek, mindegyikük megalázza magát, és csak Isten kegyelmét magasztalják. Harmadszor, úgy tűnik, hogy Lukács megjelöli az okot, miért csatlakoztak olyan sokan, és hogy olyan rövid idő alatt gyarapodott Thesszalonikében Krisztus országa. Tudniillik azt nem csekély mértékben elősegítette, hogy a magas állású és előkelő származású emberek másoknak utat mutattak, mivel a tömeg többnyire a tekintély után megy. És még ha ez nem éppen alkalmas támasza is a hitnek és a kegyességnek, Isten előtt mégsem újdonság, hogy a még tévelygő hitetleneket kerülő utakon magához vezeti.

Készséggel fogadták az igét. Először a thesszalonikéieket dicséri azért, hogy készséggel és serény buzgósággal fogadták az evangéliumot; azután, hogy szorgalmas kutatással naponta megerősítették a hitüket. Így a kegyességüket és a hitüket kezdetben a készségükért dicséri, később pedig az állhatatosságuk és az előbbrehaladásra való buzgó törekvésük miatt. Minden bizonnyal az az első lépés a hit felé, hogy készek legyünk a követésre, és saját testi érzésünket megtagadva tanulékonyak és Krisztus iránt engedelmesek legyünk. Lukács elbeszélését Pál is megerősíti, amikor a thesszalonikéieket hasonló dicsérettel

¹³ Jak 1,10.

¹⁴ 1Tim 2,4.

illeti.¹⁵ Ami a második részt illeti, nem megvetendő erény a szorgalom, hiszen Lukács azt mondja, hogy a hívek serények voltak hitük megerősítésében. Sokan vannak ugyanis, akik kezdetben felbuzdulnak, de aztán mindjárt átadják magukat a tunyaságnak, és miközben az előmenetel gondja meg sem érinti őket, a hit magját – bármilyen is az – elvesztik. Itt két abszurd ellenvetéssel lehet élni. Ugyanis elbizakodottságnak tűnhet, hogy kutatnak azért, hogy képesek legyenek véleményt alkotni, és ez nagyon idegen a készségtől is, amit az előbb említett. Továbbá, minthogy a kutatás a kételkedés jele, ebből következik, hogy előzőleg egyáltalán nem volt hitük, mivel azzal mindig együttjár a *πληροφορία* (meggyőződés) és a bizonyosság. Az első ellenvetésre azt válaszolom, hogy nem úgy kell értelmezni Lukács szavait, mintha a thesszalonikéiek ítéletet mondanának arról, hogy el kell-e fogadni Isten igazságát. Csak Pál tanítását vizsgálták a Szentírás mértéke szerint, ahogy az aranyat kipróbálják a tűzben. Ugyanis valóban a Szentírás az a próbakő, amelyhez minden tanítást mérni kell. Ha valaki azzal az ellenvetéssel él, hogy az ilyen vizsgálat kétes, minthogy az Írás gyakran homályos és többféle értelmezést enged, azt mondom, hogy egyidejűleg segítségül kell hívni a Lélek ítéletét, akit nem ok nélkül nevezünk a megkülönböztetés Lelkének. Egyébként a Lélek irányításával és vezetésével a hívők bármilyen tanításról nem máshonnan alkotnak ítéletet, mint az Írásokból. Ez megcáfolja a pápistáknak azt a szentségtörő véleményét, hogy mivel az Írásokból semmit sem lehet biztosan megérteni, a hit egyedül az egyház határozatától függ. Ugyanis amikor Isten Lelke a thesszalonikéieket dicséri, az ő példájukban előírja nekünk a szabályt. Hiábavaló lenne az Írások alapján kutatni, ha nem lenne bennük elég világosság a mi tanításunkra. Szögezzük le tehát azt az alapelvet, hogy csak az a tanítás méltó arra, hogy elhiggyük, amelyről az a meggyőződésünk, hogy az Írásokon alapszik. A pápa azt akarja, hogy mindenki ellenvetés nélkül fogadja el, amit ő tetszése szerint összevissza fecseg. De vajon többre fogják-e becsülni Pálnál, akinek igehirdetését a tanítványoknak szabad volt vizsgálat tárgyává tenniük? És jegyezzük meg, hogy nem valami kísértetek megszállta zsinatról mondja ezt, hanem az emberek kis csoportjáról. Ebből jobban kitűnik, Isten egyenként hívja az embereket, hogy olvassák a Szentírást. Így a hitbeli készséggel nem áll ellentétben a vizsgálódás, ugyanis amikor valaki hallgat és tanulni vágyva figyel, már jóindulatú és tanulékony, még ha rögtön nem is ért egyet teljesen azzal, amit hall. Például, ha egy ismeretlen tanító azt

¹⁵ 1Thesz 1,6; 2,13.

mondja, hogy az igaz tanítást fogja előadni; kész vagyok meghallgatni, és a lelkem alkalmas lesz arra, hogy elfogadja az igazságot, mindazonáltal közben mérlegelem, milyen a tanítás, és csak a biztos és az általam elismert igazságot fogadom el. Az a legjobb magatartás, ha Isten iránti tiszteletből szívesen és nyugodtan meghallgatjuk azt, amit mint tőle származót tárnak elénkbe. Ugyanakkor azonban óvakodjunk az emberek csalásaitól, nehogy a lelkünk a könnyelműség vak indulatától hajtva mindent elhiggyen. Tehát a kutatásnak, amit Lukács említ, nem az a célja, hogy lassúak legyünk és nehezen higgyünk, hanem a készségünk megfontolással párosulva elkerülje a könnyelműséget és a makacsságot is. Most el kell hárítani a másik ellenvetést: a kételkedés ellentétes a hittel; aki kutat, az kételkedik. Ebből tehát az következik, hogy a thesszalonikéieknek még nem volt hitük, amikor Pál tanítását vizsgálták. Ám a hitben való bizonyosság nem akadály a megerősítésnek. Megerősítésnek nevezem, amikor szívünkben egyre jobban megpecsételődik Isten igazsága, amely korábban sem volt kétséges. Például: hallom az evangéliumból, hogy Krisztus kegyelme megbékített engem Istennel, és az ő szent vérével engesztelést szerzett bűneimért; és előkerül a bizonyíték, ami a hitemet megerősíti. Később, ha alaposabban tanulmányoznám az Írásokat, más bizonyítékok is előkerülnek, amelyek nemcsak segíteni fogják hitemet, hanem növelik és meg is szilárdítják, úgy, hogy teljesebb legyen a bizonyosságom. Hasonlóképpen ami a megértést illeti, a Szentírás olvasása is hasznára van a hitnek. Ha valaki ezzel szemben azzal az ellenvetéssel élne, hogy Pál tanításának nem valami nagy tekintélyt tulajdonítanak azok, akik az Írásokban kutatják, vajon úgy van-e, azt válaszolom, hogy az is előbbre viszi a hitet, ha időnként az Írásokból kikeresik, ami felől isteni sugallatra már meg vannak győződve, és a Lélek titkosabb bizonyítékával is rendelkeznek. Lukács nem mondja, hogy a thesszalonikéiek hite mindenben tökéletes, hanem csak annyit említ meg, hogy hogyan ismerték meg Krisztust, és milyen előrehaladást tettek a hitben, amíg a kegyesség szilárd épületét megépítették.

12. *Sokan hitték tehát közülük.* Nem az előző mondatra vonatkozik, mintha azok közül, akiket említ, néhányan hinni kezdtek volna. Ez képtelenség lenne. Lukács azt közli, hogy mivel sokan követték a példájukat, abban a városban gyarapodott a gyülekezet. Eddig a thesszalonikéi gyülekezet szerveződésének kezdetéről számolt be Lukács, nehogy valaki azt gondolja, hogy Pál hirtelen és kényszerű távozása után fáradozása kárba veszett. Ha nem csalódom, ezért említette meg Lukács azt az eredményt, amelyet Pál prédikálása a másik városban hozott, mielőtt rátért volna arra, hogy Beroiába menekült.

13. *De amint megtudták a thesszalonikai zsidók.* Látjuk, hogy az evangélium milyen kérlelhetetlen gyűlölete űzte ide-oda a zsidókat, mert nemcsak akkor dobják ki dühösen Krisztust, amikor otthonukban kínálják fel nekik, hanem amikor azt hallják, hogy máshol hirdetik Krisztust, akkor is odarohannak, mint akiket fúriák üldöznek. De nem annyira egy nép őrjengésére kell itt gondolnunk, hanem inkább a Sátán kétségbeesett gonoszságára, aki az övéit Krisztus országának felforgatására és az emberek üdvösségének megsemmisítésére ingerli, és őket mint fújtatókat lázadások szítására használja fel. Ezért tudnunk kell, hogy amikor ma olyan sok dühös ellenség áll szemben Krisztus hű szolgálóival, nem az emberek indítanak háborút, hanem a Sátán, a hazugság atyja¹⁶ eszeli ki mindezt, hogy Krisztus országát megdöntse. És ha a harc módszere nem is lesz mindig ugyanolyan, a Sátán mégsem fog soha felhagyni azzal, hogy nyílt harcban vagy esellel, vagy belső küzdelmekkel gyötörje azokat, akikről tudja, hogy hűségesen szolgálják Krisztust.

16. Miközben Pál Athénben várta őket, háborgott a lelke, mert látta, hogy a város tele van bálványokkal. 17. Nap mint nap vitázott a zsinagógában a zsidókkal és a hozzájuk csatlakozott istenfélőkkel; a főtéren pedig azokkal, akiket éppen ott talált. 18. Néhány epikureus és sztoikus filozófus is vitázott vele, akik közül egyesek ezt kérdezték: „Mit akarhat ez a fecsegő mondani?” Mások ezt mondták: „Úgy látszik, hogy idegen istenségek hirdetője”, mivel Jézust és a feltámadást hirdette. 19. Ekkor megfogták, az Areopágoszra vitték, és megkérdezték tőle: „Megtudhatjuk-e, mi az az új tanítás, amelyet hirdetsz?” 20. Mert, amint halljuk, idegenszerű dolgokkal hozakodsz elő; szeretnénk tehát megérteni, hogy miről is van szó.” 21. Az athéniak és a bevándorolt idegenek ugyanis egyébbel sem töltötték az idejüket, mint azzal, hogy valami újdonságot mondjanak vagy halljanak.

16. *Háborgott a lelke.* Noha Pál, akárhová ment, mindenütt szorgalmasan végezte tanítói munkáját, amelyről tudta, hogy rá van bízva, Lukács mégis azt mondja, hogy Athénban nagyon felháborodott, mert látta, hogy ott jobban uralkodik a bálványimádás, mint általában más helyeken. Akkor ugyan az egész világ tele volt bálványokkal, és sehol sem volt Isten helyes tisztelete, hanem mindenütt rengeteg szörnyűséges babona, Athénban azonban a Sátán jobban elvette az emberek eszét, mint más városokban, így ott az emberek nagyobb örültséggel hódoltak istentelen és bűnös szertartásaiknak. Megjegyzésre méltó

¹⁶ Jn 8,44

példa, hogy egy olyan város, amely a bölcsesség székhelye, minden mesterség forrása, a kultúra anyja volt, vakságban és esztelenségben az összes többi várost felülmúlta. Tudjuk, hogy az éles eszű és tanult emberek milyen dicséretekkel halmozták el ezt a várost, amely maga is annyira hízelgett magának, hogy barbároknak tartotta azokat, akiket ő nem pallérozott. Pedig a Szentlélek, amikor az egész világot tudatlansággal és ostobasággal vádolja, azt mondja, hogy a szabad tudománynak azokat a tanítóit mind valami szokatlan szenvedély kerítette hatalmába. Ebből megértjük, mit ér isteni dolgokban az emberek éles esze. Kétségtelen, Isten eltúrte, hogy az athéniaiak a legnagyobb esztelenségbe süllyedjenek, hogy minden időre bizonyosságul szolgáljanak arra, az éles emberi értelem minden műveltségével és tanultságával együtt csak oktalanság, ha Isten országáról van szó. Bizonyára megvoltak az érveik, amelyekkel az általuk kitalált kultuszaikat mentegették, noha azok helytelenek és bűnösök voltak. És mégis biztos, hogy nemcsak gyerekes és jelentéktelen dolgokkal játszadoztak, hanem szégyenletes módon durva és utálatos csalásoknak estek áldozatul, mintha nemcsak minden érzéküktől meg lettek volna fosztva, hanem ráadásul buták és bárgyúak is lettek volna. Minthogy azonban tudjuk, hogy milyen vallás származik az emberi elgondolásból, és hogy az emberi bölcsesség nem más, mint minden tévedés forrása, így tudnunk kell, hogy az athéniek a saját gőgösségüktől megrészegevedve gyalázatosabban tévelyegtek, mint mások. Felfuvalkodottá tette őket, hogy a városuk régi, kellemes és szép, és azzal dicsekedtek, hogy az istenek onnan származtak.¹⁷ Minthogy Istent lehozták az ég-
ből, hogy városuk szülőttévé tegyék, megérdemelték, hogy a pokol fenekére kerüljenek. Akárhogy is áll a dolog, Isten Lelke örökös gyalázattal bélyegzi meg az emberi okosság hiúságát, mert ahol ennek a székhelye volt, ott sűrűbb volt a sötétség, ott uralkodott a legjobban a bálványimádás, és a Sátán nagyobb szabadsággal környékezte meg család játékaival az emberek lelkét. Most térjünk vissza Pálra. Lá-
kács azt mondja, hogy Pál felháborodott, amikor látta, hogy a városban bálványimádás uralkodik. Itt nem egyszerűen azt mondja, hogy méltatlankodott, és azt sem mondja, hogy ez a látvány megbotránkoztatta, hanem azt a különleges és szent haragból származó felindulást fejezi ki, amely fokozta a buzgóságát, és még lázasabban vetette bele magát a munkába. Itt két dolgot kell megjegyezni. Az egyik, hogy Pál azzal, hogy felháborodott, amikor látta, hogy Isten nevét istentelenül meggyalázzák és tiszta tiszteletét megrontják, azt bizonyítja, neki

¹⁷ Vö. Euripidész, Médeia 824–32.

mindennél értékesebb Isten dicsősége. Úgy illenék, hogy bennünk erősebben meglegyen ez a buzgalom, ahogy a zsoltóáros mondja: „Mert a házad iránti féltő szeretet emészt.”¹⁸ Minden istenfélő ember közös törvénye, hogy erősen gyötrődnek, valahányszor azt látják, hogy mennyei Atyjukat gyalázattal illetik, így Péter azt mondja a kegyes Lótról, hogy gyötrődött a lelke, mivel nem tudta megakadályozni a legmocskosabb bűnöket.¹⁹ A tanítóknak pedig mindenkinél buzgóbbaknak kell lenniük, ahogy Pál mondja magáról, hogy féltőn szereti a gyülekezetet, hogy tiszta maradjon.²⁰ Akiknek nem számít, ha Istent gyalázzák, és a gyalázatot nemcsak gondosan titkolják, hanem egyáltalán nem is törődnek vele, azok nem érdemlik meg, hogy ilyen fiainak nevezzék őket, mikor annyi tiszteletet sem adnak meg neki, mint egy földi apának. Másodszor meg kell jegyezni, hogy Pál nem háborodott fel annyira, hogy kétségbeesésében összeroskadott volna. Látjuk, hogy sokan nem hevülnek fel annyira, amikor azt látják, hogy Isten dicsőségét kegyetlenül megsértik, és fájdalmukat megvallva és könnyeket hullatva mégis inkább istentagadókká válnak a többiekkel együtt, semmint hogy igyekeznének azokat megjavítani. Ezenben azzal a látványos ürüggyel palástolják gyávaságukat, hogy nem akarnak ok nélkül zavart kelteni. Azt hiszik ugyanis, hogy próbálkozásaik hiábavalók lennének, ha a nép erőszakos összeesküvése ellen akarnának küzdeni. Pált tehát nemcsak hogy nem töri meg a tanultság, és a nehézségtől sem riad vissza, sőt a tanítás munkáját sem hagyja abba, hanem még erősebb ösztönzést kap arra, hogy a kegyességet gyakorolja.

17. A zsidókkal és a hozzájuk csatlakozott istenfélőkkel. Pálnak rendes szokása volt, hogy ahol zsinagógájuk volt a zsidóknak, ott kezdte meg a munkáját, és úgy ajánlotta fel népének Krisztust. Onnan a második lépés a pogányokhoz vezetett, akik már ízelítőt kaptak a törvény tanításából, de még nem szívták magukba teljesen az igazi kegyességet, mégis Izrael Istenét tisztelték, és tanulni vágyva nem utasítottak vissza, amiről tudták, hogy Mózesstől és a prófétáktól származott. Minthogy az ilyen tanulékonyság előkészület volt a hithez, sőt a hitnek valamiféle kezdete, a Lélek megtisztelő címre méltatja őket, mint olyanokat, akik elemi ismereteik révén közelebb jutottak az igaz Istenhez, ugyanis istenfélőknek nevezi őket. Jegyezzük meg azonban, hogy ez megkülönbözteti őket másoktól, úgyhogy a világ egész vallá-

¹⁸ Jer 6,10.

¹⁹ 1 Pt 2,8.

²⁰ 1 Kor 11,2.

sa semmivé zsugorodik. Azokat nevezik Isten követőinek, akik Izráel Istenéhez csatlakoztak. Csak őket tartják vallásosnak. Tehát a többieknek semmi sem maradt az ateizmus gyalázatán kívül, akármilyen aggódva gyötrődjenek is a babonáikkal. És méltán, mert akármilyen pompát mutatnak is a bálványimádók, ha megvizsgáljuk, mit éreznek belülről, semmit sem találunk Isten rettenetes megvetésén kívül, és csak képmutatásnak fog látszani minden, amikor azt színlelik, hogy a bálványoknak kedveskednek.

18. *Vitázott vele.* Lukács most megemlíti, hogy Pál vitázott a filozófusokkal, de nem azért, mintha kereste volna az alkalmat, hogy beléjük kössön, mert tudta, hogy vitatkozásra és kötekedésre születtek, hanem akaratán kívül került összetűzésbe velük. Mint Pál maga előírja, az istenfélő tanítóknak lelki fegyverekkel kell felfegyverkezniük, hogy azokkal bátran védjék az igazságot, ha ellenséggel kerülnek szembe.²¹ Nem mindig válogathatjuk meg, hogy kivel lesz dolgunk, de az Úr gyakran eltűri, hogy makacs és okvetetlenkedő emberek lépjenek fel, hogy minket gyötrjenek, és az ő ellenkezésük folytán világosabban kitűnjék az igazság. Kétségtelen, hogy az epikureusok szokásos csipkelődéseikkel bosszantották a szent embert, és a sztoikusok agyafűrt ötleteikkel is makacsul ingerelték. Az eredmény azonban azt mutatja, hogy ő nem vitatkozott a szofisták módjára, és nem vívott haszontalan *λογομαχία*-kat (szócsatákat), hanem megőrizte szelídségét, ahogy máshol tanácsolja.²² Nekünk is mindig úgy kell cselekednünk, hogy a haszontalan okoskodásokat kíméletesen és határozottan megcáfolva azt adjuk elő, ami biztos, és mindig óvakodni kell attól a veszélytől, hogy a nagyravágyás vagy okosságunk bemutatásának vágya felesleges és hitetlen vitákba sodorjon minket. Továbbá Lukács két filozófiai iskolát említ, amelyek élesen szembenálltak egymással, és ellentétes hibákban szenvedtek. Az epikureusok nemcsak megvetették, hanem határozottan gyűlölték is a szép és szabad tudományokat. Az volt a filozófiájuk, hogy a nap két láb átmérőjű, a világ atomokból áll, és ilyen gúnyolódással semmivé tették azt a csodálatos művészetet, amely a világmindenségben tárul a szemünk elé. Ha százszor meggyőzőtlén volna őket, akkor sem lett volna bennük több tapintat, mint a kutyákban. Jóllehet egy szóban elismerték, hogy az istenek léteznek, de úgy képzeltek, hogy tétlenségben vannak az égben, s minden pompa nélkül élnek, a pusztaságban semmittevéstől boldogan. Tagadták, hogy a világot Isten teremtette, mint az előbb említettem, és azt képzeltek, hogy

²¹ Vö. Tit 1,9-1.

²² Vö. Gal 5,23; Fil 4,5; Kol 3,12; 2Tim 2,25.

az emberek sorsát a véletlen irányítja, nem pedig az isteni gondviselés. A legfőbb jó a gyönyör volt számukra, ámbar nem az alantas és féktelen élvezet, hanem az, amely a test kívánságaival szemben amúgy is engedékenységre hajlamos embereket csábításaival egyre inkább megrontja. A lélek halhatatlansága mese volt számukra. Ebből adódott, hogy szabadon megengedték a testi gyönyöröket. A sztoikusok, noha azt állították, hogy a világ Isten gondviselésének van alárendelve, később azonban tanításuknak ezt a tételét egy lehetetlen elképzeléssel, helyesebben esztelenséggel megrontották, ugyanis nem azt vallották, hogy a világot Isten kormányozza az ő bölcsessége, igazságossága és ereje által, hanem az okok láncolatából útvesztőt csináltak, azt állítva, hogy magát Istent is a végzet szükségyszerűsége korlátozza és az ég gépezetével együtt erőszakkal vezeti, ahogy a költők az ő Zeuszukat aranybilincsbe verik,²³ mivel a végzet uralkodik, miközben Zeusz mást csinál. Jóllehet azt mondták, hogy a legfőbb jó az erény, de fogalmuk sem volt arról, hogy mi az igazi erény. Az embereket pedig gögössé és elbizakodottá tették, úgyhogy azok Istentől elrabolt zsákmányokkal díszítették fel magukat. És bár a Szentlélek legyelme mindegyikből hiányzott, mégis egyik iskola sem dicsekedett dőlyfősebben, mint a sztoikusok. Bátorságuk nem volt más, mint durva érzéketlenség. Csodálatos volt tehát a Lélek ereje Pálban, aki ilyen vadállatok között, amelyek igyekeztek őt szétszaggatni, szilárdan megállt az evangélium tiszta igazságában, és rendíthetetlenül ellenállt az egyik iskola mardosó arcátlanságának és a másik iskola gögössé és alattomos fondorlatainak. Ebből világosabban látjuk, mennyire nem felel meg egymásnak a mennyei bölcsesség és a világi okosság. Mert bár ha az egész tömeg ellene volt is az evangéliumnak, mégis a filozófusok voltak az élharcosok annak ostromlásában. Ezekben nagyon jól kitűnik, amit maga Pál mond a világ bölcsességéről, hogy az ellenséges Krisztus keresztje iránt, és csak az képes az evangélium alapelveinek megtanulására, aki arról előbb lemondott.²⁴

Mások ezt mondták. Lukács kétféle embertípust mutat be, mindkettő nagyon messze áll a kegyességtől, de az egyik mégis sokkal rosszabb, mint a másik. Akik újra hallani akarják, amit újdonságnak neveznek, azokat először nem valódi tudásvágy, hanem a pusztaság kíváncsisága hajtja. Azután nem valami nagy tisztelettel vélekednek Isten igéjéről, mivel azt közönséges újdonságnak tartják, de mivel hallgatnak, és nem nyilvánítanak véleményt, amíg a dolgot jobban meg nem ismer-

²³ Platon, Theaitetos 153 c-d; vö. Homéros, Ilias 8, 19-27.

²⁴ 1Kor 1,18-23.

rik, nem teljesen reménytelenek. Mások azonban gögösen elutasítják, amit felkínálnak nekik, sőt gyalázatosan el is ítélik, és ezzel bezárják maguk előtt az üdvösség kapuját. Abból a nagy felfuvalkodottságból tör elő ez a szemrehányás: „Mit akar ez a fecsegő?” Arra se méltatják Pált, hogy meghallgassák, és kíméletlenül elutasítják, mintha valami közönséges széltozó lenne. Ráadásul nem meggondolatlan buzgóságból vonakodnak a tanításától, hanem nyíltan lábbal tiporják, amit a vallásról mond valaki, még ha addig ismeretlen dolgot is, mivel szégyellnek egyszerű emberektől valamit tanulni azok, akik eddig azzal dicsekedtek, hogy az egész világ tanítómesterei.

Idegen istenségek hirdetője. Az istenségeket (δαίμονία) nem rossz értelemben veszik, miként az Írás szokta, hanem kisebb istenségeket vagy szellemeket értenek rajta, akik szerirtük a legfőbb Isten és az emberek között állnak. Ezekről gyakran esik szó Platónnál.²⁵ Ami a dolog lényegét illeti, meg kell jegyezni, hogy új istenségre gondoltak, amikor Pál Krisztusról és a feltámadásról beszélt. Ebből megértjük, hogy a mi hitünk a leginkább abban különbözik a pogányok babonáságaitól, hogy Krisztust tekinti az egyedüli Közbenjárónak, és azt tanítja, hogy az üdvösséget egyedül tőle kell kérni; és az ő halálában kell keresni a kiengesztelődést, amely által minket megbékít Istennel, hogy az embereket, akik azelőtt hitetlenek és a bűn szolgái voltak, az ő Lelke megújítja és újjászüli, hogy igaz és szent életet kezdjenek élni. Továbbá ilyen bevezetés után, amely megmutatja, hogy Isten országa lelki természetű, értelmünket végül felemeli a jövőd feltámadás reményéhez. Mert egyebekről mégis mondanak valamit a filozófusok, ha nem is beszélnek tisztán, sőt az örök életéről és a lélek halhatatlanságáról is sok szót ejtenek, a hitről azonban, amely megmutatja az ingyen való megbékélést Krisztusban, és az újjászületésről, amellyel a Szentlélek Isten képét hozza létre bennünk, továbbá Isten elhívásáról és a végső feltámadásról örökösén hallgatnak.

19. *Az Areopágoszra vitték.* Jóllehet az Areioszpagosz törvényszék volt, Lukács szerint mégsem azért vitték oda Pált, hogy az ottani bírák előtt védje magát, hanem azért vezették oda, ahol nagyobb tömeg szokott lenni, hogy a nagy sokaság előtt nyilvánosan komoly vitát folytassanak vele. Pált ugyan törvényszék elé vezették, de a dolog kimenetele azt mutatja, hogy nem adták át a bírának, hanem szabadon beszélt, mintha népgyűlésen lett volna. Egyébként amit egy kicsit később az athéniak természetéről és erkölcséről mond Lukács, elég jól mutatja, a kíváncsiságuk volt az oka annak, hogy Pál ilyen hallgatósághoz ju-

²⁵ 1 d. pl. Symposium (A lakoma) 202. c.

tott, ilyen sokak által látogatott helyen hirdethette Krisztust, és olyan sokan összegyűltek. Ugyanis máshol főbenjáró bűn lett volna akkora tömeget összegyűjteni és a piactéren vagy nyilvános helyen beszédet mondani. Ott azonban, ahol az újdonság iránti mértéktelen vágyakozás miatt megengedték a fecsegőknek, hogy összevissza locsogjanak, Pálnak megengedték, hogy felkérésre a hit titkairól beszéljen.

21. *Egyébbel sem töltötték az idejüket.* A két hiba, amelyet Lukács megemlít, majdnem mindig együttjár. Ugyanis ritkán fordul elő, hogy akik újdonságra vágnak, azok egyúttal ne lennének fecsegők is. Nagyon igaz Horatiusnak ez a sora: „Messzi kerüld, aki faggat, mert az ilyen fecsegő is.”²⁶ Valóban azt látjuk, hogy a kíváncsiak olyanok, mint a feneketlen hordók. Továbbá mind a két hiba a semmittevésből származott: nemcsak azért, mert a filozófusok egész napokat töltöttek vitalkozással, hanem azért is, mert maga a nép is nagyon érdeklődött az újdonságok iránt, és ott nem volt olyan szegény mesterember, aki ne avatkozott volna be Görögország állami ügyeinek intézésébe. Amit itt Lukács mond, azt egyhangúlag bizonyítja majdnem minden görög és latin író, hogy annál a népnél nem volt kíváncsiabb, könnyelműbb és vakmerőbb. Ezért abban a városban, jóllehet minden tudomány tanítómestere volt, sohasem állhatott fenn biztos hatalom. Ennélfogva hatalmának tetőpontján sem volt hosszantartó a szabadsága, és sohasem tartottak mértéket a nyüzsgésben és a lázongásban, míg végül magukat és egész Görögországot is tönkretették. A vakmerőségükkel bukásukban sem hagytak fel. Ezért Cicero kineveti az ostobaságukat, mivel éppen olyan kemény határozatokat hoztak akkor is, mint amikor Görögország felett uralkodtak.²⁷ Jóllehet a kíváncsi emberek között alig volt remény a sikerre, Pál mégis megragadta az alkalmat, látha abból a nagy tömegeből egyeseket megnyerhetne Krisztusnak. Az sem közönséges dicsősége volt az evangéliumnak, hogy a város legelőkelőbb helyén és mint valami nyilvános színházban, megtámadhatott minden emberek által kitalált kultuszt, amely addig ott el volt terjedve, és nyíltan bebizonyíthatta azok hamisságát.

22. *Pál ekkor kiállt az Areopágosz közepére, és így szólt: „Athéni férfiak, minden tekintetben nagyon vallásos embereknek látlak titeket, 23. mert amikor bejártam és megtekintettem szentélyeiteket, találtam olyan oltárt is, amelyre ez volt felírva: AZ ISMERETLEN ISTENNEK. Akit tehát ti ismeretlenül tisztelték, én azt hirdetem nektek. 24. Az Isten, aki teremtette*

²⁶ Hor. Ep. 1, 18, 69 (Bede Anna ford.).

²⁷ Cic. Rep. 1, 27, 43.

a világot és mindazt, ami benne van, aki mennynek és földnek Ura, nem lakik emberkéz alkotta templomokban, 25. nem szorul emberi kéz szolgálata, mintha hiányt szenvedne valamiből; hiszen ő ad mindenkinek életet, leheletet és mindent.”

22. *Athéni férfiak.* Pálnak ezt a beszédét öt részre lehet osztani. Még ha Lukács csak röviden érinti, amit Pál részletesen kifejtett, mégsem kétlem, a lényegét úgy foglalta össze, hogy a főbb részekből semmit sem hagyott el. Pál először babonasággal vádolja az athéniakat, mivel az isteneiket csak úgy találomra tisztelik. Másodszer a természetből vett bizonyítékokkal megmutatja, hogy kicsoda Isten és milyen, és hogyan kell szabályszerűen tisztelni. Harmadszor az emberek ostobaságát támadja, akiket azért teremtett Isten, hogy teremtőjüket megismerjék, mégis sötétben tévelyegnek, mint a vakok. Negyedszer, arra figyelmeztet, hogy nincs nagyobb képtelenség, mint Istent szobrokban és képeken ábrázolni, mivel az ő igazi képmása az emberi értelem. Végül ötödször rátér Krisztusra és a halottak feltámadására, mert célszerű volt általánosságban beszélni az első négy részről, mielőtt az evangéliumi hitről szolt volna.

Nagyon vallásos embereknek. A δεισιδαιμονία-t (istenfélelmet) a görögök gyakran jó értelemben fogják fel. Néha azonban rendkívüli félelmet jelent, mellyel aggódva gyötrik magukat a babonás emberek, amikor hiábavaló aggodalmakat okoznak maguknak. Úgy tűnik, ennek a helynek az az értelme, hogy az athéniak túllépjék a mértéket Isten tiszteletében, vagy nem tudják, milyen mértéket kellene tartani. Mintha azt mondaná, hogy meggondolatlanul cselekednek, amikor kerülő utakon fárasztják magukat. Ez a szavakra vonatkozik. Ami a tényeket illeti: Pál azt állítja, hogy az athéniak minden istentisztelete annál az egy oknál fogva hibás, hogy mivel nem tudják, milyen isteneiket kellene tisztelniük, véletlenszerűen és találomra átvesznek különféle szertartásokat, és azokban nem tartanak mértéket. Hogy ismeretlen isteneknek oltárokat állítottak, az annak volt a jele, hogy semmit sem tudnak biztosan. Rengeteg istenük volt, és azokról sokat meséltek, de amikor azok közé odatettek ismeretlen isteneket, ezzel bevallották, hogy semmit sem tudnak az igazi istenségről. Továbbá aki bizonyosság nélkül tiszteli Istent, az a saját elképzeléseit tiszteli Isten helyett. Akárhogy tetszelegnek maguknak a hiszékenyek, tudomány és igazság nélkül semmiféle vallás nem tetszik Istennek, és nem is tekinthető szentnek és helyesnek sem, sőt bármennyire gögősek, de minthogy a saját tudásukban sem bíznak, szükségképpen a saját véleményük rabjai. A babonás hit ugyanis mindig bizonytalan,

és mindig kitalál valami újat. Látjuk tehát, milyen nyomorúságos helyzetben vannak azok, akik nem rendelkeznek az igazság biztos világosságával, mivel magukban is mindig nyugtalankodnak, és Isten előtt is csak homokvárakat építenek. Mégis meg kell jegyezni, hogy a hitetlenek, amikor hol önként gyakorolják magukat az állhatatosságban, hol különböző kétségek között hányódnak, önmaguk ellen harcolnak. Gyakran nemcsak önmaguknak kedveskednek, hanem ha valaki egy szóval is figyelmeztetni meri őket az ostobaságukra, kegyetlenül haragszanak rá. Úgy megbűvöli őket az ördög, hogy csak azt tartják jónak, ami nekik tetszik. Ugyanakkor ha valami kétség merül fel, ha előáll valami csaló, ha valami újabb örültség jelenik meg, nemcsak kétségek közt hányódnak, hanem önként ide-oda csapódnak. Ebből világos, hogy nem tudnak tiszta ítélettel és lelki nyugalommal megmaradni az egyszer elfogadott istentisztelet gyakorlása mellett, hanem elkábulnak, mint a részek. Az ilyen ostobaságnál elviselhetőbb az aggodás, amely nem engedi, hogy a hitetlenek önmagukkal megelégedjenek. Végül a babonás, ámbar nem mindig kelt félelmet, mégis különféle tévedésekkel jár, és ezért nyugtalanítja és sötét gyötrelmekkel kínozza a lelkeket. Ez volt az oka annak, hogy az athéniak idegen isteneket hoztak be a saját isteneik mellé, akikről azt gondolták, hogy ismerik őket, mivel üres elképzeléseikkel ők alkották meg őket. Ebből világos a nyugtalanságuk is, hogy meggyőződésük szerint még nem tettek eleget kötelességüknek, ha áldoztak a nép isteneinek, akiket őseiktől vettek át, és akiket saját hazai isteneknek neveztek. Ezért Pál, hogy megingassa a lelkükben megrögzött hamis meggyőződést, ezt a tételt fogalmazza meg: nem tudják, hogy mit tisztelnek, és nincs biztos istenségük. Ugyanis ha valamilyen Istent ismertek volna, azzal beérték volna, és sohasem folyamodtak volna ismeretlen istenekhez; amennyiben az igaz Isten ismerete elegendő valamennyi bálvány ledöntéséhez.

23. *AZ ISMERETLEN ISTENNEK.* Készséggel elismerem, hogy ez az oltár minden idegen istennek volt szentelve, azonban nem értek egyet azzal, amit Hieronymus mond, hogy Pál ravasz módon egy helyre vonatkoztatta a feliratot, amely több istenről szolt.²⁸ Ugyanis minthogy mindenütt ismert volt a felirat, ravaszágnak nem volt helye. De miért változtatta meg a többes számot? Nyilvánvalóan nem azért, hogy az athéniakat megtévessze, hanem azért, mert az alkalom úgy hozta magával, mondta azt, hogy az ő tanítása is valami ismeretlen istenről szolt. Miután előbb elmondta, hogy tévednek, mivel nem

²⁸ Hieronymus, Comm. in Ep. ad Titum (Migne PL 26, 707 Vallarsá).

tudják, kit kell Istenként tisztelni, és az istenek nagy sokaságában nincs biztos istenségük, most közelebb férkőzik hozzájuk, és próbálja felkelteni jóindulatukat a tanítása iránt, mivel méltatlanság lett volna megvetni vagy elutasítani azt, amit az új istenről előad, akinek már átadták magukat, és akit sokkal jobb lenne előbb megismerni, mint találomra tisztelni. Ily módon Pál ismét visszatér ahhoz az elvhez, hogy nem lehet Istent helyesen és kegyesen tisztelni, amíg meg nem ismerik. Itt azonban felvetődik a kérdés: hogyan mondhatja Pál, hogy Athénban tisztelték Istent, aki elutasít minden tiszteletet, ami az ő törvényének az előírásától idegen, sőt bálványimádásnak tartja, amit az emberek az ő igéjén kívül kitalálnak. Ha Isten csak azt a tiszteletet tartja érvényesnek, amely az ő igéjével összhangban van, hogyan dicsérheti Pál azokat a minden mértéket meghaladóan őrült embereket azért, hogy Istent tisztelik? Ugyanis amikor Krisztus elítéli a samáriaiakat, arra az egy alapelvre támaszkodik, hogy azt imádják, akit nem ismernek,²⁹ mégis azzal dicsekednek, hogy Ábrahám istenét tisztelik. Mit kellett volna tehát mondani az athéniakról, akik az igaz Isten emlékét eltemetve és eltörölve azt Zeusszal, Hermésszel, Pallasszal és azzal az egész gyülekezés népséggel helyettesítették? Erre azt válaszolom, hogy Pál itt nem dicséri, amit az athéniak csináltak, hanem az ő észjárásuk alapján, bár az hibás volt, anyagot igyekszik találni a tanításhoz.

24. *Az Isten, aki teremtette a világot.* Pál azt akarja megtanítani, hogy milyen az Isten. Továbbá, mivelhogy pogány emberekkel volt dolga, a bizonyítást magából a természetből vette, mert az Írás bizonyosságával hiába harcolt volna ellenük. A szent apostolnak az volt a célja, mint már mondtam, hogy az athéniakat elvezesse az igaz Istenhez. Mert meg voltak győződve róla, hogy van valamilyen istenség, csak helyesbíteni kellett a hibás vallásos felfogásukat. Ebből megértjük, hogy a világ kanyargós utakon tévelyeg, sőt útvesztőben jár körbekerbe, amíg Isten természetéről ködös elképzelés uralkodik. Végül is az a kegyesség igazi szabálya, hogy világosan megértjük, ki az az Isten, akit tisztelünk. Ha valaki általánosságban akar a vallásról beszélni, az lesz az első tétele, hogy van valami istenség, akinek az emberek tisztelettel tartoznak. Mivel azonban ezt senki sem vitatta, Pál rátért a második tételre: hogy az igaz Istent meg kell különböztetni minden koholmánytól. Így Isten meghatározásából indul ki, hogy ebből bizonyítsa, miképpen kell tisztelni: mivel egyik a másiktól függ. Mert honnan van annyi helytelen istentiszteleti forma,

²⁹ Jn 4,22.

honnan van mindenütt az a nagy merészség azok szaporítására, ha nem onnan, hogy az emberek saját belátásuk szerint csinálnak maguknak istent? Márpedig semmi sem könnyebb, mint megrontani Isten helyes tiszteletét azzal, hogy az emberek a saját érzésük és gondolataik alapján képzelik el Istent. Ezért mi sem alkalmasabb minden helytelen istentiszteleti forma megszüntetésére, mint abból kiindulni, hogy milyen Isten természete. Krisztus is így érvel, János evangéliuma, 4. rész: Az Isten Lélek, tehát csak azokat a tisztelőket tartja jónak, akik lelkileg tisztelik őt.³⁰ Pál valóban nem elvontan értekezik Isten titokzatos lényegéről, hanem az ő művei alapján bizonyítja be, milyen hasznos őt megismerni. Mire következtet Pál abból, hogy Isten a világ teremtője, alkotója és Ura? Arra, hogy nem lakik emberkéz építette templomokban. Ugyanis ha a világ teremtéséből világos, hogy Isten igazsága, bölcsessége, jósága és hatalma túlterjed az ég és a föld határain, ebből következik, hogy őt semmilyen tér sem foglalhatja magában. Mégis úgy tűnik, hogy ez a bizonyítás felesleges volt, mivel könnyű lett volna azzal az ellenvetéssel elni, hogy a szobrok és a képek azért vannak a templomokban, hogy Isten jelenlétét bizonyítsák; hiszen senki sem olyan buta, hogy ne tudná, Isten mindent betölt. Azt válaszolom erre, hogy igaz, mint az előbb említettem, hogy a bálványimádás ellentétben áll önmagával. A hitetlenek azt mondták, hogy az istenekhez imádkoznak azok képmásai előtt. De vajon remélhettek volna segítséget onnan, ha Isten hatalmát és erejét nem kötötték volna a képmásokhoz? Vajon hozzájuk intézték volna a könyörgéseiket és a kéréseiket? Ebből adódik az is, hogy volt olyan templom, amely szentebb volt a többinél. Delphoiba siettek, hogy onnan kérjék Apollón jóslatát. Pallasznak Athénban volt a székhelye és a lakása. Most látjuk, hogy Pál szavai az ellen a téves felfogás ellen irányulnak, amely miatt az emberek majdnem mindig csalódtak, mivel Istent testileg képzeltek el. Az első lépés Isten helyes megismeréséhez az, ha magunk fölé emelkedünk, és nem mérjük őt a mi értelmünk mértékével, sőt nem is képzelünk róla semmit a mi érzéki felfogásunk szerint, hanem a világ fölé helyezük őt, és megkülönböztetjük a teremtményektől. A világ mindig távol állt ettől a józan felfogástól, mivel az emberekkel celebzületelt az a gyarlóság, hogy Isten dicsőségét a saját képzelőerőkkel eltorzítják. Ugyanis mivel érzékiek és földi természetűek, valami olyat akarnak, ami a természetüknek megfelel, továbbá val merően olyannak ábrázolják, amilyennek el tudják képzelni. Az

³⁰ Jn 4,24.

ilyen elképzelések tönkreteszik Isten tiszta és világos megismerését; sőt, mint Pál mondja, Isten igazságát hazugsággal cserélték fel.³¹ Mert aki nem emelkedik a világ fölé, az Isten helyett üres árnyakat és képeket fog fel. Továbbá, ha a hit szárnyain nem emelkedünk fel az égbe, szükségszerűen beleveszünk a saját gondolatainkba. Nem csoda, hogy a pogányokat megtévesztették azok a durva csalások, és Istent égi trónusáról lehozták és a világ elemei közé zárták, mikor ugyanez megtörtént a zsidókkal is, pedig nekik Isten megmutatta lelki dicsőségét. Nem hiába tesz nekik szemrehányást Ézsaiás, hogy a templom falai közé zárják Istent.³² És hogy ez a hiba minden időben el volt terjedve közöttük, azt látjuk István beszédéből, amelyet Lukács a 7. részben közöl.³³ Ha valaki megkérdezné a zsidóktól, akiket a Szentlélek bárdolatlanságukért hibáztat, hogy azt gondolják-e, Isten be van zárva a templomukba, bizonyára határozottan állítanák, hogy ők nem esnek ilyen otromba tévedésbe. Minthogy azonban értelmükkel nem emelkedtek feljebb annál, hogy a szemmel látható templomot nézzék, és a templomban bízva azzal dicsekedtek, hogy magukhoz láncolták Istent, joggal vádolja őket a Szentlélek azzal, hogy Istent mint valami földi halandót a templomhoz kötötték. Igaz, mint már említettem, hogy a babonás hit önmagának ellentmond és különféle képzelgésekbe foszlik szét. A pápisták ma sem tudnak mással védekezni, mint amivel egykor a pogányok és a zsidók próbálták tévedéseiket leplezni vagy palástolni. Röviden, a babonás hit azt a képzetet kelti, hogy Isten emberi kéz építette templomokban lakik, nem mintha fogva akarná tartani mint valami dologházban, hanem azért, mert Istent testinek képzelel, és az isteni hatalmat bálványokhoz köti, Isten dicsőségét pedig külsőségekre viszi át. De ha Isten nem lakik emberi kéz építette templomokban, miért mondja a Szentírás olyan sok helyén Isten, hogy a kerúbokon ül,³⁴ és a templom örökös nyugóhelye?³⁵ Azt válaszolom erre, hogy minthogy Isten nem volt helyhez kötve, így a legkevésbé sem akarta a népi földi jelképekhez kötni, sőt inkább leszállt hozzájuk, hogy magához emelje őket. Ezért helytelenül visszaéltek a templommal és a szövetség ládájával azok, akiket ezeknek a dolgoknak a szemlélése úgy megragadott, hogy a földhöz tapadtak és Isten lélekben való tiszteltétől eltávolodtak. Ebből látjuk, hogy milyen nagy különbség volt

³¹ Róm 1,25.

³² Ézs 66,1.

³³ ApCsel 7,48–49.

³⁴ 2Kör 19,15; Zsolt 80,2.

³⁵ Vö. Zsolt 132,14.

az isteni jelképek olyan jelenléte között, amelyet az emberek szabtak meg maguknak könnyelműen, és aközött, amit Isten rendelt, mivel az emberek mindig lefelé hajolnak, és Istent érzéki módon fogják fel, Isten pedig az ő igéjének vezetésével felemeli őket. A jelképeket Isten csak lépcsőfokoknak tekinti, amelyek segítségével barátságosan közelebb férkőzik a lusta emberekhez, míg lépésről lépésre felmennek az égbe.

Nem lakik emberkéz alkotta templomokban. Ugyanazt a kérdést, amelyet az imént a templommal kapcsolatban megválasztunk, fel lehet vetni a szertartásokkal kapcsolatban is. Ugyanis úgy tűnik, hogy amit Pál a pogányok szokásaival kapcsolatban elítél, azt a mózesi törvény szertartásaira is lehet vonatkoztatni. Nem nehéz a megoldás, mivel a hívők Isten tiszteletét sohasem magukban a szertartásokban látták, hanem azokat csak segédeszközöknek tekintették, amelyekben gyarlóságuk miatt gyakorolták magukat. Amikor Istennek állatokat áldoztak, kenyeret és áldozati adományokat ajánlottak fel és mécseseket gyújtottak, tudták, hogy a kegyesség nem ezekben a dolgokban van, hanem az ilyen eszközök segítségével mindig Isten lélekben való tiszteletére tekintettek, és egyedül Isten volt drága nekik. Isten több helyen nyíltan kimondta, hogy nem törődik a külsőségekkel és mindazzal, ami látható, hogy a szertartásoknak önmagukban nincs jelentőségük, és őt csak hittel, tiszta lelkiismerettel, imádságokkal és hálával kell tisztelni. És mit csináltak a pogányok? Amikor szobrokat állítottak, tömjént égtek, játékokat rendeztek és asztalt terítettek bálványaiknak, úgy gondolták, hogy kegyes kötelességeiknek tökéletesen eleget tettek. Ugyanakkor nemcsak a filozófusok, hanem a költők is gúnyolják a nép ostobaságát, hogy Isten tiszteletét helytelen módon a pompás és ragyogó szertartásokban látja. Hogy a számtalan bizonyítékot mellőzzem, csak Persius sorait idézem:

Ám mondd,

főpapi kar, szentélyben mit használ az aranykincs?

Amint, mint a babák, ha Venusnak ajánlja a nagylány!

Mért nem olyat kap az ég tőlünk, amit adni hatalmas

tálon nagy Messala csipás ivadéka se képes:

isteni s emberi jog szent összhangját a szívéinkben,

s lelket, melyet a legmélyéig a jó itatott át.

*Hadd vigyem ezt, s rám száll liszt-áldozatért is az áldás!*³⁶

³⁶ Pers. 1, 69–79. (Munkácsy Gyula ford.)

Kétségtelen, Isten adta a hitetlen embereknek ezeket a szavakat, hogy a tudatlanság ürügyét elvegyék. Világos, hogy akik így beszéltek, azok azonnal visszaestek az általános ostobaságba, sőt sohasem jutott el a szívükig, hogy mit jelent ez. Ugyanis még ha azok, akik éleslátásukat tekintve a nép fölött állnak, kénytelenek is elismerni, hogy az üres szertartásoknak önmagukban nincs értékük, mégis mindig megmarad az a meggyőződésük, hogy a szertartások az istentisztelet részei. Ezért minél szorgalmasabban végzik az ilyen mutatványokat, annál biztosabbak abban, hogy kegyes kötelességeiknek mintaszerűen eleget tettek. Pál tehát cáfolja, hogy kivétel nélkül minden halandó úgy véli, a szertartásokkal és más külső dolgokkal kiengesztelik Istent, és azt gondolják, hogy saját cselekedeteikkel eleget tettek Isten iránti kötelességeiknek. Indoklása az, hogy Isten az ég és a föld Ura, nem szorul rá semmire, és minthogy ő adja az embereknek az életet és a lehetőséget, semmit sem kaphat tőlük viszonzásul. Mit is adhatnának neki a magukéból, akik minden jó nélkül szűkölködve mindent az ő ingyen jóságából kapnak? Sőt semmik, tisztán csak az ő kegyelméből léteznek, és majd semmivé válnak, ha elveszi tőlük a lelket, amellyel élnek. Ebből következik, hogy nemcsak korlátoltak, hanem túlságosan gögősek is, ha kezük munkájával törekednek az Isten tiszteletére. Az alamizsnákat és a jótékonykodást, amelyeket jó illatú áldozatoknak mond, el kell választani a most tárgyaltaktól, amikor csak szertartásokról van szó, amelyeket a hitetlenek lélekben való imádás helyett nyújtanak Istennek. Az élet és a lehelet a lélegzést jelenti, és amit úgy mondunk: fizikai lét. A mondat végén egyes görög kéziratokban ez áll: κατὰ πάντα, vagyis „mindenképpen”, de nekem mégis úgy tűnik, hogy jobban illik ide, amit a régi fordító fordított: καὶ τὰ πάντα, „és mindent”, mivel világosabb, és tökéletesebb tanítást tartalmaz. Ebből ugyanis jobban meg lehet érteni, hogy az embereknek semmijük sincs, ami az övék lenne. És ezt görög példák is alátámasztják.

26. „Az egész emberi nemzetséget is egy vérből teremtette, hogy lakjon a föld egész felszínén; meghatározta elrendelt idejüket és lakóhelyük határait. 27. hogy keressék az Istent, hátha kitapinthatják és megtalálhatják, hiszen nincs is messzire egyikünkötől sem; 28. mert őbenne élünk, mozgunk és vagyunk. Ahogy a ti költőitek közül is mondják némelyek: Bizony, az a nemzetsége vagyunk. 29. Mivel tehát az Isten nemzetsége vagyunk, nem szabad azt hinnünk, hogy aranyhoz vagy ezüsthöz vagy köhöz, minem az alkotáshoz vagy emberi elképzeléshez hasonló az istenség.”

26. *Egy vérből teremtette.* Pál most elmondja az athéniaknak, hogy miért teremtette Isten az emberi nemet, hogy ily módon arra készítse és buzdítsa őket, hogy megfontolják életük célját. Csúnya az emberek hálátlansága, amikor mindnyájan élvezik a nekik ajándékozott életet, és nem gondolkoznak azon, hogy miért adta nekik azt Isten. E tekintetben nagy részük állati butaságban szenved, hogy nem gondolkoznak el azon, miért vannak a világon, és eszükbe sem jut az ég és a föld teremtője, akinek a javait habzsolják. Tehát Pál, miután Isten természetéről beszélt, találóan illeszti ide ezt a figyelmeztetést, hogy az embereknek szorgalmasan kell törekedniük Isten megismerésére, mivel ezért teremtette őket Isten, és ezzel a céllal születtek. Röviden tehát abban jelöli meg az emberek életének célját, hogy Istent keressék. Továbbá arra figyelmeztet, hogy mivel a világon nem egy vallás volt, hanem a népek különféle felekezetekre szakadtak, ez a változatosság romlottságból származott. Véleményem szerint erre vonatkozik az a kijelentése, hogy mindenki egy vérből teremtett. A vérrokonságnak és a közös származásnak kellett volna lenni a kölcsönös egyetértés kötelékének. A vallás az, amely a legjobban összeköti egymással vagy elválasztja egymástól az embereket. Ebből következik, hogy akik ennyire különböznek egymástól a vallásban és Isten tiszteletében, azok eltértek természetes állapotuktól, mivel akárhonnán származnak is, a világ akármelyik vidékén laknak is, mégis mindenkinek egy a teremtője és az Atyja, akit egyetértésben keresni kell mindenkinek. Sem a helyek távolsága, sem az országhatárok, sem a szokások különbözősége, sem bármilyen ok, ami az embereket elválasztja, nem eredményezi azt, hogy Isten önmagától különböző legyen. Röviden, arra akart tanítani, hogy a természet rendjét zavarta meg, amikor a vallás clarabokra szakadt, és a megosztottságuk a kegyesség eltűnésének bizonyítéka, mivel eltávolozták Istentől, a közös Atyától, akitől minden rokonság függ.

Hogy lakjon. Lukács szokása szerint röviden összefoglalja Pál beszédének lényegét. Egyébként nem kétséges, hogy Pál először elmondta, az emberek itt mintegy színházban ülnek, hogy Isten műveinek szemlélői legyenek, azután Isten gondviseléséről beszélt, amely az egész világ kormányzásában megnyilvánul. Ugyanis amikor azt mondja, hogy Isten meghatározta eleve elrendelt idejüket és lakóhelyük határait, ezen azt érti, hogy Isten keze és bölcsessége kormányozza ezt a világot, és nem a véletlen forgatja az emberi dolgokat, ahogy a hitetlen emberek képzelik. Így Lukácsnak e néhány szavából megértjük, hogy Pál a legnagyobb dolgokat foglalta össze. Ugyanis amikor Pál azt mondja, hogy Isten előre meghatározta elrendelt idejüket, ezzel

azt bizonyítja, hogy az emberek teremtése előtt előre meghatározta, milyen lesz a helyzetük. Amikor a földön különféle változásokat látunk, amikor birodalmak omlanak össze, földrengések vannak, városok dőlnek romba, népek pusztulnak el, ostoba módon azt képzeljük, hogy a végzet vagy a szerencse uralja ezeket a dolgokat. Isten itt Pál szájá által azt bizonyítja, hogy bölcsességével előre meghatározta, mennyi ideig akarja megtartani az egyes népek állapotát, és milyen határok között lesznek az egyes népek. Ha határozott időt szabott meg nekik és rögzítette az országok határait, nem kétséges, hogy egész életük folyásáról rendelkezett. Meg kell jegyezni, hogy Pál nemcsak pusztá előretudást és rideg szemlélődést tulajdonít Istennek, mint sokan oktalanul teszik, hanem mindennek az okát, ami történik, az ő bölcsességében és akaratában állapítja meg. Mert nem előre látott időkről beszél, hanem προοριεταγμένα, azaz tetszése szerinti rendbe beosztott időkről. Amikor pedig hozzát teszi, hogy Isten kezdetben meghatározta, amit eleve elrendelt, annak az az értelme, hogy ő maga a saját kezének erejével véghezviszi, amit bölcsességével elhatározott, a zsoltár szavai szerint: „A mi Istenünk a mennyben van, megalkotott mindent, amit akart.”³⁷ Most látjuk, hogy miként a katonai táborban minden szakasznak és minden rajnak meg van állapítva a helye, így a földön is úgy vannak elhelyezve az emberek, hogy minden népnek meg kell elégednie a saját határaival, és a népeken belül is mindenki a saját lakóhelyén lakik. Egyébként, jóllehet mindenfelé elterjedt a nagyravágyás, és sokan gonosz vágytól hajtva átlépték korlátaikat, az emberek vágya mégsem tudta soha megakadályozni, hogy Isten az ő titokzatos szentélyéből irányítson mindent. Még ha úgy is tűnik, hogy az emberek a földön nagy zajjal az eget ostromolják, hogy Isten gondviselését megsemmisítsék, akár akarják, akár nem, mégis arra kényszerülnek, hogy azt inkább megerősítsék. Tudnunk kell tehát, hogy a világ sok zűrzavar változatos körforgásán keresztül úgy forog, hogy Isten végül mégis mindent ahhoz a véghez visz, amelyet elhatározott.

27. *Hogy keressék az Istent.* Ennek a gondolatnak két része van: az egyik, hogy az ember kötelessége keresni Istent; a másik, hogy maga Isten elénkbe jön, és olyan világos jelek által teszi láthatóvá magát, hogy a tudatlanság ne legyen mentségünk. Jegyezzük meg tehát, hogy azok, akik nem fordítják minden igyekezetüket Isten keresésére, visszaélnek ezzel az élettal, és méltatlanok arra, hogy a földön lakjanak. Mintha az oktalan állatok egyes fajai el akarnának szakadni a

³⁷ Zsolt 115,3.

természet által beléjük oltott ösztöntől, amit joggal tarthatnánk szőnyűségnek. Bizonyára nincs nagyobb képtelenség, minthogy ne vigyenek tudomást a teremtőjükről azok, akik elsősorban ezért vannak értelemmel megáldva. Különösen meg kell jegyezni Isten jóságát, aképpen olyan barátságosan közeledik hozzánk, hogy még a vakok is kitapogathatják. Annál szégyenletesebb és túrhetetlen az emberek vakasága, akik Isten jelenlétét ilyen világos és felfogható megnyilvánulása mellett sem érzik meg. Akárhová fordítsák is tekintetüket, akár felfelé, akár lefelé, szükségszerű, hogy az isteni hatalom, bölcsesség, jóság számtalan élő képével találkozzanak. Isten ugyanis nem rejtette el a dicsőségét a teremtett világban, hanem olyan világos jelekkel véste oda mindenhol, hogy még a vakok is felismerhetik tapogatással. Ebből arra következtetünk, hogy az emberek nemcsak vakok, hanem buták is, amikor ilyen nagyszerű bizonyosságok segítik őket, és mégsem haladnak előbbre. Itt felmerül a kérdés, hogy vajon az emberek természetes úton eljuthatnak-e Isten igaz és világos megismeréséhez. Pál ugyanis azt mondja, hogy csak az ő lustaságukon múlik, hogy nem érzékelik Isten jelenlétét, mivel akkor is mintegy kitapogatható lenne, ha behunynák a szemüket. Erre azt válaszolom, hogy tudatlanságukhoz és ostobaságukhoz olyan gonoszság vegyült, hogy képtelenek helyes véleményalkotásra, és nincs igazi értelmük, így figyelmen kívül hagyják Isten dicsőségének minden jelét, amelyek égen és földön világosan ragyognak. Sőt Isten igazi megismerése az ő ajándéka, és a hit, amely egyedül vezet az ő helyes megismeréséhez, csak a Lélek általi megvilágosodásból származik, ebből következik, hogy a természet önmagában nem képes a mi értelmünket oda elvezetni. Pál itt nem az emberek képességéről beszél, hanem csak arra figyelmeztet, hogy nincs mentségük, amikor ilyen világos fényben nem látnak, ahogy a Római levél első részében mondja.³⁸ Jóllehet az emberek érzékei Isten vizsgálataiban fogyatékosak, mégis mentségük a bűnükre, hogy amikor Isten engedi, hogy megérintsék, ők mégis érzéketlenek maradtak. Erről bővebben szólunk a 14. résznél.³⁹

Hissen nincs is messzire. Pál, hogy minél jobban hibáztassa az embereket elvetemültségét, azt mondja, hogy Istent nem kell hosszú kerülőkel vagy fáradságos úton keresni, mivel őt mindenki megtalálhatja saját magában, ha észre akarja venni. Ez a tapasztalat meggyőz minket arról, hogy tompaeszűségünk nem mentes a bűntől, jóllehet ez Ádám bűnösének a következménye. Noha nincs a világnak olyan zuga, ahol

³⁸ Róm 1,20–21.

³⁹ Az ApCsel 14,17-nél.

ne lenne valami bizonyosága Isten dicsőségének, mégsem kell magunkon kívül keresnünk, hogy őt észrevegyük. Erejével úgy hat ránk, hogy csoda a mi butaságunk, amikor őt érezve mégsem érezzük. Ilyen értelemben nevezték egyes filozófusok az embert μικροκοσμος-nak (mikrokozmosz), mivel minden más teremtménytől eltérően Isten dicsőségének számtalan csodával teljes képmása.

28. *Mert őbenne.* Elismerem, hogy az apostolok a héber kifejezés-módot követve a „benne” szót úgy értik, hogy „általa”, de mivel az a kifejezés, hogy Istenben élünk, érzékletesebb, és többet fejez ki, nem akartam változtatni rajta. Azt sem kétlem, hogy Pál azt akarta érzékeltetni, hogy mi valami módon benne vagyunk Istenben, mivel az ereje által bennünk lakik. Azért különbözteti meg magát Isten minden teremtménytől a Jehova névvel, hogy tudjuk, tulajdonképpen egyedül csak ő létezik, mi pedig őbenne vagyunk, amennyiben ő minket Lelke által éltet és megtart. Ugyanis a világ minden részére szétáradt a Lélek ereje, amely azokat a részeket állapotukban megtartja, az égnek és a földnek megadja azt az erőt, amelyet látunk, és az élőlényeknek mozgást is ad. Nem úgy, ahogy az eszelős emberek képzelik, hogy minden tele van istenekkel, sőt a kövek is istenek, hanem azért, mert Isten az ő Lelkének csodálatos ereje és sugallata által megtartja mindazt, amit a semmiből teremtett. Egyébként itt különösen az emberekről van szó, mivel Pál azt mondta, hogy nekik nem kell messze keresniük Istent, hiszen bennük lakik. Továbbá, minthogy az emberek élete különb, mint a mozgás, és a mozgás magasabb rendű, mint a létezés, Pál az első helyre tette, ami a legfontosabb, és fokozatosan ereszkedik le a létezéshez, így: nemcsak hogy kizárólag Istenben van számunkra élet, de még mozgás, sőt létezés is, amely a másik kétónél alacsonyabb rendű. Azt állítom, hogy az élet az emberekből a legkiválóbb, mivel nemcsak érzékeléssel és mozgással rendelkeznek, mint az állatok, hanem értelemmel és gondolkodással is. Ezért méltán magasztalja a Szentírás külön dicsérettel azt a különleges adományt, amelyben Isten részesített bennünket: így János, amikor a világ teremtéséről van szó, nem ok nélkül teszi hozzá, hogy az élet volt az emberek világossága.⁴⁰ Most látjuk, hogy mindazok, akik nem ismerik Istent, magukat sem ismerik, mivel Isten nemcsak értelmük kiváló tulajdonságaiban van jelen, hanem magában a létezésükben is, mivel a létezés egyedül Istent illeti meg, minden más őbenne van. Ez a hely arra is tanít, hogy Isten egykor nem úgy teremtette meg a világot, hogy később alkotásától visszavonuljon, hanem a világ az ő ereje által

⁴⁰ Jn 1,4.

all fenn, és ugyanaz az örök kormányzója, aki egyszer a teremtője volt. Jól észben kell tartanunk ezt az állandó éltetést, hogy egyes pillanatokban eszünkbe jusson Isten.

A ti költőitek közül is mondják némelyek. Fél sort idéz Aratosztól,⁴¹ nem a tekintélye miatt, hanem hogy szégyenbe hozza az athéniakat. A költők ilyen gondolatai ugyanis nem más forrásból származtak, mint a természetből és a közfelfogásból. Nem is csoda, hogy Pál, aki hitetlen emberekhez beszélt, olyanokhoz, akiknek fogalmuk sem volt az igazi kegyességről, egy költőtől veszi a bizonyítékát, amelyben arról az ismeretről nyilatkozott, amely a természet által van beoltva és bevésve az emberi lelkekbe. Egész más a pápisták felfogása. Ők úgy támaszkodnak emberi kijelentésekre, hogy azokat szembeállítják Isten kijelentéseivel, és nemcsak Hieronymust vagy Ambrosiust és a többi szent atyát tekintik a hit tanítóinak, hanem az ő pápáik unalmas rendeleteivel is úgy meg akarnak kötni bennünket, mintha Isten beszélne. Sőt nem átalítottak Arisztotelésznek akkora tekintélyt adni, hogy az iskolákban vele szemben hallgatnak az apostolok és a próféták. De hogy az említett idézetre visszatérjek, nem kétséges, hogy Aratosz Zeuszról beszélt. Pál azonban nem változtatja meg annak az értelmét, amikor az igaz Istenre alkalmazza azt, amit Aratosz ügyetlenül mondott az ő Zeuszáról. Mivelhogy az emberekből természetből fogva van valamilyen elképzelés Istenről, ebből a forrásból igaz elveket merítenek. Mihelyt azonban elkezdnek Istenről gondolkodni, az igaz elvek hamarosan helytelen képzelődésekké válnak és szertefoszlanak. Így a tiszta mag megromlik, de Isten általános ismerete csíráiban megmarad bennük. Ily módon aki józan gondolkodással rendelkezik, az nem habozik az igaz Istenre átvinni azt, amit Vergilius mondott a kitalált Jupiterről, hogy „vele van teli minden”.⁴² Sőt Vergilius, amikor ki akarta fejezni Isten hatalmát, tévedésből más nevet használt. Ami a szavak értelmét illeti, lehetséges, hogy Aratosz azt képzelte, valamilyen istenség részecskéje van az emberek lelkében, ahogy a manicheusok lelkeket csináltak Isten szőlővesszőjéből. Így amikor Vergilius ezt mondja a világról: „Lélek táplálja belül és a valamennyi tagon át előmlő világsszellem mozgatja a tömeget”,⁴³ inkább platóni módon filozofál, mint világosan értené, hogy a világot Isten titokzatos lehellete tartja fenn. De ez a helytelen elgondolás nem akadályozhatta meg Pált abban, hogy megtartsa az alapigazságot, még ha meg is

⁴¹ Aratos, *Phainomena* 5.

⁴² Verg. *Eccl.* 3,60 (Lakatos István ford.)

⁴³ Verg. *Aeneis* 6, 726-727

rontották azt az emberek meséi: az emberek Isten nemzetsége, mivel természetük kiválóságával valami istenit árulnak el, és ez az, amiről az Írás azt tanítja, hogy Isten minket a maga képmására teremtett.⁴⁴ Ugyancsak az Írás sok helyen azt tanítja, hogy Isten a hit és az ingyen örökbefogadás által gyermekeivé tett minket, hogy Krisztus testébe beoltassunk és a Lélek által újjászülve új teremtés kezdjünk lenni.⁴⁵ De miként magát a Lelket sokféle kegyelmi ajándéka miatt különféle nevekkkel jelöli, így nem csoda, hogy gyermekei is különböző módon kapnak nevet. Minden halandót kivétel nélkül Isten fiainak nevez, mivel gondolkodásuk és értelmük révén közelebb állnak Istenhez, de mivel Isten képe nagyon elmosódott bennük, úgyhogy csak halvány vonalak is alig tűnnek elő, joggal szűkítik le ennek a névnek a használatát a hívókra, akik az örökbefogadás Lelkével megajándékozva a mennyei Atyára hasonlítanak értelmük világosságával, igaz voltukkal és feddhetetlenségükkel.

29. *Mivel tehát az Isten nemzetsége vagyunk.* Pál arra következtet, hogy Istent nem lehet képen vagy szoborral ábrázolni, mivel azt akarta, hogy bennünk legyen meg az ő képe. A lelket ugyanis, amelybe Isten képe tulajdonképpen bele van vésve, nem lehet lefesteni. Annál nagyobb képtelenség lenne, ha valaki le akarná festeni Istent. Most látjuk, milyen nagy igazságtalanságot követnek el Istennel szemben azok, akik azt képzelik, hogy testi arca van; amikor az emberi lélek, amely Isten mérhetetlen dicsőségének csak egy parányi szikráját mutatja, semmi ilyet nem enged meg. Továbbá, mivel itt Pál minden biztonnyal minden pogány közös babonás hitét támadja, amiért Istent testi alakban akarták tisztelni, meg kell jegyezni azt az általános elvet, hogy Istent helytelenül és istentelen módon átalakítják, és igazságát hazugsággá változtatják, valahányszor valamilyen látható alakban próbálják ábrázolni az ő felségét, ahogy Pál mondja a Római levél első részében.⁴⁶ Jóllehet a bálványimádóknak minden korban megvolt a maguk mentsége, mégis a próféták mindig a szemükre vetették azt, amit most Pál, hogy Isten hasonlónak lesz a fához és a kőhöz vagy az aranyhoz, amikor holt és romlandó anyagból képmást készítenek neki. Képmásokat használtak a pogányok, hogy tudatlanságukban jobban felfogják, Isten közel áll hozzájuk. Minthogy azonban Isten végtelenül magasabbra emelkedik, mint ahogy azt a mi értelmünk képes felfogni, aki őt az értelmével próbálja felfogni, bűnös és hamis képzelődésé

⁴⁴ 1Móz 1,27.

⁴⁵ Vö. Róm 8,15; 2Kor 5,17; Gal 3,26; 4,5–6; 6,15.

⁴⁶ Vö. Róm 1,23.

vel eltorzítja az ő dicsőségét. Ezért nem szabad a saját elképzelésünk alapján semmit kitalálni róla. Továbbá, ami még rosszabb, eléggé világos, hogy az emberek azért állítanak szobrokat Istennek, mert gondolatban testi tulajdonságokkal ruházzák fel, és ezzel meggyalázzák. Ma semmivel sem menthetőbb jobban a pópisták, mert akármilyen színeket használnak is a képek festésére, amelyeken Istent próbálják ábrázolni, mivel ugyanabban a tévedésben vannak, mint a régiek, őket is terheli a próféták bizonyosságai. Hogy pedig régen ugyanazokkal a mentegetőzésekkel álltak elő a pogányok, amelyekkel ma a pópisták próbálnak védekezni, az az ő könyveikből eléggé ismeretes. Így a próféták sem menekülhetnek némelyek fintorgásától, mintha túlságosan tudatlanoknak tartanák, sőt hamis vádakkal illetnék őket. Mindent jól mérlegre téve, akik helyesen ítélnek, azt fogják találni, hogy akármilyen mentséget kereshettek még a legagyafúrtabbak is, mégis esztelen elképzelésük volt az, hogy a képmások előtt lehet helyesen imádkozni. Amit mi Erasmusszal isteni erőnek⁴⁷ fordítottunk, azt Lukács a semleges nemű θεῖον fogalommal fejezte ki, tudniillik az „istenség” fogalmával. Amikor Pál azt mondja, hogy Isten nem hasonlít az aranyhoz vagy az ezüsthöz vagy a kőhöz, és hozzáteszi, hogy művészi alkotáshoz vagy emberi elképzeléshez sem, kizárja az anyagot és a formát, és egyidejűleg elítél minden emberi elképzelést, ami Isten igazi természetét meghamisítja.

30. *„A tudatlanság időszakait ugyan elnézte Isten, de most azt hirdeti az embereknek, hogy mindenki mindenütt térjen meg. 31. Azért rendelt egy napot, amelyen igazságos ítéletet mond majd az egész földkerekség fölött egy férfi által, akit erre kiválasztott, akiről bizonyosságot adott mindenki előtt azáltal, hogy feltámasztotta a halálból.” 32. Amikor a halottak feltámaszásáról hallottak, egyesek gúnyolódtak, mások pedig azt mondták: „Majd meghallgatunk erről máskor is.” 33. Pál ezután eltávozott közülük. 34. Néhány férfi azonban csatlakozott hozzá, és hívővé lett: közöttük az areopágita Dioníziosz is, egy Damarisz nevű asszony, és velük együtt mások.*

30. *A tudatlanság időszakait.* Mivel általában azt hiszik az emberek, hogy helyes, amit a hosszas gyakorlat jóváhagyott és a közvélemény elfogadott, Pállal szemben ezt az ellenvetést lehetett volna tenni: Mire változtatod meg most azt, ami a világ kezdete óta annyi éven keresztül el volt fogadva? Kit győzhetsz meg arról, hogy az egész világ olyan hosszú időn keresztül tévedésben volt? Nincs olyan utálatos

⁴⁷ Numen

dolog, aminek a védelmét ne bíznák erre a pajzsra a pápisták. Ezt a kérdést előzi meg Pál, amikor arra figyelmeztet, hogy az emberek azért tévelyegtek annyi ideig, mert Isten nem nyújtott nekik kezét az égből, hogy jó útra térítse őket. Képtelenségnek tűnhet, hogy értelmes és jó ítélőképességű emberek ilyen nagy jelentőségű dologban ilyen durván melléfogjanak. De Pál azt fejezi ki, hogy az emberek tévelygésének nem lesz vége, míg Isten a segítségükre nem siet. Hogy miért nem orvosolta Isten hamarabb ezt a bajt, annak nem más okát jelöli meg Pál, mint Isten tetszését, ahogy mondani szokás. És hogy miért gyújtotta meg olyan hirtelen tanításának világosságát Isten, mikor négyezer éven át tűrte, hogy az emberek sötétben tévelyegjenek, annak okát mi nem érthetjük meg; legalábbis ha erről nem beszél a Szentírás, többet ér itt a józanság, mint a hamis okosság. Mert rendre akarják kényszeríteni Istent, ami több mint méltatlanság, és a természet ellen harcolnak mindazok, akik nem engedik meg neki, hogy egymaga, a saját belátása szerint hallgasson vagy beszéljen. Továbbá, akik nincsenek megelégedve Isten bölcsességével és titokzatos szándékával, azok szükségképpen szembekerülnek Pállal, aki világosan tanítja, hogy a tudatlanság addig uralkodott a világban, míg Istennek úgy tetszett, hogy azt elnézi. Mások viszont úgy értelmezik, hogy Isten azért tűrte el a tudatlanságot, mert nem akarta büntetni, és ezért szemet hunyt felette. Ez a magyarázat idegen Pál szellemétől és szándékától, aki a legkevésbé sem akarta kisebbiteni az emberek bűnét, hanem magasztalni Isten dicsőségét, amely hirtelen felragyogott. Hogy milyen hamis ez a gondolat, az más helyekből is kitűnik, mivel akik a törvény ismerete nélkül vétkeztek, a törvény nélkül vesznek el.⁴⁸ Röviden, Pál azt akarja mondani, hogy az emberek vakságra voltak ítélve, amíg Isten ki nem jelentette magát nekik. De hogy miért nem oszlatta el hamarabb a sötétséget, azt túl nagy vakmerőség és kíváncsiság lenne kutatni, hanem inkább ellentmondás nélkül jónak és méltányosnak kellene látnunk, amit ő jónak tartott. Mert ha kemény beszéd is, hogy Isten elnézte, hogy az emberek sok évszázadon keresztül nyomorult helyzetben voltak, nekünk mégis meg kell nyugodnunk Isten gondviselésében. Ha valamikor mégis elfog az a hiú és gonosz vágy, hogy többet akarunk tudni, mint amennyit szabad, azonnal jusson eszünkbe, hogy Pál több helyen arra tanít, a titok azért volt évszázadokon keresztül elrejtve, hogy az evangélium világossága hirtelen felragyogjon a pogányoknak,⁴⁹ és ez egyik megnyilvánulása

⁴⁸ Róm 2,12.

⁴⁹ Róm 16,25–26; 1Tf 3,4–5,9.

Isten sokféle bölcsességének, amely minden emberi értelmet meghalad.⁵⁰ Jegyezzük meg továbbá, hogy az emberek bűne attól nem lesz kisebb, hogy Isten nem akarta tévedéseiket kijavítani, mivelhogy őket mindig terhelni fogja a saját lelkiismeretük, úgyhogy a megérdemelt ítéletet nem kerülhetik el. Pál nem azért mondta, hogy Isten szemet hunyt a világ tévelygése felett, hogy a vétket áthárítsa Istenre, hanem hogy elejét vegye a kíváncsi és ártalmas kérdéseknek. Ebből megtanuljuk, milyen alázattal és szerényen kell gondolkozni Isten gondviselése felől: mert amilyen gögös az emberi természet, még valaki arra vetemedne, hogy számonkérje Istent az ő tetteit. Továbbá ez a figyelmeztetés ma nekünk is olyan hasznos, mint az akkori kor embereinek. Az evangélium megújulásának ellenségei nagy képtelenségnek tartják, hogy Isten a pápa elszakadása alatt olyan sokáig tűrte az emberek tévelygéseit; mintha bizony, ámbar semmi sem indokolja, Isten most nem nézhetné el az emberek tudatlanságát úgy, mint egykor. De különösen azt kell megjegyezni, hogy milyen céllal mondja ezt, hogy tudniillik a régebbi idők tudatlansága ne akadályozzon meg minket abban, hogy a beszélő Istennek azonnal engedelmessé váljunk. Sokan azt hiszik, hogy jó mentségük van a tévedésükre, ha az atyákra hivatkozhatnak, vagy a hosszas megszokással érvelhetnek, sőt szíves oromost menekülnek ezekhez, csak ne kelljen Isten igéjének engedelmeskedniük. Pál azonban azt mondja, hogy a tudatlanság az atyáknak sem szolgálhatott mentségül, ha Isten szólít meg minket, mert bár ok sem büntelenek Isten előtt, a mi korlátoltságunk sem menthető, ha Istenben nem látunk, és ha megszólal az evangélium harsonája, süketek vagyunk vagy alszunk.

Most azt hirdeti az embereknek. Ezekkel a szavakkal arra figyelmeztet Pál, hogy figyelni kell Istenre, amikor beszél, ahogy meg van írva: „Ma, amikor halljátok szavát, ne keményítsétek meg szíveteket.”⁵¹ Mert nem menthető azoknak a makacssága, akik, mikor Isten pöndulatúan hívja őket magához, ezt az alkalmat elszalasztják. Ezzel ebből a helyből megértjük, hogy milyen céllal hirdetik az evangélium: tudniillik azért, hogy Isten addigi életünk tévelygéseiből magához kapcsoljon minket. Tehát valahányszor az evangélium szavát halljuk, tudjuk meg, hogy Isten megtérésre buzdít minket. Azt is meg kell jegyezni, hogy Pál Istennek adja a beszélő szerepét, jelleget az emberek által beszél. Az evangéliumnak csak akkor lesz olyan tökéletes a tekintélye, amelyet a mennyei igazság megérdemel,

⁵⁰ 1Tf 4,10; Róm 11,33; 1Kor 2,7.

⁵¹ Zsolt 95,7–8; vö. Zsid 3,7–8.

ha a hitünk őt tekinti a prófétai munka irányítójának, és az ő szavaitól függ.

31. *Azért rendelt egy napot.* Megemlíti az utolsó ítéletet is, hogy megszüntesse a közönyt. Tudjuk ugyanis, milyen nehéz az embereknek megtagadni önmagukat. Ezért erővel kell kényszeríteni őket a bűnbánatra. Ez a legjobban úgy lehetséges, hogy Isten ítélőszéke elé kell állniuk, és kimondják rájuk azt a szörnyű ítéletet, amelyet sem megvetni, sem elkerülni nem lehet. Jegyezzük meg tehát, hogy akkor hatásos a bűnbánat tanítása, amikor az emberek, akik természetüknél fogva kedvezni szeretnének maguknak, az Isten ítéletétől való félelem miatt felébrednek, és csak azok az evangélium alkalmas tanítói, akik a legfőbb bíró hirdetői vagy hivatalosolgái, és a vádlottakat bíróság elé idézik, és kihirdetik nekik a fenyegető büntetést, mintha az ő kezükben lennének. Nem véletlenül beszél igazságos ítéletről. Jóllehet szó szerint mindenki elismeri, hogy Isten igazságos bíró, mégis látjuk, hogy többnyire nem veszik komolyan a dolgot, és nem engedik meg Istennek, hogy többet kérjen rajtuk számon, mint amennyit maguk tudnak és éreznek. Pál tehát azt érzékelteti, hogy az emberek a hiú önámítással semmire se mennek, mivel így nem érzik előre Isten igazságosságát, amely megmutatja, hogy Isten előtt undor, ami az emberek előtt nagyszerűnek tűnik, mivel nem a halandók véleményéhez tartja magát, hanem azt a törvényt követi, amelyet ő jelentett ki.

Egy férfi által, akit erre kiválasztott. Nem kétséges, Pál többször is beszélt Krisztusról, hogy az athéniek megtudják, ő Isten Fia, aki megváltotta a világot, és neki adatott minden hatalom mennyen és földön.⁵² Egyébként nem lett volna elég meggyőző hatása a beszédnek, ahogy itt olvassuk, de Lukács elegendőnek tartotta röviden összefoglalni a beszéd lényegét. Valószínű, hogy Pál előbb Krisztus kegyelméről beszélt, és arról, hogy ő az emberek Megváltója, mielőtt Krisztusról mint ítélőbíróról szólt volna. Mivel azonban Krisztust gyakran elutasítják, amikor megváltónak ajánlkozik, most Pál kijelenti, hogy egyszer meg fogja bosszulni ezt a bűnös megvetést, mivel általa fog megítéltetni a világ. A ὀπίσθεν⁵³ igét Isten titokzatos bölcsességére és annak külső megnyilatkozására egyaránt lehet vonatkoztatni. Minthogy azonban az előbbi értelmezés elfogadottabb, én is inkább azt fogadom el, hogy tudniillik Isten az ő örök elhatározásával Fiát a világ ítélőbírójának rendelte; és tanulják meg a gonoszok, akik Krisztus hatalmát megtagadják, hogy hiába hadakoznak Isten megdönthetetlen elhatározása

⁵² Mt 28,18.

⁵³ Itél, meghatároz.

val szemben. Egyébként, mivel az emberek felfogásától semmi sem áll távolabb, mint az, hogy Isten egy ember személyében fog ítélkezni, Pál hozzáteszi, hogy Krisztusnak ezt a méltóságát, amelyet nehéz lenne elhinni, a feltámadása megerősítette. Isten páratlan akaratának olyan tiszteletben kell állnia előttünk, hogy a határozatainak mindenki haladéktalanul alávesse magát, de mivel az emberek sokszor a tudatlanságukkal szoktak mentegetőzni, Pál világosan figyelmeztet arra, hogy Krisztus az ő feltámadásával világosan megmutatta, ő a világ ítélőbírója, és ezáltal az emberek szemé elé tárult az, amit Isten korábban róla elhatározott. A tanításnak ezt a részét, amelyet Lukács néhány szóban tömören összefoglal, Pál részletesen kifejtette. Nemcsak azt mondta el röviden, hogy Krisztus a halálból feltámadott, hanem ahogy lehetett, feltámadásának erejéről is beszélt. Miért támadott fel Krisztus, ha nem azért, hogy első zsengéje lehessen a feltámadottaknak?⁵⁴ És miért támadunk fel mi, ha nem életre vagy halálra? Ebből következik, Krisztus feltámadása nyilvánvalóvá tette és bebizonyította, hogy ő a világ ítélőbírója.

32. *Egyesek gúnyolódtak.* Ebből látjuk, milyen visszás az emberek biztonsága, akikben sem Isten ítélőszéke, sem a legfőbb ítélőbíró méltósága nem kelt félelmet. Elmondtuk, hogy az a legerősebb ösztönzés, amely az emberek lelkét arra készíti, hogy féljék Istent, amikor az ő ítéletét a szemük elé tárják, de azokban, akik ezt megvetik, olyan kemény az ellenállás, hogy amikor arról beszélnek nekik, egyszer számot kell adniuk az életükről, nem állják ezt tréfának venni, mint valami mesét. Még sincs ok arra, hogy az evangélium szolgálj felhagyjanak az ítélet hirdetésével, ami rájuk van bízva. Gúnyolódnak csak a hitellenek; mégis megkötözi őket ez a tanítás, amelyet megpróbálnak kijátszani, míg végül érezniük kell, hogy hiába küzdöttek bilincsek ellen. Nem is csoda, hogy Pál beszédének ezt a részét Athénban elnevezték, mert az emberi lelkeknek elrejtett titok az, amiről még a legkiválóbb filozófusoknak sem volt fogalmuk soha. Nem is tudjuk másképpen felfogni, csak úgy, hogy a hit szemét Isten végtelen hatalmához emeljük. Pál beszéde mégsem volt eredménytelen, mivel a hallgatók között akadtak olyanok, akik tovább akartak haladni. Amikor ezek kijelentik, hogy máskor is akarják hallani, ezzel azt fejezik ki, hogy bár nem sikerült őket teljesen meggyőzni, mégis kaptak valamit az elítélőtől, ami kedvet ébresztett bennük arra, hogy folytassák. Ez a vagyvokozás bizonyára ellentéte volt az idegenkedésnek.

34. *Ko állik Dioniziosz is.* Abból, hogy csak egy férfit és egy nőt ne-

vez meg Lukács, kitűnik, hogy kezdetben nagyon kicsi volt a hívők száma. A többiek ugyanis, akiket említ, mintegy középúton voltak, mivel nem is utasították el teljesen Pál tanítását, de nem is vonzotta őket olyan komolyan, hogy mint tanítványok csatlakoztak volna hozzá. Dionüszioszt külön kiemeli Lukács, mivel polgártársai között nem közönséges tekintélye volt. Ezért valószínűleg Damarisz is előkelő asszony volt. Továbbá nevetséges, hogy a bíróból a pápisták csillagászt csináltak.⁵⁵ Ez azonban részben tudatlanságuknak, részben vakmerőségüknek tulajdonítható, mivel nem ismerték az Areioszpagoszt, és volt bátorságuk bármit kitalálni. Meglehetősen durva azoknak a műveletlensége, akik a mennyei és egyházi hierarchiáról, valamint az isteni nevekről szóló műveket ennek a Dionüsziosznak tulajdonítják.⁵⁶ Ugyanis a mennyei hierarchiáról szóló mű nemcsak ízetlen és szerzetesi ostobaságokkal van tele, hanem sok képtelenségtől és istentelen elmékedéstől is hemzseg. Az egyházi hierarchiáról szóló könyvekről ordít, hogy sok évszázaddal később keletkeztek, amikor már a szertartások nagy száma meghamisította a keresztyénség tisztaságát. Az isteni nevekről szóló mű pedig, noha nem teljesen megvetendő dolgokat tartalmaz, mégis inkább elmésségekkel van tele, mint tiszta kegyességgel.

⁵⁵ Az areopágita Dionüszioszból. Vö. Legenda aurea, ed. Graesse 682.

⁵⁶ Legenda aurea, ed. Graesse 680–686.

TIZENNYOLCADIK RÉSZ

1. Ezek után Pál eltávozott Athénből, és Korinthusba ment. 2. Ott találkozott egy Akvila nevű pontuszi származású zsidóval, aki nemrég jött Itáliából, feleségével, Priszcellával, mivel Klaudiusz elrendelte, hogy minden zsidó távozzék Rómából. Pál csatlakozott hozzájuk, 3. és mivel ugyanaz volt a mestersége, náluk lakott, együtt is dolgozott velük; ők ugyanis sátorkészítő mesterek voltak. 4. Szombatoként azonban a zsinagógában vitázott, és igyekezett meggyőzni zsidókat és görögöket. 5. Amikor pedig Szilász és Timóteus megérkezett Macedóniából, Pál teljesen az ige hirdetésének szentelte magát, és biznyságot tett a zsidók előtt, hogy Jézus a Krisztus.

1. Ez a történet már csak azért is emlékezetes, mivel a korinthuszi gyülekezet megalakulásáról szól, amely méltán volt híres mind tagjainak nagy száma, mind a kiváló tulajdonságok miatt, amelyekkel ezek rendelkeztek, de durva és szegyenletes hibáktól is szenvedett. Továbbá itt azt is megmutatja Lukács, hogy mennyi munkával, micsoda veszélyek és nehézségek árán nyerte meg Pál ezt a gyülekezetet Krisztusnak. Ismeretes, hogy milyen népes város volt Korinthusz, s hogy híres kikötője révén milyen gazdag volt, és hogy kedvelte az élvezeteket. Hogy költekező és fényűző volt, azt a régi közmondás is bizonyítja: „Nem mindenkinek van módja Korinthuszba menni.” Amikor odamegy Pál, kérdelem én, mit remélhet? Ismeretlen emberke, nem ékesszóló, nincs szép hangja, nem tud gazdagságot vagy hatalmat felmutatni. Hogy bizakodását és az evangélium terjesztésére való törekvését ez az örvény nem nyeli el, abból látjuk, hogy Isten Lelkének csodálatos ereje működött benne, és hogy Isten mennyei és nem emberi módon végezte munkáját az ölekeze által. Ezért méltán dicsekszik azzal, hogy a korinthusiak az ő apostolságának pecsétje.¹ Mert kétszeresen vakok, akik nem emelik fel, hogy egy olyan alantas és megvetett cselekvésben világosabban ragyog fel Isten dicsősége. És Pál maga is egyértelmű biznyságot adta töretlen állhatatosságának, amikor mindenki által figyelve, hiszen a gőgösök megvethették, egyedül Isten oltalmá-

¹ 1Kor 9,2.

ra támaszkodott. De érdemes figyelemmel kíséreni az egyes tényeket, ahogy Lukács sorjában előadja.

2. *Egy Aquila nevű zsidóval.* Nem csekély megpróbáltatás volt, hogy Pál senkit sem talált Korinthosban, akinél megszállhatott volna, csak Aquilát, aki kétszeres menekült volt. Ugyanis pontusi származású volt, és szülőföldjét elhagyva átkelt a tengeren, hogy Rómában telepedjék le, azonban innen is kénytelen volt távozni Claudius császár rendelete miatt. Amikor, mondom, oly nagy volt a város kényelme, gazdagsága, olyan kellemes a fekvése, és olyan sok zsidó is volt ott, Pál nem talált alkalmasabb házigazdát, mint egy olyan embert, aki a hazájából is és más földről is menekült. Ha ezzel a szegényes kezdettel összevetjük azt a hatalmas eredményt, amely Pál prédikálását azonnal követte, sokkal világosabb lesz Isten Lelkének hatalma. Azt is látni lehet, hogy különleges bölcsességével miként fordítja az Úr a saját dicsőségére és az istenfélők javára mindazt, ami a test szempontjából hátrányosnak és kedvezőtlennek tűnik. Érzéki ítélet szempontjából nincs nyomorúságosabb, mint a számkivetés. Mindazonáltal Aquila számára sokkal kívánatosabb volt Pál társasága, mint ha Rómában vagy a hazájában előkelő hivatalokat viselt volna. Aquilának ez a szerencsés szerencsétlensége tehát arra figyelmeztet bennünket, hogy az Úr sokszor jobban gondoskodik rólunk, amikor keményebben sújt, mintha a legnagyobb mértékben kedvezne nekünk, és amikor kegyetlen száműzetésbe kényszerít, hogy elvezessen minket a mennyei nyugalomhoz.

Minden zsidó távozzék Rómából. Akkor nagyon keserves volt annak a népnek a helyzete, és csoda, hogy nem hagytak fel majdnem mindannyian Isten tiszteletével. De még nagyobb csoda, hogy a császár zsarnokságával szemben erősebb volt a vallás, amelyben nevelkedtek. Amikor azonban felragyogott Krisztus, az igazság napja,² néhányan áttértek hozzá. Azt sem kétlem, az Úr tudatosan tűrte, hogy a zsidók erre-arra hányódjanak különféle megpróbáltatásokon keresztül, hogy annál szívesebben, sőt annál jobban áhítozva fogadják el a felajánlott megváltás kegyelmét. A többség azonban, ahogy lenni szokott, a szenvedések közepette eltompult. Néhányan, mint Aquila és a felesége, Isten verései alatt tanulékonyaknak mutatkoztak. Ha igazat mond Suetonius, a keresztyén név iránti gyűlölet miatt űzték el őket.³ Így nagy részüket még jobban elkéséríthette az a csapás, hogy hamisan amiatt a vallás miatt vádolták őket, amelynek ellenségei voltak.

² Mal 3,20.

³ Suet. Cl. 25, 4.

3. *Ugyanaz volt a mestersége.* Ez a hely arra tanít, hogy Pál, mielőtt Korinthosba ment volna, kézművességgel foglalkozott, de nem kedvtelésből, hanem hogy kézi munkával megkeresse a kenyerét. Hogy hol tanulta a mesterségét, nem tudjuk, de hogy különösen Korinthosban gyakorolta a mesterségét, az az ő bizonyosságából világos. Az okát is megmondja: az alapostolok ingyen tanítottak, hogy magukat ravaszul megkedveltessék.⁴ A szent életű ember nem akart e tekintetben ezek mögé kerülni, nehogy gyalázat érje miatta Krisztus evangéliumát. Egyébként ebből a helyből könnyű arra következtetni, hogy akárhová ment, a tanítás állandó munkája mellett mesterségét mindenütt folytatta, hogy a kenyerét megkeresse. Amikor Chrysostomus azt mondja, hogy Pál cipész volt, nem mond Lukácstól eltérőt, mivel akkoriban a sátrakat bőrből készítették.⁵

4. *A zsinagógában vitázott.* Csodálatos, hogy honnan csúszott be ide, amit a latin kéziratokban olvasunk, hogy Pál beleszötte a beszédébe Krisztus nevét – talán egy olvasó akarta az általános állítás hiányát pótolni. Lukács ugyanis két dologról beszél itt világosan elkülönítve: egyrészt, hogy Pál vitázott a zsidókkal, másrészt, hogy Szilas és Timóteus megérkezése után nyíltabban kezdett Krisztusról bizonyosságot tenni. Még ha valószínű is, hogy mindjárt kezdetben beszélt Krisztusról, mivel nem mellőzhette a mennyei tanítás fő részét, mindazonáltal más módon vitatkozhatott. Meggyőzni (πειθειν) szerintem annyit jelent, mint lassan rávezetni valamire. Véleményem szerint Lukács azt akarja kifejezni, hogy amikor a zsidók ridegen és zellenül magyarázták a törvényt, Pál az emberi természet romlottságáról, a kegyelem szükségességéről, a megígért Megváltóról, az üdvösség elnyerésének módjáról beszélt, hogy felébressze őket. Ez helyes és illő előkészítés Krisztushoz. Azután, amikor hozzátette, hogy a Lelék kényszerítette, hogy hirdesse, Jézus a Krisztus, ennek az az értelme, nagyobb készletés érte, hogy szabadon és nyíltan beszéljen Krisztusról. Látjuk tehát, hogy Pál nem adott elő mindent egyszerre vagy ugyanabban a pillanatban, hanem úgy alakította a tanítását, ahogy az alkalom megkívánta. És minthogy ma is hasznos az ilyen megéklés, illő, hogy a hűséges tanítók okosan mérlegeljék, miből tudhatnak ki, nehogy a helytelen és zavaros elképzelés akadályozza magának a tanításnak a menetét. Továbbá még ha volt is Pálban elegendő buzgalom, mégsem lehetetlen, hogy a kapott újabb támogatás bátrabbá tette, nem mintha a szegyenből vagy a társaiba vetett biza-

⁴ H. 10, 1, 15.

⁵ Chrysostomus, Ad populum Antioch. Homil. 5 (Migne PG 49, 71).

lomból merített volna bátorságot, hanem azért, mert úgy gondolta, hogy valamiképpen az égből küldetett neki ez a segítség. Egyébként abban, hogy a Lélek kényszerítette, nem kell erőszakos és kívülről jövő ösztönzést látni, miként a Phoibaszoikat és az örült embereket ördögi szenvedély szokta magával ragadni, hanem még hevesebb lett Isten Lelkének szokásos ösztönzése, amely Pálban megvolt, így Isten új ereje sarkallta, és ő mégis önként követte a Lelket mint vezetőjét. Hogy Pál bizonyosságot tett arról, hogy Jézus a Krisztus, ezt így értelmezem: Amikor a Megváltó munkájáról tanította a zsidókat, az Írás bizonyítékaival tette világossá, hogy ő az, akiben reménykedni kell, mivel rá vonatkozik minden, amit a törvény és a próféták Krisztusnak tulajdonítanak. Tehát nem egyszerűen elmondta, hanem mintegy ünnepélyesen bizonyította, hogy Jézus, Mária fia az a Krisztus, aki Közbenjáró lett Isten és az emberek között, hogy a világot a pusztulásból új életre támassza.

6. Amikor azonban ellene szegültek és szidalmazták, lerázta ruhájáról a port, és ezt mondta nekik: „Véretek a ti fejetekre szálljon: Én tiszta vagyok! Mostantól fogva a pogányokhoz megyek.” 7. Ekkor eltávozott onnan, és egy Titiusz Juszusz nevű istenfélő ember házába költözött, akinek a háza szomszédos volt a zsinagógával. 8. Kriszpusz, a zsinagógai előljáró pedig hitt az Úrban egész háza népével együtt; és a korinthusiak közül, akik hallgatták őt, szintén sokan hittek és megkeresztelkedtek. 9. Az Úr egy éjjel látomásban ezt mondta Pálnak: „Ne félj, hanem szólj, és ne hallgass: 10. mert én veled vagyok, és senki sem fog rád támadni és ártani neked, mert nekem sok népem van ebben a városban.” 11. Erre ott maradt egy évig és hat hónapig, és tanította közöttük az Isten ígését.

6. Amikor azonban ellene szegültek. Addig még csak elviselték valahogy Pált a zsidók, amíg sor nem került Krisztus világos hirdetésére. Ekkor azonban kitört a harag. Figyelemre méltó a kifejezés, hogy az ellentmondástól eljutottak a szidalmazásig, ugyanis többnyire úgy történik, hogy amikor ekkora szabadságot engednek meg maguknak az emberek, az ördög fokozatosan egyre nagyobb esztelenségbe hajlítja őket. Annál gondosabban kell óvakodni attól, hogy valami aljas vagy az igazság megtámadására késztesen bennünket. Különösen az a szörnyű ítélet retentsen el minket ettől, amellyel minden ellenszegülővel szemben villámokat szór a Szentlélek Pál szája által. Amikor Pál a ruhájáról a port lerázásával az átok jelét mutatta, az nem emberi vagy magán jellegű felháborodás volt, hanem olyan buzgalom, amelyet Isten gyújtott a szívében, sőt Isten őt tette bosszújának hirdetőjévé,

hogy az ige ellenségei megtudják, makacsságuk nem fog büntetlenül maradni. Az átoknak erről a jelképéről már szoltunk a 13. résznél.⁶ Ott nézzenek utána az olvasók. Az a lényeg, hogy Istent súlyosabban sérti igéjének megvetése, mint bármely más bűn. Minden bizonnyal siratnivalóak az emberek, amikor minden bajuk egyetlen orvosságát tönkreteszik és megsemmisítik. Amennyire túrhetetlen Isten előtt az ő igéjével szembeni lázadás, így kell nekünk is felháborodnunk miatta. Ezen azt értem, hogy amikor az istentelenek nyíltan harcba szállnak Istennel, és fegyverkeznek az ellenállásra, minket mintegy égi harsona szólít az összezsapásra, mivel nincs csúnyább dolog, mint ha miközben mi tétlenkedünk, az istentelenek nyíltan megsértik Istent, sőt gyalázkodásra és káromlásra vetemednek.

Véretek. Hirdeti nekik Isten bosszúját, mivel nincs mentségük. Bűnük egy részét sem tudják másra hárítani, miután Isten hívását megvetették, és ezzel megpróbálták kioltani az élet világosságát. Pál tehát azt mondja, hogy végzetes bűnük őket terheli, és bűnhődni fognak. Magát azonban tisztának mondja, és ezzel azt bizonyítja, hogy kötelességét teljesítette. Ismeretes, hogy mit parancsol az Úr minden szolgájának Ezékielnél: „ha nem szólsz neki, figyelmeztetve a bűnöst, hogy térjen meg, a véreát tőled kérem számon”.⁷ Pál tehát, mivel nem rajta múlt, hogy a zsidók jobb belátásra térjenek, nyugodtan kijelenti, hogy őt nem érheti vád. Ezek a szavak figyelmeztetik a tanulókat, hogy ha nem akarnak az Úr előtt másnak a véreért vádoltak lenni, minden erejükkel arra kell törekedniük, hogy a tévelygőket visszavezessék a helyes útra, és senkit se hagyjanak elveszni tudatlansága miatt.

A pogányokhoz megyek. Ámbár máskülönben nagy volt a zsidókban a tudnivágyás, Pálnak mégis a pogányok tanításával kellett foglalkoznia, mivel az ő apostoluknak és szolgájuknak rendeltetett. Itt azonban az átmenetet érzékelteti, amikor a makacs zsidóktól megszabadul. Az volt a tanítási módszere, hogy a zsidókból indult ki, és a pogányokat velük a hit közösségében egyesítette, így különbség nélkül mind a let népéből hozta létre a gyülekezetet. Amikor a zsidók között már nem volt reménye a sikerre, csak a pogányok maradtak. Ennek az eljutásnak tehát az az értelme, hogy a zsidókat meg kell fosztani saját örökségüktől, hogy az átadassék a pogányoknak, és ezzel egyrészt egy megsebezni őket, hogy félelmükben, sőt megzavarodva észhez térjenek, másrészt pedig, hogy a pogányokkal való vetélkedés ösz-

⁶ ApCsel 13,31 nél.

⁷ Ezé 3,18

tönözze őket a bűnbánatra. De mivel gyógyíthatatlanul tévelyegnek, gyalázatuk csak kétségbeesésbe sodorta őket.

7. *Ekkor eltávozott onnan.* Nem azért költözött el Pál Priscillától és Aquilától, mintha megunta volna a társaságukat, hanem hogy közelebb kerüljön a pogányokhoz. Mert úgy sejtem, hogy Justus, akit Lukács említ, inkább pogány ember volt, mint zsidó, annak ellenére, hogy a zsinagóga szomszédságában lakott, ugyanis a zsidók szét voltak szórva, minthogy nem volt számukra lakóhelyül kijelölve a város meghatározott körzete. Sőt úgy tűnik, hogy Pál szándékosan választotta a zsinagógával szomszédos házat, hogy annál jobban bosszantsa a zsidókat. Ezt a véleményt erősíti meg az a dicséret, amellyel Justust illeti, hogy tudniillik istenfélő volt. Még ha a zsidóknál nem is volt olyan tiszta a vallás, de mivel Isten tiszteletét mégis mindannyian elismerték, úgy tűnhetett, hogy a kegyesség általában az egész népben megvan. Minthogy pedig a pogányoknál ritka volt Isten tisztelete, ha valaki közelebb került az igazi kegyességhez, abban kivételes bizonyosságát látták annak, hogy elfordult a bálványimádástól. Azok a korinthusiak is, akiket Pál egy kicsit később megemlít, véleményem szerint pogányok közül valók voltak. Mindazonáltal, hogy mégse gondoljuk azt, hogy Pál munkája a zsidók körében teljesen eredménytelen volt, közülük kettőt említ Lukács, akik hittek: Crispust és Szószthenészt. Róluk beszél Pál az első Korinthusi levél első részében is. Ugyanis az üdvözlésben Szószthenészt testvérnek mondja,⁸ Crispusról pedig azt mondja, hogy ő keresztelte meg.⁹ Hogy Crispus zsinagógai előjáró volt, azon nem azt értem, hogy egyedül lett volna előjáró, hanem egyike a zsinagóga előjáróinak, mivel Szószthenésznek is ugyanaz a rangja egy kicsit lentebb.

9. *Az Úr ezt mondta.* Még ha Pált méltán ösztönözhetette volna tanításának eredménye arra, hogy állhatatosan haladjon tovább, mikor nap mint nap megnyert valakit Krisztusnak, az ő megerősítéséhez hozzájárult az égi szózat is. Ebből arra következtetünk, hogy nagy küzdelmek vártak rá, és különböző módokon kemény próbáknak volt kitéve. Az Úr sohasem hallatja szózatát ok nélkül, és Pálnak sem voltak minden naposak a látomások, de az Úr ezt a gyógyszert alkalmazta, amikor erre volt szükség, és maguk a tények mutatják, hogy nagyon sok teendő terhe nehezedett a szent férfiúra, ami alatt nemcsak izzadt, hanem talán el is lankadt volna, ha az új segítség fel nem emelte és erejét meg nem újította volna. Nem hiába említi, hogy érkezésekor megvetették, és

⁸ 1Kor 1,1.

⁹ 1Kor 1,14.

ott félelemben és rettegésben járt.¹⁰ Az a meggyőződés, hogy a Lélek csodálatos erejét, amelyben Pálnak addig is része volt, erősítette a szózat. Továbbá, minthogy a Szentírás különbséget tesz látomás és álom között, miként ez Mózes negyedik könyvének 12. részéből kiderül,¹¹ Lukács azt nevezi látomásnak, amikor Pál önkívületbe esett, és egy bizonyos látvány jelent meg előtte, amelyből felismerte Isten jelenlétét. Kétségtelen, hogy Isten valami jellel fejezte ki jelenlétét.

Ne félj. Ez a buzdítás azt mutatja, hogy Pálnak volt oka félni. Ugyanis nyugodt és kellemes körülmények között felesleges lenne a félelmet enyhíteni, különösen egy ilyen szolgálni kész és tevékeny ember esetében. Az Úr, amikor azt akarja, hogy szolgálja hűségesen és buzgón végezze kötelességét, azzal kezdi, hogy megóvja a félelemtől. Ebből megértjük, hogy az evangélium tiszta és szabad hirdetését semmi sem gátolja jobban, mint az erőtlen lélek szorongása. A tapasztalat is azt mutatja, hogy az igének nem hű és lelkes szolgálói azok, akikben megvan ez a hiba; és csak azok vannak jól felkészülve a tanításra, akiknek megadatott, hogy bátor lélekkel legyőzzenek minden veszélyt. Ezért írja Pál Timóteusnak, hogy az evangélium hirdetőinek nem a félelem lelkét adta Isten, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét.¹² Meg kell jegyezni a gondolatoknak ezt az összekapcsolását: Ne félj, hanem beszélj, ami annyi, mintha azt mondta volna Isten: A félelem ne gátoljon téged abban, hogy beszélj. Egyébként a félelem minket nem szótlanokká tesz, hanem megkötöz, hogy ne azt mondjuk tisztán és nyíltan, amit kell. Krisztus mind a kettőt röviden érinti: beszélj – mondja –, ne pedig hallgass, vagyis: ne csak fél szájjal, ahogy a szólás tartja. Ezek a szavak általános szabályt adnak az ige szolgálóknak, hogy őszintén és kertelés nélkül mondják el, amit az Úr tudatni akar az ő egyházával; és ne is titkoljanak el semmit, ami a hit építését vagy előbbrejutását szolgálja.

10. *Mert én veled vagyok.* Az első ok, amiért Pálnak a félelmét legyőzve nyugodtan és rendületlenül folytatni kell a munkáját az, hogy Isten vele van. Ezzel egybevág Dávid dicsekvése: „Ha a halál árnyéka volgyében járok is, nem félek semmi bajtól, mert te velem vagy.”¹³ Továbbá: „Ha egy egész tábor jön is ellenem stb.”¹⁴ Felmerül a kérdés, hogy vajon máshol nem érezte-e Isten jelenlétét, minthogy sok helyen és sokszor tapasztalta a segítségét. Mert egyetemes és örök az ígélet:

¹⁰ Vö. 1Kor 2,3.

¹¹ 4Moz 12,6.

¹² 1Tim 4,7.

¹³ 2Solt 134.

¹⁴ 2Solt 124.

„én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig”.¹⁵ Hinni kell abban, hogy valahányszor engedelmessé válunk az elhívásának, velünk lesz. Az Úrtól nem szokatlan, hogy – ha a szükség úgy kívánja – egy meghatározott esetre alkalmazza, amit ígért, hogy minden körülmények között kész megtenni. És tudjuk, hogy az óhajtott segítség nagyobb hatással van ránk, ha kellő időben érkezik. Ráadásul ez a két mondat: „veled vagyok” és „senki sem fog ártani neked”, összetartozik. Némelykor ugyanis előfordul, hogy Isten segít nekünk, és csak látszólag engedi, hogy legyőzzenek minket, miként Pált sem hagyta el még a halálban sem. Itt azonban kezének különös védelmét ígéri, hogy azzal védjen meg az ellenség támadásától. Felmerül a kérdés, hogy vajon szükséges volt-e Pálnak az ilyen bátorítás, amikor úgy illett, hogy önként vállaljon minden veszélyt. Mi lett volna, ha meg kellett volna halnia? Akkor sem lehetett volna úrrá rajta a félelem? Azt válaszolom erre, ha Isten valamikor kijelenti, hogy szolgálói egy ideig épek és sérthetetlenek lesznek, az nem zárja ki, hogy bátran szembenézzenek a halállal. De miként különbséget teszünk a hasznos és a szükséges között, így meg kell jegyezni, hogy vannak bizonyos ígéretek, amelyek nélkül a hívők teljesen összeomlanának; és ezekhez más ígéretek is csatlakoznak, ha a szükség úgy kívánja. Ha ezeket elveszítjük, nem törük össze az istenfélő emberek hite, mivel Isten kegyelme mindig bizonyos. Ilyen értelemben parancsolja Isten Pálnak, hogy legyen nyugodt, mert az ellenség nem bántja. Ha akkor erőszakkal rátámadtak volna, nem rettegett volna. Isten a bátorságát is növelni akarta azzal, hogy nem fog veszélybe kerülni. Ha Isten néha ennyire kedvez nekünk, nem szabad megvetnünk gyengeségünk ilyen enyhítését. Ugyanakkor minden ilyen bűnös testi félelem elfojtására legyen elég nekünk az, hogy amíg az ő vezérlete alatt harcolunk, nem hagyhat el. Amikor pedig azt mondja az Úr: „senki sem fog rád támadni, hogy ártsen neked”, azon nem azt érti, hogy Pált nem éri erőszak, mikor később a zsidók rá fognak támadni, hogy megöljék, hanem úgy érti, hogy eredménytelen lesz a próbálkozásuk, mivel Isten elhatározta, hogy sértetlenül kiragadja őt a kezük közül. Tehát elszántan kell harcolnunk, hogy győzelemre jussunk.

Mert nekem sok népem van. A második ok a bizodalomra, hogy Isten ott nagy és népes gyülekezetet akar létrehozni. Ámbár kétséges, hogy ez a tagmondat az előzőtől függ-e. Az összefüggés így zökkenőmentes: Minthogy Isten elhatározta, hogy Pál munkája és keze által nagy gyülekezetet hoz létre, nem fogja eltérni, hogy az ő munkáját

¹⁵ Mt 28,20.

az ellenség félbeszakítsa. Mintha azt mondaná: Segíteni fogok neked, hogy ne hiányozzál a népemnek, amelynek szolgálójául rendeltel. Én szívesen elfogadom azt a magyarázatot, hogy nem lehet összeegyeztetni a különböző okokat, amelyeket egymástól elválasztva lehet olvasni, de úgy ítélem meg, hogy összefüggnek egymással. Továbbá az Úr az ő népének mondja a korinthusiakat, akiket akkor méltán lehetett volna idegeneknek tekinteni, de mivel be voltak írva az élet könyvébe, és hamarosan Isten családjába is be kellett fogadni őket, nem alaptalanul illeti őket ezzel a névvel. Tehát akik felől az Úr elhatározta, hogy hamarosan megnyeri őket magának, azokat jövőbeli hitükre való tekintettel már népének tekinti. Jegyezzük meg tehát, hogy Euzebius testébe oltatnak be azok, akik Istennek öröktől fogva való emberek befogadása révén hozzá tartoznak, amint meg van írva: „A tiéd voltok, és nekem adtad őket.”¹⁶

11. *Erre ott maradt egy évig.* Sehol másutt nem olvassuk, hogy Pál önként ilyen hosszú időt töltött volna valahol; és a két leveléből kiderül, hogy nemcsak számtalan kellemetlenséget kellett elviselnie, hanem a nép gögőssége és hálátlansága miatt sok méltatlanságot is el kellett szenvednie. Tehát látjuk, hogy nem volt a katonáskodásnak olyan része, amelyben Isten ne gyakorolta volna őt csodálatos módon. Azt is megértjük, hogy milyen nehéz és fáradságos az egyház építése, amikor a legkiválóbb építész annyi időt töltött egyedül az alapok megvetésével. Nem dicsekszik azzal, hogy befejezte a munkát, hanem azt mondja, hogy az Úr küldött másokat, akik az ő alapjára építenek,¹⁷ ahogy később azt mondja, hogy ő ültetett, Apollós öntözte.¹⁸

12. *Amikor pedig Gallió volt Akhája helytartója, a zsidók egy akarattal Palt támadtak, a törvényszék elé vitték, 13. és így szóltak: „Ez az ember arra csábítja az embereket, hogy törvényellenes módra tiszteljék az Istent.”*

14. *Amikor azonban Pál szólásra akarta nyitni a száját, Gallió ezt mondta a zsidóknak: „Ha valami törvénytelenégről vagy súlyos büntettről volna szó, ti zsidók, a törvény értelmében meghallgatnálak benneteket. 15. Ha viszont rómaiak tartozó ügyekről, nevekről és a ti törvényetekről van közzétett valami, azt intézzétek el magatok, mert én ilyenekben nem kívánok bíró lenni.” 16. Aztán kiutasította őket a törvényszék elől. 17. Ekkor valamennyien megálltak Szószthenészt, a zsinagógai elöljárót, és ütlegették a törvényesek előtt; de Gallió mit sem törődött ezzel.*

¹⁶ Jn 17,6.

¹⁷ 1 Pt 4,10–12.

¹⁸ 1 Pt 4,16.

12. *Amikor pedig Gallió.* Vagy az új helytartó kinevezése bátorította fel a zsidókat arra, hogy vakmerőbben féktelenkedjenek, ahogy a gonosz és elvetemült emberek az újdonságot zavargásra szokták kihasználni, vagy abban bízva törték meg hirtelen az egész esztendő nyugalma és csendjét, hogy Gallio elnéző bírójuk lesz. A vád lényege pedig az, hogy Pál Istennek a törvénnyel ellenkező, helytelen tiszteletét akarja bevezetni. Felmerül a kérdés, hogy Mózes törvényéről vagy a Római Birodalomban alkalmazott szertartásokról beszélnek. Mivel ez utóbbit erőszakoltnak tartom, inkább elfogadom azt, hogy Pált azzal a bűnnel vádolták, hogy megsértette az isteni törvényben Isten által előírt tiszteletet, mégpedig elítélendő újítás céljából. Törvényesen el lehetett volna ítélni Pált, ha ilyesmivel próbálkozott volna. Azonban, bár egészen biztos, hogy a szent férfit hitszegő és bűnös módon rágalmazták, megpróbálták a rossz ügyet tisztességes fényben feltüntetni. Tudjuk, milyen szigorúan előírja a törvényben az Úr, hogyan tiszteljék az övéi. Tehát ettől a szabálytól eltérni szentségtörés. Minthogy azonban Pálnak sohasem állt szándékában, hogy a törvényből valamit elvegyen vagy ahhoz hozzátegyen, joggal tudta vádolni ezzel. Ebből látjuk, hogy akármennyire jogkövetően és ártatlanul viselkednek is a hívők, a hamis rágalmaikat mégsem kerülhetik el, amíg lehetőséget nem kapnak arra, hogy tisztázzák magukat. Pál nemcsak méltatlanul és hazug módon meghurcolták az ellenfelei, hanem amikor vissza akarta utasítani ezek arcátlanságát és el akarta oszlatni a gyalázatot, a helytartó nem engedte beszélni. Így kénytelen volt védekezés nélkül távozni a bíróságról. Gallio nem hajlandó foglalkozni az ügyel, nem a Pál iránti gyűlöletből, hanem mivel nem tartozott a helytartó hatáskörébe, hogy bármely tartomány vallásáról ítéletet mondjon. Ugyanis minthogy a rómaiak nem tudták a saját szertartásaikat rákényszeríteni az általuk leigázott népekre, de mégsem akarták azt a látszatot kelteni, hogy helyeslik, amit megtérnek, hivatalnokaiknak megtiltották, hogy az igazságszolgáltatásnak ezt a részét érintsék. Ebből látjuk, mit eredményez az igazi kegyesség nem ismerése bármely köztársaság vagy birodalom állami berendezkedésében. Mindenki elismeri azt az alapelvet, hogy érvényesüljön és virágozzék a vallás. Ahol az igaz Istent megismerik és tiszteletének biztos szabályát betartják, ott a legfőbb szabály nem lehet más, mint amit Isten az ő törvényében előír: tudniillik hogy azok, akik a hatalom élén állnak, az ártalmas babonásokat megszüntetve Isten tiszta tiszteletét támogassák. Amikor a rómaiak gögösen és makacsul csak a saját szertartásaikat tartották meg, mert nem volt semmi bizonyosságuk, és ahol nem volt igazság, ott azt tartották a legjobbnak, ha a tar-

tományok lakóinak megengedik, hogy szabad erkölcs szerint éljenek. Pedig nincs nagyobb képtelenség, mint Isten tiszteletét az emberek akaratára bízni. Ezért nem ok nélkül rendelte Isten Mózes által, hogy a király írassa le magának a törvény másolatát:¹⁹ hogy azt alaposan megtanulva és hitében megerősödve bátrabban vállalja a védelmet annak, aminek a helyességéről megbizonyosodott.

15. *Rátok tartozó ügyekről, nevekről.* Rendezetlen szóhalmozás. De Gallio olyan megvetéssel beszél az isteni törvényről, mintha a zsidó vallás csak szavakból és felesleges kérdésekből állna. És valóban, minthogy a zsidó nép hajlamos a vitatkozásra, nem kétséges, hogy sokan gyötörték magukat és másokat is felesleges hiábavalóságokkal. Sőt tudjuk, hogy milyen szemrehányást tesz nekik Pál több helyen, különösen a Tituszhoz írt levélben.²⁰ Gallio mégsem méltó arra, hogy mentegessük, mivel az ő kíváncsiságukkal együtt Isten szent törvényét is kigúnyolja, ugyanis azonnal véget kellett volna vetni az izléstelen szócsatáknak, mert tudni kell, hogy amikor Isten tiszteletéről van szó, ott nem szavakról folyik a vita, hanem a legkomolyabb dolgot tárgyalják.

17. *Ekkor valamennyien megragadták Szószthenészt.* Ez az a Szószthenész, akit Pál megtisztelő módon társaként említ az első Korinthusi levél elején.²¹ Ámbár korábban nem említette a Szentírás a hívők között, mégis valószínű, hogy akkor egyike volt Pál kísérőinek és védőinek. De miféle örültség indította a görögöket arra, hogy mindannyian erőszakkal rátámadjanak, hacsak nem az, hogy Isten gyermekeinek az a sorsa, hogy a világ ellenséges és haragos legyen velük szemben anélkül, hogy ügyüket ismerné? Ezért nincs okunk arra, hogy ma minket felháborítson az a méltatlanság, hogy a szemünk láttára mindenfelől támadások érik a szerencsétlen egyházat. Emellett az emberi lelek aljassága mintegy képen lefestve tárul a szemünk elé. Ha elfogadjuk, hogy a zsidókat mindenütt joggal gyűlölték, a görögök miért inkább Szószthenész, a szerény ember ellen fordították gyűlöletüket, és nem a zavargást szítók ellen, akik Pálnak minden ok nélkül kellemetlenkedtek? Ennek az az oka, hogy amikor nem Isten Lelke irányítja az embereket, akkor mintegy a természet titkos ösztöne sodorja őket a bűn felé. Lehetséges azonban, hogy azért haragudtak annyira Szószthenészre, mert azt hitték, a gonosz embereknek adott szállást, hogy zavargást szítsanak.

¹⁹ 5Moz 17,18.

²⁰ Fil 1,14; 39.

²¹ 1Kor 1,1.

De Gallió mit sem törődött ezzel. Ezt a közönyösséget nem annyira a helytartó gyávaságának kell tulajdonítani, mint a zsidó vallás iránti gyűlöletnek. A rómaiak azt szerették volna, ha az igaz Istennek még az emléke is el lett volna temetve. Sőt míg náluk szabad volt Asia és Görögország minden istenének fogadalmat tenni, Izráel Istenének áldozni főbenjáró bűn volt. Tehát minden babonás hit általános szabadsága alól csak az igaz vallás volt kivétel. Ez az oka annak, hogy Gallio nem akarja észrevenni a Szószthenésszel szembeni igazságtalanságokat. Az előbb úgy nyilatkozott, hogy ha igazságtalanságok történtek volna, azokat megbosszulta volna. Most eltűri, hogy egy ártatlan embert az ő törvényszéke előtt megverjenek. Honnan ez az engedékenység, ha nem onnan, hogy azt szeretné, ha minden zsidó egymásnak esne, és megölnék egymást, hogy egyidejűleg kihaljon a vallás is? De ha a Lélek Lukács száján keresztül elítéli Gallio nemtörődömségét, mivel egy igazságtalanul bántalmazott emberen hatalmával élve nem segít, a mi hivatalnokainknak tudniuk kell, hogy sokkal kevésbé menthető, ha igazságtalanságot és gonoszságot követnek el, a gonoszok támadásait nem akadályozzák meg, és nem segítenek az elnyomottakon. Ha a gyávákra és tétlenekre méltó ítélet vár, milyen szörnyű ítélet fenyegeti a hitszegőket és az álnokokat, akik azzal, hogy a rossz ügyeket pártolják és a bűnöket elnézik, a büntetlenség zászlaja alatt fokozzák a merészségét azoknak, akik ártani akarnak?

18. Pál pedig még jó néhány napig ott maradt, azután elbúcsúzott a testvérektől, és Szíriába hajózott Priscillával és Akvilával együtt, előbb azonban megnyíratta a fejét Kenkreában, mert fogadalma volt. 19. Efezusba érve elvált tőlük, maga pedig bement a zsinagógába, és vitázott a zsidókkal. 20. Amikor arra kérték, hogy hosszabb ideig maradjon náluk, nem volt hajlandó, 21. hanem búcsút vett tőlük, és ezt mondta: „Ismét visszatérek hozzátok, ha az Isten úgy akarja.” Aztán elhajózott Efezusból.* 22. Miután Cézareába érkezett, felment, köszöntötte a gyülekezetet, azután lement Antióchiába. 23. Ott időzött egy darabig, majd útra kelt, sorra végigjárta Galácia vidékét és Frígiát, erősítve valamennyi tanítványt.

18. Még jó néhány napig ott maradt. Pál állhatatossága abban mutatkozik meg, hogy ijedtében nem menekül, nehogy a még tapasztalatlan és gyenge tanítványait megzavarja hirtelen és időnap előtti távozásával.

* Rev. Károli Gáspár-fordítás: Hanem búcsút vón tőlük, mondván: Mindenesetre Jeruzsálemben kell nékem a következő ünnepet töltenem; de ismét megjövök hozzátok, ha Isten akarja. És elhajózék Efezusból.

Több helyen olvassuk, hogy amikor lángolt ellene az üldözés, azonnal menekült. Mi az oka tehát, hogy Korinthusban marad? Ugyanis amikor azt látta, hogy a jelenléte arra ösztönzi az ellenséget, hogy az egész gyülekezettel kegyetlenkedjenek, nem habozott távozásával biztosítani a békét és a nyugalmat a hívőknek. Most azonban, amikor azt látja, hogy a gonoszságuk meg van fékezve, és nem ártanak Isten nyájának, inkább őket akarja ingerelni, mint távozásával újabb alkalmat adni a féktelenségre. Továbbá ez volt Pál harmadik utazása Jeruzsálembe. Az első az volt, amikor Damaszkuszból ment fel, hogy az apostolokkal megismerkedjék.²² A második az, amikor Barnabással küldték el, hogy a szertartásokról folyó vitát elintézzék.²³ Hogy most miért tette meg azt a hosszú és fáradságos utat, ahonnan mindjárt vissza szándékozott térni, arról nem szól Lukács.

Előbb azonban megnyíratta a fejét. Nem tudni, hogy Aquiláról vagy Pálról mondatik-e ez, de nem is fontos. Ámbár szívesebben értem úgy, hogy Pálra vonatkozik, mert valószínűnek tűnik előttem, hogy a zsidók miatt csinálta ezt, akikhez készült. Biztosra veszem, hogy nem tett személyes fogadalmat arra, hogy Istent valamilyen tiszteletben fogja részesíteni. Tudta, hogy ideiglenes volt, amit Isten a régi népnek a törvény alatt megparancsolt. Mi pedig azt tudjuk, hogy milyen buzgón tanította, Isten országa nem a külsőségekben van, és hogy milyen hevesen sürgeti azok eltörlését. Képtelenség lett volna, ha a saját lelkiismeretét megkötötte volna azzal a vallással, amely alól mindenkit felmentett. Csakis azért nyíratta meg a fejét, hogy a még nem eléggé tanult zsidókhöz alkalmazkodjék: miként maga állítja, hogy önként vetette alá magát a törvénynek, pedig ő nem volt a törvény uralma alatt, hogy megnyerje a törvény uralma alatt levőket.²⁴ Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy nem lett volna szabad olyan fogadalmat színelnie, ami nem a szívéből jött, könnyű a felelet: hogy a megfisztulás lényegét illetően semmi képmutatást nem követett el, csak elvégezte a szertartást, amely már nem kötötte, nem mintha Isten ilyen tiszteletet követelt volna, hanem hogy valami előzékenységet tanúsítson a tanulatlan emberek iránt. Ezért nevetségesek a pópisták, amikor innen akarják venni a példát a fogadalomra. Pált nem a vallás indította a fogadalomra. Ők azonban Isten általuk kitalált tiszteletét a fogadalmakba helyezik. Pált az alkalom kényszerítette a törvényben elírt szertartások megtartására, ők csak arra törekednek, hogy babo-

²² Gal 1,18.

²³ Gal 2,1-2.

²⁴ 1Kor 9,20-21.

nákkal töltsék meg a keresztyén egyházat, amelynek régóta megvan a szabadsága. Mert egész más elavult szokásokat a gyakorlatban felújítani, mint azokat mint meglevőket eltűnőn, míg lassanként eltűnnek. Nem is említem, hogy a pápisták a papi tonzúrájukat hiábavaló módon és helytelenül a megtisztulás jelképéhez hasonlítják, amelyet Isten a törvényben jóváhagyott. De mivel nem szükséges hosszabb cáfolat, nekünk elég ez az egy, hogy Pál azért, hogy a gyengéket Krisztushoz vezesse, vagy legalább meg ne sértse, olyan fogadalmat tett, amelyről tudta, hogy Isten előtt semmi jelentősége sincs.

19. *Bement a zsinagógába.* Hogy Korinthosban megbotránkozása jeléül lerázta ruhájáról a port, azt e hely tanúsága szerint nem azért tette, mintha az egész népet megvetette volna, hanem azért, mert már találkozott ott elvetemült megátalkodottsággal. Most megint az epheszosziakhoz megy, hogy kipróbálja, vajon náluk nagyobb engedelmességre talál-e. Továbbá csoda, ami Lukács beszámolójából kitűnik, hogy ebben a zsinagógában nyugodtabban hallgatták, mint máshol, sőt még kérték is, hogy maradjon. Ennek a kérésnek mégsem tett eleget. Ebből könnyű arra következtetni, amit az előbb mondtam, hogy nyomós oka volt, hogy gyorsan felmenjen Jeruzsálembe. Maga is bizonyítja, hogy siet, amikor azt mondja, hogy a következő ünnepet Jeruzsálemben kell töltenie. Nem kétséges, hogy miután mindent elrendezett, békességgel és barátsággal távozott onnan, és Lukács szavaiból arra lehet következtetni, hogy távozásra mentésre talált, és nem sértette meg őket. Egyébként érdeme megjegyezni, hogy ha a szokottnál jobb remény van az előrehaladásra, Isten keze egyre újabb és újabb munkákra vezet minket, hogy megtanuljunk alárendelni magunkat az ő akaratának, hogy az irányítson minket.

21. *A következő ünnepet.*²⁵ Amit az előbb a fogadalomról mondtam, az az ünnepre is vonatkozik. Ugyanis Pál nem az Isten iránti kegyelem kötelességének akart eleget tenni, hanem részt venni az összejövetelen, ahol többet használhatott, mint az év más időszakaiiban. Hogy mit jelentett neki a napok megkülönböztetése, annak beszédes bizonyítéka a Galatákhoz írt levél.²⁶ De meg kell jegyezni, hogy a visszatérésről semmit nem ígér, csak ezzel a feltétellel: „ha Isten úgy akarja”. Valljuk meg, hogy Isten vezetése nélkül az ujjunkat se mozdíthatjuk. Mivel azonban az emberekben mindenütt akkora felfuvalkodottság uralkodik, hogy Isten mellőzésével nemcsak a közeli jövőre, hanem

²⁵ Rev. Károli Gáspár-ford.

²⁶ Gal 4,10–11.

sok évre mernek tervezni, nekünk mindig erre az istenfélelemre és józanságra kell gondolnunk, hogy megtanuljuk terveinket alávetni Isten akaratának és gondviselésének, nehogy méltán kelljen bűnhődnünk vakmerőségünkért, ha úgy határozunk, ahogy azok szoktak, akik azt hiszik, hogy a sorsukat a kezükben tartják. Ámbár a vallás nem kötődik annyira a szavakhoz, hogy azt ne mondhatnánk, ezt vagy azt szándékozzuk tenni, de mégis hasznos hozzászokni azokhoz a kifejezésekhez, amelyek minket arra emlékeztetnek, hogy minden lépésünket Isten irányítja.

22. *Miután Cézareába érkezett.* Ámbár Lukács csupán egy mondattal említi, hogy Pál Jeruzsálemben köszöntötte a gyülekezetet, biztos, hogy valami fontos körülmény vitte őt oda. És az összefüggésből arra lehet következtetni, hogy nem tartózkodott sokáig Jeruzsálemben, talán azért, mert a dolgok alakulása nem felelt meg reményének és várakozásának. Továbbá, hogy a visszatérése nem tétlenséggel telt, és nem is volt eredménytelen, azt az bizonyítja, hogy azt mondja: minden tanítványát megerősítette; kétségtelenül nem kis taradsággal, mivel kénytelen volt nagy kerülőket tenni. Ugyanis a *καθεξής* szó folytonosságot jelent. Hogy miért nevezi tanítványoknak azokat, akik Krisztushoz csatlakoztak és az evangéliumi hitet megvallották, másutt elmondtuk:²⁷ tudniillik azért, mert helyes tanítás nélkül nincs kegyesség. Nekik is voltak saját pásztoraik, akiknek a vezetésével továbbhaladtak. Pálnak azonban annyival nagyobb teleteltye volt, és olyan kiváló lelki tulajdonságokkal volt megáldva, hogy az ő látogatásából nem csekély megerősítés származott, különösen, hogy azoknak a gyülekezeteknek az alapítása során ő volt a legjobb építő.

²⁴ Közben Efezusba érkezett egy Apollós nevű alexandriai származású szülő férfi, aki ékesen szóló és az Írásokban jártas ember volt. 25. Ő már tanítást kapott az Úr útjáról, és buzgó lélekkel hirdette, és helyesen tanított a Jézusról szóló igéket, de csak János keresztségét ismerte. 26. Igen bátran kezdett beszélni a zsinagógában is. Amikor meghallgatta őt Akvilla és Priscilla, maguk mellé vették, és még alaposabban megmagyarázták neki a Isten útját. 27. Amikor pedig át akart menni Akhájába, a testvérek biztattak, és írtak a tanítványoknak, hogy fogadják be őt. Amikor megérkezett, nagy segítségükre volt azoknak, akik a kegyelem által hívókké lettek. 28. Mert erélyesen cáfolta a zsidókat, és a nyilvánosság előtt bizonyította az Írások alapján, hogy Jézus a Krisztus.

24. *Egy zsidó férfi.* Méltán lehet Isten gondviselésének tulajdonítani, hogy amikor Pál kénytelen Epheszoszból távozni, helyette küldi Isten Apollózt, hogy a Pál távozásával keletkezett veszteséget pótolja. Érdemes megismerni, milyen volt ennek az embernek az élete azelőtt, mivel a korinthosziaknál is utódja lett Pálnak, és olyan kitűnően viselte magát, és olyan hűséges és buzgó munkát végzett, hogy Pál őt mint kivételes munkatársát megtisztelő módon dicséri. „Én ültettem, Apollós öntözte”²⁸ – mondja. És: „Mindezeket pedig alkalmaztam magamra és Apollósra.”²⁹ Lukács pedig azzal a két dicsérettel illeti, hogy ékesen szóló és az Írásokban jártas volt; majd hozzáteszi buzgóságát, hitét és állhatatosságát. Pál ugyan azt mondja, hogy Isten országa nem beszédben áll, és ő maga sem rendelkezett különös szónoki tehetséggel, mégsem kell megvetni azt a jó beszédkészséget, amit Lukács itt dicsér, különösen, amikor az, aki a tanítói munkára vállalkozik, nem ragyogó szavakkal akar pompázni, hanem beéri azzal, hogy a szóban forgó témát nyíltan és nagyravágyás nélkül, nem cikornyásan, hanem világosan kifejti. Pál nem volt ékesszóló, mert az Úr azt akarta, hogy a kiváló apostolban ne legyen meg ez a jó tulajdonság, hogy az egyszerű és keresetlen szavaiban annál világosabban ragyogjon fel a Lélek ereje. Mégis rendelkezett azzal a szónoki képességgel, amely elegendő volt Krisztus nevének megvilágítására és az üdvösség tanításának bizonyítására. Egyébként, minthogy változatos és sokféle a Lélek ajándékainak elosztása, Pál kezdetleges szónoki készsége, ha szabad így neveznem, nem volt akadálya annak, hogy Isten ékesszóló szolgálatát válasszon magának. Továbbá, nehogy valaki azt gondolja, hogy Apollós ékesszólása világias vagy üres és haszontalan volt, Lukács azt mondja, hogy egy nagyobb erényéhez kapcsolódott: tudniillik ahhoz, hogy az Írásokban jártas volt. Ezen nemcsak azt értem, hogy alapos és biztos jártassága volt az Írásokban, hanem azoknak erejét és hatását is értette, és így felfegyverkezve minden csatában felülkerekedett. Ez azonban, véleményem szerint, inkább a Szentírás dicsérete, mint az emberé, és tökéletesen elég mind az igazság bizonyítására, mind a Sátán fondorlatainak megcáfolására.

25. *Ő már tanítást kapott.* Úgy tűnik, hogy ezzel a dicsérettel kevésbé egyeztethető össze az, amit egy kicsit később tesz hozzá Lukács, hogy Apollós csak János keresztségét ismerte, de ez utóbbi megállapítás helyesbítésékként van hozzátevé. Ugyanakkor jól összeillik ez a kettő, mert értette az evangélium tanítását, mivel azt is tudta, hogy

²⁸ 1Kor 3,6.

²⁹ 1Kor 4,6.

Megváltó adatott a világnak, és a kiengesztelés kegyelmi ajándékáról is alapos és tiszta ismerete volt, pedig az evangélium ismeretébe csak annyira volt beavatva, amennyit abból János tanítása nyújtott. Tudjuk, hogy János Krisztus és a próféták között mintegy középen volt, és az ő szolgálatáról beszél egyrészt az apja, Zakariás az énekében,³⁰ másrészt Malakiás jövendölése után az angyal.³¹ Mivel János fáklyát vitt Krisztus előtt és nagyszerűen beszélt az erejéről, méltán mondják a tanítványairól, hogy ismerték Krisztust. Emellett figyelemre méltó az a kifejezés, hogy János keresztségét ismerte. Ugyanis ebből látjuk, mi az igazi haszna a sákramentumoknak: tudniillik az, hogy azok bevezetnek minket a tanítás valami biztos ismeretébe, vagy megerősítik azt a hitet, amelyet egyszer már megszereztünk. Minden bizonnyal bűn és istentelen szentségtörés a sákramentumokat elválasztani a tanítástól. Ezért, hogy helyesen éljünk a sákramentumokkal, azokban hallatszani kell a mennyei tanítás szavának. Mert mi a János keresztsége? Lukács ezzel a kifejezéssel János egész szolgálatát jelöli, nemcsak azért, mert a keresztséghez tanítás járul, hanem azért is, mert az annak alapja és lényege, és anélkül üres és holt szertartás lenne.

Buzgó lélekkel hirdette. Itt egy másik dicséretet mond Apollósról, hogy tudniillik szent buzgósággal rajongott a tanításért. A tanítás buzgóság nélkül vagy kard egy őrjüngő kezében, vagy rideg és haszontalanul hever, vagy a bűnös nagyravágyás szolgálatában áll. Látjuk ugyanis, hogy a tanult emberek közül egyesek tétlenkednek, mások, ami még rosszabb, önhittségükben pöffeszkednek, és megint mások, ami mindennél rosszabb, vitákkal és viszálykodásokkal zavarják az egyházat. Tehát hiábavaló az a tanítás, amelyben nem uralkodik a buzgóság. Egyébként jegyezzük meg, hogy Lukács az első helyre tette a Szentírás ismeretét, hogy ez mérsékelje a túlbuzgóságot. Tudjuk ugyanis, hogy sokan könnyelműen lázba jönnek, ahogy a zsidók őrjüngtek az evangélium ellen a törvény iránti helytelen buzgóságból, és ma látjuk, hogy milyen dühös indulat hevíti a pápistákat, akiket könnyelműen megalkotott véleményük hajt. Legyen ott tehát a tudás, amely mérsékel és kormányozza a buzgalmat. Lukács azt mondja, hogy a buzgóság volt az oka a szorgalomnak, annak, hogy Apollós szorgalmasan tanított. Ezért ha ő, aki nem volt tökéletesen jártas az evangéliumban, olyan szorgalmasan és szabadon hirdette Krisztust, milyen mentségben reménykednek azok, akik világosabban és teljesebben ismerik azt, ami Apollós előtt még rejtve volt, ha nem igyekeznek teljes erőből

³⁰ Lk 1,6.

³¹ Lk 1,17 vö. Mal 4,5–6.

építeni Krisztus országát? A buzgóságot azért tulajdonítja a Léleknek Lukács, mivel az ritka és különös ajándék. Mert én ezt nem úgy értelmezem, hogy Apollóst a saját lelke ösztönözte, hanem úgy, hogy a Szentlélek sugallata.

26. *Amikor meghallgatta őt.* Hogy mennyire nem akart a középpontba kerülni Aquila és Priscilla, és nem irigyelték más kiválóságát, az abból is kitűnik, hogy barátságosan és magánbeszélgetésben mondják el az ékesszóló embernek azt, amit az később nyilvánosan elő fog adni. Nem rendelkeztek ugyanazzal a kegyelmi ajándékkal, mint Apollós, és a gyűlésben talán le is nézték volna őket. Sőt, akiről látják, hogy jobban beszél, és a Szentírást is jobban ismeri, buzgón segítik, úgy, hogy ők nem is szólnak, és mindenki egyedül Apollóst hallgatja. Másfelől nem mindennapi volt Apollós szerénysége, aki nemcsak azt tűrte el, hogy egy kézműves tanítsa és művelje, hanem azt is, hogy egy nő is ugyanezt tegye vele. Ismerte a Szentírást, és jóval felettük állt, de ami Krisztus országának építését illeti, azt azok fejezik be, akikről úgy látszott, hogy nem elég alkalmas szolgák. Azt is látjuk, hogy akkor Isten igéjétől nem voltak olyan távol az asszonyok, ahogy a pápisták fel akarják tüntetni, hiszen látjuk, hogy az egyház legelső tanítói közül az egyiket egy nő tanította. Meg kell jegyezni azonban, hogy Priscilla, mint mondtam, otthon és a saját házában végezte ezt a tanítást, úgy, hogy nem bontotta meg az Isten és a természet által előírt rendet.

27. *Amikor pedig át akart menni Akhájába.* Lukács nem mondja meg, hogy miért akart Apollós Akhájába menni. Hogy nem magánérdek vonzotta oda, hanem ott jobb eredményre számított az evangélium terjesztésében, az kiderül az összefüggésből: abból, hogy a testvérek buzdították és sarkallták. Ezt csakis az egyház közös javáért tették. Ha nem mutatkozott jobb megoldás, képtelenség lett volna, hogy imádságukkal segítve máshová küldjék azt az embert, akinek hűséges munkáját már tapasztalták, és tudták, hogy a jövőben is szükségük lesz rá. Véleményem szerint az epheszoszi testvérek nemcsak azért írtak az akhájaiaknak, hogy Apollóst szívesen fogadják, hanem azért is, hogy bízzák rá a tanítás munkáját. Az az igazán szent ajánlás, amikor bizonyágtételünkkel és szavazatunkkal igyekezünk kiemelni a legjobbakat, nehogy kárba vesszenek a Szentlélek ajándékai, amelyeket egyeseknek adott az egyház építésére.

Amikor megérkezett. Ezt előre látták a testvérek, akiknek már volt tapasztalatuk, amikor biztatták, hogy a tervezett útra elinduljon. Hogy segítségükre volt a hívőknek, azt kétféleképpen lehet érteni: vagy úgy, hogy segítségére sietett azoknak, akik nem voltak olyan jól felkészülve, és segítette őket az ellenség makacosságának megtörésében,

mert nem akárcsak jól felfegyverkezve a nehéz küzdelemre a veterán ellenség ellen, csak azok, akik sohasem hátráltak meg, csak kénytelenségből; vagy abban segítette őket, hogy a hitük meg ne inogjon az ellenség ellentmondása következtében, ami többnyire a gyengékel szokott megtörténni. Én úgy értem, hogy mindkét módon segített: hogy tapasztalt és gyakorlott vezetőjük révén felülkerekedjenek a küzdelemben, továbbá, hogy az új támogatás által megerősödjön a hitük, hogy az ingadozás veszélyének ne legyenek kitéve. Úgy tűnik, Lukács azt is megjegyzi, hogy tetterekészségével és állhatatosságával is segítette a testvéreket, amikor arról számol be, hogy nyíltan vitába szállt a zsidókkal. Ugyanis a buzgóságnak és a bizakodásnak a jele, ha valaki nem kerüli a világosságot. A mondat végén a „kegyelem által” vagy a mellette álló „hívökké lettek”-hez tartozik, vagy arra a segítségre kell vonatkoztatni, amit Apollós az atyafiaknak nyújtott. Az előbbi értelmezés nem jár nehézséggel. Az értelme az, hogy a testvéreket megvilágította Isten kegyelme, hogy higgyenek; mintha azt mondta volna: azok a testvérek, akiket Isten jósága már elhívott a hitre, előbbre jutottak. Mégis úgy tűnik azonban, hogy a másik összefüggés megfelelőbb, hogy Apollós a kegyelmi ajándékokat, amelyeknek birtokában volt, megosztotta a testvérekkel, és így segített nekik. Így a „kegyelem által” annyit jelentene, hogy „a kapott kegyelem mértéke szerint”.

28. *Erélyesen cáfolta a zsidókat.* Ebből világos, hogy mire szolgált Apollónak az a készsége, hogy az Írásokban jártas volt: tudniillik hogy az erős és hatásos bizonyítás segítséget nyújtott az ellenség megcáfolásához. Röviden a vita tárgyát is ismerteti, hogy Jézus a Krisztus. A zsidóknál ugyanis nem volt vitás, hogy Krisztus mint szabadító meggyőztetett, de nem volt könnyű meggyőzni őket, hogy Jézus, Mária fia az a Krisztus, aki által üdvösség adatott. Apollónak tehát Krisztus hivatásáról kellett beszélni, annak bizonyítására, hogy az Írás tanúságai Mária fiában teljesedtek be, és ebből vonja le a következtetést, hogy ő a Krisztus. Ez a hely bizonyíték arra is, hogy az Írás nemcsak tanításra hasznos,³² hanem azok makacosságának megtörésére is, akik onként nem követik. Mert nem lenne elég erős a hitünk, ha abban nem volna meg a világos bizonyítása mindannak, ami az üdvösség megismeréséhez szükséges. Ha a törvényben és a prófétáknál volt annyira világosság, hogy abból Apollós olyan nyilvánvalóan bizonyította, hogy Jézus a Krisztus, mintha az ujjával rámutatott volna, akkor ha elhöz hozzávesszük az evangéliumot, annak legalább annyi eredmé-

³² 1Tim 3,16

nye kell hogy legyen, hogy az egész Szentírásból Krisztus teljes megismerésére törekedjünk. Ezért gyűlöletes gyalázása Istennek, amikor a pápisták azzal vádolják az Írást, hogy homályos és kétértelmű. Miért beszélt volna Isten, ha szavaiban nem nyilvánulna meg a tiszta és kétségbevonhatatlan igazság? Ha ebből arra következtetnek, hogy bele kell nyugodni az egyház tekintélyébe, és az Írás alapján nem szabad vitatkozni az eretnekekkel, akkor Lukács alaposan megcáfolja az ő kibúvójukat. És mivel nincsenek makacsabb emberek a zsidóknál, nem kell attól tartanunk, hogy azok a fegyverek, amelyekkel Apollós őket legyőzte, minket cserbenhagynának akármilyen eretnekekkel szemben, sőt győzelmet szereznek nekünk még az ördöggel szemben is, aki minden tévelygésnek a vezére.

TIZENKILENCEDIK RÉSZ

1. Amíg Apollós Korinthusban volt, Pál végigjárva a felső vidékeket, elérkezett Efezusba. Mikor ott néhány tanítványra talált, 2. így szólt hozzájuk: „Kaptatok-e Szentlelket, amikor hívőkké lettetek?” Ők így feleltek: „Hiszen még azt sem hallottuk, hogy van Szentlélek.” 3. Ezután megkérdezte tőlük: „Akkor hogyan keresztelkedtetek meg?” „A János keresztségével” – válaszolták ezek. 4. Pál ekkor így szólt: „János, amikor keresztelt, megtérést követelt, de azt mondta a népnek, hogy abban higgyenek, aki utána jön, azaz Jézusban.” 5. Amikor ezt meghallották, megkeresztelkedtek az Úr Jézus nevére. 6. És amikor Pál rájuk tette a kezét, leszállt rájuk a Szentlélek, úgyhogy különböző nyelveken szóltak, és prófétáltak. 7. Ezek a férfiak pedig összesen mintegy tizenketten voltak.

Lukács itt elmondja, hogy Pál visszatérése után nemcsak megerősödött és gyarapodott az epheszosziak gyülekezete, hanem csoda is történt ott, mégpedig egyes kezdő és újonc tanítványokkal közöltettek a Lélek látható kegyelmi ajándékai. Továbbá nem tudni, hogy ezek a város lakói voltak-e vagy új jövevények, de ez nem is nagyon érdekel bennünket. Az azonban nem kétséges, hogy zsidók voltak, mivel János keresztségében részesültek. Az is valószínű, hogy Epheszoszban laktak, mivel Pál ott találta őket.

2. Kaptatok-e Szentlelket. A történet befejezése azt mutatja, hogy Pál ott nem az újjászületés Lelkéről beszél, hanem azokról a különleges ajándékokról, amelyeket Isten az evangélium kezdetén az egyház közös építésére egyeseknek tetszése szerint kiosztott. De már Pál kérdéséből következik az a kérdés, hogy akkor mindenütt mindenkivel közöltetett-e a Lélek. Mert ha csak kevesekkel közöltetett, akkor miért lóti össze ezt Pál a hittel, mintha a kettő elválaszthatatlan kapcsolatban állna egymással? Talán nem a gyülekezethez tartozó emberek voltak, vagy azért kérdezi Pál, hogy mindannyian részesültek-e a Lélek ajándékaiban, mert kevesen voltak, vagyis csak tizenketten? Én mégis úgy vélem, hogy nem véletlenül, hanem Isten akaratából került egy időben annyi zsidó a pogányok szeme elé, mégpedig tanítványok, vagyis a hívők közül valók, akik mégis azt vallották, hogy még nem ismerik az evangélium legfőbb dicsőségét, amely lelki ajándékokban

volt látható, hogy ezek által az emberek által megvilágíttassék Pál szolgálata. Mert nem valószínű, hogy Apollós olyan kevés tanítványt hagyott volna hátra Epheszoszban, és azokat jobban megtanította, miután ő maga Priscillától és Aquilától pontosan megtanulta az Úr útját. Sőt biztos vagyok abban, hogy azok a testvérek, akiket korábban említ Lukács, nem azonosak velük. Röviden, amikor Pál látja, hogy azok az emberek Krisztus nevét vallják, hogy megbizonyosodják a hitük felől, megkérdezi, hogy kaptak-e Szentlelket. Ez volt ugyanis Isten kegyelmének jele a tanításból származó hit megerősítésére, amint az kiderül Pál írásából, a Galata levél 3. részéből: „azt szeretném megtudni tőletek: a törvény cselekvése alapján kaptátok-e a Lelket, vagy az ige meghallásából származó hit alapján?”¹

Még azt sem hallottuk, hogy van Szentlélek. Hogyan lehetséges, hogy zsidó emberek nem hallottak a Szentlélekről, akiről mindenütt szólnak a próféták, és a magasztalásával tele van a Szentírás? Ebből megértjük, hogy Pál nem általánosságban beszélt a Lélekről, és azok, akiket kérdezett, azt mondták, hogy nem ismerik azokat a látható kegyelmi ajándékokat, amelyekkel Isten az ő Fiának országát ékesítette. Tehát azt mondják, hogy nem tudják, ad-e Isten olyan ajándékokat. Tehát a Lélek szóban metonímia² van. Ezt az értelmezést megerősíti, hogy ha azt mondták volna, hogy semmit sem tudnak Isten Lelkéről, Pál nem hagyta volna szó nélkül az ilyen durva, sőt furcsa tévedést. Amikor megkérdezi, hogy mi célból vagy mi módon keresztelkedtek meg, ezen azt érti, hogy ahol jól hirdették Krisztust, ott a látható kegyelmi ajándékok is felragyogtak, úgyhogy minden gyülekezet részesült ebben a dicsőségben. Ezért nem ok nélkül csodálkozik Pál, hogy a hívők még nem ismerik Krisztus dicsőségét, amelynek Isten akarata szerint mindenütt láthatónak kellett lennie, és helyesbítésül hozzáteszi azt a figyelmeztetést, hogy tovább kell haladniuk azokból az alapismertekből kiindulva, amelyeket elsajátítottak, mivel Jánosnak az volt a küldetése, hogy Krisztus számára tanítványokat képezzen.

4. *János.* Pál csodálkozása azt a célt szolgálja, hogy azok az emberek tudatlanságukról meggyőződve további előmenetelre vágyakozzanak. Azt mondja, hogy János Krisztus eljövetelét hirdette. Elindította a tanítványokat a rajtvonaltól, hogy a pályán futva Krisztus felé igyekezzenek, aki még nem jelent meg. Hogy el ne bízzák magukat, és ne irtózzanak a továbbhaladástól, azt mondja, hogy még messze vannak a céltól. Ugyanis az embereket a hiányérzet arra ösztönzi, hogy igye-

¹ Gal 3,2.

² Ld. I. rész 34. j.

kezzenek elérni, ami nekik hiányzik. Ez röviden annyi, mintha Pál azt mondta volna: Mielőtt Krisztus megdicsőült, ez a hatalma még nem volt érezhető a világon. Mennybemenetelével mégis azt akarta, hogy az országa így virágozzék. Tehát amíg János a küldetését teljesítette, sokkal kevésbé áradtak szét a Lélek kegyelmi ajándékai, amelyek most azt bizonyítják, hogy Krisztus az Atya jobbán ül. Akkor még nem jelent meg mint a világ Megváltója. Tudjátok meg tehát, hogy tovább kell haladnotok, mivel még messze vagytok a céltól. Tehát világosan arra tanít, hogy azoknak a kegyes embereknek a hite, akiket János tanított, Krisztus eljövetelére kell hogy tekintsen, nehogy azok az emberek megálljanak a kezdeteknél. Egyébként ez arra is tanít minket, hogy János keresztsége a bűnbánat és a bűnbocsánat jelképe volt, és ma a mi keresztségünk csak annyiban különbözik tőle, hogy Krisztus megjelent, és az ő halálában és feltámadásában beteljesedett a mi üdvösségünk. Így a keresztség is elérte célját, mert abból, mint mondtam, a halál és a feltámadás forrásából származik a bűnbánat, és arra irányul a hit, hogy onnan keresse az ingyen való megigazulást. Röviden, Pál világosan megmutatja, hogy az a keresztség is az újjászületés és a megújulás keresztsége volt, mint a mienk. Mivel pedig mind a megújulás, mind az új élet egyedül Krisztustól származik, azt mondja, hogy az a keresztség is a Krisztusban való hiten alapult. Ezek a szavak arra figyelmeztetnek minket, hogy a keresztség egész ereje attól függ, hogy Krisztusban való hittel fogadjuk mindazt, amit kifejez. Szó sincs arról, hogy a külső jegy valamiben csorbítaná Krisztus kegyelmét.

5. *Amikor ezt meghallották, megkeresztelkedtek.* Minthogy a régieknél az a vélemény uralkodott, hogy János keresztsége és Krisztus keresztsége egymástól különbözött, nem tartották képtelenségnek, hogy újra megkeresztelkedtek azok, akiket János keresztsége csak előkészített. Minthogy azonban tévesen és helytelenül hitték, hogy ez a különbség megvan, ebből világos, hogy ugyanannak az örökbefogadásnak, ugyanannak az új életnek a záloga és ismertetőjele volt, amelyet mi ma a mi keresztségünkben észlelünk. Ezért nem olvasunk arról, hogy Krisztus újra megkeresztelte volna azokat, akik Jánostól mentek át hozzá.³ Ráadásul Krisztus a testében megkeresztelkedett, hogy e látható jegy által közösséget vállaljon velünk.⁴ Ha azonban megengedjük ezt a képzelt különbséget, el fog veszni az a fontos jótétemény, hogy Isten Fiával közös a keresztségünk. Nincs

³ Vö. Jn 1,35-39.

⁴ Mt 3,15.

is szükség hosszabb cáfolatra, mivel ahhoz, hogy ők meggyőzzenek arról, hogy különböző keresztségek vannak, előbb nekik kell kimutatniuk, hogy miben különbözik egyik a másiktól. Márpedig a kettő nagyon hasonlít egymásra, továbbá minden részük arányos és megegyező, ami annak a beismerésére kényszerít, hogy a két keresztség ugyanaz. Most az a kérdés, hogy szabad volt-e megismételni. A mi korunkban örült emberek erre a bizonyítékra hivatkozva próbálták meg bevezetni az újrakeresztelést. Egyesek keresztségen új tanítást értenek. Velük azért nem értek egyet, mert értelmezésük erőltetett, és érzik rajta, hogy kerülgetik a lényegét. Mások azt mondják, hogy a keresztséget nem ismételték meg, mert Jánosnak valami ostoba vetélytársa helytelenül keresztelte meg őket. Mivel azonban nincs alapja a feltételezésüknek, sőt Pál szavai inkább arra utalnak, hogy János igazi tanítványai voltak, Lukács pedig megtisztelő módon Krisztus tanítványainak nevezi őket, ezzel a véleménnyel sem értek egyet, és mégis azt mondom, hogy a vízzel keresztelést nem ismételték meg, mivel Lukács szavai szerint Lélekkel kereszteltettek meg. Először, nem újdonság keresztségnek nevezni a Lélek ajándékait, ahogy az 1. és a 11. résznél láttuk, ahol azt mondta Lukács, hogy Krisztus, amikor az apostoloknak megígérte a Lélek látható formában való elküldését, ezen a keresztséget értette.⁵ Hasonlóképpen amikor a Lélek leszállt Corneliusra, Péternek eszébe jutott az Úr szava: „ti Szentlélekkel fogtok megkereszteltetni”.⁶ Látjuk tehát, hogy itt kifejezetten azokról a látható ajándékokról van szó, amelyek a keresztséggel vannak kapcsolatban. Ami közvetlen utána következik, hogy amikor rájuk tette a kezét, leszállt a Lélek, az, úgy gondolom, magyarázat gyanánt van hozzátéve. A Szentírásban ugyanis nagyon gyakori, hogy egy dolgot röviden elmond, majd világosabban megmagyarázza. Ami tehát a rövidség miatt kissé homályos volt, azt Lukács jobban kifejti és részletesebben megmagyarázza, amikor azt mondja, hogy a kézzel átadott adatott nekik a Lélek. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy a keresztség szót, amikor a Lélek ajándékait fejezi ki, nem egyszerűen, hanem jelzővel kell érteni, azt válaszolom, hogy az összefüggésből elég világos Lukács elgondolása, továbbá, Lukács céloz a keresztségre, amelyet említett. Ha a külső jegyre gondolunk, képtelenség, hogy Lélek adatott volna nekik mindenféle tanítás nélkül. Ha pedig metaforikusan értjük a tanításra, még durvább lesz a kifejezés, en nem lesz értelme a mondatnak: miután tanításban részesültek, le-

⁵ ApCsel 1,5; 11,16.

⁶ ApCsel 11,16.

szállt rájuk a Szentlélek. Továbbá megengedem, hogy ez a kézzel átadott sákramentum volt, de azt mondom, hogy a tudatlanság hibájába esnek azok, akik annak örökös utánzására gondolnak. Ugyanis amikor mindenki egyetért abban, hogy időhöz volt kötve a kegyelmi ajándék, amelyet az a jelkép kifejezett, fonák és nevetséges dolog lenne a külső jegyet megtartani, amikor a hozzá fűződő valóság nincs meg. Más a keresztség és az úrvacsora értelme, mert ezek által az Úr olyan ajándékok felől biztosít minket, amelyek élvezete az egyház számára a világ végéig biztos lesz. Ezért az örök sákramentumokat gondosan és okosan meg kell különböztetni az időszakosaktól, nehogy üres díszek helyet kapjanak a sákramentumok között. Nem utasítom el, hogy a régiek a kézzel átadott sákramentumot alkalmazzák, hogy a hit megvallását az ifjakban megerősítsék, csak senki ne gondoljon arra, hogy az ilyen szertartáshoz a Lélek valamilyen ajándéka fűződne, ahogy Hieronymus teszi a luciferianusokkal szemben.⁷ A pápisták viszont nem érdemelnek bocsánatot, amiért nem elégedtek meg a régi szertartással, hanem rá merték erőszakolni az emberekre az avas olajat, amely szerintük nemcsak a keresztség megerősítése lenne, hanem meg, méltóbb szentség, amelyről azt hazudják, hogy tökéletessé teszi a híveket, akik korábban csak félig voltak tökéletesek; felfegyverzi a harca azokat, akik korábban már bűnbocsánatot nyertek. Hogy nem állanak ilyen átkos istenkáromlásokra vetemedni!

8. Azután eljárt a zsinagógába, ahol három hónapon át bátran szólt, vitázott, és igyekezett meggyőzni őket az Isten országának dolgairól. 9. Amikor pedig egyesek ellenálltak és nem hittek, sőt gyalázták az Úr útját az egész nép előtt, otthagya őket, a tanítványokat is távol tartotta tőlük, és minden nap egy Tirannosz nevű ember iskolájában tanított. 10. Ez két éven át tartott, úgyhogy mindazok, akik Ázsiában laktak, meghallották az Úr igéjét, mind a zsidók, mind a görögök. 11. Isten pedig nem mindennapi csodákat tett Pál keze által; 12. úgyhogy még a testén levő kendőket vagy kötényeket is elhoílték a betegekhez, és a betegségek eltávoztak tőlük, a gonosz lelkek pedig kimentek belőlük.

8. Eljárt a zsinagógába. Ebből látjuk, hogy Pál azoknak az istenfélő embereknek a gyülekezetéből indult ki, akik már Krisztus hívei lettek; a után elment a zsinagógába, hogy a többi zsidót, akik még nem ismerték Krisztust, vagy inkább még nem fogadták el, egy gyülekezetté szervezze. Lukács azt mondja, hogy Pál bátran szólt, hogy megtud-

⁷ Hieronymus, Dial. contra Luciferianos (Migne PL 23, 173–177 Vallarsi).

juk, nem azért nem hallgatták három hónapig, mert ravaszul elrejtette volna az evangélium tanítását, vagy sötét kerülő utakon akarta volna behízelegni magát. Lukács mindjárt bemutatja Pál példás bizakodását is, amikor elmondja, hogy vitázott, és igyekezte őket meggyőzni Isten országáról. Tudjuk, hogy ez a szó gyakran azt az újjáépítést jelenti, amely az atyáknak megígértetett, és Krisztus eljövételével kellett megvalósulnia. Minthogy ugyanis Krisztuson kívül minden csúnyán és rendetlenül szét van szórva, nem hiába tulajdonítják a próféták az eljövendő Messiásnak azt, hogy a világban felépíti Isten országát. Ez az ország pedig, mivel minket a bukásból visszavezet az Isten iránti engedelmességbe és ellenségekből fiaivá tesz, először a bűnök ingyen való megbocsátásából áll, amely által Isten megbékéltet magával és népévé fogad; azután az élet megújulásából, amely által minket az ő képére átformál. Lukács azt mondja, hogy Pál vitázott és igyekezett meggyőzni őket, és ezzel azt fejezi ki, hogy Pál úgy beszélt, hogy biztos érvekkel támasztotta alá állításait. Azután a kegyes buzdítások hallgatóit arra ösztönözte, hogy nyissák ki Isten országának ajtaját. Mert a szép szavak nem tesznek minket engedelmessé Isten iránt, ha a kegyes figyelmeztetésekre nem hallgatunk.

9. *Amikor pedig egyesek ellenálltak.* Nem olvassuk, hogy valahol is olyan nyugodtan és szívesen hallgatták volna a zsidók Pált, mint az epheszosziak az első látogatása alkalmával. Ugyanis amikor mások ellene támadtak és elűzték, az epheszosziak kérték, hogy maradjon tovább. Most, miután három hónapon keresztül próbálta náluk felépíteni Isten országát, megmutatkozik sokak istentelensége és makacssága. Lukács azt mondja, hogy ellenálltak. Valóban olyan creje van a mennyei tanításnak, hogy a megátalkodottakat dühöngésre készíti vagy még makacsabbá teszi, de nem a természeténél fogva, hanem – ahogy mondani szokás – járulékosan: mivel amikor a gonoszokat győtri az igazság, kitör belőlük az elrejtett méreg. Lukács hozzáteszi, hogy gyalázták az Úr útját az egész nép előtt, ugyanis akik megvetik az evangéliumot, azok végül arra vetemednek, hogy amit maguk nem akarnak elfogadni, azt másoknál ellenségesen támadják. Ezt csakis azért teszik, mert arra vágnak, hogy ha lehet, mindenki a szövetségesük legyen abban az istentelenségben. Először ismert, hogy az út valamilyen szándékot jelent; itt Krisztus evangéliumára vonatkozik. Lukács azt mondja, hogy Pál otthagya őket, és a tanítványokat is távol tartotta tőlük. Ez a példa arra figyelmeztet bennünket, hogy ahol elszánt és gyógyíthatatlan makacsságra találunk, ott nem kell tovább pazarolnunk a fáradságot. Ezért figyelmeztett Pál Titust, hogy a szakadást okozó ember elől egy vagy két méter

után térjen ki.⁸ Méltatlan gyalázat éri Isten igéjét, ha disznóknak és kutyaáknak vetjük oda. Egyúttal a gyengékről is illik gondoskodni, nehogy a gonosz becsmérések és az egészséges tanítás rágalmozása meggyengítse a kegyességüket. A tanítványokat tehát távol tartotta tőlük Pál, nehogy a bakok a szagukkal elárasszák a juhnyáját, és hogy az őszinte hitvallás uralkodjék Isten tiszta imádói között.

Mindennap tanított. Ez a hely azt mutatja, milyen kitartó szorgalommal tanított Pál, és hogy túlságosan önfejtűek vagy kényeskedők, akik hirtelen megunják a tanítást. Látjuk ugyanis, hogy milyen kevesen hajlandók azt mindennap készségesen hallgatni. Jóllehet Pál különös gondot fordított a nyájára, amelyet mintegy akolba terelt, de a munkáját nem sajnálja az idegenektől, hanem a vitázást folytatva próbálgatja, hogy talál-e néhány tanulni vágyó embert. Az iskolát Türrannosz iskolájának nevezi, de nem arról, aki akkor hatalmon volt, ugyanis a rómaiak egész Ásiában uralkodtak, hanem az a valószínű, hogy egy olyan tornacsarnokról van szó, amelyet egykor Türrannosz saját költségén építtetett és a városnak adományozott. Tehát a hívők nyilvános helyen tartották az összejöveteleiket, amely az alapító nevet viselte.

10. *Mindazok, akik Ázsiában laktak.* Lukács nem azt mondja, hogy az ásiaticus odamentek, hogy Pált hallgassák, hanem igehirdetésének hatása volt egész Ásiában, és a magot mindenütt elvetették, úgyhogy a munkája nemcsak egy város számára, hanem távoleső helyeken is gyümölcsöző volt. Sokszor van úgy, hogy amikor egy helyen hirdetik Isten igazságát, az messzire elhallatszik, ahol magának a szolgának a hangját nem is lehet hallani, mivel kézről kézre adják, és egymás tanítói lesznek. Nem is lenne elég egy ember a hit terjesztésére, ha mindenki nem fáradoznék azon.

11. *Nem mindennapi csodákat.* Az Írások gyakran erőknak nevezik a csodákat, amelyek Isten rendkívüli hatalmának bizonyosságai. Lukács beszámol arról, hogy Pál apostolsága ki volt tüntetve azokkal a jelekkel, hogy biztosabb legyen tanításának tekintélye. Gyakori kifejezés, hogy egy ember keze által jelek adatnak. Így azok dicsősége egyedül Istenre illeti, mint azok szerzőjé, az ember pedig úgy szerepel, mint szolga. De hogy még nagyobbnak tüntesse fel a csodákat, azt mondja, hogy a kendőket vagy kötényeket is elvitték a betegekhez, akik azok érintésétől meggyógyultak. Világos, hogy mi célból adatott Pálnak ez a képesség; tudniillik azért, hogy bizonyítsa, hogy ő Krisztus igazi apostola, hogy hitet keltsen az evangélium iránt, és saját szolgálatát

megerősítse. Itt illő emlékezetünkbe idézni, amit fentebb a csodák hasznáról mondtunk. Hogy Isten Pál kendőjével is gyógyította a beteget, annak az volt a célja, hogy még azok is, akik sohasem látták azt az embert, távollétében alázattal fogadják el a tanítását. Annál ízetlenebbek a pápisták, akik ezt a helyet helytelenül a relikviákra alkalmazzák. Mintha maga Pál küldte volna el a saját kendőit, hogy azokat az ő tiszteletére csókolgassák a hódoló emberek, mint ahogy a pápaságban Szent Ferenc saruját és nadrágját, Szent Róza övét, Szent Margit fésűjét és hasonló kacatokat imádnak. Pál inkább a legsilányabb dolgokat választotta, nehogy az értékből vagy a ragyogásból babonáság szülessék. Az volt a célja, hogy Krisztusnak tökéletes dicsőséget szerezzen.

13. Erre a vándorló zsidó ördögűzők közül is megkísérelték néhányan, hogy a gonosz lelkektől megszállottak felett kimondják az Úr Jézus nevét. Így szóltak: „Kényszerítünk titeket arra a Jézusra, akit Pál hirdet!” 14. Egy Szkéva nevű zsidó főpap hét fia is ezt tette. 15. A gonosz lélek azonban visszafelelt, és azt mondta nekik: „Jézust ismerem, Párról is tudok, de ti kik vagytok?” 16. Az az ember pedig, akiben a gonosz lélek volt, rájuk ugrott, legyűrte őket, és föléjük kerekedett, úgyhogy meztelenül és sebesülten futottak ki abból a házból. 17. Tudomására jutott ez minden Efezusban lakó zsidónak és görögnek, úgyhogy félelem szállta meg mindnyájukat, és magasztalták az Úr Jézus nevét.

13. Hogy annál inkább kitűnjék, hogy azok a csodák, amelyekről az imént szó volt, megerősítették Pál apostolságát, most azt tanítja Lukács, hogy egyesek, akik Krisztus nevével hamis szándékkal visszaéltek, súlyos büntetést kaptak ezért. Ebből megtudjuk, hogy Pál keze által azért történtek csodák, hogy mindenki előtt bizonyítva legyen, ő híven hirdette Krisztust és Isten hatalmát, amikor az Úr nemcsak nem engedte meg, hogy azokat a csodákat elválasszák az evangélium tiszta tanításától, hanem súlyosan meg is büntette azokat, akik azokat az erőket helytelenül a maguk ördögűzésére akarták használni. Ebből megint csak az következik, hogy azok a csodák, amelyek Krisztus nevét elhomályosítják, az ördög csalással, és csalók azok, akik Isten igaz csodatételeit másra használják, mint a tiszta vallás megerősítésére.

Ördögűzők. Biztos vagyok benne, hogy ez a foglalkozás ostoba vetélkedésből keletkezett. Isten különböző módokon szokta gyakorolni a hatalmát a zsidók között. Egykor a prófétaikat is szolgáiként használta a rossz szellemek kiűzésére. Ezzel az ürüggyel találtak ki

az ördögűzéseket. Erre a célra vakmerően egy különös foglalkozást is bevezettek Isten parancsa nélkül. Az is lehetséges, hogy Isten rendelkezett így, nem mintha a helytelen dolgoknak kedvezett volna, hanem hogy a saját népük vallását jobban tiszteljék Krisztus eljöveteléig. Krisztus uralma alatt az aljas nagyravagyás azt eredményezte, hogy a keresztyének és a zsidók versengtek. Az emberek akaratából ördögűzőket neveztek ki. Később pedig, ahogy a babonáság egyre rosszabb szokott lenni, a pápa azt akarta, hogy minden papja értsen az ördögűzéshez, aki magasabb rangra pályázott. Mihelyt ajtónállók lesznek, azonnal megbízzák őket az ördögűzéssel,⁹ de a gyakorlatban maguk teszik magukat neveltségessé, ugyanis kénytelenek beismerni, hogy üres címet viselnek, amelynek nincs semmi értelme. Mert hol a tehetség, amellyel az ördögöket elűzhetnék? Maguk az ördögűzők is komolytalannak tartják azt a foglalkozást, amelyet sohasem gyakorolnak. Nem is lehet ez másképp, mert nincs vége a tevédeknek, ha egyszer valaki Isten ígétől eltávolodik. Ami azokat az embereket illeti, látjuk, hogy lézengők és csavargók voltak, amilyenekből ma sokat látunk a pápaságban. Lukács ugyanis azt mondja, hogy vándorlók voltak, ami azt jelenti, hogy mindenfelé jártak, ahogy alkalom adódott a csalásra.

Kényszerítünk titeket arra a Jézusra. Valószínű, hogy azok a semmi-rekellők azért folyamodtak Krisztus nevéhez, hogy újabb hatalomra tegyenek szert, amellyel korábban hamisan dicsekedtek, vagy azért, mert a képességük, amellyel rendelkeztek, nem volt elegendő ahhoz, hogy az evangéliumot elhomályosítsák. Krisztus nevének ebben a hívásában kettős hiba volt: az egyik az, hogy mivel idegenek Pál tanításától, hit nélkül visszaélnék vele, azt mintegy mágiusról olvasásnak használva; a másik az, hogy Isten segítségül hívása nélkül a maguk hasznára fordítják azt, ami nincs az emberek kezében. Isten és Krisztus nevének szabályszerű segítségül hívása az, amelyet a hit irányít, és nem lépi túl a segítségül hívás határait. Ezért ez a példa arra figyelmeztet bennünket, hogy semmivel se próbálkozzunk, ha nem világít előttünk Isten ígéje, nehogy hasonló módon keljen a szentségtörésért bűnhődnünk. Maga az Úr hívta fel minket a könyörgésre. Akik nincsenek megáldva a csodatételek adományával, azok maradjanak meg azok között a határok között. Ugyanis amikor az apostolok paranccsal kényszerítették a tisztátalan lelkeket arra, hogy távozzanak, Istent tartották a szerzőnek, és

⁹ Az ún. alsóbb papi rendek: *ostiarus* (ajtónálló), *lector* (felolvasó), *exorcista* (ördögűző), *anolythos* (gyertyavivő).

tudták, hogy ők azt a szolgálatot végezték el hűségesen, amellyel Isten bízta meg őket.

16. *Az az ember rájuk ugrott.* Az embernek tulajdonítja, amit az ördög általa cselekedett, ugyanis nem lehetett akkora ereje, hogy hét erős fiatalat megsebesítve és ruhájuktól megfosztva földre terítsen. Hogy miként lakozik az ördög az emberekben, azt nem lehet pontosan meghatározni, csak annyit lehet megállapítani, hogy ellentét van Isten Lelke és a Sátán lelke közt. Mert Pál ahogyan arra tanít, hogy Isten temploma vagyunk, mivel Isten Lelke lakik bennünk,¹⁰ másfelől azt mondja, hogy a Sátán hatásosan működik minden hitetlenben. Tudni kell azonban, hogy Lukács itt a Sátán emberben lakásának különös módjáról beszél, amikor tudniillik a Sátán annyira szabadon van engedve, hogy az egész embert hatalmába keríti. Továbbá Isten azért akart ilyen példát adni, hogy megmutassa: az ő ereje nincs bezárva a megszólaló hangba, és nem szabad az ő Fiának nevét babonaságra használni. Tudnunk kell, hogy amikor megengedi a Sátánnak, hogy minket rászedjen, súlyosabban büntet minket, mintha testünket megsebezne, mert a csodák csalóka képe szörnyű megbabonázás a hitetlenek elbolondítására, hogy még mélyebb sötétségbe merüljenek, mivel Isten világosságát megvetették.

17. *Félelem szállta meg.* A büntetésnek, amellyel Isten azokat sújtotta, akik Krisztus nevével istentelen módon visszaéltek, az volt az eredménye, hogy a vallás mindenkibe beoltatott, hogy ne vessék meg a tanítást, mivel Isten világos bizonyítékkal megmutatta, hogy annak elszánt védelmezője, és mindenkit a Krisztus iránti tiszteletre indított. Azonkívül, hogy Isten minden ítéletével arra törekszik, hogy a bűn iránt félelmet keltsen bennünk, különösen ez a példa mutatja Krisztus méltóságát és megerősíti az evangélium tekintélyét. Annál súlyosabb büntetés vár a csalókra, akik ráolvasásaikkal Krisztus nevét tudatosan meggyalázzák, nehogy abban reménykedjenek, hogy az ilyen durva szentségtörés büntetlen marad. Amikor azt mondja, hogy mindenkinek tudomására jutott, az annyit jelent, hogy mindenütt ismertté vált. Mert azt fejezi ki, hogy a dologról beszélt a nép, és így Krisztus neve többek előtt ismertté vált.

18. *A hívők közül is sokan eljöttek, megvallották és elbeszélték ilyenféle mesterkedéseiket.* 19. *Azok közül sokan, akik a varázslást űzték, összehordták könyveiket, és mindenki szeme láttára elégették. Mikor kiszámították a könyvek értékét, ötvenezer ezüstpénzre becsülték.* 20. *Így az Úr ereje*

¹⁰ 1Kor 3,16-17; vö. 2Kor 6,16.

által az ige hatalmasan terjedt és megerősödött. 21. *Amikor mindez megtörtént, Pál elhatározta a Lélek által, hogy Macedóniát és Akháját bejárja, Jeruzsálembé megy. Így szólott: „Miután ott már voltam, Rómát is meg kell látnom.”* 22. *Elküldött Macedóniába kettőt azok közül, akik neki szolgáltak, Timóteust és Erásztoszt; ő pedig egy ideig Ázsiában maradt.*

18. *A hívők közül is sokan.* Lukács beszámol annak a félelemnek az egyik jeléről, amelyről beszélt, ugyanis azok, akik önként megvallották korábbi életük bűneit, nehogy azok leplezésével táplálják Isten haragját, valóban bebizonyították, hogy Isten félelme komolyan áthatotta őket. Tudjuk, milyen nehezen lehet kicsikarni az igaz és őszinte bűnvallást azokból, akik vétkeztek. Ugyanis mivel az embereknek legfontosabb az önbecsülés, mindig fontosabb nekik, hogy meg ne szégyenüljenek, mint az igazság. Sőt ha rajtuk áll, megpróbálják titkolni bűneiket. Tehát ez az önkéntes megvallás a bűnbánat és a félelem bizonyítéka volt, ugyanis csak az teszi ki magát az emberek gúnyos szemrehányásainak és vállalja önként a földi ítéletet, hogy a mennyben megmeneküljön a büntetéstől, aki az isteni ítéletet igazán megértette. Amikor Lukács azt mondja, hogy sokan, ebből megértjük, hogy nem mindenki tette ezt, mert lehetséges, hogy azoknak a lelkiismerete már régóta fekélyes volt, ahogy a legtöbb ember rejtett és titkolt hibáktól szenved. Ezért Lukács nem mindenki számára érvényes szabályt ír elő, hanem példát állít elénk, hogy az kövesse azt, akinek hasonló orvosságra van szüksége. Hiszen miért vallották meg tetteiket, ha nem azért, hogy bűnbánatukról bizonytságot tegyenek, és hogy tanácsot és segítséget kérjenek Páltól? Más volt azoknak a helyzete, akik a bűneiket is megvallották, amikor felvették János keresztességét,¹¹ ugyanis ily módon elismerték, hogy nem színlelés indítja őket bűnbánatra. Itt egyetlen példa alapján mutatja be Lukács, hogyan ébredt fel a hívőkben az Isten iránti tisztelet, amikor Isten megmutatta nekik szigorúságának példáját. Annál nagyobb a pápisták szégyentelensége, hogy zsarnokságukat ezzel próbálják igazolni. Mert mi köze van ehhez a példához az ő fülbegyónásuknak? Pálnak a hívők megvallották, milyen szerencsétlenül megcsalta őket a Sátán, mielőtt hitre jutottak, és néhány bizonyítékot is felhoznak erre. A pápa rendelete viszont megköveteli minden tett, szó és gondolat felsorolását. Amazok egyszer vallották meg bűneiket. A pápa rendelete kimondja, hogy a bűnvallást legalább évente meg kell ismételni. Amazok önként mentek. A pápa mindenki számára kötelezően előírja. Lukács

¹¹ Mt 3,6

azt mondja, hogy sokan mentek, nem mindenki. A pápa rendeletében nincs kivétel. Amazok a hívők gyülekezete előtt megalázták magukat. A pápának egész más a rendelkezése: hogy a saját papjának a fülébe suttogjon a bűnös. Íme, milyen ügyesen alkalmazzák a Szentírást a csalásaik igazolására.

19. *Akik a varázslást űzték.* Nemcsak a mágiáról beszél Lukács, hanem azokról az üres foglalatosságokról is, amelyeknek az emberek többsége túlságosan nagy kedvvel hódol. A görög περιεργα szó olyan dolgokat jelent, amelyek önmagukban nem hasznosak, hanem haszontalanul mellékutakra terelik az emberek figyelmét és törekvéseit. Ilyen az úgynevezett törvényszéki asztrológia, és minden jóslás, amit az ostoba emberek a jövő előrelátására kitalálnak maguknak. A könyveket tehát elégetik, hogy a tévedés lehetőségét a jövőre nézve maguk elől és mások elől is elzárják. Buzgó kegyességüket annál jobban bizonyítja, hogy a könyvek nagy értéke nem tartja vissza őket attól, hogy elpusztítsák azokat. Tehát ahogy az előbb a szóbeli bűnvallást, úgy most, hogy úgy mondjam, a gyakorlatit írja le Lukács. Mivel a görögök mindenféle pénznemet ἀργυρίον-nak¹² neveztek, nem tudni, hogy Lukács sestertiusokra vagy denariusokra gondol. Annyi bizonyos, hogy azért jelölte meg az összeget, hogy tudjuk: a hívők bátor lélekkel megvetették az anyagi hasznot, így kétségtelen, hogy egy denariust vagy valami ennél értékesebb pénzt ért rajta. Ötvenezer denarius francia pénzben körülbelül kilencezer livre.

20. *Hatalmasan terjedt.* A κατὰ κράτος kifejezés azt érzékelteti, hogy nem közönséges volt az ige terjedése, mintha azt mondta volna, hogy abban a növekedésben ritka és a szokottnál nagyobb hatékonyság mutatkozott meg. A növekedés szót az emberek számára vonatkoztatom, mintha azt mondta volna, hogy a gyülekezet naponta újabb tanítványokkal gyarapodott, mivel az ige tanítása messzire elterjedt. Úgy értelmezem, hogy az ige egyesekben megerősödött, tudniillik azért, mert azok az evangélium iránti engedelmisségben és a kegyességben egyre jobban előrehaladtak, és egyre erősebben gyökeret vert bennük a hit.

21. *Elhatározta a Lélek által.* Lukács úgy érti, hogy Pál a Lélek ösztönzésére határozta el ezt az utazást, hogy tudjuk, egész életét Isten akarata irányította. Azért a Lélek volt minden cselekedetének az irányítója, mert rábízta magát Isten kormányzására, és az ő vezetésétől függött. Nem számít, ami egy kicsit később következik, hogy nem re-

¹² Ezüstpénz.

ménykedett az út sikerében. Isten ugyanis gyakran úgy kormányozza híveit, hogy az eredményt titokban tartja, ugyanis Isten gyakran akarja, hogy a hívők úgy rábizzák magukat, hogy bizonytalan helyzetben csukott szemmel azt kövessék, amit ő az ő Lelke által előír nekik. Továbbá látjuk, hogy a saját kényelmével nem törődve annyira a gyülekezeteknek szentelte magát, hogy inkább megvált Timóteustól, a legjobb, mindenkinél hűségesebb, legkedvesebb és legalkalmasabb társától, csak hogy a makedonokon segítsen.

23. *Abban az időben nem csekély zavargás támadt az Úr útja miatt.*

24. *Mert egy ötvös, név szerint Demeter, ezüstpől kis Artemisz-templomokat készített, és ezáltal nem csekély keresethez juttatta a mestereket.*

25. *Ez az ember összegyűjtötte a mestereket, valamint a hasonló foglalkozásúakat, és így szólt hozzájuk: „Férfiak, tudjátok, hogy ebből a keresetből származik a mi jólétünk. 26. De látjátok, és halljátok, hogy nemcsak Efezusban, hanem szinte az egész Ázsiában nagy tömeget nyert meg és vezetett félre ez a Pál, aki azt mondja, hogy amiket emberkéz alkot, azok nem istenek. 27. Nemcsak az a veszély fenyeget azonban, hogy ez a mesterség csődbe jut, hanem az is, hogy a nagy istennőnek, Artemisznek a templomát is semmibe veszik, és így ő, akit egész Ázsia és az egész földkerekség tisztel, el fogja veszteni dicsőségét.” 28. Amikor ezeket hallották, haragra gerjedtek, és így kiáltoztak: „Nagy az efezusi Artemisz!”*

23. *Zavargás támadt az Úr útja miatt.* Az „út” szón itt azt kell érteni, amit a latin *secta* és a görög αἵρεσις szó fejez ki. De mivel Isten egyházában, ahol a hit egységének kell uralkodnia, nincs annál gyűlöletesebb, sőt utálatosabb, mint amikor mindenki a saját akarata szerint választja meg, hogy mit akar követni, úgy gondolom, Lukács kerülte azt a szót, amely a kegyes emberek előtt méltán ellenszenves volt, és a héber kifejezést követve az „út” szót használta „utasítás” helyett. Ami a dolog lényegét illeti, látjuk, milyen csodálatos módon edzette az Úr az ő szolgáját. Amikor Pál az útra készülődött, remélte, hogy távollétében a gyülekezet nyugalomban lesz, és íme, váratlanul háborúság tör ki ott, ahonnan a legkevésbé számított rá. Egyébként Démétrioszban látjuk, milyen ártalmas betegség a kapzsiság, amikor egy ember kész az egész várost fellázítani a saját haszna miatt. A kézművesek pedig, akik mint az általa meggyújtott fáklyák mindenfelé terjesztik a tüzet, azt mutatják nekünk, milyen könnyű bármilyen bűntettre felbujtani a szegény embereket, akik csak a gyomrukkal törődnek, különösen, ha szegényes keresetükből napról napra élnek, és valaki elveszi tőlük a haszon reményét. Továbbá ebben a történetben korunk hű ké-

pét látjuk. Démétriosz a társaival együtt tiltakozik, ugyanis ha megszűnik a babonáság, ami nekik hasznot szokott hozni, tönkremegy a mesterségük. Tehát úgy küzdenek, mintha az életük forogna kockán, nehogy Démétrioszt megfosszák a gazdag zsákmánytól, a többiek pedig mindennapi kenyerüktől. Manapság milyen buzgóság hajtja a pápát, a szarvas¹³ püspököket, a szerzeteseket és a pápás klérus egész népségét? Sőt milyen örület hajtja őket, hogy olyan keményen ellenállnak az evangéliumnak? Azzal dicsekednek, hogy a katolikus hitért küzdenek. Démétriosznak is volt tiszteletre méltó ürügye, amikor Artemisz tiszteletére hivatkozott. A tények magukért beszélnek. Ők nem az oltáraikért, hanem a tűzhelyeikért küzdenek, hogy tudniillik jó konyhájuk legyen. A gyalázatos istenkáromlásokat nyugodtan elnézik, csak a jövedelmük ne csökkenjen. Nagyon is bátrak a babonák pártolásában, amelyek jövedelmüket gyarapítják. Ezért ezekből a példákban tanuljuk meg, hogy olyan életmódot kell választani, amely összhangban van Krisztus tanításával, nehogy a nyereségvágy minket istentelen és gonosz harcra készítessen. Akik pedig tudatlanságból vagy tévedésből vagy valami bűnös foglalkozásra adták magukat, vagy valami más helytelen és aljas életmódra kényszerültek, óvakodjanak ettől a szentségtörő vakmerőségtől. Ami pedig a kegyes tanítókat illeti, tanulják meg ebből a példából, hogy sohasem fogynak ki az ellenségekből, amíg az egész világ önmagát megtagadva békét nem kínál. Tudjuk, hogy ilyen sose lesz. Mivel Pál tanítása Démétrioszt és az ezüstműveseket megfosztja kerestüktől, dühösen támadnak ellene, hogy elpusztítsák. Vajon nem ugyanarra készülnek-e azok, akikkel az evangélium áll szemben? Nincs, akinek ne lenne alkalma a háborúskodásra. Ugyanis minden testi érzés ellensége Istennek. Tehát szükség szerű, hogy amennyi testi vágy uralkodik a világon, ugyanannyi felfegyverzett ellenség van, amely ellenáll Krisztusnak. Isten gyakran megfékezi a gonoszokat, hogy ne háborogjanak és ne dühöngjenek nyíltan. Aki nem alázza meg magát, hogy Krisztus igáját hordozza, annak mindig gyűlöletes lesz Krisztus evangéliuma. Így meg kell állapítani, hogy a kegyes és hűséges tanítóknak mindig túlerőben levő ellenséggel lesz dolguk. Démétriosz kapzsisága nyilvánvaló, mégis tudni kell, hogy a Sátán fűjtatója volt, aki őt találta alkalmas eszköznek, hogy Pál tanítását minden módon meggyengítse. És ha tudjuk, hogy a Sátán kérelhetetlen ellensége Krisztusnak és az igazságnak, miből gondoljuk, hogy valaha is hiányt szenvedne szolgálókból, akik az ő ösztönzésére nyíltan örjöngenek vagy alattomos eszközökkel töre-

¹³Ld. 4. rész 7.)

kednek az evangélium elpusztítására, kiárasztják gyűlöletük mérgét, vagy legalább zajongásukkal és zúgolódásukkal adják jelét ellenséges érzületüknek?

25. *Ebből a keresetből.* Démétriosz itt csúnyán elárulja gonoszságát. A saját hasznával valamennyire törődhet az ember, de azért megzavarni a város békéjét, felforgatni a jogot és a rendet, erőszakra és gyilkosságra vetemedni, alkalomadtán megpróbálni, hogy megsemmisítse azt, ami jogos és helyes, ez felette nagy bűn. Démétriosz úgy adja elő a tényállást, hogy Pál szerint amiket emberkéz alkot, azok nem istenek. Nem vizsgálja, hogy ez igaz-e vagy sem, hanem a nyereségvágytól elvakítva az igaz tanítás elnyomására tör. Ugyanez az elvakultság sodorja bele abba, hogy erőszakos úton keressen megoldást. A mesterek is ugyanolyan hevesen lépnek fel, mivel félnek az ínségtől és az éhezéstől. A gyomor ugyanis süket és vak, és nem ismer méltányosságot. Annál inkább óvakodnunk kell mindannyiunknak, amikor a saját hasznunkról és nyereségünkről van szó, nehogy ugyanaz a mohóság tegye lehetetlenné, hogy különbséget tegyünk jogos és igazságtalan, alávaló és tisztességes között, amely azokat az örülségbe hajtotta.

27. *Nemcsak az a veszély.* Már az is helytelen, hogy Démétriosz csak másodsorban törődik a vallással, mivel nincs nagyobb képtelenség, mint ha valaki a gyomrát többre becsüli az istennőnél. De az a mentegőzés is alaptalan, hogy Artemisz kultusza veszélyben forog, mert ha Pál tanításából nem származott volna kára Démétriosznak, otthon maradt volna, és maga sem aggódott volna Artemisz kultuszáért, és másokat sem terhelt volna ezzel. Honnan van ez a nagy buzgóság és ez a lázas tevékenykedés, ha nem a házát ért csapásból? Mivel úgy látta, hogy neki és társainak nem lesz elég tisztességes és hihető oka a küzdelemre, igyekszik valami más ürügyet találni. Tehát hogy a gyalázatot leplezze, a vallásra hivatkozik, ami kézenfekvő. Így az istentelenek, noha arcátlanul lázadnak Isten ellen, mégis szégyentele nélkül kapkodnak a tisztességesnek látszó ürügyek után. Isten ezt nem engedi nekik, sőt inkább rejtkehelyükről előhossa őket a világosságra. Nincs szükség más bizonyítékra, hogy Démétriosz képmutatását leleplezzük, mivel saját szavaival semmisíti meg önmagát, amikor a saját vesztesége miatt kesereg. Nem különbözik ettől ma a pápisták eljárása. Teli szájjal dicsekednek azzal, hogy a katolikus hitnek és az egyháznak, a szent anyának a védelmezői, de miközben így beszélnek a buzgóságukról, egész torkuk konyhabúzt lehelt. Mi azonban, ha az a szándékunk, hogy a kegyesség ügyével tisztán és komolyan foglalkozzunk, felejtsük el saját kényelmünket, hogy Isten dicsősége legyen a legfontosabb. Mert a hasznosság a maga csábításával úgy hatalmá-

ba keríti minden érzésünket, hogy bármilyen bűnben tévelyegve csak magunknak húzunk, valahányszor magunkon akarunk segíteni.

Akit egész Ázsia és az egész földkerekség. Démétriosz méltatlannak tartja, hogy elpusztul Artemisz méltósága, akit az egész világ tisztel és imád. Minden babonás ember közös mentsége a sokaság véleményére hivatkozni. Az igazi vallásnak sokkal szilárdabb alapra van szüksége, mint az emberek véleménye. Ma az egyszerű és tapasztalatlan embereket az a gondolat tartja fogva, hogy nem mernek szakítani a mindenütt elfogadott tévedésekkel, mivel azt képzelik, hogy ami többeknek tetszik, azt törvényesnek kell tekinteni még akkor is, ha ostobaság. Ezért nem haboznak a „szokás” szót is vakmerően szembeállítani magával Istennel. Nekünk az Úr egészen más szabályt ír elő, tudniillik azt, hogy elégedjünk meg egyedül az ő tekintélyével, és ne törődjünk se az emberek véleményével, se a saját hasznunkkal, se sok nép szokásával.

29. A zűrzavar kiterjedt az egész városa. Majd megragadva a macedón Gájuszt és Arisztarkhoszt, Pál útitársait, egy akarattal a színházba rohantak. 30. Pál is be akart menni a népgyűlésbe, de őt nem engedték a tanítványok. 31. Néhány ázsiai főtisztviselő, aki barátja volt, szintén üzent neki, és kérte, hogy ne menjen el a színházba. 32. Ott pedig az egyik ezt, a másik azt kiáltozta; a gyűlés ugyanis zűrzavarba torkollott, és a legtöbben azt sem tudták, miért jöttek össze. 33. A tömegből a zsidók Sándort állították az emelőnyre, őt előre küldve, aki azután kezével intve védőbeszédet akart mondani a népgyűlés előtt. 34. De amikor felismerték, hogy zsidó, egyetlen kiáltás tört ki mindenkből, és ezt lehetett hallani mintegy két órán át: „Nagy az efezusi Artemisz!”

29. Itt a nép természetét mutatja be nekünk Lukács egy szemléletes képpel. Mintha egyszerre ezer ház lobbanna lángra a tűzvészben, úgy terjedt el egy pillanat alatt a lázadás az egész városban. Ha egyszer ilyen vihar támad, az nem könnyen csillapodik le. Minthogy Krisztus szolgálói nem kerülhetik el ezt a bajt, illő, hogy legyőzhetetlen állhatatossággal rendelkezzenek, hogy a nép megmozdulásait félelem nélkül tűrjék, és ne zavarja meg őket, mint valami új vagy szokatlan dolog, ha azt látják, hogy a nép lázong. Így maga Pál másutt azzal büszkélkedik, hogy töretlen lélekkel kitartott a lázadások közepette.¹⁴ Közben az Úr az ő igéjének szolgálóit, amikor különböző viharok és forrongások közt hányódnak, a legjobb vigasztalással buzdítja és a

¹⁴ Vö. 2Kor 6,5.

legjobb biztatással erősíti, mivel azt mondja, hogy ő kormányozza az ő egyházát. Azt is mondja, hogy az örvényeket és a hullámokat ő szabályozza, és mihelyt úgy tetszik neki, azonnal lecsendesíti őket. Tehát tudnunk kell, hogy mintegy viharos tengeren kell hajóznunk, sőt, hogy kötelességünk teljesítése során semmi se térítsen le minket a helyes útról, azt a szégyent is el kell viselnünk, hogy ránk fogják, mi szítjuk a lázadást. Ha így folytatjuk utunkat, kemény zaklatásoknak leszünk kitéve, de az Úr azt legalább nem engedi, hogy hajótörést szenvedjünk. Emellett látjuk, hogy már nagy a zűrzavar a felkelés következtében, de a nép még rosszabb irányba rohan tovább, ahogy most az epheszosziak megragadták Gaiust és Arisztarkhoszt, Alexandroszt pedig esztelen kiáltozással elkergetik. Mi ennek az oka, ha nem az, hogy a Sátán uralkodik rajtuk, hogy inkább a rossz ügy mellé állnak? Van egy másik oka is, az, hogy a hamis vádból származó előítélet uralja a lelkeket, hogy ne tűrjék el az ügy kivizsgálását.

30. Pál is be akart menni. Láthatjuk Pál szerénységgel párosuló állhatatosságát. Amikor biztonságban maradhatott volna, kész önként beleavatkozni a viszálykodásba, és mégis hallgat azoknak a tanácsára, akik jobban ismerik a helyzetet. Ha ők nem tartották volna viszsza, nem lehetett volna vakmerőségnek tekinteni, amit tenni akart. A zavargás nem az ő hibájából tört ki. Miért ne tenné kockára az életét, hogy azt leküzdje, különösen, amikor nincs kétsége a kedvező eredmény felől? Amikor azonban a helyzetet ismerő testvérek és barátok erről lebeszéltek, dicséretre méltó szerénységét mutatja, hogy nem ragaszkodik makacsul az elhatározásához.

33. Sándort állították. Valószínű, hogy Alexandroszt nem azért állították ki a zsidók, hogy a nép közös ügyét védje, hanem azért, mert őt akarták a tömeg elé odavetni áldozatul. Közben olyan gyűlöletessé tette az, hogy zsidó, hogy lármázva visszautasítottak mindent, amit az ügyben mondani akart, sőt ebben a forrongásban nem volt távol a halál veszedelmétől. Továbbá bizonytalan, hogy ez az Alexandrosz ázónos-e azzal az Alexandrosszal, akit Pál másutt említ.¹⁵ Nekem valószínűnek tűnik, hogy igen. Ha elfogadjuk, hogy ő az, ebből a rettenetes példából tanuljunk meg óvatosan járni, nehogy hasonló elpártolásra kényszerítsen minket a Sátán. Ugyanis azt látjuk, hogy aki közel volt a vértanúsághoz, az hűtlen és bűnös hitehagyottá lett.

34. Nagy az efezusi Artemisz. Hangos, de minden bizonyosságot nélkülöző volt az a vallomás, amely nem szívbéli hitből származott. Holman van a nagy Artemisznek ez az isteni mivolta, amelyet neki

¹⁵ 1Tim 1,20. 2Tim 4,14

tulajdonítanak, ha nem onnan, hogy mintha elment volna az eszük, őrvongva védelmezik azt a tévedést, amelyet egyszer magukba szívtak? Az igazi kegyességnek más a módja: hogy szívből higgyünk, hogy megigazuljunk, és azután tegyünk vallást szájjal, hogy üdvözlünk.¹⁶ Ebben különbözik a bacchánsnők féktelensége és minden örült ember esztelen makacssága a vértanúk állhatatosságától és buzgóságától. Mégis szégyellnünk kell lustaságunkat, ha nem vagyunk olyan őszinték és bátrak a biztos hit megvallásában, mint ők a maguk tévedésében. Halljuk ugyanis, hogy mit parancsol nekünk Isten Lelke Dávid által: „Hittem, azért szóltam.”¹⁷

35. *Végre a város jegyzője lecsendesítette a sokaságot, és így szólt: „Efezusi férfiak, van-e olyan ember, aki ne tudná, hogy Efezus városa a nagy istennő, Artemisz templomának, és az ő égből leszállt képének az őrizője? 36. Mivel tehát ezt senki nem vitathatja, nyugodjatok meg, és ne kövessetek el semmiféle meggondolatlanságot. 37. Mert idehoztátok ezeket az embereket, akik nem templomrablók, és nem is káromolják a mi istennőnket. 38. Ha tehát Demeternek és a hozzá tartozó mestereknek panaszuk van valaki ellen, vannak törvénykezési napok, és vannak helytartók, pereljenek ott egymással. 39. Ha pedig ezenkívül van valami kívánságotok, a törvényes népgyűlésen azt is el lehet intézni. 40. Mert így is az a veszély fenyeget minket, hogy lázadással vádolnak a mai nap miatt; nincs ugyanis semmiféle oka, amellyel meg tudnánk magyarázni ezt a csődületet.” Ezeket mondva feloszlatta a gyűlést.*

35. Itt Lukács elmondja, hogy a zavargást lecsendesítették, de mégis a babonás hit uralkodott az őrvongó tömegen, és nem hallgatták meg Isten igazságát. A jegyző ugyanis, ahogy a politikusok szokták, megelégszik azzal, hogy valami módon lecsillapítja a felizgatott tömeget. Közben maga az ügy háttérbe szorul. A jegyző kétségtelenül látta Démétriosz gonoszságát és azt, hogy a vallással a saját érdekében visszaélve felzavarta a várost, de nem törődik azzal a sebbel, amely a hozzá nem értők előtt rejtve maradt. Közben, hogy lecsillapítsa a zavargást, Artemisz emberek által kitalált istenségét magasztalja és babonás tiszteletét védelmezi. Ha Pál akkor a színházban lett volna, százszor inkább szembenézett volna a halállal, minthogy eltűrje, hogy ilyen áron szabadul meg a veszélytől, mert bár a jegyző nem az ő megbízásából beszélt így, a nyilvánosság előtt ez akkor is álnok szín

¹⁶ Róm 10,10.

¹⁷ Zsolt 116,10.

lés lett volna a mennyei tanítás tanújától és hirdetőjétől. A jegyző kijelenti, hogy a kép, amelyet az epheszosziak tisztelnek, az égből szállt le, és azt mondja, hogy Pál és társai nem káromolják az istennőjüket. Vajon hallgathatott volna-e Pál úgy, hogy a hallgatásával ne a kitalált mentséget igazolta volna? Ez annyi lett volna, mint a bálványimádást segíteni. Tehát Lukács nem hiába bocsátja előre: a testvérek visszatartották Pált, hogy ne menjen a színházba.

37. *Akik nem templomrablók.* Helyesen és joggal mondja, hogy nem szentségtörők, de később helytelenül azt is szentségtörésnek mondja, ha valaki káromolja Artemiszt. Ugyanis amikor minden babonás hit istentelen és nem tiszta, akkor azok a szentségtörők, akik az egy Isten tiszteletét bálványokra viszik át. Itt azonban a jegyző okosságáról van szó, mégpedig testi okosságról, és nem a kegyességéről. Mert neki csak az volt a célja, hogy a lázadást elfojtsa. Ezért mondja ezt végül: ha Démétriosznak személyes panasza van valaki ellen, vannak törvénykezési napok, és vannak hivatalnokok. A közügyeket azonban törvényes népgyűlésen kell tárgyalni, amelyet hatósági rendelettel hívtak össze, és nem zavaros gyűlésen, amely egy ember ösztönzésére és óhajára szaladt össze véletlenül. Helytartókról beszél, többes számban, nem mintha Asiának több helytartója lett volna, hanem mert némelykor a helytartók helyett a a legatusok¹⁸ tartották a gyűlést. Félelemkeltéssel is csitítja őket, mivel a helytartónak alkalmat adtak arra, hogy a várost megbüntesse.

¹⁸ Legatus: a tartomány közigazgatási ügyeinek intézője.

HUSZADIK RÉSZ

1. Miután megszűnt a zavargás, magához hívatta Pál a tanítványokat, bátorította őket, és elköszönve tőlük elindult Macedóniába. 2. Bejárta annak tartományait, számos beszédben intette őket, majd elment Görögországba. 3. Három hónapig tartózkodott ott, mivel azonban a zsidók merényletet terveztek ellene, amikor hajóra akart szállni Szíria felé, úgy döntött, hogy Macedónián át tér vissza. 4. Elkísérte őt a béreai Szópatér, Pirrosz fia, a thesszalonikiak közül pedig Arisztarkhosz és Szekundusz, a derbői Gájusz és Timóteus, valamint az ázsiai Tükhikosz és Trofimosz. 5. Ezek előre mentek, és Tróászban vártak rájuk. 6. Mi pedig a kovásztalan kenyerek napjai után elhajóztunk Filippiből, és öt nap múlva érkeztünk hozzájuk Tróászba, ahol hét napot töltöttünk.

1. Ebben a fejezetben azt mondja el Lukács, hogy Asiából elindulva miként kelt át ismét a tengeren Pál, hogy Jeruzsálemben menjen. Jól lehet alapos megfontolásra méltó, amit ebben az elbeszélésben leír, mégsem igényel hosszás fejtegetést. Kiténik belőle, hogy Isten csodálatos ereje azokban a viharokban is megtartotta a gyülekezetet. Akkor még fiatal és gyenge volt az epheszoszi gyülekezet. A hívők, akik egyszer már tapasztalták a hirtelen lázadást, joggal félhettek, hogy később is hasonló viharok támadnak. Kétségtelen, hogy nehezen váll el tőlük Pál. Mivel a nagyobb szükség másfelé szólítja, kénytelen a viharos tengeren hagyni nemrég született fiait, akik épphogy megúsztak egy hajótörést. Ők pedig, noha szomorú és keserű volt Pál távozása, mégsem tartották vissza, és nem is tartóztatták, nehogy rosszal tegyenek más gyülekezeteknek. Látjuk tehát, hogy nemcsak magukra gondoltak, hanem Krisztus országára volt gondjuk, hogy egyszerre gondoskodjanak mind testvéreikről, mind magukról. Ezeket a példákat gondosan meg kell jegyeznünk, hogy ebben a szerencsétlen szót szórtságban igyekezzünk egymásnak segíteni. Ha valamikor meg kell válnunk hasznos támogatóinktól, ne habozzunk, tudván, hogy Isten kormányozza a hajónkat. Megjegyzendő, hogy Pál nem búcsú nélkül távozik a testvérektől, sőt inkább távozásakor bátorítja őket, ahogy a makedonokról is azt mondja Lukács, hogy Pál hosszan beszélve bátorította őket, vagyis nem kötelességszerűen tette, mintha elég lett volna

a kötelességükre figyelmeztetni őket, hanem ahogy másutt rendel, egészen a kíméletlenségig sürgetve¹ és alaposan beléjük vésve azokat a dolgokat, amelyeket meg kell jegyezni, hogy soha ki ne essenek az emlékezetükből.

3. Mivel azonban merényletet terveztek ellene. Isten változatos módon és állandó küzdelmekben tette próbára szolgáját, hogy benne a fáradhatatlan állhatatosság példaképét állítsa elének. Nem elég, hogy a nehéz és hosszú út fáradsága és terhe gyötri, hanem az élete is veszélyben forog a cselszövők miatt. Ez lebegjen Krisztus minden szolgájának a szeme előtt, hogy sohase lankadjanak meg a nehézségek miatt. Pál azonban, amikor másfelé indulva kikerüli a neki készített csapdákat, ezzel azt is megmutatja, úgy kell az életünket alakítani, hogy vakmerően ne rohanjunk a vesztségbe. Társai, akik hozzá csatlakoznak, kegyességükről nem közönséges bizonytságot tesznek. Látjuk, milyen drága volt az élete a hívőknek, amikor különféle népekből kiválasztott társai nem csekély költségek árán vállalkoznak a nehéz útra. Lukács azt mondja, hogy Pál a kovásztalan kenyerek napjait Philippiben töltötte, mert akkor ott jobb alkalma volt a tanításra. És minthogy ott még nem tudtak a törvény eltörléséről, óvakodnia kellett, nehogy a tudatlanok azt higgyék, hogy megveti Istent, ha az ünneppel nem törődik. Ámbár nekem úgy tűnik, hogy inkább az alkalmat kereste a tanításra, mivel a zsidók akkor nagyobb figyelemmel tanultak.

7. A hét első napján pedig, amikor összegyűltünk, hogy megtörjünk a kenyeret, Pál prédikált nekik, és mivel másnap már el akart utazni, a tanítást egészen éjfélig meghosszabbította. 8. Elég sok lámpás volt abban a felső szobában, ahol együtt voltunk. 9. Egy Eutikhosz nevű ifjú pedig, aki az ablakban ült, mély álomba merült, mivel Pál sokáig prédikált, és az álomtól elnehezülve leesett a harmadik emeletről, úgyhogy holtan szedték fel. 10. Ekkor Pál lement, ráborult, átölelte, és ezt mondta: „Ne zajongjatok, mert a lelke benne van.” 11. Azután felment, megtörte a kenyeret, evett, és még sokáig, egészen virradatig beszélt hozzájuk, majd útnak indult. 12. A fiút élve hozták fel, és egészen megvigasztalódtak. 13. Mi pedig előre mentünk, és hajóra szállva Asszoszba utaztunk, hogy ott vegyük fel Pált, mivel így rendelkezett; odáig ugyanis gyalog akart jönni.

7. A hét első napján. Vagy a hét első napjáról van szó, amely szombat után következik, vagy egy szombati napról. Én az utóbbit tartom valószínűbbnek, mivel az a nap a szokásoknak megfelelően alkalmasabb

¹2Tim 4:2.

volt összejöveteleik tartására. Minthogy azonban az evangelistáknál nem szokatlan, hogy a héber nyelvhasználatot követve „egy”-et mondanak „első” helyett,² elfogadható, hogy a szombatot követő napon volt a gyűlés. Továbbá értelmetlen lenne ezt akármelyik napra vonatkoztatni. Ugyanis miért említi a szombatot, ha nem azért, hogy az alkalmas időt jelölje meg? Az is valószínű, Pál azért várta meg a szombatot, hogy a távozása előtti napon könnyebben egybegyűjtse minden tanítványát. Figyelemre méltó mindannyiuk lelkesedése, hogy Pál egészen éjfélig tanított, pedig útra készült, és a többiek nem unták meg a tanulást. Az előadás elnyújtásának nem volt más oka, mint a hallgatóság érdeklődése és figyelme.

Hogy megtörjük a kenyeret. Jóllehet a zsidóknál a „kenyér megtörése” bizonyos esetekben az otthoni étkezést jelenti, ezen a helyen mégis az úrvacsorára vonatkoztatom, mégpedig két okból. Ugyanis amikor a továbbiakból nem nehéz arra következtetni, hogy nem kis sokaság gyűlt ott össze, így nem valószínű, hogy magánháznál rendezhettek volna vacsorát. Továbbá később azt mondja Lukács, hogy Pál nem vacsoraidőben, hanem csak éjfél után törte meg a kenyeret. Ráadásul nem azt mondja, hogy Pál étkezés céljára vette a kenyeret, hanem azért, hogy csak egy keveset egyék belőle. Az én elképzelésem tehát a következő: Az úri szent vacsora kiszolgáltatására az ünnepnapot állapították meg, mert így volt kényelmesebb mindannyiuknak, Pál pedig a szokásosnál hosszabbra nyújtotta a beszédet, hogy a hosszabb távolléte okozta hallgatást valahogy kipótolja. Az emberek nagy számára, amit említettem, abból lehet következtetni, hogy sok lámpás volt a felső szobában, és ez nem fényűzésből és nem is hivalkodásból volt, hanem szükségből, mert ahol nincs rá szükség, ott a nagyravágás és a hiúság teszi költekezőkké az embereket. Továbbá illet az egész helyiséget lámpákkal kivilágítani, nehogy a bűn vagy a gyalázat gyanúja érje azt a szent összejövetelt. Ezenkívül azt is fel lehet tételezni, hogy ha a helyiség üres lett volna, akik ott voltak, azok nem túrték volna el, hogy Eutükhosz az ablakban üljön. Mert a mennyei tanítás csúnya megvetése és elutasítása lett volna az ablakban ülni, amikor máshol is volt hely.

9. *Az álomtól elnehezülve.* Semmi okát nem látom annak, hogy egyes magyarázók miért ítélik el olyan keményen az ifjú álmoságát, hogy azt mondják, a kábultsága miatt kellett bűnhődnie. Mert lehet-e csodálni, hogy késő éjszaka hiába próbált ébren maradni, mégis elaludt? Hogy szándékától eltérően és akaratán kívül nyomta el az álom, arra

² Mk 16,2; Lk 24,1; Jn 20,1,19.

abból lehet következtetni, hogy nem készült pihenésre. Ha alvásra alkalmas helyet keresett volna, az a lustaság jele lett volna, de hogy az ablakban ültében nyomta el az álom, az mi más, mint hogy hibáján kívül engedett természete gyengeségének? Úgy, mint amikor az éhség vagy a túlságos fáradtság miatt elbágyad az ember. Akik a földi gondokban kimerülve megvetéssel közelítenek az igéhez, akik kenyérral és borral eltelve álmosodnak el, akik más dolgokban éberek, de az ígét ásítózva hallgatják, azokat joggal ítélik el aluszékonyosságuk miatt. Eutükhosz Lukács világosan felmenti, amikor azt mondja, hogy csak éjfél után merült mély álomba, és úgy esett ki az ablakon. Továbbá az Úr annak az ifjúnak nemcsak az álmával, hanem a halálával is fel akarta ébreszteni az övéi hitét, hogy buzgóbban fogadják és mélyen a szívükbe vessék Pál tanítását. Ez kezdetben nem volt könnyű próbatétel, hanem olyan, amely még a legállhatatosabbakat is erősen megrendíthette. Mert ki hinné el, hogy Krisztus vezeti azt a gyűlést, ahonnan egy szerencsétlen ember leesik és meghal? Ki ne tekintené ezt inkább az isteni átok jelének? De az Úr azonnal segítséget nyújtott, és az övéinek lelkét minden nyugtalanságtól megszabadította.

10. *Ráborult.* Tudjuk, hogy az apostolok a csodatételek közben időnként valamilyen külső szertartásokat alkalmaztak, hogy azokkal a dicsőséget Istenre mint szerzőre hárítsák. Úgy gondolom, Pál most azért borult rá az ifjúra, hogy magát buzgó imádságra készítse. Ezért úgy tesz, mintha egybeforrna a halottal. És talán Elizeust utánozza, akiről ugyanezt mondja a Szentírás.³ Azonban inkább a heves érzelem indította erre, mint az, hogy a prófétát utánozza, mert az a kapcsolat jobban ösztönzi őt arra, hogy teljes elszántsággal könyörögjön az Úrhoz az ifjú életéért. Tehát amikor a halott testét átöleli, ezzel a mozdulattal azt fejezi ki, hogy Istennek ajánlja a halottat, hogy keltse életre. Az összefüggésből arra lehet következtetni, hogy addig tartotta átölelve, míg azt nem látta, hogy az ifjúnak visszaadatott az élete.

Ne zajongjatok. Meg kell jegyezni, hogy Pál különösen azért aggódott, nehogy ez a szomorú esemény megrendítse az istenfélők hitét és megzavarja a lelküket. Közben az Úr Pál utolsó beszédét, amelyet Troasban tartott, mintegy pecséttel megerősítette bennük. Amikor azt mondja, hogy a lelke benne van, nem tagadja, hogy halott volt, mert különben elhomályosítaná a csoda dicsőségét, hanem úgy kell érteni, hogy Isten kegyelme adta vissza az életet a fiúnak. Ami ezután következik, hogy egészen megvigasztalódnak, azt nem korlátozom arra az öröme, amelyet amiatt éreztek, hogy az ifjút visszakapták,

³ Efé 4,14

hanem a hit megerősítésére is értem, amikor Isten ilyen szép példáját adta a szeretetének.

13. *Mi pedig előre mentünk, és hajóra szállva.* Nem tudni, hogy miért akart inkább gyalog menni Pál: hogy terhére lett volna a hajózás, vagy útközben meg akarta látogatni a testvéreket. Én úgy vélem, hogy egészségi okból kerülte akkor a tengert. Dicséretre méltó az emberiesége, hogy a társait kímélte. Miért küldte el őket, ha nem azért, hogy ne legyen a terhükre? Azt látjuk, hogy szívességben és kötelességteljesítésben kölcsönösen versenyeznek egymással. Kísérői készek a szolgálatra és engedelmesek, Pál pedig annyira nem követelte ezt, hogy önként és jóindulatúan elhárította, amikor készek voltak szívességet tenni neki, sőt a saját hasznával nem törődve csak azt rendelte, ami a vigasztalásukra szolgált. Az, hogy Asszosz városa a földrajztudósok szerint Tróasz tartományhoz tartozik, közismert.⁴ Plinius szerint ezt a várost Apollóniának is nevezték.⁵ Azt mondják, az aitóliaiak gyarmata volt.

14. *Amikor aztán Asszoszban ránk talált, felvettük a hajóra, és Mitilénébe mentünk.* 15. *Onnan tovább hajóztunk, és a következő napon eljutottunk Khiosz elé. Másnap befutottunk Számoszba, az ezt követő napon pedig elmentünk Milétozba.* 16. *Pál ugyanis már előzőleg úgy döntött, hogy Efezus mellett csak elhajózik, hogy ne kelljen időt töltenie Ázsiában. Sietett, hogy lehetőleg pünkösd napjára Jeruzsálembe érkezzen.* 17. *Milétozból azután elküldött Efezusba, és magához hívatta a gyülekezet véneit.* 18. *Mikor azok megérkeztek hozzá, így beszélt hozzájuk: „Ti tudjátok, hogy az első naptól fogva, amelyen Ázsia tartományába léptem, hogyan viselkedtem közöttetek az egész idő alatt: 19. szolgáltam az Úrnak teljes alázatossággal, könnyek és megpróbáltatások között, amelyek a zsidók cselszövései miatt értek. 20. Semmit sem hallgattam el abból, ami hasznos, hanem inkább hirdettem és tanítottam azt nektek nyilvánosan és házanként. 21. Bizonyoságot tettem zsidóknak is, meg görögöknek is az Istenhez való megtérésről és a mi Urunkban, Jézusban való hitről.”*

16. *Pál ugyanis már előzőleg úgy döntött.* Kétségtelen, hogy nagy és komoly oka volt a sietésre, nem mintha a nap vallási jelentősége olyan fontos lett volna a számára, hanem azért, mert az ünnepre az idegenek mindenünnen Jeruzsálembe szoktak jönni. Mivel remélte, hogy az emberek ekkora sokaságában valami eredményt fog elérni, nem

⁴ Pomponius Mela, De orbis situ 73.

⁵ Plin. NH 32, 123.

akarta elszalasztani az alkalmat. Tudnunk kell, hogy nem a törvény által előírt tisztelet volt az oka annak, hogy annyira sietett, hanem a gyülekezet építése volt a célja, egyrészt azért, hogy a hívőknek beszéljen Krisztus országa terjedéséről, másrészt hogy azokat megnyerje Krisztusnak, akik még idegenek voltak tőle, harmadrészt pedig azért, hogy a gonosz emberek rágalmait megcáfolja. Meg kell jegyezni, hogy közben a többi gyülekezettel is törődött. Ugyanis amikor az epheszoszi presbitereket Milétozba hívta, megmutatta, hogy nem hanyagolja el Ásiát. Hogy azok a hívásra eljöttek, az nemcsak az egyetértés jele, hanem a szerénységé is. Noha többen voltak, mégsem szégyelltek kedvén járni Krisztus egy apostolának, akiről tudták, hogy különleges ajándékokkal van kitüntetve. Továbbá a szövegösszefüggésből világosabban kitűnik, hogy nem olyan vénekről van szó, akik idős korúak, hanem azokról, akik a gyülekezet élén állnak. Szokás majdnem minden nyelven véneknek és atyáknak nevezni azokat, akik másokat irányítanak, még ha koruk szerint nem is öregek.

18. *Ti tudjátok.* Ebben a beszédben azt hangsúlyozza Pál, hogy akit Epheszoszban pásztorokká tett, azokat saját példájával buzdítsa arra, hogy hűségesen végezzék munkájukat. Ugyanis csak úgy lehet helyesen ellenőrizni és a tanításnak tekintélyt szerezni, ha a tanító semmi olyat nem ír elő, amire előbb nem mutatott példát. Nem volt abban semmi visszatetsző, hogy Pál a saját erényeit is hirdette. Semmi sem elviselhetlenebb Krisztus szolgáltaiban, mint a nagyravágyás és a hiúság, de amikor mindenki jól ismerte a szent férfiú szerénységét és alázatát, nem kellett attól tartani, hogy a kérdés gyanújába keveredik, különösen, amikor arra kényszerült, hogy a saját hűségét és szorgalmát állítsa példaként mások elé. Öntudatosan beszél saját megpróbáltatásairól, türelméről, bátorságáról és más erényeiről. De miért? Bizonyára nem azért, hogy hallgatóinak tetszését elnyerje, hanem azért, hogy szent buzdítása jobban megérintse őket, és mélyebben a lelkükbe hatoljon. Másfelől az volt a célja, hogy személyes feddhetetlensége a tanítás ajánlására szolgáljon a jövőben. Szemtanúkra is hivatkozik, nehogy úgy tűnjék, hogy ismeretlen dolgokról beszél. Szemtanúkat mondok, akik nemcsak értesültek mindenről, hanem a lelkük is tiszta és elfogulatlan volt.

19. *Szolgáltam az Úrnak.* Először nemcsak arról beszél, hogy milyen nehézségekkel kellett megküzdenie, hanem leginkább az alázatosságáról, amihez hozzátartozik a világ megvetése, a gyalázat és más gyötrelmek; mintha azt mondta volna, hogy az emberek nem tisztelettel vagy tetszéssel fogadták, hanem a megvetett kereszt látomása alatt forogódtak közöttük. Nem könnyű próbatétel, amikor úgy kell

helytállnunk, hogy azt látjuk, a világ minket méltatlanul megvetve lábbal tipor. Bizonyos dolgokat külön is meg kell jegyezni. Az Úrnak szolgálni itt nem annyit jelent, hogy Istent szentségben és igazságban tisztelni,⁶ ami minden kegyes emberre jellemző, hanem a nyilvános hivatal betöltését jelenti. Pál tehát nem úgy beszél, mint bármelyik magánember, hanem úgy, mint aki az egyháznak szolgálóként adatott, és arról tesz bizonyosságot, hogy a rábízott apostoli hivatalt alázatosan és szerényen töltötte be, továbbá, hogy gyengeségeit ismerve nem bízott magában, feladatának kiválóságára gondolva magát alkalmatlannak tartotta, és Krisztus keresztségének gyalázatát örömmel vállalta. Mert ezt az alázatosságot szembeállítja mind a változékony lelkülettel, mind a kevelységgel. Azután a könnyeket említi, amelyeket a küzdelmek, a Sátán különféle támadásai, az istentelenek kegyetlensége, az egyház belső betegségei és botrányai fakasztottak. Végül hozzátézi, hogy élete rettegés volt a zsidók cselszövései miatt, és megvallja, hogy sok kísértésnek volt kitéve a részükről, és bár nem volt vasból, mégsem engedett nekik. Nem restelli bevallani gyengeségét. Ezzel az a célja, hogy akikhez beszél, azokat ne ériék hasonló kellemetlenségek, és hogy minden nagyravágyástól mentesen alázattal és lelkiismeretes végezzék munkájukat, és ne csak azt tűrjék nyugodtan, hogy az emberek megvetik őket, hanem magukban is legyenek alázatosak, mivel sohasem kész a Krisztus iránti engedelmségre az, aki gőgös. Mivel pedig az erényt nem lehet hosszabb ideig színlelni, hogy világos legyen, ő őszintén és szívből viselkedett erényesen, előadja, hogy az ő magatartása három évig ugyanaz volt. „Ti tudjátok – mondja –, hogy az első naptól fogva, amelyen Ázsia tartományába léptem, hogyan viselkedtem közöttetek az egész idő alatt.”⁷ Ez Krisztus szolgálóinak igazi próbája, hogy nem változnak az idők változásai szerint, hanem mindig hűek maradnak önmagukhoz, és mindig egyenes úton járnak.

20. *Semmit sem hallgattam el.* A tanításban mutatott hűségét és szorgalmát három dologgal dicséri: hogy tanítványait alaposan és lelkiismeretes oktatva, és semmit sem hanyagolt el, ami az üdvösségükre szolgált; hogy nem érte be az általános prédikációval, hanem az egyeseknek is igyekezett használni; harmadszor pedig röviden előadja egész tanításának lényegét, hogy őket a Krisztusban való hitre és bűnbánatra buzdítsa. Ugyanis lefesti előttünk a derék és hűséges tanító képét. Akik azt akarják, hogy az Úr helyeslje a munkájukat, illő, hogy azok az egyház építését tartsák szem előtt, ahogy máshol

⁶ Lk 1,75.

⁷ ApCsel 20,18.

azt mondja Timóteusnak, gondolja meg, hogy mi a hasznos, és annak a tanításához ragaszkodjék.⁸ Az Írás, amelynek szabályai szerint kell minden tanítást végezni, sőt amely önmagában a helyes tanítás módszere, nem szellemes elmékedéseket foglal magában, amelyek árnyékban és nyugalomban gyönyörködtetnek, hanem ugyancsak Pál tanúsága szerint az egész haszna az, hogy Isten emberét tökéletessé tegye.⁹ De Pál előírása szerint úgy kell törekedni az építésre, hogy a pásztor, amennyiben rajta áll, semmit se hagyjon el, amit hasznos megismerni. Helytelenül járnak el azok a tanítók, akik nem engedik, hogy tanítványaik túljussanak az elemi ismereteken, és így azok sohasem jutnak el az igazság ismeretéhez. Az Úr nemcsak részlegesen tanít minket az ő igéjében, hanem tökéletes és minden módon teljes bölcsességet közöl velünk. Ebből világos, milyen szégyentelenül dicsekednek az ige szolgálói, akik nemcsak a nép tudatlanságát palástolják és ápolják a hallgatásukkal, hanem a durva tévedések és az istentelen babonaságok felett is szemet hunynak, ahogy ma a pápaság alatt sokan megcsillantják ugyan az egészséges tanítás szikráit, de nem merik elosztani a tudatlanság homályát. És amikor a test helytelen felfogása akadályozza őket, azzal védekeznek, hogy a nép nem képes befogadni az alaposabb tanítást. Elismerem, hogy nem lehet mindent egyszerre előadni, és Pál óvatosságát kell követni, aki a tudatlanok felfogásához alkalmazkodott,¹⁰ de milyen az a mértéktartás, amikor engedik, hogy a vakok gödörbe essenek,¹¹ amikor a szerencsétlen lelkeket az antikrisztus zsarnokságában hagyják, és amikor látják, hogy terjed a bálványimádás, tönkreteszik Isten tiszteletét, megsértik a törvényt, sőt megszentelténeket mindent, ami szent, akkor vagy nem beszélnek erről a csúfos zűrzavarról, vagy, mintha szöknének előle, csak kíméletesen és alattomosan utalnak rá? Meg kell jegyezni Pál szavát, amikor azt mondja, hogy nem vonakodott hirdetni, ami a népnek hasznos volt. Ebből ugyanis megértjük, hogy az igaz tanítás tiszta és őszinte megvallása követeltetik meg Krisztus szolgálóitól, amelyben nincs semmi csavarosság, és semmi sem illik hozzájuk kevesebbé, mint az alattomos és ravasz titkolózásba burkolt beférkőzés.

Nyilvánosan és házként. Ez a második rész, hogy nemcsak az egész gyülekezetet tanította az összejövetelek alkalmával, hanem házként is az egyes hívőket, ahogy kinek-kinek a szüksége kívánta. Krisztus ugyanis nemcsak azért rendelt pásztorokat, hogy a gyüle-

⁸ 1Tim 4,3–8.

⁹ 1Tim 3,16–17.

¹⁰ Vö. 1Kor 6,12; 10,22–23.

¹¹ Vö. Mt 15,14; Lk 6,39.

kezetet tanítsák nyilvánosan, hanem azért is, hogy a juhokat egyenként gondozzák, a kószálókat és tévelygőket visszavigyék az akolba, a megtörteteket és megsebzetteket bekötözzék, a betegeket gyógyítsák, az erőtlenekeket és gyengéket erősítsék.¹² Ugyanis gyakran eredménytelen a közös tanítás, ha egyéni figyelmeztetések nem segítik. Ezért semmivel sem menthető azoknak a hanyagsága, akik egy prédikáció elmondása után, mint akik jól végezték dolgukat, a fennmaradó időben nyugodtan pihennek, és mintha a hangjuk be lenne zárva a templomba, amikor onnan kijöttek, teljesen megnémulnak. A figyelmeztetés szól a tanítványoknak is, hogy ha valóban Krisztus nyájához akarnak tartozni, adjanak helyet a pásztoroknak, valahányszor hozzájuk mennek, és ne meneküljenek a négy szemközti figyelmeztetések elől. Mert inkább medvék, és nem juhok azok, akik a pásztorok hangját csak a színházban méltóztatnak hallgatni, de nem tűrik, hogy otthon figyelmeztessék és intsék őket, sőt vadul visszautasítják ezt a szolgálatot, amelyre pedig oly nagy szükség van.

21. *Bizonyságot tettem zsidóknak is.* Most Pál a harmadik részre rátérve röviden összefoglalja tanítása lényegét, hogy tudniillik mindenkit hitre és bűnbánatra buzdított, mivel, ahogy korábban mondtuk, az evangélium csak e két részből áll. Ebből azt is megértjük, miben áll az egyház igazi építése, amelynek gondja és terhe a pásztorokra nehezedik, és mire illenek fordítani minden buzgóságunkat, ha Isten iskolájában hasznosan szeretnénk előbbrejutni. Már mondtuk, hogy Isten ígéjét megszenteltségteleníti, ha annak olvasói hiábavaló kérdésekkel foglalkoznak. De hogy ne legyen üres és tévelygő annak olvasása, szem előtt kell tartani azt a kettős célt, amelyet az apostol tűz ki elének. Ugyanis aki attól eltér, az sok fáradság mellett is csak egy helyben fog topogni. A „bizonyságot tettem” kifejezés nyomatékosabb, mintha csak azt mondta volna, hogy a saját példájával bizonyítva ajánlja, ne legyen mentség a tudatlanságra, ugyanis a törvényszéki tárgyalásra utal, ahol a tanúbizonyságot minden kétség kizárására alkalmazzák. Az embereket nemcsak tanítani kell, hanem buzdítani is, hogy Krisztusban fogadják el az üdvösséget, és életük megújítására szenteljék magukat Istennek. De még ha azt állítja is, hogy ő senkit sem hagyott cserben, a zsidókat mégis az első helyre teszi, mivel ahogy az Úr feljebb helyezte őket a ranglétrán, mint a pogányokat, így Krisztus kegyelmét is nekik kellett felajánlani, míg teljesen el nem fordultak.

Az Istenhez való megtérésről. Először is meg kell jegyezni a hit és a bűnbánat közti különbséget. Ezeket egyesek helytelenül és tudatlantul

összekeverik, és azt állítják, hogy a bűnbánat a hit része. Elismerem, hogy a kettőt nem lehet egymástól elválasztani, mivel Isten senkit sem világosít meg a hit Lelkével anélkül, hogy egyidejűleg új életre ne szülné. Mégis különbséget kell tenni, ahogy Pál teszi ezen a helyen. A bűnbánat ugyanis megtérés Istenhez, amikor magunkat és egész életünket a neki való engedelmességre rendeljük. A hit pedig a nekünk Krisztusban nyújtott kegyelem elfogadása, ugyanis az egész vallásnak az a célja, hogy szentségben és igazságban tisztán szolgáljunk az Úrnak.¹³ Ezért üdvösségünket minden tekintetben tőle várjuk, és ne keressük másutt, mint egyedül Krisztusban. Tehát a bűnbánat tanítása magában foglalja a kegyes élet szabályát, és megköveteli önmagunk megtagadását, testünk megölését és a mennyei életről való elméledést. Mivel azonban természetünkönél fogva mindannyian romlottak vagyunk, az igazságtól elidegenedtünk¹⁴ és magától Istentől elfordultunk, továbbá, mivel menekülünk Isten elől, akiről úgy tudjuk, hogy ellenséges velünk szemben, szükséges elénekbe tárnunk mind az ingyen való kiengesztelésnek, mind az új élet elnyerésének módját. Tehát ha hit nem fűződik hozzá, hiábavaló a megtérésről beszélni. Sőt akik a megtérést tanítják, és a hitet mellőzve csak az élet alakítására és a jó cselekedeteket előíró parancsokra szorítkoznak, semmiben sem különböznek a pogány filozófusoktól. Azt tanítják, hogyan kell élni. Amikor azonban az embereket magukra hagyják, hogy a saját természetük érvényesüljön, akkor nem lehet javulást remélni, amíg az elveszetteket nem hívják az üdvösség reménységére, amíg a halottakat életre nem keltik a bűnbocsánat ígéretével, amíg meg nem mutatják, hogy Isten ingyen örökbefogadással gyermekeivé fogadja azokat, akik eddig a Sátán szolgálói voltak, amíg meg nem tanítják nekik, hogy az újjászületés Lelkét a mennyei Atyától kell kérni; és hogy a kegyességet, az igazságot és a megigazulást belőle, minden jónak a forrásából kell meríteni. És itt következik a segítségül hívás, amely Isten helyes tiszteletében az első helyet foglalja el. Most látjuk, hogy a bűnbánat és a hit kölcsönösen összefügg. A hit az, ami összeköti velünk Istent, nemcsak úgy, hogy kegyelmes lesz irántunk, felment minket a halál büntetése alól, és bűneinket nem tulajdonítja nekünk, hanem úgy is, hogy Lelke által testünk szennyét lemossa, és a saját Lepőre formál minket. A bűnbánatot nem azért említi az első helyen, mintha az egészen megelőzné a hitet, amikor egy része a hitből származik és annak eredménye, hanem mivel a bűnbánat kezdete előké-

¹² 1Kor 13,7b

¹³ Vö. Ef 2,12; 4,18; kol 1,21

szület a hitre. Kezdetnek nevezem azt, hogy elégedetlenek vagyunk magunkkal, és ez, miután az Isten haragjától való félelem komolyan megérintett bennünket, arra indít, hogy gyógyulást keressünk.

A mi Urunkban, Jézusban való hitről. A Szentírás nem ok nélkül állítja elénk mindenütt Krisztust mint a hit célját, vagy ahogy mondani szokás, tárgyát. Isten fensége önmagában nagyobb, semmint hogy az emberek ahhoz felemelkedhetnének. Tehát ha Krisztus nem segít mint közvetítő, Istent keresve minden érzékünk semmivé válik. Továbbá, minthogy ő a világ ítélőbírája, Krisztus nélkül az ő látványa félelemmel tölt el bennünket. Isten ugyanis nemcsak magát mutatja nekünk Krisztusban, az ő képmásában, hanem atyai jóságával újjáteremt minket, és életünket minden tekintetben megújítja. Mert a mi üdvösségünknek nincs olyan része, amely Krisztusban ne lenne megtalálható. Halálának áldozatával bűneinket kiengesztelte, büntetésünket magára vette, hogy minket megváltson; vérével megtisztított, engedelmességével lecsendesítette az Atya haragját; feltámadásával nekünk igazságot szerzett. Nem csoda tehát, mint mondtuk, hogy a hitnek Krisztus szemlélésében kell gyökereznie.

22. „És most, íme, én a Lélektől kényszerítve megyek Jeruzsálembe, és hogy mi ér ott engem, nem tudom; 23. csak azt tudom, hogy a Szentlélek városról városra bizonytságot tesz, hogy fogság és nyomorúság vár rám. 24. De én mindezekkel nem gondolok, sőt még az életem sem drága, csak-hogy elvégezhessem futásomat és azt a szolgálatot, amelyet az Úr Jézustól azért kaptam, hogy bizonytságot tegyek az Isten kegyelmének evangéliumáról. 25. És most tudom, hogy közületek, akik között jártam, az Isten országát hirdelve, többé nem látja arcomat senki. 26. Ezért bizonytságot teszek előttem a mai napon, hogy én mindenki véretől tiszta vagyok. 27. Mert nem vonakodtam attól, hogy hirdessem nektek az Isten teljes akaratát.”

22. És most, íme, én. Most már részletesebben kifejti, miért beszélt a feddhetetlenségéről: tudniillik azért, mert soha többé nem fogják látni, pedig nagyon fontos volt, hogy az a példa, amelyet Isten adott nekik, hogy kövessék, mindig a szemük előtt legyen, és hogy az apostol halála után is megmaradjon az emlékezete. Tudjuk ugyanis, hogy az emberek milyen könnyen letérnek a tiszta tanítás útvjáról. Egyébként, ambar azt mondja, hogy nem tudja, mi fog történni vele Jeruzsálemben, mivel több jóvendölés arra figyelmeztette, hogy ott fogság vár rá, mintha már a halálra készülne, visszatérésének reményét kesőbb elvágja. Amikor így beszél, nem kerül elfelejtésbe önmagával.

Szándékosan nyilatkozik így ingadozva, hogy enyhítse, ami a jövőben szomorúbb lesz. Mégis azt mondja, hogy nem tudja, mi fog történni, mivel az egész folyamatról még nem kapott biztos és különös kinyilatkoztatást.

A Lélektől kényszerítve. Egyesek úgy magyarázzák, hogy azok a gyülekezetek kényszerítették, amelyek rábízta az alamizsnaosztás feladatát. Nekem mégis úgy tűnik, hogy itt inkább a Szentlélek belső erejéről és ösztönzéséről van szó, nem mintha úgy elragadta volna az ἐνθουσιασμός („megszállottság”), hogy ne lett volna eszénél, hanem azért, mert ismerte Isten titkos akaratát, önként vagy nyugodtan követte a Lélek vezetését, illetve ösztönzését. Tehát az az érteleme ennek a kifejezésnek, mintha azt mondta volna: Nem tehetek mást, ha nem akarok makacs és lázadó lenni Isten ellen, aki engem Lelkével mintegy lebilincsel és oda húz, ugyanis, hogy ne lehessen meggondolatlansággal vádolni, azt állítja, útjának a Lélek a vezetője és a szerzője. Bárcsak némely megszállottak, akik azzal dicsekednek, hogy a Lélek sugallja, amit a fantáziájuk kitalál, olyan jól ismernék a Lelket, mint Pál, aki nem mondja, hogy minden indulata vagy ösztönzése a Lélektől van, hanem csak azt hirdeti, hogy az csak egy dologra vonatkozik. Az emberek ugyanis gyakran sok dologra vállalkoznak ostobán és meggondolatlanul, amit később makacsul véghez is visznek, mivel szégyellik a könnyelműségüket. Pál azonban nemcsak azt érezteti, hogy az útra alapos okból vállalkozik, amelyet Isten Lelke diktál, hanem azt is, hogy mindenképpen szükséges az utazás, mivel nem szabad Istennel szemben küzdeni. Tanuljuk meg tehát a szent férfiú példájából, hogy nem szabad Isten Lelkével ellenkezni, hanem engedelmesen bízunk rá magunkat az ő kormányzására, hogy minket mintegy megkötözve az ő akarata szerint vezessen, és mégse azt érezzük, hogy erőszakkal vonzol. Ugyanis ha a gonoszok, akik a Sótán szolgálói, az ő ösztönzésére nemcsak önként, hanem vágyakozva cselekednek, mennyivel inkább szükséges ez az ἐθελοδουλεία (önkéntes szolgaság) Isten gyermekeinél?

23. *Csak azt tudom, hogy a Szentlélek.* Ezt nem a titokzatos kinyilatkoztatásokra értem, hanem a jóvendölésekre, amelyeket Pál mindenütt hallott a prófétáktól. A jóslatok értékelése szempontjából nagyobb tekintélye van az ilyen beszédnek, mint ha azok az emberek, akik beszélnek, tanúkat idéznének. Ha ugyanis Isten igéjének van tekintélye, amikor felismerjük, hogy a Lélek annak a szerzője, a szolgálak lehetnek emberek. Amikor Pált ugyanaz a Lélek, aki a fogságra és a szenvedésekre figyelmezteti, ugyanakkor megkötözve tartja, hogy ne vonakodjék engedelmessé válni, ez arra tanít minket, hogy ha akármilyen veszély fenyeget is minket, azért nem kapunk felmentést, hogy

ne kelljen engedelmeskedni Isten parancsainak, és az ő hívását követni kell. Tehát hiába kényeztetik magukat azok, akik csak annyiban akarnak helyesen cselekedni, amíg fáradság nélkül lehet, és a keletlenlenségekkel, a károkkal és a halálos veszedelmekkel szemben igyekeznek magukat kimenteni.

24. *De én mindezekkel nem gondolok.* Minden kegyes embernek, de különösen az ige szolgálójának úgy illik felkészülve lenniük, hogy semmi mással nem törődve egyenes úton törekedjenek az Isten iránti engedelmességre. Az élet bizonyára becsesebb ajándéka Istennek annál, semmint hogy meg kelljen vetni, mivel Isten képére teremtettünk és helyezettünk ebbe az életbe, hogy arra a boldog halhatatlanságra gondoljunk, amely a mennyben vár minket, és amelyben Isten már különféle bizonyítékokkal Atyánknak mutatja magát. Mivel azonban az életünk olyan, mint egy futópálya, mindig a cél felé kell tartani, leküzdve az akadályokat, nehogy valami gátoljon vagy feltartson minket a futásban. Mert szegény, ha az élethez való vak ragaszkodás úgy leköt minket, hogy emiatt megfeledkezünk az élet céljáról. Pál szavai ezt fejezik ki. Az életét ugyanis nem tartja egyszerűen semminek, csak nem törődik vele, hogy elvégezhesse a futását, hogy teljesíthesse a szolgálatát, amelyet Krisztustól kapott. Mintha azt mondaná, csak azért akar élni, hogy az Istentől kapott elhívásának eleget tegyen, és ezért nem is lesz nehéz majd megválnia az élettől, ha a halál által eljut küldetésének Istentől rendelt céljához. Meg kell jegyezni, hogy azt mondja: örömmel. Ez azt jelenti, hogy semmilyen szomorúság vagy keserűség nem foszthatja meg a hívókat attól, hogy jókedvvel éljenek és haljanak meg az Úrnak. Mert a jó lelkiismeret öröme mélyebben van, és jobban el van rejtve, semmint hogy külső nyomorúságok vagy valamilyen testi fájdalom tönkretegy; jobban örvendezik, semmint hogy el lehetne fojtani. Megjegyzendő a futás meghatározása: az Úrtól kapott szolgálat. Pál magáról beszél, de példájával arra tanít, hogy mindenki tévelyeg, akinek a futását nem az Úr irányítja. Ebből következik, hogy az ő elhívása mindannyiunk számára a helyes élet mintája. Csak akkor lehetünk biztosak benne, hogy az Úr helyesli, amit csinálunk, ha életünket az ő akarata szerint éljük. Különösen az ige szolgálótól kívántatik meg, az a bizonyosság, hogy semmibe se kezdjenek, csak amire Krisztus felhatalmazza őket. Kétségtelen, hogy amikor Pál az apostoli hivatásáról beszélve ezt hangsúlyozza, ahogy mindig szokta, annak hitelt erősíti meg. Az evangéliumot Isten kegyelme evangéliumának nevezi annak eredménye vagy célja alapján. Ritka dicséret, hogy az evangélium által Isten kegyelme és az üdvösség jut el hozzánk. Nekünk ugyanis nagyon fontos tudni, hogy ott a kegyelmes Istent találjuk meg.

25. *És most tudom.* Amire csak burkoltan célzott, azt most nyíltan ki mondja. Már mondtuk, azért vette el tőlük visszatérésének reményét, hogy buzdításait annál maradandóbban emlékezetükbe vesse. Tudjuk ugyanis, milyen nagy jelentőséggel bírnak az eltávozók vagy a haldoklók szavai. Pál ezzel a figyelmeztetéssel is azt akarta elkerülni, hogy az ő jelenlététől függjenek, és ezáltal az elkeseredés miatt meggyengüljön a hitük. Isten országának mondja az evangélium tanítását, amely Isten országát ezen a világon megkezdi, az embereket Isten képére megújítva, míg végül az utolsó feltámadáskor teljessé lesz.

26. *Ezért bizonyosságot tesztek előttem.* Ez annyit jelent, mintha azt mondaná: titeket hívlak tanúimnak, vagy Isten és az angyalok előtt ti vagytok a tanúim. Ezt nem is saját védelmében teszi, hanem azért, hogy a hivatal törvényét annál nagyobb tekintéllyel írja elő nekik. Ezen a helyen röviden összefoglalja, hogyan kell helyesen és jól tanítani, és magukat a tanítókat erős és komoly fenyegetéssel arra buzdítja, hogy serényen végezzék munkájukat. Milyen tanítási módszer kell tehát alkalmazni a pásztoroknak? Először is ne a saját belátásuk szerint állapítsák meg, mit hasznos hangsúlyozni, és mit ajánlatos mellőzni, hanem ebben egyedül Isten akaratát kövessék. Tehát az emberek ötletei nem mehetnek be Isten egyházába, továbbá halandó ember nem veheti magának a bátorságot, hogy az Írást megsértse vagy megcsonkítsa, hogy innen-onnan tetszése szerint elvegyen valamit, egyes dolgokat elhomályosítson, sokat kihagyjon, hanem ami az Írásokban kijelentett, azt okosan és alkalmas módon a nép épülésére, de mégis egyszerűen és színezés nélkül adja elő, ahogy Isten hűséges és megbízható tolmácsához illik. Azt mondtam, hogy okosan kell eljárni, mivel mindig a hasznosságra kell tekintettel lenni, csak távol legyen a ravaszság, amiben sokan tetszelegnek maguknak, amikor a saját elgondolásukhoz igazítják Isten igéjét, és valamilyen vegyes filozófiát gyártanak az evangéliumból és a saját elképzeléseikből. Persze az ilyen keverék tetszetős. Innen van a szabad akarat, innen a cselekedetek jutalmazása, innen Isten gondviselésének és ingyen való kiválasztásának tagadása. Pedig érdemes megjegyezni, amit az imént mondtunk, hogy Isten akarata, amiről Pál itt beszél, Isten igéjébe van bezárva, és nem lehet másutt keresni. Mert sok minden el van rejtve előlünk ebben az életben, aminek a teljes megnyilvánulása addig a napig várat magára, amikor szemtől szembe új szemmel meg fogjuk látni Istent a maga valóságában.¹⁵ Tehát Isten akaratát hirdetik azok, akik híven adják elő az Írást, és ezáltal tanítják a népet hitben, az Úr

félelmében és a kegyesség mindennemű gyakorlásában. Miként pedig az imént mondtuk, ez a vélemény elítéli azokat, akik filozófusok módjára értekeznek, nehogy valami olyat előadjanak, ami távol áll a közfelfogástól és ezért gyűlöletes, és ezáltal kovászukkal megrontják az Írás tisztaságát. Ezért Pál súlyosan ostromozza azokat, akik a keresztől és az üldöztetésektől való félelmükben csak rejtvényekben beszélnek.

Mindenki vértől tiszta vagyok. Kétségtelen, hogy Ezékiel egy helyére gondolt Pál, ahol Isten azt mondja a prófétájának, hogy ha a hitetleneket nem buzdítja igaz hittel a megtérésre, azok vért rajta kéri számon.¹⁶ Ugyanis Isten azzal a feltétellel állította egyháza élére a pásztorokat, hogy ha valami elvész az ő hanyagságuk miatt, azt számon kérik rajtuk, sőt ha nem kendőzetlenül és mellébeszélés nélkül mutatják meg az üdvösség útját, őket fogják okolni azért, ha a tévelygők elvesznek. Kétségtelenül nagyon ostobák, akik az ilyen súlyos fenyegetés hatására nem szakítanak a lustasággal. Annál feltűnőbb a pápas papság epikuroszi istentelensége, amikor nagyszerű címekkel dicsekednek, de olyan keveset törődnek azzal, hogy az elveszett lelkekről számot kell adniuk, mintha az égben nem lenne ítélőbíró; és épp oly ellenszenves az egész világ előtt a gonoszságuk, hogy visszaélnék a pásztor névvel, mikor csak azzal törődnek, hogy elnyeljék a juhokat. Az Úr azonban megmutatja, hogy milyen drágák neki a lelkek, amikor azok pusztulása miatt olyan súlyos büntetést szab ki a pásztorok tétlenségéért. Látjuk, hogy sokaknak milyen keveset ér a saját üdvösségük, amikor róluk gondoskodva Isten nem restell társukká lenni.

28. „Viseljetek gondot tehát magatokra és az egész nyájra, amelynek őrizővé tett titeket a Szentlélek, hogy legeltessétek az Isten egyházát, amelyet tulajdon vérevel szerzett. 29. Tudom, hogy távozásom után diühös farkasok jönnek közétek, akik nem kímélik a nyáját, 30. sőt közületek is támadnak majd férfiak, akik fonák dolgokat beszélnek, hogy magukhoz vonzzák a tanítványokat. 31. Vigyázzatok azért, és emlékezzetek arra, hogy három évig éjjel és nappal szüntelenül könnyek között inteltek mindnyájatokat. 32. Most pedig az Istennek és kegyelme igéjének ajándék titeket, aki felépíthet benneteket, és örökséget adhat nektek a szentek között.”

28. *Viseljetek gondot tehát.* Most hozzájuk igazítja a beszédét, és részletes indoklással kimutatja, hogy gondosan őrködniük kell, és hogy a

¹⁶ Ez. 3,18–20.

is azért olyan aggodalmas, mert így követeli a szükség. Az első ok az, hogy hűségesnek kell lenniük a nyájhoz, amelynek az élén állnak. A második, hogy nem halandó ember, hanem a Szentlélek hívta el őket erre a munkára. A harmadik, hogy nem közönséges megtiszteltetés Isten egyházát kormányozni. A negyedik, hogy az Úr világosan bizonyította, milyen drága neki az egyház, amikor azt a saját vérevel megváltotta. Ami az elsőt illeti, nemcsak azt parancsolja nekik az apostol, hogy a nyájra vigyázzanak, hanem azt is, hogy előbb saját magukra, mert sohasem fog a mások üdvösségére gondosan vigyázni az, aki a saját üdvösségével nem törődik, és hiába biztat másokat a kegyes életre az, aki saját maga nem mutat buzgóságot a kegyesség iránt. Sőt az sem fog a nyájjal törődni, aki magáról megelégedezik, mikor ő is része a nyájnak. Tehát hogy a rájuk bízott nyájjal törődjenek, Pál arra figyelmezteti őket, egyenként maradjanak meg Isten félelmében, mert csak így lehetséges, hogy a nyáj iránt hűségesek maradjanak, ahogy kell. Említettük ugyanis, Pál úgy gondolkodik az elhívásról, hogy akik Isten egyháza élén állnak, azok annak szenteljék munkájukat. Mintha azt mondaná, hogy amióta pásztorokká lettek, többé nem rendelkeznek magukkal, hanem nyilvánosan az egész nyáj iránt vannak elkötelezve.

Amelynek őrizővé tett titeket a Szentlélek. Maga az elnevezés figyelmeztet arra, hogy mintegy őrhelyekre vannak állítva, ahonnan őrködniük mindenki közös üdvössége felett. Pál különösen azt hangsúlyozza, hogy nem emberek rendelték őket oda, hanem Isten bízta rájuk az egyház gondját. Annál nagyobb hűséget követel tőlük Isten, mert nehéz lesz a számadás ama legfőbb ítélőszék előtt. Ugyanis minél nagyobb a méltósága az Úrnak, akinek szolgálunk, természetesen annál nagyobb tiszteletet tanúsítunk iránta. Maga a tisztelet pedig fokozza buzgóságunkat. Továbbá jóllehet az Úr azt akarta, hogy igéjének szolgáit kezdettől fogva az emberek szavazataival válasszák, mindazonáltal az egyház kormányzását mindig magának követeli, hogy ne csak azt ismerjük el, ő annak egyedüli vezetője, hanem hogy azt is tudjuk, hogy az üdvösség páratlan kincse egyedül tőle származik. Mert dicsősége csorbát szenved, ha azt hisszük, hogy az evangélium véletlenül vagy emberi akarat vagy tevékenység folytán jut el hozzánk. Pál ezt különösen a Léleknek tulajdonítja, amely által Isten az egyházát kormányozza, és mindenki számára az isteni elhívásának titkos tanúbizonysága a lelkiismeretben. Az *ἐπίσκοπος* (őriző) szóról röviden meg kell jegyezni, hogy Pál kivétel nélkül minden epheszoszi presbitert így nevez. Ebből arra következtetünk, hogy az Írás szerint a presbiterek semmiben sem különböztek az őrizőktől, de hibásan

így kezdték nevezni azokat, akik egyes városok élén álltak. Hibáról beszélek, nem mintha rossz volna, hogy egyes testületekben valaki kiemelkedik a többi közül, hanem azért, mert túrhetetlen az a vakmerőség, hogy amikor az emberek az Írás elnevezéseit a maguk tetszése szerint megváltoztatják, habozás nélkül megváltoztatják a Szentlélek nyelvét is.

Hogy legeltessétek az Isten egyházát. A görög ποιμαίνειν szó azt jelenti: „legeltetni”, de átvitt értelemben bármilyen irányítást lehet érteni rajta. Mondtuk, hogy ez a harmadik ok, amiért kiválóan kell végezni munkájukat, miként Pál figyelmezteti Timóteust, hogy figyeljen arra, hogyan kell forgolódnia az Isten házában, amely az élő Isten egyháza, az igazság oszlopa és erős alapja.¹⁷ Mintha azt mondaná, hogy nincs helye a tétlenségnek egy ilyen nehéz munkakörben, és nem menthető azok, akiket Isten családjá intézőivé tett, ami annál nagyobb megtiszteltetés, ha megfelelnek annak a méltóságnak, vagyis ha szorgalmasan végzik munkájukat. Ha tehát az őrizőket Isten és a Szentlélek csak az egyház legeltetésére rendeli, nevetséges a pápaság hierarchiája, amelyben a püspökök csak üres címmel büszkélkednek, és a legeltetés munkáját még csak színleg sem érintik.

Amelyet szerzett. A negyedik ok, amiért Pál arra buzdítja a pásztorokat, hogy szorgalmasan végezzék munkájukat, az, hogy az Úr nem közönséges zálogát adta egyháza iránti szeretetének, amikor saját vérént ontotta érte. Ebből kitűnik, milyen drága neki az egyház. És bizonyára nincs, ami nyomatékosabban készítené a pásztorokat arra, hogy szorgalmasan végezzék munkájukat, mint ha belegondolnak, hogy Krisztus vérének értéke van rájuk bízva. Ugyanis ebből következik, hogy ha nem fáradoznak hűségesen az egyházért, nemcsak őket fogják vádolni a lelkek elvesztéséért, hanem felróják nekik a szentségtörést is, amiért Isten Fiának szent vérént meggyalázták, és a tőle kapott váltságot, amennyiben rajtuk állt, semmivé tették. Pedig rettentő bűn, ha a mi tétlenségünk miatt nemcsak Krisztus halála lesz értéktelenné, hanem annak gyümölcse is teljesen megsemmisül. Azt mondja az apostol, hogy Isten azért szerezte az egyházat, hogy tudjuk: azt akarja, hogy teljesen maradjon meg neki, mivel úgy méltányos, hogy az ő tulajdona legyenek azok, akiket megváltott. Ugyanakkor nem szabad megfeleledkezni arról, hogy az egész emberiség a Sátán rab szolgája, míg minket az ő zsarnokságából meg nem vált Krisztus, és egybe nem gyűjt minket az Atya örökségébe. Mivel látszólag durva a kifejezés, amelyet Pál használ, meg kell vizsgálni, hogy milyen érte-

¹⁷ 1Tim 3,15.

lemben mondja, hogy Krisztus tulajdon vérével szerezte az egyházat. Mert nincs nagyobb képtelenség, mint testi alakban vagy halandónak képzelni Istent. Amikor így beszél Pál, Krisztusnak Istennel való személy szerinti egységét fejezi ki. Minthogy ugyanis Krisztusban két természet van megkülönböztetve, az Írás hol az egyik, hol a másik sajátságát említi meg, de amikor azt mondja, hogy Isten nekünk testben megjelent, emberi természetét nem különíti el istenségétől. Mint hogy azonban Krisztusban úgy egyesült a két természet, hogy egy személyt alkot, némelykor az, ami csak az egyikre illik, nem tulajdonképpen értelemben a másikra vitetik át. Így ezen a helyen Pál a vért Istennek tulajdonítja, mivel Jézus Krisztus, az ember, aki értünk vérént ontotta, Isten is volt. Ezt a szónoki alakzatot a régiek a kifejezőmódok közlésének¹⁸ nevezték, mivel az egyik természet tulajdonságát átviszük a másikra. Említettem, ily módon világosan kifejezésre jut, hogy Krisztus egy személy, nehogy kettőnek képzeljük, miként Nestorius próbálta egykor. A két természet egyesülését nem is olyannak kell elképzelnünk, amilyenek Eutükhész próbálta elfogadtatni, vagy olyannak, amilyené most Szervét, a spanyol kutya gyártotta, aki szerint Krisztus istensége nem más, mint az emberi természet tükörképe, amely az ő elképzelése szerint mindig ott ragyogott Istenben.

29. *Tudom.* Már a szükséggel, ezzel az erős ösztönzővel is arra biztatja Pál az epheszosziakat, hogy éberren őrködjének, mert a farkasok támadásra készülnek. Az egyháznak szinte örök sorsa, hogy farkasok támadják meg. Ezért sohasem szabad aludni. Minél több és ártalmasabb farkas támad, annál éberebben kell a pásztoroknak őrködni. Néha enyhít valamit Isten a zaklatáson, hogy a nyáj nyugodtan legeljen. Miként azonban derült és tiszta időben biztonságosabban legelnek a juhok a mezőn, felhős és borult időben pedig több a veszély, így Isten egyházának is adatik időnként valami nyugalom, ezt azonban viharos idő követi, ami alkalmasabb a farkasok támadására. Tehát Pálnak az a véleménye, hogy nagyobb éberségre van szükség, mint addig, mivel nagyobb veszélyek fenyegetnek. Felmerül a kérdés, hogy honnan tudja ezt Pál. Először kétségtelen, hogy az ő jelenléte távol tartotta vagy elriasztotta a farkasokat. Nem is csoda, ha a Lélek ereje, amely Krisztus szolgáltaiban fénylik, úgy megfékezi az istentelenekeket, hogy mérgüket nem merik szétfröcskölni, különösen, ha az a menyegyeri világosság eloszlatja a Sátán nagy sötétségét. Pál tehát könnyen megjósolja, mi lesz a távozása után, mivel tudja, hogy az ő munkája egy időre elnyomta a Sátán gonoszságát. Ámbár valószínű, hogy az

¹⁸ *Idiomatum communicatio.*

Úr a jövendölés Lelke által adott neki erről bizonyosságot, hogy általa mások is értesüljenek róla, és látjuk, hogy így is történt. Akárhogy is van, tanuljuk meg, hogy amikor a derék és hű pásztorok eltávoznak, óvakodni kell a farkasoktól, amelyeket még a legéberebb örködéssel is nehéz távoltartani az akloktól.

30. *Sőt közületek is támadnak.* A bajt súlyosbítja, hogy a farkasok egy része belül van, sőt pásztoroként rejtőzködik, és várja az alkalmat, hogy ártson. Pál azt is kifejti, hogy mi az ilyen farkasok veszélye: tudniillik az, hogy szétszóródik a nyáj: amikor a gyülekezet az egységes hittől elszakadva szektákra oszlik. Ugyanis nem mind farkasok, akik nem tesznek eleget kötelességüknek, hanem gyakran béresek, vagyis nem annyira veszélyesek. A tanítás megrontása azonban végzetes csapás a juhokra. A harmadik helyen említi ennek a bajnak a forrását és az eredetét: hogy tanítványokat akarnak magukhoz vonni. Tehát minden eretnekségnek a nagyravágyás az anyja. Isten igéjének tisztasága ott uralkodik, ahol a pásztorok közös buzgalommal Krisztusnak gyűjtenek tanítványokat, mivel az egyház épisége csak abban áll, hogy egyedül Krisztust hallgatják mint mestert. Ezért ahol a tanítói cím utáni vágy uralkodik, ott szükségszerűen kiforgatják az üdvösség tanítását, és a nyáj üdvössége is tönkremegy. Ahogy ez a hely is arra tanít, hogy a tanítás majdnem minden megrontása az emberek gögösségéből fakad, amikor mindenki arra törekszik, hogy jobban kitűnjék, mint szabad. Ebből arra következtetünk, aligha lehetséges, hogy a nagyravágyók el ne térjenek az igazi tisztaságtól, és meg ne hamisítsák Isten igéjét. Ha ugyanis az Írás helyes magyarázata azt célozza, hogy egyedül Krisztus emelkedjék ki, és az emberek semmit se követelhesenek maguknak, nehogy ugyanannyit elvegyenek Krisztus dicsőségéből, úgy következésképpen az egészséges tanítást megrontják azok, akik magukkal vannak elfoglalva és a saját dicsőségüket keresik, ami teljesen elhomályosítja Krisztust. Ezt maga az Úr is megrősíti, János evangéliuma 7. rész.¹⁹ A „támadnak” szó, amelyet használ, azt jelzi, azok a farkasok titokban már készülnek rá, hogy kitörjenek, amikor alkalom adódik. Egyébként ez a hely a legjobb védelem azzal a rettentő kísértéssel szemben, amellyel a Sátán minden korban igyekszik a gyenge lelkeket megzavarni. Ha külső és ismert ellenség támadja az evangéliumot, az nem rendíti meg úgy a kegyes lelkeket, mintha az egyházon belül lép fel az ellenség, aki hirtelen harci riadót fúj vagy alattomos módon elpártolásra izgatja a népet. Isten mégis kezdettől fogva ezzel a kísértéssel edzette az egyházát és edzi ma is. Ezért ez

¹⁹ Jn 7,18.

a védelem erősítse a hitünket, hogy meg ne inogjon, amikor a pásztorokban jelenik meg a farkasok dühössége. Azt mondja, dühös farkasok jönnek, hogy nagyobb félelmet keltsen, azután azt, hogy fonák tanokat fognak hirdetni, mégpedig azért, hogy maguknak tanítványokat szerezzenek: ugyanis aligha lehetséges, hogy a nagyravágyás meg ne rontsa az evangélium tisztaságát. Ebből az is kitűnik, milyen sületlenség a pápisták dicsekvése az utódlás folytonosságával. Noha könnyen kimutathatjuk, hogy azok a szarvas²⁰ állatok mindenek inkább, mint azok, amiknek tartatni akarnak, mégis teljes meggyőződéssel ragaszkodnak ahhoz a mentséghez, hogy megszakítatlan sorban követik az apostolokat. Mintha nem követnék őket azok is, akiktől a Pál figyelmeztetése alapján óvakodni kell. Amikor tehát Isten vagy azért, hogy az övéinek állhatatosságát próbára tegye, vagy jogos ítélete szerint megengedi, hogy a farkasok pásztorok álarca alatt garázdálkodjanak, akkor a tekintély nem a pusztá névben és rangban áll, és az utódlásnak is csak akkor van jelentősége, ha a hit és a feddhetetlenség is megvan. Ha tehát a pápisták úgy vélik, hogy nem illik rájuk a farkas név, ügyük megvizsgálása során Pál szava lesz a próbakő: „hogy magukhoz vonzzák a tanítványokat”. Mi célja van a pápista vallásnak, ha nem az, hogy Isten igéje helyett az emberek óhajtása uralkodjék? Krisztusnak csak ott vannak tanítványai, ahol egyedül őt tekintik mesternek.

31. *Vigyázzatok azért.* Pál megint a saját példájával buzdít szorgalomra, de a veszélytől való félelemről is beszél. Mintha azt mondaná, hogy a legnagyobb éberséggel kell vigyázniuk, de méltatlan lenne hozzájuk, ha éppen ők fáradnának el, akik három éven keresztül látták az ő fáradhatatlan türelmét. A könnyeiről is beszél, amelyek buzdításait hatásosabbá tették. Amikor azt mondja, hogy mindenkit figyelmeztetett, az vonatkozhat mind a népre, mind a presbiterekre. Mivel ugyanis az egész gyülekezet előtt akart beszélni, úgy beszél, mintha mindenki ott lenne. Ám ha valaki mégis jobban szeretné a hallgatóságot a pásztorokra leszűkíteni, akkor az lesz az értelme, hogy nemcsak ezzel a beszéddel akarja felkelteni a buzgóságukat, hanem méltányos, hogy bennük megmaradjon annak a sok buzdításnak az emléke, amelyet három év alatt kitartóan, könnyek között a szívükbe vésett. Én mégis természetesebbnek tartom, hogy a beszéd mindenkihez szólt.

32. *Az Istennek ajánllak titeket.* Imádságot illeszt a beszédébe, és ez ünnepélyes beszédben nem kell hogy képtelenségnek tűnjék. Nem is törődött azzal, hogy beszédét részekre ossza, mint a szónokok,

²⁰ El. 4. rész 7. j.

mikor lángoló érzelmeinek hevességét a szavak nem voltak képesek kifejezni. Nagy és súlyos dolgokról beszélt, amelyek az emberi tehetőséget messze felülmúlják. Ezért folyamodik könyörgéshez, és a beszéd fonálát rövid időre megszakítja; ámbár az inkább kívánságának kifejezése, mint közvetlen imádság. Mintha azt mondaná, hogy ők maguk nem képesek ekkora terhet elviselni, de az égből új segítséget kér nekik, és abban bízva minden megpróbáltatásból győztesen fognak kikerülni. Nem kétséges, hogy bár egyedül a pásztorokat szólítja meg, az imádságba mégis az egész gyülekezetet belefoglalja. Először Istennek ajánlja őket, azután kegyelme igéjének. Ez egyetlen ajánlás, de Pál csak azt akarta érzékeltetni, hogyan szokta az Úr az övéinek üdvösségét védelmezni, amiről Péter azt mondja, hogy hit által őrzi.²¹ És ez a hit által való őrzés az igétől függ, hogy annyi válság között ne ingadozzék. Nagyon fontos megismerni, hogy mi módon akar Isten megtartani bennünket, ugyanis mivel az ő felsége előlünk el van rejtve, amíg igéjével nem jön hozzánk, bizonytalanul nézelődünk. Tehát amikor elhatározza, hogy minket megtart, igéjét kínálja nekünk üdvösségünk megőrzésének eszközéül. Ilyen értelemben tette hozzá a „kegyelme” szót (a birtokos eset a héberben eredményhatározót is jelöl), hogy a hívők jobban örüljenek az igének, amelyben Isten a jószágát kiárasztja. Ez az értelmezés egyszerű és megfelelő, ugyanis túlságosan erőltetett ezt Krisztusra érteni, ahogy egyesek teszik.

Aki felépíthet benneteket. A *δυναμειος* participium, amelyet Pál használ, Istenre vonatkozik, és nem a beszédére. Ezt a vigasztalást azért teszi hozzá, hogy gyengeségüket érezve ne veszítsék el a bátorságukat. Amíg testi gyarlóságok vesznek körül, addig olyanok vagyunk, mint egy épülő ház, amely még nem készült el teljesen. Minden kegyes embernek Krisztusra mint alapra kell épülnie, de az ő hitük korántsem tökéletes minden tekintetben. Sőt lehet, hogy az alap szilárdan áll, de az épület egyes részei mozognak vagy ingadoznak. Ezért tartós szerkezetre és mindig újabb támasztékokra van szükség. Pál azt mondja, hogy közben nem kell kétségbeesni, mivel az Úr nem fogja félbehagyni a művét, ahogy a Filippi levél első részében is mondja: „aki elkezdte benneteket a jó munkát, elvégzi a Krisztus Jézus napjára”.²² Ezzel egybehangzó a 138. zsoltár is: „ne hagyd el kezéd alkotásait”.²³ Ami ezután következik az élet örökségéről, az magára az élvezetre vonatkozik. Mihelyt Krisztus ránk ragyog, átlépünk a halálból az életbe,

²¹ 1Pt 1,5.

²² Fil 1,6.

²³ Zsolt 138,3.

és a hit belépés a mennyek országába. Nem hiába adatott nekünk az örökbefogadás Lelke, de Pál itt a kegyelem folyamatos áradását ígéri a hívőknek, amíg meglátják az örökséget, amelyre elhívtak, és amely a mennyben várja őket. Isten hatalmát említi, de nem úgy, ahogy mi szoktuk elképzelni eredménytelenül, hanem ahogy közönségesen mondják, működésben. A hívőknek ezt úgy kell elképzelni, mint valami pajzsot, amely a Sátán minden támadásával szemben megvédi őket. Miként az Írás tanítja, Isten erejében elegendő védelmünk van, tehát jegyezzük meg, hogy csak azok bátrak az Úrban, akik felhagyva a szabad akaratumban való bizakodással rábizzák magukat, akiről méltán mondja Pál, hogy csak rá lehet építeni.

33. „Senkinek ezüstjét, aranyát vagy ruháját nem kívántam, 34. sőt ti jól tudjátok, hogy a magam szükségleteiről, meg a velem levőkéiről ezek a kezek gondoskodtak. 35. Minden tekintetben megmutattam nektek, milyen kemény munkával kell az erőtlenekekről gondoskodni, megemlékezve az Úr Jézus szavairól. Mert ő mondta: Nagyobb boldogság adni, mint kapni.” 36. Miután ezeket elmondta, mindnyájukkal együtt térdre borulva imádkozott. 37. Ekkor valamennyien nagy sírásra fakadtak, Pál nyakába borultak, és csókolgatták őt. 38. Különösen azon a szaván szomorodtak el, hogy többé nem fogják őt viszontlátni. Azután kikísérték a hajóhoz.

33. *Ezüstjét, aranyát.* Miként az imént arról beszélt, milyen ártalmas a nagyravagyás, most arra figyelmeztet, hogy óvakodni kell a kapzsiságtól, és ismét magát hozza fel példának, hogy senkinek a tulajdonát nem kívánta, sőt inkább saját keze munkájával gondoskodott a szükségleteiről, nem mintha ez kiegészítés nélkül elegendő lett volna az ellátására, hanem kézműves munkára támaszkodva kímélte a gyülekezeteket, hogy amennyire rajta állt, ne terhelje őket semmi költséggel. Meg kell jegyezni, hogy nemcsak azt mondja, hogy nem vette el a másét, ahogy többnyire az éhezők emberek gyakran erőszakosan zakmányolnak, hanem azt mondja, hogy minden aljas kívánságtól tiszta volt. Ebből arra következtethetünk, hogy csak az lesz az ige jó szolgálója, aki képes megvetni a pénzt. Azt is látjuk, hogy nincs, ami elterjedtebb volna, mint hogy akik aljas módon nyereségre törekednek, azok az emberek kedvéért megrontják Isten igéjét. Ezt a hibát Pál más helyen súlyosan elítéli a püspökökben.²⁴

34. *Sőt ti jól tudjátok.* Ezekkel a szavakkal nem ad nekik előírást, amelyet az ige minden szolgájának mindig szigorúan meg kellene

²⁴ 1Tim 3,3.

tartania, mert nem viselkedett olyan szigorúan, hogy megtiltsa, amit az Úr megengedett az ő szolgálóinak.²⁵ Ellenkezőleg, sok helyen elismeri azt a jogukat, hogy a közösből kapjanak ellátást.²⁶ Ráadásul el-túrte, hogy több gyülekezet adjon neki ételmet és ruhát.²⁷ Nemcsak alkalmi munkájáért fogadott el szívesen fizetést, hanem amikor Korinthosban szükségét látott, azt mondja, más gyülekezetektől kért, hogy a szükségén segítsen. Tehát nem egyszerűen azt parancsolja a pásztoroknak, hogy kétékezi munkából tartsák fenn magukat, hanem mindjárt azt is hozzáteszi, hogy amennyiben az ő példáját akarják követni, támogassák a gyengéket. A korinthosziak nem tagadták meg tőle a megérdemelt jutalmat. Amikor azonban a hamis apostolok ingyenes munkájukkal dicsekedtek és ezzel népszerűsége törekedtek, Pál ebben nem akart elmaradni mögöttük, nehogy okot adjon nekik a rágalmazásra, ahogy az első Korinthusi levél 9. részében mondja.²⁸ Arra figyelmeztet, hogy vigyázni kell, nehogy megbotránkoztassuk a gyengéket és ezzel megingassuk a hitüket, ugyanis a gyengéket támogatni annyi, mint kedvezésből elnézni valamit a tudatlanságuknak, Római levél 14. rész.²⁹

35. *Megemlékezve az Úr Jézus szavairól.* Ez sehol sem található így szó szerint. Más hasonlókat azonban közölnek az evangélisták, és Pál ezt kivehette azokból. Azután tudjuk, hogy Krisztusnak nem minden mondása maradt fenn írásban. Pál megismétli az általános tanítást a pénz megvetéséről, aminek egyik igazi példája, hogy valaki jobban szeret adni, mint kapni. Krisztus akkor nem erkölcsi tanítást akart adni, mintha az adakozó emberek azért lennének boldogok, mert jótéteményeikkel másokat lekötöztettek, mivelhogy valamivel tartozni egyfajta szolgálat, hanem magasabbra tekintett, amennyiben, aki könnyörül a nincstelenség, az Úrnak ad kölcsön,³⁰ hogy Isten megbízható és okos sáfárai azok, akik a náluk letétbe helyezett vagyont a testvérekkel megosztják; és hogy az emberek semmi mással nem kerülnek olyan közel Istenhez, mint a jótékonykodással. Az adakozásnak ez a dicsérete világi íróknál is olvasható, és a világ jó része helyesnek is tartja, de a szamarak csak bólogatnak, ahogy a közmondás tartja. Mert az élet általában azt mutatja, hogy csak nagyon kevesen vannak meggyőződve arról, hogy nincs kívánatosabb, mint testvéreink

²⁵ Mt 10,10.

²⁶ 1Kor 9,14; Gal 6,6; 1Tim 5,17.

²⁷ Vö. Fil 4,10–11.16.

²⁸ 1Kor 9,15.

²⁹ Róm 14,1.

³⁰ Péld 19,17.

megsegítésére fordítani, amink van. Annál nagyobb buzgósággal kell törekedniük Krisztus tanítványainak erre a boldogságra, hogy amennyire lehetséges, a másétól tartózkodva szokjanak hozzá az adakozáshoz, és ne gőgös lélekkel, mintha szegénytelen volna, ha valakinek lekötöztetik magukat, és ne is bűnös hiúságból, hogy másokat maguknak lekötöztessenek, hanem csak azért, hogy örömmel gyakorolják magukat a szeretet munkájában, és így bizonyosságot tegyenek arról a kegyelemről, hogy Isten őket gyermekeivé fogadta.

36. *Térdre borulva.* Az imádkozásnál a legfontosabb a belső meghatódottság, de a külsőségeknél, mint a letérdelés, a fej lehajtása, a kéz felemelése, kettős haszna van. Az első az, hogy minden testrésznket gyakoroljuk Isten dicsőségére és tiszteletére; azután, hogy így mint valami segédeszközzel elűzzük lustaságunkat. Ehhez járul az ünnepélyes és nyilvános imádkozásnál a harmadik haszon, hogy Isten gyermekei így módon vallják meg kegyességüket, és egymást kölcsönösen buzdítják az Isten iránti alázatosságra. Miként a két kéz felemelése a bizalom és a heves vágyakozás jelképes kifejezése, így a megalázkodás jeléül térdelünk le. Egyébként Pál az imádkozással megpecsételte az azelőtt elmondott beszédet, mivel csak Isten áldásától lehet remélni a tanítás sikerét. Ezért ha tanítással, figyelmeztetéssel és buzdítással valamit el akarunk érni, mindig ez legyen a vége, vagyis hogy imádsággal fejezzük be.

37. *Nagy sírásra fakadtak.* Nem csoda, ha a kegyes emberek mind különös meghatottsággal kísérték ezt a szent férfiút. Ugyanis túlságosan nagy hálátlanság lett volna elhanyagolni őt, akit az Úr annyi kiváló ajándékkal halmozott el. A sírás legfőbb oka az volt, ahogy Lukács írja, hogy többé nem fogják őt látni. Volt is okuk arra, hogy a saját helyzetüket és az egész asiai egyház helyzetét fájlalják, amikor látták, hogy ilyen felbecsülhetetlen kincstől fognak megfosztatni. Egyébként amikor a Lélek Lukács szája által az ő könnyeiket mint a tiszta kegyesség bizonyosságát dicséri, egyúttal elítéli azoknak a meggondolatlanságát, akik kemény és érzéketlen magatartást követelnek a hívőktől. Hamis az az elképzelése ezeknek, hogy csak bűnből származhatnak az érzelmek, amelyeket Isten természetes módon adott nekünk. Ezért nem abban áll a hívők tökéletessége, hogy minden érzelmet levetkőzzenek, hanem hogy csak alapos okból engedjék át magukat érzelmeiknek, és megsérkeljék azokat.

HUSZONEGYEDIK RÉSZ

1. Amikor elbúcsúztunk tőlük, útnak indultunk, és egyenes irányban haladva Kószba érkeztünk; másnap Rodoszba, onnan pedig Patarába. 2. Ott találtunk egy Föníciába induló hajót: beszálltunk és elhajóztunk. 3. Miután Ciprust megpillantottuk, és bal kéz felől elhagytuk, Szíria felé tartottunk, és Tíruszban kötöttünk ki, mert a hajó ott tette ki a rakományát. 4. Felkerestük a tanítványokat, és ott maradtunk hét napig: ők a Lélek indítására azt mondták Pálnak, hogy ne menjen fel Jeruzsálembe. 5. Amikor pedig eltöltöttük ezeket a napokat, és elindultunk, hogy utunkat folytassuk, valamenynyien elkísérték bennünket feleségükkel és gyermekeikkel még a városon is túl, és a tengerparton térdre esve imádkoztunk. 6. Ezután elbúcsúztunk egymástól, mi hajóra szálltunk, ők pedig visszatértek otthonukba.

1. Lukács röviden leírja a hajózás útvonalát; nemcsak a történeti hűség kedvéért, hogy tudjuk, hol és mi történt, hanem hogy az olvasók megismerjék Pál legyőzhetetlen és hősies bátorságát, aki inkább vállalta a hosszú, kanyargós és fáradságos utakat, hogy munkáját Krisztusnak szentelhesse, semmint hogy a saját nyugalomával törődött volna. Amikor azt mondja, hogy elszakadtak vagy elváltak tőlük, ez nem egyszerűen a helyek távolságára vonatkozik, hanem azért mondja, mert a testvérek a parton álltak, amíg a tekintetükkel követni tudták a hajót, amelyen Pál és kísérői utaztak. Azért nevezi meg a kikötőket, ahol a hajó kikötött, hogy tudjuk: kényelmes és nyugodt volt a hajóút. A városok fekvésének, amelyeket felsorol, nézzenek utána a földrajztudósoknál. Nekem elég, hogy bemutattam Lukács szándékát.

4. *Felkerestük a tanítványokat.* Még ha kicsi volt is a hívők száma, a próféták jóvendöléseinek megfelelően Türoszba is eljutott az evangélium valami magja, hogy az a város se maradjon Isten áldása nélkül.¹ Mint más helyeken, Lukács itt is keresztyéneknek nevezi a tanítványokat, hogy tudjuk: azok tartoznak Krisztus nyájához, akik hittel elfogadják az ő tanítását. Mert nevetséges és hazug vallástétel, ha valaki felesküszik Krisztusra, de nem érti, hogy mit tanít vagy mit mond. Jegyezzék meg az olvasók, hogy Pál csak azért maradt Türoszban hét

napig, hogy megerősítse őket. Így látjuk, hogy bárhová ment, sehol sem mulasztotta el az alkalmat, hogy jót cselekedjék.

A Lélek indítására azt mondták. Tudniillik a beszéd megerősítésével, hogy Pál tudja meg, a Lélek indítására beszélnek. Kétségtelenül nem csekély kísértés, hogy a tervezett utat folytassa, amelyről a Szentlélek lebeszélte. Ez, hogy mintegy Isten keze húzta vissza, különösen látványos ürügy lett volna arra, hogy a kereszt hordozását elkerülje, ha csak egy kicsit is törődött volna a saját kényelmével. Mégis folytatja útját, mivel meggyőződése szerint az Úr hívta el arra. Itt azonban felmerül a kérdés, hogyan beszélük le a Lélek által a testvérek arról, amire meggyőződése szerint a Lélek titokzatos ösztönzésére vállalkozott? Vajon a Lélek ellentmond önmagának, hogy most felmenti Pált, akit belülről megkötözve tart? Azt válaszolom, hogy a Lélek ajándékai különbözőek, így nem csoda, hogy akik a jóvendölés ajándékával rendelkeznek, azokat időnként cserbenhagyja az ítélőképességük vagy a bátorságuk. Azoknak a testvéreknek, akiket Lukács említ, az Úr kinyilatkoztatta, mi fog történni, ugyanakkor nem tudják, hogy mi a célja és mit követel Pál elhívása, mivel tehetségük addig már nem terjed. Az Úr szándékosan akarta figyelmeztetni szolgáját, részint hogy a hosszas megfontolással jobban fel legyen készülve bármire, ami történni fog vele, részint hogy még nyilvánvalóbb legyen az állhatatossága, amikor a jóslat által a szomorú végről értesülve mégis tudatosan és akarva legyen kész bárminek az elviselésére.

5. *Feleségükkel és gyermekeikkel.* A szeretet nem közönséges jele volt, hogy Pált feleségükkel és gyermekeikkel a városon kívül elkísérték. Ezt egyrészt azért említi Lukács, hogy a kegyességüket méltó dicséretben részesítse, másrészt azért, hogy elmondja: Pált tiszteletben részesítették, amit meg is érdemelt. Ebből azt is látjuk, hogy semmi sem állt távolabb tőle, mint az, hogy a saját kényelmével törődjön, amikor még az a jóindulat sem tartotta vissza útjáról, amely maradásra esábíthatta volna. Megjegyzendő az ünnepélyes imádkozás szokása nagyobb eseményeknél, és az, hogy amikor Istentől értesültek a veszőlyről, még buzgóbban imádkoztak.

7. *Hajóutunk végére érve Tíruszból Ptolemaisba jutottunk. Köszöntöttük a testvéreket és ott maradtunk náluk egy napig.* 8. *Másnap elindultunk, és megérkeztünk Cézáréába. Bementünk Fülöp evangélista házába, aki a hét közül való volt, és nála maradtunk.* 9. *Neki volt négy hajadon leánya, akik profétáltak.* 10. *Több napon át tartózkodtunk ott, miközben lejött Júdeából egy Agabosz: neon próféta.* 11. *Odajött hozzánk, levette Pál övét, megkötötte vele saját kezét és lábát, és ezt mondta: „Így szól a Szentlélek: Azt a*

¹ Ézs 23,15-18.

férfit, akié ez az öv, így kötözik meg Jeruzsálemben a zsidók, és pogányok kezébe adják.” 12. Amikor ezt meghallottuk, a helybeliekkel együtt arra kértük Pált, hogy ne menjen fel Jeruzsálembe. 13. De Pál így felelt: „Miért sírtok, és miért keserítitek meg a szívemet? Hiszen én nemcsak megkötötetni, hanem meghalni is kész vagyok Jeruzsálemben az Úr Jézus nevéért.” 14. Amikor pedig nem hagyta magát meggyőzni, megnyugodtunk és azt mondtuk: „Legyen meg az Úr akarata!”

7. Lukács röviden megemlíti, hogy Ptolemaisban is a testvérek-nél vendégeskedett Pál. Ptolemaisz főniciai tengerparti város, nem messze a júdeai határtól, ahonnan Pálnak és társainak már nem volt hosszú az útja Caesareáig. Ha azonban a tartományok és a városok fekvéséről többet akarnak tudni az olvasók, forduljanak a földrajztudósokhoz. Továbbá azt mondja Lukács, hogy Pál és kísérői Caesareában Fülöpnél vendégeskedtek, akit evangélistának nevez, noha a hét diakónus egyike volt, ahogy a hatodik részben láttuk.² Nem nehéz arra következtetni, hogy az a diakónusi hivatal ideiglenes volt, különben Fülöp nem hagyhatta volna el Jeruzsálemet, hogy Caesareába költözzék. Itt nem úgy mutatja be Lukács, mint aki önként lemondott hivataláról, hanem úgy, mint akit fontosabb hatáskörrel bíztak meg. Az evangélisták véleményem szerint az apostolok és a tanítók között álltak. Hivataluk közvetlenül az apostoloké után következett, minthogy mindenütt hirdették az evangéliumot, és nem volt állandó állomáshelyük, de a rangjuk mégis kisebb volt. Ugyanis Pál, amikor leírja az egyház rendjét, az evangélistákat az apostolok után említi, hogy megmutassa: nagyobb tér adatott nekik a tanításra, mint a pásztoroknak, akik meghatározott helyen dolgoztak.³ Tehát Fülöp csak ideiglenesen gyakorolta a diakónusi hivatalt Jeruzsálemben. Később az egyház méltónak tartotta arra, hogy az evangélium kincsét rábízzák.

9. *Négy hajadon leánya.* Ezt Fülöp dicséretére teszi hozzá, nemcsak azért, hogy tudjuk, a háza jól meg volt építve, hanem Isten áldásával híres és nemes volt. Nem közönséges ajándék volt a négy lánya, mind a prófétálás lelkével megáldva. Ily módon akart Isten az evangélium kezdetének tekintélyt adni, amikor olyan férfiakat és nőket támasztott, akik előre megmondták a jövendőt. A zsidóknál már évek óta megszűntek a jövendölések, hogy annál feszültebb vagy éberebb lélekkel figyeljenek az evangélium új szavára. Amikor tehát hirtelen

² ApCsel 6,5.

³ Ef 4,11.

mintegy a visszatérési jog szerint újra megjelent a jövendölés, az egy tökéletesebb állapot jele volt. Mégis úgy tűnik, hogy ugyanez volt az oka annak, hogy egy kicsit később megszűnt, ugyanis Isten a régi népet különféle jövendölésekkel támogatta, míg Krisztus eljövetelét véget nem vetett minden jövendölésnek. Tehát Krisztus új országát ezzel kellett ékesíteni, hogy mindenki megtudja, itt van Istennek az a megígért látogatása, de csak rövid ideig virágzott, hogy a hívők ne legyenek mindig feszült várakozásban, vagy a kíváncsi lelkeknek alkalom legyen mindig valami újat keresni vagy kitalálni. Tudjuk ugyanis, hogy amikor az a tehetség már eltűnt, mégis sok eszelős ember lépett fel, akik azzal dicsekedtek, hogy ők próféták. Az is lehetséges azonban, hogy az emberek gonoszsága fosztotta meg az egyházat ettől az ajándéktól. Értjük be azzal az egy okkal, hogy Isten a jövendölés eltörlésével bizonyította, Krisztusban van a végcél és a beteljesedés. Egyébként nem tudni, hogyan végezték azok a lányok a jövendölést, csak annyi bizonyos, Isten Lelke irányította őket, hogy a saját maga által megszabott rendet meg ne zavarja. Mivel pedig az egyházban nők nyilvános hivatalt nem viselhettek, valószínű, hogy otthon vagy magánháznál, nem nyilvános összejövetelen prófétáltak.

10. *Egy Agabosz nevű próféta.* Ámbár Lukács nem fejezi ki világosan, én mégis arra következtetek, hogy az az Agabosz volt, akiről a tizenegyedik részben szó volt, hogy megjövendölte, Claudius császár uralkodása idején éhínség lesz.⁴ Amikor a prófétát dicséri Lukács, mint az imént Fülöp lányait, azt mondja, hogy nem közönséges, hanem különleges tehetsége volt. Most azt kell megvizsgálni, hogy miért kellett Agabosz útján még egyszer rámutatni a fenyegető üldözésre. Ami Pált illeti, ő már több mint sok figyelmeztetést kapott. Fennfoglalva nem kétlem, hogy a többiek miatt történt ez a megerősítés: mivel az Úr azt akarta, mindenütt értesüljenek róla, hogy az ő szolgálóját megkötözés fenyegeti; egyrészt azért, hogy tudják: Pál önként vállalta a küzdelmet, másrészt azért, hogy megtudják: Isten rendelte ki őt, hogy küzdjön az evangéliumért. Kétségtelenül a legyőzhetetlen állhatatosság hasznos példája volt, amikor tudatosan és akarva szembenézett az ellenség kegyetlenségével. Nem kevésbé érdekes ma a mi számunkra, hogy apostolságát életének ilyen önkéntes és állhatatos feláldozásával erősíti meg.

11. *Azt a férfit, akié ez az öv.* A prófétáknak az volt a szokása, hogy jelekkel szemléltették, amit mondtak. Nem saját maguktól, hanem a Lélek megbízásából alkalmazott jelekkel erősítették meg jövendöléseiket,

⁴ ApCsel 11,28

mint amikor Ézsaiás azt a parancsot kapja, hogy mezítelenül járjon,⁵ Jeremiás hogy vegyen jármot a nyakába,⁶ hogy földet adjon el és vegyen,⁷ Ezékiel pedig, hogy törje át a háza falát éjjel, és vigye ki a batyuját.⁸ Ezek és az ehhez hasonlók nevetségesnek tűnhettek, de ugyanaz a Lélek, aki jelképeket rendel a szavaihoz, belülről megérintette az istenfélők szívét, mintha már meglevő dologhoz vezette volna oda őket. Így Pál kísézőire olyan hatást gyakorolt ez a látvány, amelyet Lukács említ, mintha a saját szemükkel látták volna őt magát valóban megkötözve. Később az álpróféták ilyen mesterkedéssel próbálták elkápráztatni az egyszerű embereket, minthogy a Sátán olyasmi, mint Isten majma, és az ő szolgálói Isten szolgálait utánozzák. Cidkijjá szarvakat készített magának, és azt mondta, hogy azokkal fogja felöklelni Arámot.⁹ Hananjá letörte a jármot Jeremiás nyakáról, és így a felszabadulás hiú reményét keltette a népben.¹⁰ Isten engedte, hogy a gonoszokat ilyen szemfényvesztésekkel csalják meg, hogy a hitelenségüket megbüntesse. Mint hogy azonban közben a Lélek hatása nem érvényesült, a hívóknak ezek nem ártottak, mert üresek voltak. Azt is érdemes megjegyezni, hogy Agabosz nem néma látványosságot mutat, hanem hozzáfűzi az igét, hogy a hívókkal közölje a szertartás hasznát és célját.

12. *Arra kértük.* Mivel nem ugyanabban a kinyilatkoztatásban volt részük mindannyiuknak, nem csoda, hogy a vélemények megoszlottak. Minthogy azok a derék emberek tudták, sok függ egy ember életétől vagy halálától, nem akarták, hogy könnyelműségből veszélybe kerüljön, és dicséretes az a törekvésük, hogy Pál marasztalásával a nyilvános egyház üdvösségét akarták előmozdítani. Annál nagyobb dicséretet érdemel viszont Pál állhatatossága, amikor rendületlenül kitart Isten elhívása mellett. Jól tudta ugyanis, mekkora zavart keltet, ha megkötözik. Mivel azonban ismerte Isten akaratát, és elhatározásait egyedül az vezérelte, hogy Isten akaratát kövesse, semmi mással nem törődött. Nekünk is úgy illik ragaszkodnunk Isten akaratához, hogy se a hasznosság, se a józan ész látszata el ne tántorítson minket annak a követésétől. Amikor Pál szemrehányást tesz a testvéreknek, hogy sírásukkal megkeserítik a szívét, megmutatja, hogy nem keményszívú, mivel a szeretetük *συμπαθεία*-ra (együttérzésre) indította. Tehát a kegyes emberek könnyei megsebeztek a szívét, de ez

⁵ Ézs 20,2.

⁶ Jer 27,2.

⁷ Jer 32,7–11.

⁸ Ez 12,5.

⁹ 1Kir 22,11.

¹⁰ Jer 28,10.

az ellágyulás nem térítette el attól, hogy rendületlenül tovább kövesse Istent. A testvérek iránt úgy kell gyakorolni az emberbaráti szeretetet, hogy Isten akarata mindig a legfontosabb legyen. Pál válasza megint arra mutat, hogy Krisztus szolgálói csak akkor készek a szolgálatra, ha a halált is megvetik, és csak akkor igazán készek az Úrnak élni, ha az életüket feláldozzák az igazság bizonyításáért.

14. *Megnyugodtunk és azt mondtuk.* Ha azt gondolták volna, hogy könnyelműen a halálba rohan, nem nyugodtak volna így meg. Tehát engednek neki, hogy ne álljanak szembe a Szentlélekkel, mert látják, hogy Pált ő vezeti. Amikor az imént magától Páltól hallották, hogy mintegy a Lélek kötelei húzzák, a fájdalom megrendítette őket. Amikor azonban megint azt hallják, hogy ez Isten akarata, úgy gondolják, nem szabad tovább ellenállniuk. Így kell visszafogni minden érzelmünket, mert semmi sem lehet olyan keserű, olyan szomorú vagy olyan nehéz, hogy Isten akarata ne enyhítené. Mert valahányszor valamilyen nehézséggel találkozunk, csak akkor tudjuk megadni Istennek a kellő tiszteletet, ha az a legelső gondolatunk, hogy Istennek kell engedelmeskedni.

15. *E napok után felkészültünk, és felmentünk Jeruzsálembe.* 16. *Velünk jött néhány cézárei tanítvány is, akik elvezettek egy régi tanítványhoz, a ciprusi Mnázónhoz, hogy az ő vendégei legyünk.* 17. *Amikor Jeruzsálembe érkeztünk, örömmel fogadtak a testvérek.* 18. *Másnap eljött Pál velünk együtt Jakabhoz, ahol a vének is jelen voltak mindnyájan.* 19. *Köszöntötte őket, majd részletesen elbeszélte, mit tett az Isten a pogányok között az ő szolgálata által.* 20. *Amikor ezt hallották, dicsőítették az Istent, aztán így szóltak hozzá: „Látod, testvérem, milyen sok ezren vannak a zsidók között, akik hívók, és mindnyájan rajonganak a törvényért.* 21. *Rólad pedig azt hallottuk, hogy Mózesztől való elszakadásra tanítod a pogányok között levő zsidókat, és azt mondogod, hogy ne metéljék körül fiaikat, és hogy ne a zsidó szokás szerint éljenek.* 22. *Mi tehát a helyzet? Mindenképpen híre megy annak, hogy megjöttél.** 23. *Tedd hát azt, amit mondunk neked. Van nálunk négy férfi, akik fogadalmat tettek.* 24. *Vedd magad mellé őket, végezd el velük együtt a tisztulási szertartást, vállald a költségeiket, hogy megnyírassák a fejüket. Így megtudja mindenki, hogy semmi sem igaz abból, amit hallott, hanem magad is megtartod a törvényt, és aszerint élsz.* 25. *A pogányokból lett hívókkal pedig már közöltük azt a határozatunkat, hogy tartózkodjanak a bálványoknak áldozott hústól és a vértől, a megfulladt állattól, és a paráznaságtól.”*

* Rev. Karoli Csámpár ford.: Micsoda annakokáért? Mindenesetre össze kell gyűlekezni a sokanagnak, mert meghallják, hogy ide jöttél.

15. *Felkészültünk.* Pál társai, amikor megpróbálták visszatartani őt a veszélytől, ezzel kinyilvánították, hogy nekik inkább az egyház közös üdvössége fontos, mint közülük egyenként kinek-kinek a saját élete. Amikor elutasította őket, nem is futamodnak meg az elől, hogy vele együtt vállalják a veszélyt, pedig kézenfekvő lett volna azzal védekezni, hogy semmilyen törvény nem kötelezi őket arra, hogy egy ember makacssága miatt halál várjon rájuk. Valóban így kell érzelmeinket alárendelni Istennek, hogy semmilyen félelem se riasszon el minket attól, hogy közülünk mindenki azt igyekezzék előmozdítani, amiről tudjuk, hogy Istennek tetszik. Ugyanis világosan látszik, milyen buzgó kegyesség volt másokban is, akik önként csatlakoztak hozzá, és szállást szereztek neki, mikor joggal tarthattak attól, hogy őket is sok kellemetlenség éri.

17. *Örömmel fogadtak.* Ezt azért említi meg Lukács, hogy a testvérek méltányosságát dicsérje, akik nem adtak hitelt a rossz híreknek és a rágalmaknak. Amikor mindennap sok rosszakarató és gonosz ember egymást túllicitálva gyűlölködött Pál ellen, Jakab és társai, akik meg voltak győződve a feddhetetlenségéről, nem idegenedtek el tőle. Most tehát, amikor Krisztus szolgáját testvériesen és baráti módon fogadják, ezzel kimutatják, hogy örülnek érkezésének. Nekünk is gondosan meg kell tartanunk ezt a mértékletességet, nehogy túl hamar higgyünk a rosszindulatú vádaskodásoknak, különösen, amikor előttünk ismeretlen vagy kétes vádakkal illetik azokat, akik jóságuknak valami jelét adták előttünk, és akikről tapasztaltuk, hogy hűségesen szolgálnak az Úrnak. Minthogy a Sátán tudja, hogy Krisztus országának megsemmisítésére semmi sem alkalmasabb, mint a hívők közötti viszályok és ellenségeskedések, ezért nem szűnik meg rosszindulatú beszédeket terjeszteni, amelyek a hívőket egymással szemben kölcsönösen gyanússá teszik. Tehát be kell fogunk a fülünket a vádaskodások előtt, hogy Krisztus szolgáiról csak azt higgyük el, ami biztos.

18. *A vének is jelen voltak mindnyájan.* Ebből a helyből arra lehet következtetni, amit már a tizenötödik résznél láttunk, hogy valahány szor valami komoly dologról tárgyaltak, a vének összejöttek, hogy a tömegtől távol megfontoltabb legyen a tanácskozás. Egy kicsit később látni fogjuk, hogy annak rendje szerint a népet is odaengedték, miután a vének maguk között megtárgyalták az ügyet.

19. Pál most a szerénységét mutatja, amikor nem azt mondja, hogy ő cselekedte a dolgokat, hanem a dicsőséget Istennek tulajdonítva magát csak szolgának nevezi, akinek a munkáját használta az Úr, ahogy el kell ismerni, hogy ami nagyszerű és dicsőre méltó, az nem

a mi erőnk által jön létre, csak amennyiben Isten munkál bennünk, különösen, amikor az egyház építéséről van szó. Másrészt kitűnik, milyen távol voltak az irigységtől a vének, amikor Istent dicsérték a jó eredményekért. Egyébként, mivel Jakabon kívül egy apostolról sem esik említés, arra lehet következtetni, hogy akkor az evangélium terjesztése végett különböző helyekre utaztak, ahogy munkájuk megkívánta. Az Úr nem rendelte állandó tartózkodási helyükül Jeruzsálemet, hanem azt parancsolta, hogy onnan kiindulva járják be Júdeát és a világ más részeit. Továbbá fentebb a tizenötödik résznél cáfoltuk azoknak a tévedését, akik úgy gondolják, hogy Jakab egyike volt azoknak a tanítványoknak, akiket Pál az egyház három oszlopának nevez. Jóllehet ugyanaz volt a megbízatása, mint többi társának, én mégis kétségtelennek tartom, úgy osztották meg egymás közt a munkát, hogy ő Jeruzsálemben maradt, ahová mindennap sok idegen szokott beözönlöni. Ez annyit jelentett, mintha az evangéliumot szél-tében-hosszában, távoli vidékeken terjesztette volna.

20. *Látod, testvérem, milyen sok ezren vannak.* A beszéd két részből áll. Az első részben a vének arra emlékeztetik Pált, hogy azok a zsidók, akik megtértek Krisztushoz, ragaszkodnak a törvényhez, és azért idegenkednek Páltól, mert azt hiszik, hogy ő minden erejével azon van, hogy a törvényt eltörölje. Azután biztatják, hogy tegyen fogadalmat és végezze el a tisztulási szertartást, hogy többé semmi gyanú se férjen hozzá. A hívők sokaságára hivatkoznak Pálnak, hogy annál könnyebben engedjen nekik. Ugyanis ha a makacs emberek kevesen lettek volna, az nem lett volna olyan nagy hatással rá. Így azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a hatalmas sokaságot és az egész gyülekezetet. Nem kétséges, hogy hibás volt az a törvény iránti buzgóság, és a presbiterek is eléggé kinyilvánították, hogy nem tetszik nekik. Jóllehet nyíltan nem ítélik el és nem panaszkodnak keserűen, mivel mégis elhatárolják magukat azoknak a gondolkodásától, hallgatólagosan elismerik, hogy azok tévednek. Ha a buzgóság tudáson alapult volna, velük kellett volna kezdenie, de minthogy nem magáért a törvényért küzdenek, nem is hivatkoznak annak köteles tiszteletére, nincsenek egy véleményen a törvény buzgó híveivel. Ezzel tehát kifejezik, hogy ők mást gondolnak, és a nép babonás hitét nem helyeslik. Ezzel szembenáll az, amikor azt mondják, hogy Pált alaptalanul rossz hírbe hozták. Továbbá, amikor elégtételt követelnek tőle, úgy tűnik, mintha annak a túlbuzgóságnak kedveznének. Erre azt válaszolom, hogy ha volt is valami igazság a híresztelésben, amely a zsidókat megbotránkoztatta, mindazonáltal ragalommal keverve Pál a törvény eltörlését tanította, de úgy,

hogy annak nemcsak hogy csorbítatlan maradt a tekintélye, hanem még szentebb is lett. Mert ahogy a 7. résznél mondtuk, üresek lennének a szertartások, ha azok célja Krisztusban meg nem mutatkozott volna.¹¹ Tehát akik azt tanítják, hogy Krisztus eljövételével azok eltöröltettek, azok nem gyalázzák a törvényt, sőt inkább megerősítik annak igazságát. A szertartásokban két dolgot kell figyelembe venni: az igazságot, amihez kapcsolódik a hatás, továbbá a külső használatot. A külső használat eltörlése, amelyet Krisztus hozott el, attól függ, hogy ő maga igazi teljes törvény, és mindaz, ami egykor homályos volt, benne mind tökéletes lesz. Messze van a törvénytől való elpártolástól, ha kimutatjuk annak törvényes célját, hogy a jelképes cselekedetek eltűnésével azok lelki igazsága mindig megmaradjon. Ezért látjuk, hogy gonoszak és rosszindulatúak voltak azok a magyarázók, akik azzal vádolták Pált, hogy hitehagyott, bár a törvény külső tiszteletétől visszatartotta a hívőket. Hogy pedig Pálnak megparancsolják, tegyen fogadalmat, és ezzel bizonyítsa, hogy betartja a törvényt, ennek az a célja, hogy azt igazolja, nem irtózik a törvénytől, mint valami istentelen hitehagyott, aki maga lerázza az Úr igáját, és másokat is hasonló megátalkodottságra készítet.

21. *Ne metéljék körül.* Így állt a dolog: Pál azt tanította, hogy a zsidóknak és a pogányoknak egyaránt megadatott a szabadság. Ugyanis gyakoriak nála az ilyen mondatok: „A körülmetélkedés semmi.”¹² Valamint: „A keresztség által benne vagytok körülmetélve is, de nem kézzel végzett körülmetéléssel, hanem a Krisztus szerinti körülmetéléssel.”¹³ Valamint: „Senki el ne ítéljen titeket ételért és italért, ünnep, újhoid vagy szombat miatt. Hiszen ezek csak árnyékai az eljövendő Krisztusnak, aki a valóság.”¹⁴ Valamint: „Mindazt, amit a húsipiacon árulnak, megehetitek, ne kérdezzetek semmit lelkiismereti okokból.”¹⁵ Továbbá: „Ne engedjétek magatokat újra a szolgaság igájába fogni.”¹⁶ Mivel kivétel nélkül mindenütt így beszélt, a zsidókat felmentette a törvény betartásának kényszere alól. És hogy ne beszéljek erről hosszabban, egy hely elég lesz, ahol a törvényt nevelőhöz hasonlítja, akinek a felügyelete alatt volt a régi egyház, mintegy gyermekkorban. Most, miután Krisztus kegyelmel megismerte, felnőtt, és felszabadult a szertartások alól. Itt a zsidókat

¹¹ Az ApCsel 7,51-nél.

¹² 1Kor 7,19.

¹³ Kol 2,11.

¹⁴ Kol 2,16–17.

¹⁵ 1Kor 10,25,27.

¹⁶ Gal 5,1.

és a pogányokat együtt kezeli.¹⁷ És amikor azt is mondja, hogy a törvény adósságlevelét, ami a parancsolatokban volt, Krisztus eltörölte és odaszegelte a keresztfára,¹⁸ nemcsak a zsidókat, hanem a pogányokat is felszabadítja a szertartások alól, amelyeket ott parancsolatoknak nevez. Mivel azonban nem egyszerűen elvetette a szertartásokat, amikor azt tanította, hogy azok gyakorlásának Krisztus eljövételével vége lesz, ez nem olyan elpártolás volt, amilyenre a rosszakarók gondoltak. A vének bizonyára ismerték Pál őszinteségét. Tehát mivel helyesen fogták fel a dolgot, csak azt akarták bizonyítani a tapasztalatlanok és a tudatlanok előtt, hogy Pálnak a legkevésbé sem állt szándékában a zsidókat a törvény megvetésére indítani. Ezért nem a pusztá tényállást nézik, hanem a rosszindulatú vádaskodásokból ismerve, hogy milyen volt a nép véleménye Pálról, azt orvosolni akarják. Ámbár nem tudom, hogy nem inkább kellemetlenkedés volt-e, mint jogos kérés, hogy Páltól ezt követelték. Ibből kitűnik, milyen visszás az emberek hiszékenysége a rágalmak befogadásában, és milyen kitartóan megmarad az egyszer könnyelműen megfogalmazott rossz vélemény. Nem kétséges, hogy Jakab és társai igyekeztek megvédeni Pál jó hírét, és eloszlatni a hazugságokat, amelyek ártottak tekintélyének, mégsem tudják megakadályozni, hogy Pálnak rossz híre legyen. Legfeljebb akkor teheték volna meg ezt, ha kezdettől fogva nem lettek volna túlzottan engedékenyek, amikor honfitársaiknak kedvezni akartak, mert később már nem volt erre lehetőségük.

22. *Össze kell gyülekezni a sokaságnak.*¹⁹ Mintha azt mondaná: szükséges, hogy a nép összegyűljék. Képtelenség lett volna, hogy egy olyan híres apostol ne álljon ki nyilvánosan a hívők teljes gyülekezete elé, ugyanis ha került volna a világosságot és a nép tekintetét, ezzel csak növekedett volna a gyanú. Közben látjuk, milyen megfontoltan viselkedtek a vének az egyetértés megtartása érdekében, amikor időben megelőzik, hogy a nép megsértődjék. Vagy talán túl elnézőek ennek gyengeségével szemben, amikor azt követelik Páltól, hogy tegyen fogadalmat. Egyébként ilyen mértékletességet kell tanúsítani az egyházban, hogy a pásztorok, bár tekintéllyel rendelkeznek, mégse uralkodjanak gőgösen, és ne vessék meg a gyülekezet többi részét. Mert a rangok megkülönböztetése, ami a béke biztosítója, nem adhat okot vezálya.

¹⁷ Gal 3,24–28.

¹⁸ Kol 2,14.

¹⁹ Rev. Karoli Gáspár ford.

23. *Tedd hát azt, amit mondunk neked.* Mint az imént említettem, úgy tűnik, hogy a vének a népük iránti túlságos szeretetből ostoba engedékenységre vetemedtek. Ennek a dolognak a világos megítélése olyan körülményektől függ, amelyek ma előttünk rejtve vannak, nekik pedig világosak voltak. Csaknem az egész gyülekezet zsidókból állt, így nem kellett tartani a pogányok megütközésétől. Más vidékeken ugyanis az adott okot a viszálykodásra, hogy mindenki a saját szokásaihoz ragaszkodva a saját törvényét akarta rákényszeríteni másokra. Továbbá Jeruzsálemben sok minden kényszerítette őket a törvényben előírt szertartások megtartására, így nagyon is érthető, ha később hagyták el azokat. Jóllehet ez a buzgóság nem volt hibáktól mentes, nem lehetett olyan hirtelen javítani rajta, mert az nehéz lett volna. Látjuk, hogy csak nemrégiben sikerült az apostoloknak megszüntetni ezt a babonáságot, és mivel nap mint nap újabb tanítványok csatlakoztak a hithez, mindenki egyformán gyenge volt. Tagadhatatlan azonban, hogy a makacsság tudatlansággal párosult, de ezt a presbiterek mégis eltűrték, nehogy az erős gyógyszerekkel még többet ártsanak. Hogy túllépték-e a mértéket, azt nem akarom eldönteni.

Akik fogadalmat tettek. Jóllehet azok négyen a hívők közé tartoztak, a fogadalmuk mégis babonás volt. Ebből kitűnik, hogy az apostoloknak sok bajuk volt azzal a néppel, amely nemcsak a törvény tiszteletéhez ragaszkodott a hosszú megszokás miatt, hanem természeténél fogva is nagyon makacs volt, sőt majdnem kezelhetetlen. Ámbár lehetséges, hogy azok csak újoncok voltak, és ezért még gyenge volt a hitük, és még nem alakult ki megfelelően. Ezért a tanítók eltűrték, hogy teljesítsék a fogadalmat, amelyet meggondolatlanul, tudatlanságból tettek. Ami Pált illeti, vele más volt a helyzet, mivel nem a saját elhatározásából tette ezt a fogadalmat, hanem azok kedvéért, akiknek a tévedését megbocsátotta. Meg kell azonban vizsgálni, hogy ez vajon azoknak a közömbös szertartásoknak az egyike volt-e, amelyeket a hívők vagy megtarthattak, vagy elhagyhattak. Úgy tűnik, hogy nem volt tiszta, és nemigen összeegyeztethető a hit megvallásával. Minthogy azonban a cél a hálaadás volt (ahogy fent említettük a 18. résznél),²⁰ és magában a szertartásban semmi sem állt szemben Krisztus hitével, Pál nem habozott egészen eddig leereszkedni, hogy vallásosságát bizonyítsa. Pál tehát azt tette, amit máshol magáról mond, mivel a törvény uralma alatt levőknek olyanná lett, mintha maga is a törvény uralma alatt lett volna. Végül mindenki nek mindenné lett, hogy mindenkit megnyerjen:²¹ tudniillik egészen

²⁰ Az ApCsel 18,18-nál.

²¹ 1Kor 9,20-22.

az oltárokig, úgy, hogy közben magát semmiféle szentségtöréssel ne szennyezze be a szeretet ürügyén. Ünnepeles engesztelő áldozatnál ezért nem lett volna szabad közreműködnie. Az istentiszteletnek azt a részét, amely a fogadalomban nyert kifejezést, mindentől függetlenül szabad volt elvégezni, ha nem a vallás érdekében történt, hanem csak a gyengék erősítését szolgálta. Ő azonban ezzel a szertartással nem Istent akarta tisztelni, és a lelkiismeretét sem terhelte semmi, hanem szabadon alávetette magát a gyenge testvéreknek.

24. *Semmi sem igaz abból, amit hallott.* Úgy tűnik, mintha Pált színlelésre akarnák rávenni, ugyanis nem alaptalan az a híresztelés, hogy a zsidókat visszatartotta a szertartásoktól, és maga sem tartotta meg a törvényt. Emlékezzünk azonban arra, amit már mondtam, Pálnak és a véneknek elég volt, hogy a méltatlanul rásütött rágalmat eloszlathták, hogy tudniillik hitehagyott. Rövidesen jobb alkalom kínálkozott arra, hogy tisztázza magát, és megcáfolja azok tévedését. Nem lett volna hasznos, ha Pált még hosszú ideig törvénytisztelőnek tekintik, amilyen akkor a tanítványok többsége volt, ugyanis ily módon vastagabb lepel került volna a szemük elé, amely Krisztus világosságát elhomályosította volna. Ezért tudnunk kell, hogy Pál nem volt kétszínű, hanem őszintén megvallotta, hogy semmi gyűlölet nincs benne a törvény ellen, sőt inkább tiszteletet érez iránta. Azért parancsolják meg neki, hogy vállalja a költségeiket, mivel közösen szokták a költségeket viselni, akik együtt végzik el az áldozatot.

25. *A pogányokból lett hívőkkel pedig.* Ezt azért teszik hozzá, nehogy valami gyanú támadjon, mintha most elvinnék a szabadságot a pogányoktól, amelyet korábban már megadtak nekik, vagy valamilyen előítéllettel akarnák terhelni őket. Közben azonban úgy tűnik, hogy a zsidókat a törvény igája alatt tartják, és ez alól kifejezetten csak a pogányokat mentesítik. Azt válaszolom erre, hogy amikor mindenkinek hasonló volt a helyzete, ugyanaz volt megengedve mind a zsidóknak, mind a pogányoknak, de a zsidókról azért nem volt szó, mert annyira ragaszkodtak mindennek a megtartásához, hogy nem akartak élni a megengedett szabadsággal. A pogányokra azért vigyáztak különösen az apostolok, nehogy a zsidók szokásuk szerint megvessék őket mint hitetleneket és tisztátalanokat, mert nem voltak körülmetélve, és nem a törvény tiszteletében nőttek fel. De hogy ne bocsátkozzam felesleges tanátlásba, ami ennek a parancsnak a magyarázatát illeti, az olvasók nevezzenek utána a 15. résznél.²²

²² Az ApCsel 15,19-nél.

26. Akkor Pál maga mellé vette ezeket a férfiakat, a következő napon elvégezve velük együtt a tisztulási szertartást, bement a templomba, és bejelentette, hogy mikor telnek le az ő tisztulásának napjai; addig pedig mindegyikükért bemutatják az áldozatot. 27. Amikor végéhez közeledett a hét nap, az Ázsiából való zsidók meglátták őt a templomban. Felláztatották az egész sokaságot, megragadták, 28. és így kiáltottak: „Izráelita férfiak, segítetek! Ez az az ember, aki a nép ellen, a törvény ellen és a szent hely ellen tanít mindenütt mindenkit, sőt még görögöket is hozott be a templomba, és megszenteltetett ezt a szent helyet.” 29. Néhányan ugyanis látták vele a városban azelőtt az efezusi Trofimoszt, és azt hitték, hogy Pál bevitt a templomba. 30. Felbolydult tehát az egész város, a nép összecsozdult, Pált megragadták, kivonszolták a templomból, és a kapukat azonnal bezárták.

26. Hogy Pált némelyek ravaszsággal vádolták, mintha nem a tényekkel, hanem valami mással törődött volna, azt fentebb már elutasítottam. Nem tagadom, hogy ezt kényszerűségből, a testvérek kéréseinek engedve tette. Így több mentsége van, és ahogy mondani szokás, vitatható, hogy nagyon könnyen engedelmeskedett volna. Mindazonáltal nem fogadom el, amit némelyek állítanak, hogy szerencsétlen dolog volt, hogy Pál engedett, mivel új és szokatlan szerepet vállalt, és a Krisztustól nyert szabadságot nem védte olyan állhatatosan, mint ahogy azt tőle megszokták. Elismerem, hogy Isten gyakran sikerrel bünteti az ostoba elhatározásokat, de nem látom be, hogy miért kellene ezt Pálra alkalmazni, aki azzal, hogy önként alávetette magát a szokásnak, a tudatlan és tanulatlan emberekhez akart közelebb jutni, hogy használjon; nem magától akarta ezt tenni, hanem inkább engedett a testvéreknek, semmint hogy kitarzott volna a saját véleménye mellett. Ha egyszer befogadták maguk közé, akkor könnyen mérsékelhette volna azt a túlbuzgóságot. Sőt inkább nagy elismerést érdemel az emberies magatartása, hogy nemcsak szelíden beférkőzik a tudatlan nép szeretetébe, hanem azoknak a balgaságához alkalmazkodik, akik méltatlanul és alaptalanul gyanúsították. Joggal kérdőre vonhatta volna őket, hogy az ő megbecsülését illetően olyan hiszékenyek voltak. Csodálatos a türelme, hogy ettől tartózkodik. Kivételes a szerénysége, hogy őket olyan gondosan magához edesgeti. Ráadásul keményebb lehetett volna Jakabbal és társaival, amiért nem igyekeztek szorgalmasabban kivezetni a népet a tévedésből. Még ha biztos is, hogy hűségesen tanítottak, mégis lehetséges, hogy a templom látványa és az, hogy az tulajdonképpen a törvény székhelye, megakadályozta őket abban, hogy nagyobb szabadságot követeljenek. Pál pedig megnyugszik az ő akaratukban, akár önként lemondva jogáról, akár

azért, mert úgy vélte, hogy ők jobban látják, mi a hasznos. Nem szorult hosszasan cáfolásra, hogy az álnok nikodémíták Pálnak ezzel a példájával próbálják hitszegő kétszínűségüket mentegetni, miközben a pápaság minden szennyével beszennyezik magukat. Azzal dicsekednek, hogy ezt a gyenge testvérekért teszik: mintha Pál válogatás nélkül mindent megengedett volna nekik. Ha a zsidók a zsidók előtt a törvény parancsolatairól kimutatnák, hogy az Istennek tett fogadalmat semmiféle bálványimádás nem fertőzi meg, akkor igazolnák, hogy ők hasonlók Pálhoz. Amikor azonban durva és nyilvánvalóan istentelen babonaságokba bonyolódnak, mégpedig azért, hogy a kereszt elől meneküljenek, milyen az a hasonlóság, amelyet elképzelnek?

27. Az Ázsiából való zsidók. Bizonyos, hogy ezek a keresztyén névnek ellenségei voltak. Így Pál, amikor a híveket igyekszik lecsendesíteni, az ellenség dühébe rohan bele. Tehát a tömeg felbujtói az asiaiak. Az ő gyűlöletük úgy hatalmába kerítette az egész népet, hogy a dühöngés jóformán mindenkit magával ragadott. Ez a hely arra tanít, hogy nem szabad nyugtalan lélekkel viselnünk, ha valamikor reményeink nem teljesülnek, és ha a legjobb szándékból fakadó terveink sem járnak olyan sikerrel, hogy cselekedeteink eredményesek legyenek. Mindenbe csak tiszta lelkiismerettel és Isten Lelkétől vezetve szabad belefogni. Egyébként, ha akkor sem úgy alakul a dolog, ahogy szeretnénk, bátorítson az a belső érzés, hogy tudjuk: Isten helyesli a törekvésünket, még ha az ki is van téve annak, hogy az emberek gyalázzák és kinevetik. Ne bánjuk meg szelídségünket, ha a gonoszok igazságtalannul fizetnek is érte.

28. Izráelita férfiak, segítetek! Úgy kiáltanak fel, mintha végveszély lenne, és mindenkit segítségül hívnak, mintha az egész vallás forogna kockán. Ebből látjuk, milyen esztelen gyűlölet lángolt bennük Pállal szemben, csak azért, mert azt tanította, hogy a teljes és tökéletes igazság Krisztusban található, és ezzel vége van a törvényben előírt külsőségeknek. Hogy Trofimosz láttán hamis véleményt alakítanak ki, ezzel a könnyelműséggel még inkább eláruhlják, mennyire haragszanak. Pált szentségtöréssel vádolják. Milyen címen? Azért, mert egy körülmételetlen embert bevitt a templomba. A legsúlyosabb bünt nekik egy ártatlan emberre hamis vélemény alapján. Ilyen visszaszokott lenni azoknak a vakmerősége, akiket előítélet vezérel. Tanuljuk meg, az ilyen példákából, hogy tartózkodni kell a féktelen érzelmektől és a könnyelmű előítéletek zabolájának meglazításától, nehogy vak szenvedéllyel ártatlanokra támadjunk.

30. Felbolydult tehát az egész város. Itt látjuk a nép könnyelműségét, amely Pált már elítéltnek tekinti, még mielőtt meghallgatta volna.

Nem csoda, hogy a város háborog, amikor a kegyességről van szó, de helytelen túlbuzgóság és esztelen fejtelenség, hogy az ügy kivizsgálása nélkül fellázad Pál ellen. Mert e természetes romlottságban a tudatlansághoz gonoszság is járul, úgyhogy azok, akiket sok buzdítással is nehéz lenne helyes cselekvésre ösztönözni, semmire sincsenek tekintettel, és maguktól sietnek a rossz ügy védelmére. Keserves állapot, hogy néhány ember ösztönzésére hirtelen az egész világ fegyvert fog ellenünk. De ha ez az Úr akarata, ez a példa és a többi hasonló készítse fel mindannyiunkat arra, hogy bármilyen vihart kiálljunk.

31. Mikor pedig meg akarták ölni, jelentés érkezett a helyőrség ezredeséhez, hogy az egész Jeruzsálem lázong. 32. Ez azonnal katonákat és századosokat vett maga mellé, és lerohant hozzájuk. Amikor azok meglátták az ezredest és a katonákat, abbahagyták Pál ütlegelését. 33. Amint az ezredes odaért, elfogatta őt, és megparancsolta, hogy verjék kettős bilincsbe; majd kérdősködött, hogy ki ez, és mit követett el. 34. De a tömegből ki ezt, ki azt kiáltotta. Mivel tehát a zajongás miatt nem tudhatott meg semmi bizonyosat, megparancsolta, hogy vigyék a várba. 35. Amikor pedig a lépcsőhöz ért, valósággal vinniük kellett Pált a katonáknak a tömeg erőszakossága miatt, 36. mert az egész néptömeg követte, és kiáltozott: „Végeztesd ki!” 37. Amikor már éppen be akarták vinni Pált a várba, így szólt az ezredeshez: „Szabad valamit mondanom neked?” Az megkérdezte: „Hát te tudsz görögül? 38. Hát nem te vagy az az egyiptomi, aki néhány nappal ezelőtt fellázítottál és a pusztába vezette a szikáriusok négyezer emberét?” 39. Erre Pál így felelt: „Én Tarzusból való zsidó vagyok, Cilicia eme nevezetes városának polgára. Arra kérek, engedd meg, hogy szóljak a néphez.” 40. Miután ő megengedte, Pál a lépcsőkön állva intett kezével a népnek, és amikor nagy csend lett, héber nyelven így kezdett beszélni.

31. Mikor pedig meg akarták ölni. Bizonyára a Sátán ereje nyilvánul meg abban, ami a népet olyan haragra indítja, hogy miután a templom kapuit bezárják, nem elégednek meg a közönséges büntetéssel, hanem összeesküsznek Pál ellen. Illő elgondolkoznunk ezen, hogy a kegyesség ellenségeit a Sátán ingerli fel, nehogy megzavarjon minket azok dühöngése, akármilyen kegyetlen és őrjöngő legyen is az. Az ellenkező oldalon felragyog Isten csodálatos jósága, amikor váratlanul arra indítja az ezredest, hogy közbelépjen Pál életéért. Az ezredes semmi ilyenre nem készül, csak azért siet oda, hogy a nép zavargással megakadályozza. Az Úr annál világosabb bizonyosságát adta gondviselésének, hogy Pál életét emberi szándéktól függetlenül ilyen nagy veszélyből kiragadta. Így nemcsak azt engedi, hogy a hívők szem

vedjenek, hanem azt is, hogy majdnem elpusztuljanak, hogy annál nagyobb csodával szabadítsa meg őket a haláltól. Lukács helytelenül beszél a csapat (cohors) ezredeséről, amikor ezer katona élén állt egy ezredes. Ez a szövegkörnyezetből is világos, amikor azt mondja, hogy az ezredes századosokat vett maga mellé.

32. Amikor azok meglátták az ezredest. Akiknek a dühét sem Isten méltósága, sem a templom szentsége nem volt képes visszatartani, azokat most megindítja egy pogány ember tisztelete. Ebből kitűnik, hogy inkább a barbár kegyetlenség tüzelte fel őket, mint a buzgóság. Hogy az ezredes Pált bilincsbe verette, ez elég jól mutatja, nem azért ment oda, hogy segítsen rajta. A hitetlenek ezt a véletlennek tulajdonítják, de a Lélek itt mint valami képen lefestve szemlélteti Isten gondviselését, amely az emberek zavargásai közepette uralkodik. Noha kegyetlen dolog, hogy ilyen gyalázatosan bánnak Isten szent szolgájával, mégis dicséretes volt az ezredes méltányossága, ha a zsidókhoz hasonlítjuk. Bilincsbe vereti, mint valami gonosztevőt vagy bűnöst, de miután bilincsbe verte, hajlandó meghallgatni azt, akit a zsidók agyon akartak verni, és nem hoz róla szigorúbb ítéletet, míg ügyét meg nem ismerte. Sőt ez volt a legjobb eszköz a dühöngés lecsillapítására, mivel a zsidók azt remélték, hogy Pált hamarosan halálbüntetéssel fogják sújtani.

34. Ki ezt, ki azt kiáltotta. Mindenképpen elárulja magát a zajongó nép esztelensége. Ki ezt, ki azt kiabálja. Közben egyhangúlag a halált követelik annak, aki semmiben sem találtatott bűnösnek. Ugyanakkor nem kétséges, hogy látszólag a szent buzgóság vakította el őket. Akik azonban igazán buzgólkodnak Istenért, mint a vértanúk, olyan ügyért szállnak síkra, amelynek igazságát alaposan megismerték; míg a támadás ördögi örületről árulkodik. A táborról, amelyről itt szó van, tudni kell, hogy a katonáknak, akik a város védelme céljából voltak odatelepítve, egy körülsáncolt és minden oldalról megerősített hely állott rendelkezésére, amelyet úgy védtek, mint egy erődöt, és onnan vissza tudták verni a támadást, ha lázadás tört ki. Nem lett volna biztonságos, ha a felbolydult városban, amikor a nép megbízhatósága kétes volt, a katonákat különböző szálláshelyekre osztották volna szét. Onnan tudjuk, hogy a tábor egy magaslaton volt, hogy Lukács azt mondja, amikor a lépcsőhöz ért, valósággal vinniük kellett Pált a katonáknak. Akár a magasba emelték Pált a katonák, hogy épségben vigyék be a helyőrségre, akár a tolongó néptömeg ereje sodorta, nem lehetett kellemes, de minél jobban tombolt az üldözők dühe, Isten annál világosabban megmutatta jóindulatát szolgája iránt, megkímélve az életét, nehogy a halála miatt elmaradjon a megérdemelt eredmény, ha a zavargásban megölnék.

37. *Szabad valamit mondanom.* Amit Isten minden szolgájának meg kell tennie, azt Pál is megtette ügyének védelmében. Ugyanis amennyiben lehetséges, arra kell törekedni, hogy mindenki előtt ismert legyen a mi becsületességünk, nehogy a mi rossz hírünk miatt gyalázat érje Isten nevét. Abból, hogy az ezredes azt kérdezi, hogy nem Pál-e az az egyiptomi, aki néhány nappal ezelőtt fellázította a tömeget, tanuljuk meg, hogy akármilyen szerényen és nyugodtan viselkedjenek is Krisztus szolgálói, még ha minden bűntől mentesek is, mégsem kerülhetik el a világ gyalázkodását. Ezt azért kell megjegyezni, hogy szokjunk hozzá a megszégyenítéshez, és legyünk elkészülve arra, hogy bár jót cselekszünk, mégis rossz hírünk van. Amikor az egyiptomiról kérdezi, nem a mágus Theudasra gondol, ahogy sokan tévesen gondolják, akit az 5. részben említett Gamáliél,²³ és akiről bővebben ír Iosephus az *Antiquitates* 20. könyvében.²⁴ Azonkívül, hogy ott azt látjuk, Theudas négyszáz embert lázított fel, míg az ezredes négyezerről beszél, és azt mondja, hogy mind sicariusok voltak, és vegyük hozzá azt is, hogy Theudas Tiberius vagy Augustus Caesar²⁵ uralkodása alatt szervezte azt a lázadást, amelynek csak homályos emléke maradt meg, mivel egy hirtelen odavezényelt lovascsapat szétszlatta. Nekem mégis úgy tűnik, hogy Iosephus badarságot beszél, amikor előzőleg azt mondja, hogy Cuspius Fadus Claudius küldte, azután hozzáteszi, hogy ő verte le Theudast; mikor fentebb kimutattam, hogy Claudius még magánember volt, amikor az az első lázadás kitört. Ámbár a számokat illetően nagyon eltér Lukács elbeszélésétől, amikor azt mondja, hogy harmincezen vettek részt a lázadásban; hacsak nem úgy értelmezzük, hogy miután Felix leverte, négyezer emberrel menekült a pusztába. Képtelenség lett volna sicariusoknak nevezni a tízszer akkora létszámú harciatlan tömeget. Ugyanis Iosephus szerint az egyszerű és hiszékeny tömeget hamis ígéretekkel csábította el az a semmirekellő, aki azzal dicsekedett, hogy ő Isten prófétája, és át fogja vezetni a népet a Jordánon. Egyébként ugyanez a Iosephus minden kétséget eloszlat, amikor elbeszéli, hogy az egyiptomi prófeta Felix idejében sereget gyűjtött, és kivezette az Olajfák hegyére. Ezek közül négyszázat megölték, kétszázat elfogtak, a többit szétszórták. Nem volt régi a történet. Ezért, minthogy a felkelés vezetője elmenekült, és a tartomány ellenséges volt a rablókkal szemben, az ezredes nem ok nélkül

²³ ApCsel 5,36.

²⁴ J. Ant. Iud. 20, 5, 1, 97–99.

²⁵ Caligula.

kérdezi, hogy nem azonos-e Pál az egyiptomival, akiről látja, hogy mindenki gyűlölettel van iránta. Lukács nem mond többet az ezredes és Pál beszélgetéséről. Mégis, minthogy közös nyelvük volt a görög, valószínű, hogy hosszasan beszélgettek egymással. Ebből ered, hogy miután Pál szabályszerűen tisztázta magát, megengedték neki, hogy a néphez szóljon. Az ezredes sohasem engedte volna meg egy bűnös embernek, hogy egy ilyen gyanús városban nyilvánosan beszédet mondjon.

HUSZONKETTEDIK RÉSZ

1. „*Atyámfiái, férfiak és atyák, hallgassátok meg védekezésemet, amelyet most hozzátok intézek.*” 2. *Mikor hallották, hogy héber nyelven szól hozzájuk, még jobban elcsendesedtek. Aztán így folytatta:* 3. *„Én zsidó ember vagyok, a ciliciai Tarzuszban születtem, de ebben a városban növekedtem fel; Gamáliél lábainál kaptam nevelést az ősi törvény szigora szerint, és én is így rajongtam Istenért, ahogyan ma ti mindnyájan.* 4. *E tanítás követőit halálra üldöztem, megkötöttem, és börtönbe juttattam férfiakat is, meg nőket is.* 5. *Tanúm erre a főpap és a vének egész tanácsa, akiktől levelet is kaptam a testvérekhez, és elmentem Damaszkuszba, hogy az odavalókat is megkötözve hozzam Jeruzsálembe, hogy megkapják büntetésüket.”*

1. Még ha a beszéd bevezetéséből lehet is következtetni arra, hogy mi volt Pál célja, mégsem lehet biztosan tudni, mit akart mondani, mert a beszéde megszakadt. Annak a résznek, amelyet Lukács közöl, az a lényege, hogy Pál, miután a törvény tanításában helyes és hű oktatást nyert, a világ előtt kegyes és vallásos tisztelője volt Istennek. Azután Krisztus evangéliumának ellensége lett, és a főpapok a törvény legbuzgóbb védelmezői között tartották számon. Harmadszor, nem könnyelműségből lépett be az új szektába, hanem mennyei szózat szelídítette meg, és győzte meg arról, hogy csatlakozzék Krisztushoz. Negyedszer, nem ismeretlen dolgokat fogadott el, hanem Isten kirendelt mellé egy hűséges tanítót, akitől mindent pontosan megtanult. Végül, amikor visszatért Jeruzsálembe, és szeretett volna segíteni honfitársainak, azt nem engedte neki Isten. Így nem meggondolatlanul, nem is a nemzete iránti gyűlöletből, hanem Isten rendelésére vitte el az üdvösség tanítását messzire, idegen nemzetekhez.

Atyámfiái, férfiak és atyák. Csodálatos, hogy esküdt ellenségeinek ilyen nagy tiszteletet ad, ugyanis azok minden testvéri köteleket meg, szakítottak, és minthogy Isten dicsőségét elnyomják, megfosztották magukat a méltóság minden elismerésétől. Mivel azonban Pál itt úgy beszél, mint valaki a népből, képmutatás nélkül szólítja meg, ilyen bárátságosan az egész sokaságot, a vezetőket pedig tisztelettel. Nyíltan még nem történt meg a szakítás, és jóllehet minden tiszteletre méltóanok voltak, de méltó volt az isteni örökfogadás kegyelme, amit Pál

tisztelettel felismert bennük. Amikor tehát testvéreknek és atyáknak nevezi őket, nem arra van tekintettel, hogy mire méltóak, hanem inkább arra, hogy milyen méltóságra emelte őket Isten. Az egész beszéd úgy van megszerkesztve, hogy szabadon és hízélgés nélkül, alázatosan és nyugodtan igyekszik megnyerni őket. Tehát tanuljuk meg úgy megbecsülni az embereket, és úgy megadni nekik a tiszteletet, hogy Isten joga csorbíthatlan maradjon. Annál utálatosabb a pápa gőgössége, aki Isten rendelése nélkül és az egyház szavazatai nélkül önmagát főpappá tette, és magának követel nemcsak minden megtisztelő címet, hanem a zsarnoki uralmat is, hogy azzal megrendszabályozza Krisztust. Mintha Isten az embereket felemelve és a saját jogáról az ő javukra lemondva földre borulna.

2. *Héber nyelven szól hozzájuk.* Megszokott dolog, hogy a nyelvek sokfélesége mellett szívesebben hallgatjuk az anyanyelvünkön beszélő embereket, de a zsidóknak különös oka is volt erre: hogy azt képzeltek, Pál olyan esküdt ellensége népének, hogy a nyelvüket is gyűlöli, vagy valami csavargó, aki még annak a népnek a nyelvét sem tanulta meg, amelyről azt vallja, hogy belőle származik. Most, hogy hallották a saját nyelvükön beszélni, kezdenek valamivel jobban reménykedni. Nem tudni, hogy héber vagy szír nyelven beszélt Pál. Tudjuk ugyanis, hogy a zsidók nyelve a száműzetés után romlott volt, mivel sokat átvettek a káldeusoktól és a szírektől. Én arra következtetek, hogy az általánosan elfogadott köznyelven beszélt, mivel egyaránt szólt a tömeghez és a vénekhez.

3. *Én zsidó ember vagyok.* Minthogy akkor a zsidóknál minden zavaros volt, sok csavargó és naplopó hamisan zsidónak adta ki magát, hogy gáztetteit leplezze. Tehát Pál, hogy az ilyen gyanút elhárítsa magától, a születésével kezdi. Azután azt mondja, hogy Jeruzsálemben ismerik, mivel gyermekkorától ott nevelkedett. Ámbár úgy tűnik, hogy ez utóbbit nemcsak igazolásul mondta, hanem azért is, mert nagyon fontos volt, hogy azt is megtudják róla, milyen jó oktatásban részesült. Nincs nagyobb meggondolatlanúság, mint a tanulatlan emberek felizgatása. Akkor az egyház kormányzása úgy összeomlott, hogy a vallás nemcsak ki volt szolgáltatva a szektáknak, hanem szálnalmasan tönkre is volt téve. Pál tehát megnevezi a tanítóját, nehogy valaki azt higgye, hogy tanulás nélkül pártolt el az atyák istentiszteletétől; ahogyan sokan, akiknek a tehetségét a tanulás nem műveli ki, elfelejtik természetüket, és elkorososulnak. Pál különösen azt hangsúlyozza, hogy a törvényben szabályszerű oktatást nyert, hogy a zsidók megértsék, ő nem tudatlanságból lázong, ahogy többnyire szokás, és képzel szörnyűségeket. Kétséges, hogy ez a Gamáliél azonos-e azzal, akiről korábban

szó volt.¹ A tanítványokról azt mondják, hogy tanítójuk lábánál ülnek, mivel még nincs szilárd ítélőképességük, és ezért olyan tanulni vágyást és szerénységet kell mutatniuk, hogy érzéseiket teljesen alárendelik tanítóiknak, és azok szavára figyelnek. Azt mondják, hogy így ült Mária Jézus lábánál,² amikor a tanítását hallgatta. Ha ilyen tisztelet illeti meg a földi tanítókat, mennyivel inkább illik Krisztus lába előtt heverniük, hogy tanulékonyak mutakozzunk, amikor a mennyei trónusról szól hozzánk? Ez a kifejezés a gyermekeket és az ifjakat is figyelmezteti kötelességükre, hogy ne legyenek makacsok, vagy ostoba elbizakodottságukban felfuvalkodva ne keljenek ki tanáraik ellen, hanem szelíd és nyugodt lélekkel engedjék, hogy formálják őket.

Nevelést az ősi törvény szigora szerint. A régi magyarázó így fordította: „az atyák törvényének igazsága szerint nevelt”, de a görög ἀρχαία szó inkább jelent pontosságot, mint igazságot. Mégis felmerül a kérdés, hogy miért kell hangsúlyozni ezt a tökéletességet, amikor a törvény formája mindenki számára egy és ugyanaz. Szerintem Pál megkülönbözteti az oktatás tisztább formáját, amelyben ő részesült, a közönséges oktatástól, amely messze elmaradt a törvény eredeti értelmétől. Ha akkor a sok hozzátoldás miatt a legjobb tanítóknál is hibás volt az Úr törvénye, mert a vallást is sokan meghamisították, Pál joggal dicsekszik azzal, hogy az ősi törvényre helyesen és pontosan tanították, vagy – ami ugyanazt jelenti – tökéletesen, nehogy valaki azt gondolja, hogy csak egy kicsit belekóstolt, mint akárki a nép köréből. Mivel azok közül, akiket helyesen tanítottak, sokan az epikureusok módjára megvetették Istent, bizonyítja, hogy rajongott Istenért, mintha azt mondaná, hogy a tanításhoz a kegyesség komoly törekvése járult, és a szent dolgokból nem akart tréfát űzni, mint ahogy a hitetlen emberek szándékosan mindent összekevernek. Egyébként, mivel buzgósága megfontolatlan volt, kijelenti, hogy akkoriban a többi zsidóhoz volt hasonló. Ezt jó értelemben is fel lehet fogni, hogy korábban éppúgy szívből tisztelte Istent, mint ők akkor.

4. *E tanítás követőit halálra üldöztem.* Ez a második rész, hogy elleneséges volt Krisztus tanításával, mégpedig mindenki másnál hevesebben törekedett annak megsemmisítésére, míg Isten keze vissza nem rántotta. Ennek tanúiként nevezi meg a főpapot és a véneket. Tehát már semmi sem lehetett gyanús az olyan hirtelen változásban. Amikor azt mondja, hogy levelet kapott a testvérekhez, ezt a zsidókra kell vonatkoztatni, mintha honfitársainak nevezné őket, de megtisztelőbb

¹ ApCsel 5,34.

² Lk 10,39.

címmel akart kedveskedni nekik. Ezzel Pálnak az volt a szándéka, hogy hangsúlyozza, vér szerint és törvényesen abból a nemzetségből származik, és kapcsolatra törekszik vele.

6. *„Történt pedig, hogy útközben, amint déltájban közeledtem Damaszkuszhoz: hirtelen vakító fényesség sugárzott le rám az égből. 7. A földre estem, és hangot hallottam, amely így szólt: Saul, Saul, miért üldözöl engem? 8. Én pedig megkérdeztem: Ki vagy, Uram? És ő így szólt: Én vagyok a nízáreti Jézus, akit te üldözöl. 9. Akik velem voltak, a fényt ugyan látták, de a velem beszélő hangját nem hallották. 10. Ezt kérdeztem akkor: Mit egyek, Uram? Az Úr pedig azt felelte nekem: Kelj fel, menj Damaszkuszba, és ott megmondják neked mindazt, amit tenned kell, amit Isten felőled elrendelt. 11. Mivel pedig annak a fényességnek a ragyogása miatt nem áttam, a velem levők kézen fogva vezettek; úgy mentem be Damaszkuszba.”*

6. *Történt pedig.* Minthogy ezt a történetet részletesebben ismertem a 9. résznél, csak röviden érintem, amit ott mondtam. Ezen a helyen az a különös és az eltérő, hogy Pál számba veszi a körülményeket, amelyekkel bizonyítja, hogy Isten akaratából tért meg. Ez a beszéd harmadik része. Máskülönben vagy az állhatatlanságnak, vagy a könnyelműségnek, vagy valami más gyalázatos dolognak a jegyét viselte volna magán a változása, mert nincs annál túrheterlenebb, mint amikor valaki a kegyesség útján meghátrál, és nem teljesíti, amivel megbízták. Tehát Pál, nehogy gyanús legyen a megtérése, azt mondja, hogy annak szerzője Isten volt, és ezt több csodát említve bizonyítja Éjszaka gyakran villannak fel olyan fények, amelyek a meleg föld kigőzölgéseiből keletkeznek. Az azonban szokatlanabb volt, hogy déltájban hirtelen nemcsak felvillant a fény, hanem vakító fényesség sugárzott le Pálra, úgyhogy a félelemtől leesett a lováról és elterült a földre. Másik csoda, hogy az égből hang hallatszott. Újabb csoda, hogy társai nem hallották, csak ő. Ezután következik a többi, hogy miután Damaszkuszba küldetett, azt tapasztalja, hogy az eredmény megfelel az égi szózatnak, mivel találkozik Anániással. Az is csoda, hogy elátását egy pillanat alatt visszanyeri.

7. *A földre estem.* Pálnak, mivel tele volt farizeus göggel, a földre kellett esnie, és szinte meg kellett semmisülnie, hogy Krisztus szavát meghallja. Nem vetette volna meg határozottan Istent, és a mennyei szózatot sem merle volna elutasítani, de a lelke sohasem hajlott volna az engedelmességre a hit miatt, ha sértetlen marad. Tehát egy erős löket a földre tette, hogy bontja meg magát önként megaláznia. Tovább

bá Krisztus szavaiban csak rövid intés van, hogy a dühöngő ember vadságát megfékezze. Ugyanakkor kitűnő vigasztalásunk származik abból, hogy Krisztus minden istenfélő ember nevében elpanaszolja, hogy ami igazságtalanság őket érte, azt ő szenvedte el. Ahogy az üldözések keserűségének enyhítésére sem lehet annál édesebbet elképzelni, mint amikor azt halljuk, hogy Isten Fia nemcsak velünk együtt, hanem bennünk szenved, így az evangélium vérszomjas ellenségei, akik most ostoba göggel gúnyolják a szerencsétlen egyházat, tudják meg, hogy kit sértegetnek.

9. *Akik velem voltak.* Más helyen kimutattam, hogy nincs ellentmondás Lukács szavaiban. Lukács ott azt mondta, hogy Pál társai, akik szóltanul álltak, hallották ugyan a hangot, de senkit sem láttak.³ Itt azt mondja, hogy nem hallották annak a hangját, aki Pállal beszélt, amikor a fényt látták. Nem kizárt, hogy homályosan észleltek valami hangot, de nem értették úgy, mint Pál, mert Krisztus egyedül őt akarta az intésével megfékezni és megszelídíteni. Hallják tehát a hangot, mivel az a fülükben cseng, hogy tudják, valaki az égből beszél. Nem hallják annak a hangját, aki Pállal beszél, mert nem értik, mit mond Krisztus. Fényességet is látnak Pál körül, de nem látják, aki az égből szól.

10. *Mit tegyek, Uram?* Így beszél a megszelídült ember. Ez az igazi megtérés az Úrhoz, amikor minden vadságunkat levetkőzve örömmel hajtjuk a nyakunkat az ő igájába, és készek vagyunk minden parancsát teljesíteni. Ráadásul a jó cselekedet kezdete, hogy megkérdezzük, mit szól az Úr. Mert hiába fáradoznak azok, akik az ő igéje nélkül elmélkednek a bűnbánatról. Továbbá, hogy Krisztus Anániást rendeli Pál mellé tanítónak, nem azért teszi, hogy megbántsa, és nem is azért, mert nem akarja ő maga tanítani, hanem így akarja az egyház külső szolgálatát ajánlani és megbecsültté tenni. Egy ember személyében általános példát adott nekünk, hogy ne legyen terhes nekünk őt hallgatni, amikor emberek által szól hozzánk. Erre vonatkozik az is, ami ezután következik, hogy Pál nem látott, amíg tanítványul ajánlkozva hitének alázatát meg nem mutatta. Isten nem mindenkit vakít meg, akit meg akar világosítani, de mindenkinek általános szabályt ad, hogy akik vele szemben okosak akarnak lenni, azok magukkal szemben oktanok.

12. *„Egy bizonyos Anániás pedig, aki törvény szerint élő kegyes férfi, aki mellett bizonyosságot tesznek az ott lakó zsidók mind, 13. eljött hozzám, elém állt, és így szólt: Testvérem, Saul, léss! És én abban a pillanatban ismét*

³ ApCsel 9,7

láttam, és rátekintettem. 14. Ő pedig ezt mondta nekem: Atyáink Istene választott ki téged, hogy megismerd az ő akaratát, meglásd az Igazat, és hangot hallj az ő ajkáról. 15. Mert az ő tanúja leszel minden ember előtt arról, amiket láttál és hallottál. 16. Most tehát miért késeleksz? Kelj fel, keresztelkedj meg, mosd le bűneidet, segítségül híván az Úr nevét.”

12. *Egy bizonyos Anániás.* Pál rátér a negyedik részre: tudniillik hogy nemcsak a csodák hatására vált Krisztus követőjévé, hanem az evangélium tanításából is szabályszerű és alapos oktatásban részesült. Már említettem, hogy Anániás nem véletlenül találkozott Pállal, hanem Krisztus vezette hozzá. Hogy Anániást a törvény szerint élő kegyes férfinak nevezi, és azt mondja, hogy az egész nemzet bizonyosságot tett mellette, ezekkel a szavakkal elejét veszi a rossz véleménynek, amelyet alkothattak volna róla. Minthogy a zsidók irtóztak a pogányoktól, sohasem engedtek volna közülük tanítót maguk közé. A törvénytől elpártolt ember egyenesen átkozott lett volna. Tehát bizonyítja, hogy a törvény szerint tisztelte Istent, és a kegyességét minden zsidó ismerte és dicsérte, hogy ne férjen hozzá gyanú. A „törvény szerint” kifejezést egyesek helytelenül a következő tagmondathoz kapcsolják, hogy a törvény szerint bizonyosságot tettek róla. Ezzel inkább Anániás vallását különbözteti meg a pogányok babonáságaitól. Ámbár meg kell jegyezni, hogy Pál nem azért említi a törvényt, hogy a tettek érdemeit növelje, amelyeket szembeállít Isten kegyelmével, hanem minden rosszindulatú gyanúval szemben védelmezni akarja Anániás kegyességét a zsidók előtt. Hogy Anániás egy szavával visszaadja Pál látását, ebből kitűnik, hogy Isten küldte, mint már említettem.

14. *Atyáink Istene.* Semmi sem alkalmasabb arra, hogy minket arra ösztönözzön, hogy buzgón siessünk Istenhez, mint az, ha felismerjük, hogy Isten az ő ingyen jóságából felénk jön, hogy a pusztulásból a helyes útra visszavezessen. Így kezdi itt Anániás. Isten választott ki téged – mondja –, hogy megismerd az ő akaratát. Így figyelmezteti Pált, hogy Isten már akkor rátekintett, amikor tévelygett, és a saját üdvösségének ellensége volt. Így Isten eleve elrendelése minden előkészületet eltöröl, amit a szofisták képzelnek, mintha az ember a szabad akaratával megelőzhetné Isten kegyelmét. Amikor az atyák Istenéről szól, az ígéretekre emlékeztet, hogy a zsidók tudják, Pál új elhívása azokhoz kapcsolódik, és hogy nem pártolnak el a törvénytől azok, akik megtérnek Krisztushoz. Tehát ezekkel a szavakkal Pál megerősíti, amit korábban a saját személyét illetően állított, hogy ő nem hagyta el Abrahám Istenét és Istennek azt a tiszteletét, amely a zsidóknál már korábban megvolt, hanem megmarad az ősi tisztelet

mellett, amelyet atyáik is követtek, és amelyet ő a törvényből tanult. Ezért, ha a vallásról van szó, tanuljuk meg Pál példájából, hogy nem kell kitalálni valami új istent (mint a pápisták és a mohamedánok, meg ahogy az eretnekek szokták), hanem tartsuk meg azt az Istent, aki egykor kijelentette magát az atyáknak mind a törvény, mind különböző kinyilatkoztatások útján. Ez az a régiség, amelyben meg kell maradnunk, nem az, amivel hiába büszkélkednek a pápisták, akik új istent csinálnak maguknak, miután a törvényt tisztelő atyáktól elpártoltak. Ugyanezt kell mondanunk ma a zsidókról is, akiknek a vallása eltér a törvénytől és a prófétáktól, következésképpen az istenük is csak kitalált és hamis lehet. Ugyanis az, aki egykor azt akarta, hogy Ábrahám Istenének és az atyák Istenének neveztesse, végül megjelent a Fia személyében, úgyhogy most tulajdonképpen Krisztus Atyja a neve. Tehát aki a Fiút elutasítja, annak Atyja sincs, mivel egymástól elválaszthatatlanok. Anániás arra figyelmeztet, Isten ingyen való kiválasztása volt, hogy most Pálnak felragyog az evangélium igazsága. Ebből következik, hogy nem a saját törekvéssel szerezte meg azt, amint a tapasztalat is mutatja. Nem volt Pálnál makacsabb ember, míg Krisztus le nem igázta. Ha ennek okát és eredetét kérdezzük, Anániás Isten bölcsességéhez hív minket, mellyel Isten Pált elválasztotta. Bizonyára értékesebb dolog Isten akaratát megismerni, semmint hogy az emberek saját akaratukból jussanak el oda. Amit Pálról állít Anániás, azt mindenkire kell vonatkoztatni, hogy a hit kincséhez nem mindenki férhet hozzá egyformán, hanem azt csak a kiválasztottaknak kínálja fel Isten. Továbbá, hogy mi Isten akarata, az kiderül a következő mondatból. Mert Isten sokszor és sokféleképpen szólt hozzánk az ő prófétái által, legutóbb pedig akaratát az ő Fiában teljes mértékben kijelentette.⁴

Meglásd az Igazat. Amikor majdnem minden görög kéziratban hímnemben van, csodálkozom, hogy Erasmus miért fordította semleges nemből: „hogy igaz”. Az olvasók látják, hogy ez az értelmezés ízetlen és erőltetett. Én biztos vagyok benne, hogy itt az „Igaz” Krisztust jelenti. Így az összefüggés is helyes lesz, mivel közvetlenül utána ez következik: „hangot hallj az ő ajkáról”. Tudjuk, minden szentnek az volt a legfőbb vágya, hogy Krisztust láthassa. Innen származott Simonnak ez a hitvallása: „Most bocsátod el, Uram, szolgádat beszéled szerint békességgel, mert meglátták szemeim üdvösségedet.”⁵ Tehát ezt a látomást, amelyre Krisztus tanúbizonysága szerint a kegyes ki

⁴Zsid 1,1.

⁵Lk 2,29-30.

rályok és próféták vágytak,⁶ itt nem ok nélkül magasztalja, mint Isten különös jótéteményét. Egyébként, mivel tudjuk, hogy keveset vagy semmit sem használna a szemmel való látás, amelyről tudjuk, hogy sokak számára végzetes volt, a hang hallását is hozzáteszi. Anániás megjelöli a célt is, amiért Isten ilyen nagy megtiszteltetésben részesítette Pált: hogy az ő Fiának a nyilvánosság előtt tanúja legyen. És őt úgy felkészíti, hogy ne csak a maga számára tanuljon, hanem annál nagyobb buzgalommal haladjon előre, mivel később az egész egyház tanítója lesz.

16. *Most tehát miért késlekedsz?* Kétségtelen, hogy Anániás hűségesebben beavatta Pált a kegyesség elemi ismereteibe. Nem is keresztezte volna meg, ha nem lett volna igaz hite. Lukács azonban sok mindent mellőzve a lényegre foglalja össze röviden. Tehát amikor Pál megérte, hogy a megígért megváltás most Krisztusban megjelent, joggal mondja Anániás, hogy most már nem lehet halasztani a keresztséget. Egyébként, amikor azt mondja: „Miért késlekedsz?”, nem inti Pált, nem vádolja lassúsággal, hanem a keresztség hozzáadásával még nagyobb akarja tenni Isten kegyelmét. Hasonló mondatot olvastunk a 10. részben: „Vajon megtagadhatja-e a vizet valaki ezektől, hogy megkeresztelkedjenek, akik ugyanúgy megkapták a Szentlelket, mint mi?”⁷ Amikor pedig hozzáteszi: „mosd le bűneidet”, ezzel a keresztség erejét és hatását fejezi ki, mintha azt mondta volna: mosd le bűneidet a keresztséggel. Mivel azonban úgy tűnik, hogy itt a kellelénél nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a külső és mulandó elemnek, fölmerül a kérdés, hogy vajon a keresztség oka-e a mi megtisztulásunknak. Természetesen, amikor egyedül Krisztus vére a mi bűneink kiengesztelése, és egyszer ezért ontatott ki, és így a Szentlélek minket azzal meghintve hit által folytonosan megtisztít, nem lehet ezt a tisztosságot a vízre mint jelképre átvinni Krisztus és a Szentlélek sérelme nélkül. A tapasztalat mutatja, hogy milyen hajlamosak az emberek az ilyen téves hitre. Ezért sok kegyes ember túlságosan lekicsinyli a keresztség erejét, nehogy a hitet külső jegytől tegyék függővé. Mértéket kell tartani, hogy a sákramentumokat korlátok közé szorítsuk, nehogy elhomályosítsák Krisztus dicsőségét, és mégis legyen meg a hatásuk és a hasznuk. Ezért legelőször azt kell megérteni, hogy egyedül Isten az, aki bűneinket az ő Fiának vérével lemossa, és ő éri el a Lélek titokzatos ereje által, hogy ez a lemosás hatásos legyen bennünk. Tehát amikor a bűnök megbocsátásáról van szó, nem kell más

⁶Lk 10,24

ApCsel 10,47

szerzőt keresni, csak a mennyei Atyát, és nem kell más anyagi okot elképzelni, csak Krisztus véré. Mikor pedig a formális okot keressük, az első helyen áll a Szentlélek, de ehhez járul az alsóbbrendű eszköz, az evangélium hirdetése és maga a keresztség. Egyébként, még ha egyedül Isten végez is mindent az ő Lelkének belső ereje által, ez nem zárja ki, hogy tetszése szerint ne alkalmazzon olyan eszközöket, amelyeket megfelelőeknek tart. Nem mintha valamit vagy a Lelkéből, vagy Krisztus véréből elvéve beletenne az anyagba, hanem mivel azt akarja, hogy maga a külső jegy legyen a segítője a mi gyengeségünknek. Amennyiben tehát a hitünket segíti a keresztség, megértse, hogy bűnbocsánatot egyedül a Krisztus véretről nyerhetünk, a lélek fürdőjének nevezik. Tehát a lemosás, amelyet Lukács említ, nem az okot jelöli meg, hanem Pál véleményére vonatkozik, aki a külső jegy vétele után jobban megértette, hogy bűnei megbocsáttattak. Ámbár egyúttal azt is meg kell jegyezni, hogy a keresztségben nem üres ábrázolás jelenik meg, hanem a dolog ábrázolása is hozzákapcsolódik, mivel Isten nem csap be, amikor valamit megígér, hanem valóban teljesíti is, amit a jelképekkel kifejez. Másrészt óvakodni kell attól, hogy Isten kegyelmét a sákramentumokhoz kapcsolják, mert a keresztség külső szertartásának végrehajtása semmit sem használ, csak ha Isten úgy akarja. Ezzel megoldódik egy másik kérdés is, amit fel lehet tenni. Ha ugyanis Pál már bizonyóságot nyert Isten kegyelme felől, akkor bűnei már megbocsáttattak. Tehát nem a keresztség mosta le a bűneit, hanem újabb megerősítést kapott a kegyelemben, amelyet már elnyert.

Segítségül híván az Úr nevét. Nem kétséges, hogy ezen Krisztust érti. Nem mintha egyedül Krisztus nevét hívnánk segítségül a keresztségben, hanem azért, mert az Atya azt parancsolja nekünk, hogy tőle kérjük mindazt, amit a keresztség jelképesen kifejez. A Lélek munkája is arra irányul, hogy minket Krisztus halálának és feltámadásának részeseivé tegyen. Krisztus tehát előtérbe kerül a keresztségben, de csak amennyiben az Atya őt nekünk adta, és kegyelmi ajándékait a Szentlélek által ránk kitölti. Tehát Krisztus nevének segítségül hívása magában foglalja az Atyát és a Fiút. Ezért nem arra gondol Anániás, hogy csak ki kell mondani Krisztus nevét, hanem imádságra utal, amellyel a hívők bizonyítják, egyedül Krisztustól függ annak a hatása, amit a külső jegy kifejez, ugyanis a sákramentumokban nincs az üdvösségnek semmi ereje bennefoglalva, és önmagukban nem is érnek semmit. Ezért ez a mondat mintegy helyesbítése az előbbi állításnak, mivel Anániás Pált a külső jegyben való bizakodástól világosan elvezeti Krisztushoz. Ismeretes, hogy mennyire eltérnek ettől a szabálytól a pápisták, akik ördögűzéseiket a kegyelem alapjává teszik, és látol

áll tőlük, hogy a szerencsétlen népet Krisztushoz vezessék, amikor a keresztséggel inkább elhomályosítják Krisztust, és az ördögűzéseikkel beszennyezik az ő szent nevét.

17. „Történt azután, hogy visszatértem Jeruzsálembe, és a templomban imádkoztam: révületbe estem, 18. és láttam őt, aki ezt mondta nekem: Siess, és menj ki hamar Jeruzsálemből, mert nem fogadják el a te rólam való bizonyágtételeidet. 19. Erre így szóltam: Uram, ők tudják, hogy én voltam az, aki börtönbe vetettem és zsinagógáról zsinagógára járva megvertem a benned hívókat. 20. Amikor pedig kiontották Istvánnak, a te vértanúdnak a véré, magam is ott álltam, helyeseltem az ő megölését, és őriztem azoknak a ruháját, akik megölték. 21. De ő azt mondta nekem: Eredj el, mert én messze küldelek téged, a pogányok közé.” 22. Eddig a kijelentésig hallgatták, de akkor így kezdtek kiáltozni: „Töröld el a föld színéről az ilyet, mert nem szabad neki élnie!”

17. *Történt azután.* Nem ez lett volna Pál beszédének a záradéka, ha az örült kiáltozás félbe nem szakítja. A fenti összefüggésből azonban világos a szándéka, ugyanis a szolgálatáról kezd beszélni, hogy megmutassa: nem önként távozott el a zsidóktól, mintha a munkáját rosszindulatúan meg akarná tőlük vonni, hanem reménye és akarat ellenére az Isten parancsa vitte őt a pogányokhoz. Azzal a feltett szándékkal ment Jeruzsálembe, hogy nemzetségét a rábizott kegyelmi ajándékban részesítse. Az Úr azonban megfosztotta őt a siker reményétől, és elküldte onnan. Pál kétféle sérelmet akart orvosolni: egyrészt a zsidók azt hitték, hogy Isten szövetségét megszentelenti, ha a pogányokat velük együtt felveszik az egyházba, másrészt a gőgös nép semmit sem tartott rosszabbnak annál, hogy másokat vele szemben előnyben részesítsenek, vagy vele egyenrangúvá tegyenek. Pál védekezésének tehát az a lényege, hogy amennyiben rajta állt, kész volt nekik szentelni magát, de azután Isten parancsa arra kényszerítette, hogy menjen a pogányokhoz, mivel Isten nem akarta, hogy tétlenül üljön Jeruzsálemben. Amit Erasmus úgy fordít, hogy „elragadtattam és magamon kívül voltam”, az a görög szövegben így hangzik: „önkívületben voltam”,⁸ és ezzel hitelt akar adni a mennyei szózatnak. Az idő és a hely megjelölése azt erősíti meg, hogy akkor jelent meg neki az Úr, amikor a templomban imádkozott, ami a legjobb előkészítés volt arra, hogy Isten hangját hallja. A látomás módjáról lásd amit a 7. rész vége felé mondtunk.

⁸ „ἐκ τῆς ἐπιθυμίας μου ἐξήλασθαι”

18. *A te rólam való bizonyágtételeidet.* Isten egyszerű intésének is tökéletesen elégnek kell lenni ahhoz, hogy engedelmeskedjünk, de hogy Pál mégis könnyebben engedelmeskedjék, Krisztus megjelöli az okot, miért akarja, hogy Pál távozzék Jeruzsálemből: tudniillik azért, mert ott semmi érdemlegeset nem fog csinálni. Nem azért választotta ki Isten, hogy tétlenkedjék, vagy a tanítása semmit se érjen. Ámbár ez kemény próbatétel volt, és valószínű, hogy szívébe mart a szent embernek. Csak kevéssel ezelőtt bízta rá Isten az evangélium terjesztésének munkáját, hogy világszerte hallassa a hangját. Most a küszöbnél meg kell állnia. Sőt úgy tűnik, hogy a munkáját különleges gyalázat sújtja, amikor bizonyágtételét, ahogy mondani szokás, a személye iránti gyűlölet miatt elutasítják. Így kellett megaláztatni az Úr szent szolgájanak, hogy az ő példájából az evangélium minden tanítója megtanulja, egészen a Krisztus iránti engedelmességnek kell szentelniük magukat úgy, hogy ha az egyik helyről kizárják őket, azonnal készek legyenek máshová menni anélkül, hogy a méltatlan megvetés miatt elveszítenék bátorságukat, vagy kötelességüket elhanyagolnák.

19. *Uram, ők tudják.* Ezzel bizonyítja Pál, hogy nem volt úgy megzavarodva, hogy a mennyei szózat hitelében kételkedett volna, mert Krisztust, akit Urának szólít, kétségtelenül felismerte. Pál azzal az ellenvetéssel él, hogy lehetetlen, hogy a látvány ne rendítette volna meg azokat, akik látták a hirtelen változást. Ebből arra következett, hogy munkája nem lesz eredménytelen. Ő mindenestre így gondolta. Krisztus azonban röviden azt válaszolja, hogy más területet szán neki, és a zsidók felől hiába táplált reményét elveszi. Felmerül a kérdés, hogy vajon szabad volt-e Pálnak ezeket az érveket felhozni Krisztus ellenében, mert ez annyi, mintha valószínűnek mondana valamit, amiről Krisztus megmondta, hogy nem fog megtörténni. Erre azt válaszolom, hogy Isten megengedi az ő szentjeinek, hogy érzelmeiket bizalmasan közöljék vele, különösen, amikor csak hitük megerősítését kéri. Ha valaki okosnak tartja magát, vagy makacsul elutasítja, amit Isten parancsol, az méltó büntetésben részesül elbizakodottsága miatt. Isten azonban arra a különös kiváltságra méltatja az ő híveit, hogy szerényen felemlíthetik, ami őket a buzgó engedelmességtől visszatarthatna vagy abban késleltetné, hogy annál szabadabban és készségesebben engedjék át magukat Istennek. Így Pál is, miután megtudta, hogy az Úrnak így tetszik, nem felesel, nem is tesz több ellenvetést, hanem beéri ezzel az eggyel, és azzal leszámolva felkészül az utazásra, amely elől látszólag menekülni akart. Ugyanakkor az, hogy a zsidókra az a sok csoda nincs hatással, az ő fékezhetetlen makacsságukról árulkodik. Kétségtelenül ez a szemrehányás dühítette fel őket.

22. *Töröldel a föld színéről.* Itt azt beszéli el Lukács, hogy milyen lármával szakították félbe Pál beszédét. A kiabálással nemcsak túlharosogják Pált, hanem a halálát is követelik. Ebből az is világosan látszik, milyen esztelen dolog a gőgösség. A zsidók annyira önhitték voltak, hogy nemcsak lenézték az egész világot, hanem hevesebben küzdöttek a saját méltóságukért, mint magáért a törvényért, mintha az egész vallás akörül forogna, hogy Ábrahám nemzetsége az összes többi halandó fölött áll. Így most tehetetlen dühükben Pál ellen fordulnak, mert azt mondta, hogy mint apostol, a pogányokhoz küldetett, mintha Istent arra köteleznék a jósága, hogy isteni hatalmának megvetését tűrje el a bűnösöktől és a hálátlanoktól, akiket mások felett különleges kegyelmi ajándékokkal tüntetett ki. Nem csoda, hogy akkor olyan dacosak voltak a zsidók, hiszen ma, amikor minden módon el vannak tiporva és hozzá vannak szoktatva a legkeményebb megpróbáltatásokhoz, mégsem hagynak fel szolgálai gőgjükkal. De ez a megátalkodottságuk eredménye, míg a maradékukat Isten össze nem gyűjti Pál jövendölése szerint.⁹

23. *Kiáltoztak, ruháikat eldobálták, és port szórtak a levegőbe.* 24. *Az ezredes elrendelte, hogy vigyék a várba, és meghagyta, hogy korbáccsal vallassák ki: hadd tudja meg, miért kiáltoztak ellene.* 25. *Amikor pedig szíjjakkal lekötötték, ezt kérdezte Pál az ott álló századostól: „Szabad-e római polgárt ítélet nélkül megkorbácsolnotok?”* 26. *Amikor ezt meghalotta a százados, az ezredeshez ment, és jelentést tett neki: „Mit akarsz tenni? Hiszen ez az ember római polgár.”* 27. *Erre az ezredes odament, és megkérdezte tőle: „Mondd meg nekem: csakugyan római polgár vagy?”* *Mire ő így felelt: „Az vagyok.”* 28. *Az ezredes erre így szólt: „Én nagy összegért szereztem meg ezt a polgárjogot.”* *Pál ezt mondta: „Én pedig már benne is születtem.”* 29. *Ekkor azonnal félreálltak mellőle azok, akik vallatni akarták. Sőt az ezredes is megijedt, amikor megtudta, hogy római polgár, akit megkötöztetett.* 30. *Másnap aztán meg akarta tudni a valóságot, hogy mivel vádolják a zsidók, levétette tehát bilincseit, és megparancsolta, hogy jöjjenek össze a főpapok és az egész nagytanács. Ekkor lehozatta Pált, és eléjük állította.*

24. *Az ezredes elrendelte.* Okosan és helyesen tette az ezredes, hogy Pált elvitte a nép szeme elől, mivel a jelenléte még jobban ingerelte volna az amúgy is túlságosan felizgatott kedélyeket. Így megkíméli a szent ember életét, és részben csillapítja a nép dühét. De úgy tűnik,

⁹Róm 11,1–5.

hogy igazságtalanul cselekszik, amikor meg akarja korbácsoltatni, akiről határozottan még semmi vádat nem hallott. Mégis volt mentesség erre az igazságtalanságra, mivel valószínű volt, hogy az egész nép nem minden ok nélkül esküdött össze egy ember élete ellen. Tehát az erős előítélet okot adott a szigorú vallatásra. Meg kell azonban jegyezni, hogy az okos politikusok igazságos bírák, amennyiben ez használ nekik. Ha a hasznosság másfelé szólítja őket, erre-arra elhajlanak. Közben elég nekik, ha ezt a gonoszságot okosságnak tüntetik fel, mivel az az alapelvük, hogy a világot nem lehet az igazság látszata nélkül kormányozni. Az egyes esetekben azonban az a ravaszság érvényesül, amelyet említettem, hogy inkább azt mérlegelik, mi a hasznos, és nem azt, hogy mi igazságos és helyes.

25. *Szabad-e római polgárt.* Először polgárjogára hivatkozik, azután az általános emberi joggal védi magát. Jóllehet az utóbbinak nagyobb súlya volt (tudniillik nem szabad egy embert ítélet nélkül megkorbácsolni), mégsem használt volna, ha a századost nem hatotta volna meg jobban a Római Birodalom tekintélye. Akkor nem volt nagyobb bűn, mint megsérteni a római nép szabadságát. A Valerius-féle törvény, azután a Porcius-féle törvény, a Sempronius-féle törvény és hasonlók tiltották, hogy római polgárt testileg bántalmazzanak a római nép jóváhagyása nélkül.¹⁰ Ez olyan különös kiváltság volt, hogy nemcsak főbenjáró bűnnek, de jóvátehetetlennek is tartották egy római polgárt megverni. Ennél fogva Pál inkább e kiváltság révén, mint a méltányosságra való hivatkozás folytán menekült meg. Ügyének igazságában bízva azonban nem habozott e polgárjoggal mint pajzzsal védekezni az őt fenyegető igazságtalanság ellen. Tudni kell, polgárjogát azzal erősítette meg, hogy az ezredes előtt hitele volt, mivel bizonyíték nélkül nem hittek volna a szavainak. Továbbá nem volt nehéz neki tanúkat állítani, mert jól ismerték. Hogy a megkorbácsolást, amelyet most nyilatkozatával megelőzött, miért tűrte szó nélkül Philippiben, már megindokoltuk a 16. résznél: azért, mert a néptömeg nem hallgatta meg.¹¹ Most, mivel római katonákkal van dolga, akik fegyelmezettebben és komolyabban viselkednek, kihasználja az alkalmat.

26. *Ez az ember római polgár.* Csodálkozni lehetne azon, hogy aki az ügy kivizsgálásával meg volt bízva, az olyan hiszékeny volt, hogy olyan biztosan állította ezt, mintha kivizsgált tény lett volna. Ha hinni lehetett Pál szavának, ezzel a fogással akármelyik gonosztevő elke-

¹⁰ Lex Valeria: Cic. *Agr.* 3, 2, 6; 5. Rosc. 43, 129; lex Porcia: *Id.* 16. rész, 50.; lexen Semproniac: *Id.* 16. rész, 51. j.

¹¹ Az ApCsel 16, 12. nél.

rülhetne volna a büntetést. Az volt az eljárás, hogy aki római polgárnak mondta magát, és nem hozott tanút, vagy hitelesen nem igazolta, hogy római polgár, azt megbüntették. Főbenjáró bűn volt ugyanis, ha valaki hamisan hivatkozott római polgárjogára. Ezért a százados az ügyet, amely kétesnek tűnt, az ezredes elé viszi, ő pedig, ahogy mondtuk, azonnal megvizsgálja. Lukács ugyan nem mondja, Pál milyen tanúkkal igazolta, hogy ő római polgár, mégsem kétséges, hogy az ezredes meggyőződött arról, hogy mi az igazság, mielőtt könnyített helyzetén.

28. *Én nagy összegért.* Ezt cáfolásnak szánja az ezredes, mintha azt mondaná, hogy a polgárjog nem közönséges dolog, és nem könnyű megszerezni. Hogyan lehetséges, mondja, hogy te jelentéktelen kilikiai ember létedre megszerezted ezt a rangot, amely nekem sok pénzbe került? Hogy Pál azt feleli, hogy már benne is született, pedig sohasem járt a városban,¹² sőt talán az apja sem járt ott soha, ez ne zavarjon meg senkit, ugyanis akik ismerik a rómaiak történetét, azok tudják, hogy a tartományok lakói közül is egyeseknek római polgárjogot adományoztak, ha a köztársaság érdekében kitüntették magukat háborúban vagy más nehéz helyzetben, és jutalmul ezt kérték a helytartótól. Így nem képtelenség, hogy születésénél fogva római polgár volt, pedig egy távoleső provinciából származott, és sohasem járt Itáliában. Felmerül a kérdés, miként lehetséges, hogy az ezredes megijedt, hogy egy római polgárt megbilincseltetett, és mégis csak másnap oldotta le a bilincseit. Lehetséges, azért halasztotta másnapra, hogy ne lehessen látni rajta, hogy fél. Én mégis úgy vélem, hogy az ezredes azért volt megijedve, mert az ő parancsára azért kötözték meg Pált, hogy megostorozzák, ez pedig egy római polgár testének és a közszabadságnak a megsértése lett volna; az őrizet a börtönben meg volt engedve.

HUSZONHARMADIK RÉSZ

1. Pál rátekintett a nagytanácsra, és így szólt: „Atyámfiak, férfiak, én teljesen jó lelkiismerettel szolgáltam Istennek, mind e mai napig.” 2. Anániás főpap ekkor megparancsolta a mellette állóknak, hogy üssék szájon. 3. Pál erre így szólt hozzá: „Megver téged az Isten, te meszelt fal! Itt ülsz, hogy ítélkezz felettem a törvény szerint, mégis a törvény ellenére azt parancsodod, hogy megüssenek?” 4. Erre az ott állók ezt mondták: „Isten főpapját gyalázod?” 5. Pál így válaszolt: „Nem tudtam, atyámfiak, hogy főpap.” Mert meg van írva: „Néped fejedelmét ne átkozd!”

1. Rátekintett. Pál azzal kezdi, hogy jó lelkiismeretéről tesz bizonyosságot, hogy az egész gyűlés megértse, igazságtalanul vádolják őt olyan súlyos bűnnel, mintha megpróbálta volna Isten tiszteletét eltörölni. Lehetséges, hogy tudatlansága miatt elbukik, aki egyébként sem Istent, sem a vallást nem veti meg, de Pál az elején ezzel a mentegetőzéssel csak meg akarta puhítani a nekivadult lelkeket, hogy elérje, hogy meghallgassák. Hiszen soha semmiféle védekezést nem engedtek volna meg neki, amíg a papoknak az volt a meggyőződésük, hogy ő istentelen hitehagyott. Mielőtt tehát rátérne az ügyre, megsemmisíti ezt a vádat, nemcsak azért, hogy a kegyesre való törekvése által megnyerje a jóindulatukat, hanem hogy megelőzze a rágalmakat vagy megcáfolja az alaptalan előítéleteket, mert látta, hogy ezek az egész gyűlést megfertőzték és megrontották. Hogy ezenkívül mit akart mondani, nem tudjuk. Egyébként ez a bevezetés arra tanít, hogy csak az tudja helyesen kezelni a kegyesség tanítását, akiben Isten félelme uralkodik. Ámbár a papokat nem olyan nagy tisztelettel szólítja meg, mint nem sokkal előbb a vár lépcsőjénél, de testvérnek szólítja őket, nem mintha méltók lennének erre, hanem hogy bizonyítsa: az elidegenedés nem az ő hibájából következett be.

2. Anániás főpap. Úgy látszik, hogy Lukács elbeszélése nem egyezik a történetírók feljegyzéseivel. A kor főpapjairól ugyanis azt írja Iosephus, hogy Quadratus, Syria kormányzója, amikor Cumanus lemondott Iudaea kormányzásáról, utasította őt, hogy ügyét a császár

előtt védje, egyúttal Anániást, a főpapot megkötözve Rómába küldte.¹ Hogy a helyébe kit választottak, arról nem tesz említést. Valószínű, hogy Jonatámnak adták ezt a tisztséget, akiről később azt mondja, hogy Felix, Iudaea kormányzója, aki Cumanus utóda volt, csellel és álnokul megdette.² Ugyanis amikor Felixet többször figyelmeztette, az nehezen vselte ennek az embernek az állhatatosságát, és megállapodott egy lizonyos Dorával, hogy titokban küldjön orgyilkosokat, öljk meg Jonatánt. Akkor, szintén Iosephus tanúbizonysága szerint, Agrippa király a főpapi tisztséget Izmáelre, Phabaeus fiára ruházta. De amikor Izmáel a nép Rómába küldte valamilyen bocsánatkérés ügyében, Poppaea, Nero felesége ott tartotta, és Agrippa az ő helyébe Iosephust, akinek Kabi volt a mellékneve, Simon fiát nevezte ki, de hamarosan őt is meguntá, és Ananust, Ananus fiát nevezte ki főpappá. Továbbá azt mondja, hogy ez akkor történt, amikor Festus halála után Albinust neveztek ki a helyébe.³ Nem értem, hogy ezt az Ananust miért nevezik egyesek Anániásnak. Mond az is valamit, hogy azt mondják róla: szaduceus volt, olyan vakmerő és vad, hogy Jakabot, az Úr testvérét minden törvényes felhatalmazás nélkül megköveztette. Ha hitelt lehet adni Iosephusnak, nem lehetett az az Anániás, akiről Lukács tesz említést, aki csak Felixnek a tartományból való eltávozása után több évvel lett főpap. Én mást feltételezek. Abban az időben élt egy Anániás nevű pap, aki mindenben az első volt, kivéve a címet. És minthogy Anániás és Izmáel között Iosephus üresen hagy valamennyi időt, lehetséges, hogy a közbeeső időben Anániás töltötte be ezt a főpapi hivatalt. De ha nem így történt, Iosephusból bizonyos, hogy Anániás, aki a város ostroma alatt halt meg, Claudius császár és Nero idején méltóságban egyenlő volt az akkori főpapokkal. Sőt olyan nagy volt a tekintélye, mintha az ő kezében lett volna a kormányzás, bár a hivatali jelvényeket mások viselték. Azután éppen úgy főpapnak, ἀρχιερεὺς-nak nevezték, mint akik a főpapi tisztséget betöltötték. Most döntsék el az olvasók, hogy ezen a helyen az ἀρχιερεὺς szó nem inkább azt jelenti-e, mint sok más helyen, hogy a többi között az első, mint azt, hogy a legfőbb. Ugyanis az evangélisták sok helyen ἀρχιερεὺς-oknak, főpapoknak nevezik az Áron nemzetségéből való papokat, hogy megkülönböztessék őket a lévítáktól, akiknek alacsonyabb papi rangfokozatuk volt. Ráadásul az az Anániás, akit ügybuzgónak és okosnak tartottak, a távollevő főpapokat helyettesíthet-

¹ Ant. Iud. 20, 6, 2, 131-132; vö. Bell. Iud. 2, 12, 6, 243-44.

² Ant. Iud. 20, 8, 5, 162-164.

³ Ant. Iud. 20, 8, 11, 196-20, 9, 1, 197.

te. Egyébként, amit Iosephustól átvettünk, az részben az *Antiquitates* 20. könyvében van, a 3-tól a 8. fejezetig, részben a *Bellum Iudaicum* 2. könyvében.⁴

Megparancsolta, hogy üssék. Látjuk, hogy abban a gyűlésben furcsa féktelenség uralkodott, ugyanis a főpapot olyan indulat fogta el, hogy ok nélkül azt parancsolja, Pált üssék meg, és ezt kétségtelenül nemcsak mindenkinek az egyetértésével tette, hanem azért is, hogy az őrjöngők tetszését megnyerje. Az Úr ugyanis engedi, hogy a Sátán annyira hatalmába kerítse az istenteleneket, hogy a méltányosságnak és az önmérsékletnek még a látszatát sem őrzik meg. A képmutatók ugyanis szeretnék a mérsékletnek valamilyen látszatát mutatni. Nem kétséges, hogy a főpap itt megpróbálta kifejezésre juttatni a személyéhez fűződő méltóságot, de az Úr lerántotta róla az álarcot, így nem tanúsított szegény és egyszerű emberhez méltó szerénységet, hanem erőszakos vadságban tört ki, mint egy vadállat. Közben látjuk, milyen rút és szörnyű volt akkor az egyház szétszórtsága. A gyűlésen elnöklő Anániás, amikor tekintélyével meg kellett volna fékeznie másokat, minden szerénységről megfeledkezve erőszakra és durvaságra buzdítja őket. Tehát nem volt ott fegyelem, hanem zűrzavaros barbárság uralkodott. Nem is csoda, mert elfordultak Istentől, Krisztust gúnyosan elutasították, és a vallás adásvétel tárgya volt közöttük. Tehát hogy kegyetlenségükért gyalázatosan bűnhődjenek, eszeveszett örültségnek kellett kitörni rajtuk, amely még a hitetlen emberek előtt is gyűlöletes lehetett.

3. *Megver téged az Isten.* Pál nem tűrheti szó nélkül ezt az igazságtalanságot, és legalább súlyos szavakkal számonkéri a főpaptól, és Isten bosszújával fenyeget. Nem átkozódás ez, ahogy a görög szövegből világosan kitűnik, hanem inkább intés a büntetés kilátásba helyezésével. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy Pál nem tartja meg azt a szerénységet, amelyet Jézus az övéinek előír, amikor azt parancsolja, hogy annak, aki arcul üti őket jobb felől, tartsák oda a másik arcukat is,⁵ egyszerű a megoldás, ugyanis Krisztus nem követel tőlük hallgatást, amely a rosszak kegyetlenségét és gonoszságát csak fokozza, hanem csak annyira kell fékezniük haragjukat, hogy az elszenvedett igazságtalanságot ne viseljék türelmetlenül. Krisztus azt akarja, hogy az övéi az egyik igazságtalanság után legyenek készek a másikonak az elviselésére, és így minden bosszúvágyat elnyom. Ez a türelem igazi és rövid meghatározása, amely minden hívőhöz

⁴ I. d. I. 3. j.
⁵ Mt 5,39.

illik, hogy ne lobbanjanak haragra, ne versengjenek az erőszakossággal, hanem igyekezzenek a rosszindulatot jósággal legyőzni.⁶ Ez nem akadályja annak, hogy a velük szemben elkövetett igazságtalanságok miatt panaszkodjanak, megcáfolják az istenteleneket, és Isten ítélőszéke elé idézzék őket, csak tegyék ezt nyugodt lélekkel, rosszakarattal és gyűlölet nélkül; ahogy itt Pál Isten ítéletére hivatkozik, hogy a főpap ne tetszelegjen a saját zsarnoki hatalmában. Tehát azzal vádolja, hogy megsérti azt a törvényt, amelynek jóvoltából hatalommal rendelkezik, amint ezt maga is állítja. Ebből arra következtet, hogy nem fog büntetlenül maradni. Ha valaki a türelmetlenségtől legyőzötve csak felmordul is, a büntetés nem marad el. A nyílt és szigorú vád, ha nyugodt lélektől származik, nem lépi túl a Krisztus által megszabott határokat. Ha valaki úgy fogná fel, hogy gyalázkodás is van benne, annak azt válaszolom, hogy mindig azt kell nézni, milyen érzésből fakadnak a szavak. Krisztus hibásnak mondja azt, aki csak annyit mondott a testvéreinek: „*raka*”,⁷ aki pedig azt mondta, hogy bolond, azt súlyosabb ítélettel sújtja.⁸ Ha rendreutasításnak van helye, gyakran keményebben kell beszélni. Ebből következik, hogy Krisztusnak az volt a szándéka, hogy az övéit először minden méltatlankodástól, azután minden sértéstől visszatartsa. Tehát legyen távol a gyalázkodás indulata, és így a testvéreknek nemcsak a butaságát lehet megemlíteni, hanem – amennyiben szükséges – a bűneiket is nevükön lehet nevezni. Így Pál nem a maga érdekében beszélt, hogy gyalázkodó szavakkal megtorolja a főpap igazságtalanságát, hanem, minthogy Isten igéjének szolgája volt, nem hagyhatta szó nélkül a gáztettet, amely súlyos és komoly rendreutasítást igényelt, különösen, amikor hasznos volt Anániás durva képmutatására fényt deríteni. Tehát valahányszor gonosz emberekkel van dolgunk, ha valami jó ügyet jól akarunk véghezvinni, ügyelni kell arra, nehogy haragra gerjedjünk, és arra is, hogy semmiféle bosszúvágy ne késztesen minket szitkozódásra. Ha a szelídség Lelke uralkodik bennünk, szabad lesz mintegy Isten nevében úgy bánni az istentelenekkel, ahogy megérdemlik, de úgy, hogy inkább prófétáknak tűnjünk, semmint hogy szertelen heveségükben valami elhamarkodott nyilatkozatot tegyünk.

4. *Erre az ott állók ezt mondták.* Ebből kitűnik, hogy mindannyian az önuralom hiányában szenvedtek. Miért nem inkább Anániást vádolják, akiről látták, hogy minden mértékletességről megfeledkez-

⁶ Vö. Róm 12,21.

⁷ Oatoba (héber szó).

⁸ Mt 5,22.

ve barbár módon tettelegességre, ütlegetésre vetemedik? Mert ez is az ő szégyenükre vált. Ez az igazi képmutatás, amikor a másokkal szemben túlságosan szigorú bírák a saját hibáik felett pedig szemet hunynak. Azután ez a gőgösség zsarnoksággal párosul, úgyhogy akik uralkodnak, az alattvalóiknak szinte semmi szabadságot nem adnak, maguknak pedig mindent megengednek. Így van ez ma is a pápaságban. Minél nagyobb szabadságot enged meg magának és gondtalanul garázdálkodik az a tisztátalan klérus, és az egész világot megfertőzi a bűneivel, annál keményebben elnyomja a népet, és beköti a száját. Így ha valaki meg mer mukkanni, ez a csekély szabadság, mint valami szörnyű szentségtörés, hangos kiabálásra ingerli őket.

5. *Nem tudtam, atyámfiái.* Akik Pálnak ezt a védekezését modortalannak tartják, nem figyelnek eléggé az ellenvéleményekre, amelyek az ő tévedésüket megcáfolják. Azt mondják, hogy Pál nem ismerte a főpapot, mivel sokáig távol volt. Mintha nem tudta volna, hogy aki a gyűlésben elnököl, az főpapi méltósággal van felruházva. Anániás azonban nem volt olyan ismeretlen, hogy a rangját ne ismerte volna Pál. A dolog világos lesz, ha Pál szavait megfigyeljük, amikor azért hibáztatja Anániást, hogy a törvény ürügyén bírói széket foglal el, és a törvénnyel szemben gátlástalanul viselkedik. Tehát Pál tudta, milyen állást tölt be az az ember, akinek azt mondta, hogy visszaél a hatalmával. Mások elmésemből magyarázatot gondolnak ki, miszerint itt nem az emberről beszélt, hanem a hivatalról és a hivatalos személyről. Először is ez a felfogás erőszakolt, mivel ha Pál tisztelettel viseltett a főpapi hivatal iránt, valami tiszteletet kellett adnia az embernek is, aki azzal fel volt ruházva. Márpedig nem valószínű, hogy miután Krisztus eljövételével eltöröltetett a papi méltóság, sőt, rút megszenteltelenítése következett be, Pál, mintha hatalmuk továbbra is sértetlen és törvényes lett volna, a szokásos tisztelettel illette azokat, akik akkor papokként jogosan semmiképp nem uralkodhattak. Én tehát Augustinushoz csatlakozva nem kétlem, hogy ez ironikus védekezés.⁹ Ezzel nincs ellentétben az, hogy az igazság szolgálóihoz egyszerű beszéd illik. Mert az iróniának két fajtája van: az egyiket a csalás műfogása takarja; a másik olyan képletesen fejezi ki a dolgot, amiről szó van, hogy erősebben szúr sz; ez utóbbi nem méltatlan Krisztus szolgálóhoz. A szavak értelme ez: Testvérek, én ebben az emberben semmi papi vonást nem tudok észrevenni. Bizonyosságot is tesz hozzá Mózes második könyvének huszonkettedik részéből, ahol tulajdonképpen

⁹ Vö. Chrysostomus, In Act. Ap. Hom. 48 (Migne PG 60, 334)

a bírákról beszél Mózes, de a gondolatot ki lehet terjeszteni minden törvényes hatalomra.¹⁰ Tehát minden méltóságot, amelyet a közrend védelmében hoztak létre, becsületesen tisztelni kell, és tiszteletben kell tartani. Aki ugyanis gyalázza a tisztviselőket és azokat, akik hatalommal vagy hivattal vannak felruházva, anarchiára törekszik. Az ilyen szenvedély a közrend megzavarására irányul, sőt magát az emberi méltóságot sérti. Ezért ez alól a vád alól tisztázza magát Pál, de úgy, hogy kijelenti, Anániást nem lehet Isten papjának tartani, mert az egyház egész rendjét felforgatja és tönkreteszi. Itt felmerül a kérdés, hogy nem kell-e engedelmeskedni a fejedelemnek, még ha zsarnokságot gyakorol is. Ha ugyanis nem kell megfosztani a tisztségétől azt, aki rosszul teljesíti a kötelességét, akkor Pál bűnt követett el, amikor a papot megfosztotta a tisztelettől. Erre azt válaszolom, hogy van valami különbség a polgári hivatalnokok és az egyház vezetői között. Egy földi vagy polgári hatalom vezetése lehet rossz és helytelen, az Úr mégis azt akarja, hogy az alárendeltség érintetlen maradjon. Ahol azonban a lelki irányítás elromlik, ott a kegyes emberek lelkiismerete felszabadul, és nem kell engedelmeskedniük az igazságtalan uralomnak, különösen, ha a szentség istentelen és hitetlen ellenségei a papi címet hamisan az üdvösség tanításának kiforgatására használják fel, és olyan uralmat követelnek maguknak, amellyel magát Istent rendreutasítják. Így ma a híveknek nemcsak szabad, hanem szükséges is lerázni a pápa igáját, amikor másképpen nem tudnak engedelmeskedni a törvényeinek, csak ha Istentől elpártolnak.

6. *Mivel pedig Pál tudta, hogy egyik részük a szadduceusok, másik részük pedig a farizeusok közül való, így kiáltott a nagytanács előtt: „Atyámfiái, férfiak, én farizeus vagyok, farizeus fia; a halottak reménysége és feltámadása miatt vádolnak engem.”* 7. *Mihelyt ezt mondta, vita támadt a farizeusok és a szadduceusok között, és a gyűlés véleménye megoszlott.* 8. *A szadduceusok ugyanis azt állítják, hogy nincs feltámadás, sem angyal, sem lélek, a farizeusok pedig vallják mindegyiket.* 9. *Erre nagy kiáltozás támadt, a farizeuspárti írástudók közül néhányan felállva hevesen vitatkoztak, és így szóltak: „Semmi rosszat sem találunk ebben az emberben. Háttha Lélek szólt hozzá vagy angyal?”*

6. *Mivel pedig Pál tudta.* Úgy tűnik, hogy Pál érvelése, amelyet Lukács előad, nem illik Krisztus szolgálójához, mert a ravaszság, amelyet alkalmazott, színlelésbe volt burkolva, amely nem állt távol a ha-

¹⁰ 2Moz 22,28

zugságtól. Azt mondja, hogy az ő ügye a halottak feltámadása körül forog. Tudjuk pedig, hogy más dolgokról folyt a vita: arról, hogy eltörölte a szertartásokat, és a pogányokat befogadja az üdvösség szövetségébe. Erre azt válaszolom, hogy még ha ez igaz is, akkor sem hazudott, ugyanis nem mondja azt, hogy nem vádolták más dolgokkal, és nem is állítja, hogy az egész vita erről az egy kérdésről folyt, hanem kijelenti, azért ellenségesek vele szemben a szadduceusok, mert a halottak feltámadását vallja. Tudta, hogy akik összeesküdtek ellene, azok között belső ellentétek vannak. Lelkiismerete tiszta volt, és könnyű lett volna a jó ügyben igazságos bírák előtt védekezni. Mivel azonban látja, hogy nagy zajjal túlkiabálják, és nem hallgatják meg a védekezését, ellenségeit egymásra uszítja. Ebből az is világosan látszik, hogy ezeket a tudatlanság és a vakbuzgóság kerítette hatalmába. Megjegyzendő tehát, hogy Pál úgy kezdte, hogy az egész ügyet nyíltan és őszintén akarta előadni, és nem kerülte ravaszul a tiszta és mindenre kiterjedő vallomást, amelyet Krisztus szolgáinak tenni kell, de mivel erre nem volt lehetőség, és meg sem hallgatták, a legvégső eszközhöz folyamodott, hogy nyilvánvalóvá tegye: ellenségeit elvakult gyűlölet vezeti. Az eredmény ugyanis azt mutatja, hogy nem a józan ész vagy belátás vezette azokat, akiket a kölcsönös nézeteltérés más irányba ragad. Ha most valaki az egészséges tanítás világosságát elhomályosítva ravaszkodását Pál példájával mentegeti, azt könnyű visszautasítani. Más dolog ugyanis, ha az ember saját magán próbál segíteni az igazság elvetésével, és megint más Krisztus esküdött ellenségeit az igazság megtámadásától visszatartani úgy, hogy egymással veszekedjenek. Továbbá látjuk, hogy a gonoszok akármilyen ellenséges viszonyban vannak is egymással, amikor az evangélium ellen kell küzdeni, megfélemlenek a vitáikról. A Sátán ugyanis, a viszálykodások atyja, gondoskodik arról, hogy az övéi abban az egyben egyezzenek meg, hogy egy gondolattal és egy akarral törjenek a kegyesség elpusztítására. Így ma azt látjuk, hogy a pápaságban dúló érdekelletéteket mindannyiszor félreteszik, amikor közös erővel igyekeznek az evangéliumot elnyomni. Annál nagyobb bátorságnak kell lenni Krisztus tanítványaiban az igazság védelmezésére, hogy összefogva jobban ellenálljanak. Ebből azt is megértjük, milyen békességet ajánl nekünk az Írás. Krisztus kijelenti, hogy akik békét teremtenek, azok Isten fiai.¹¹ Ez igaz, ha fáradozásuk révén valamennyien testvériesen egyesülnek az Úr nevében. Ez azonban nem akadályozza annak, hogy ugyanannak az Úrnak a ve-

¹¹ Mt 5,9.

zetésével mintegy kürtök hangjával arra késztessek az istentelenekeket, hogy egymásnak essenek, mint Midján emberei,¹² csak őszinte buzgóság és a bölcsesség Lelke vezessen minket.

Egyik részük a szadduceusok. Itt megint mint valami tükörben látjuk, milyen rút és zavaros volt akkor az egyház romlása. Az egyház lelke a hit. A hit legfőbb jellemzője az egyetértés, és nincs nagyobb ellensége, mint a szekták. Ennek pedig be kellett következnie, miután Isten igéjét háttérbe szorítva mindenki igyekezett a saját elképzeléseinek tanítványokat szerezni. Mert az egységnek nincs más szent köteléke, mint Isten egyszerű és tiszta igazsága. Ha ettől eltérnek, nem csoda, hogy az emberek erre-arra széthullanak, mint leszakadt tagok. Tehát a szekták eredete a zsidóknál a törvény megrontása volt. Hasonló büntetéssel sújtotta az Úr a pápaságban igéjének megszenteltetését, amikor azt mindenféle emberi agyszülemények megrontották. Annál inkább félnünk kell attól, hogy minket, akik többre becsüljük az evangéliumot, olyan borzasztó széthúzás fenyegetsen, sőt gyászosabb, mint amilyen a pápaságban volt, amelynek bizonyos jelei mutatkoznak. Nem csoda, hiszen a hálátlanságunk oly sokféleképpen kihívja maga ellen az Úr haragját. Egyébként, akármilyen sok anyajegy és szeplő van is az egyház arcán, és akármilyen rútság következzen is be a jövőben, ez legyen a vigasztalásunk, hogy miként akkor Istennek gondja volt arra, hogy az egyházat csodálatos módon megmentse a pusztulástól, így az ő kegyelméből mindig maradni fog valami mag. Bizony lehetetlen, hogy a kegyes lelkeket ilyen zavaros helyzetben ne támadja meg valami kétségbeesés. De tanuljuk meg magunk elé tartani azt a pajzsot, hogy az Úr, aki a tévedések olyan sűrű sötétségében, a babonáságok nagy tömegében, a szekták féktelen szabadsága mellett a zsidóknál megtartotta egyházát, sohasem fogja eltérni, hogy az az egész világon megsemmisüljön. Ugyanez történt a pápaságban is. Miután ott felforgatták Isten tiszteletét, elnyomták az üdvösség tanítását, megdöntötték Krisztus országát, és nyíltan uralkodott az istentelenség, Isten mégis megőrzött valami rejtett maradékot, és a polyva alatt mindig maradt valami gabonaszem. Nagyon hasznos ezeket a példákat egyszerre említeni. Ma, amikor a pápaság ellen támadunk, ennek fogadott prókátorai azt kiabálják, hogy nincs nagyobb képtelenség, mint azt képzelni, hogy Isten egyháza több évszázad alatt teljesen elpusztult. Mintha bizony azt képzelnénk, hogy Isten számára nem maradt nép, amikor elpártoltak azok, akiknek biztosítani kellene Isten igaz tiszteletét. Mi pedig panaszkodunk, hogy azok a zsarnokok

¹² Bn 2,22

megrontották az egyházat, Krisztus nyáját elidegenítették Istentől, aklat lerombolták, végül az egyházat elrejtették az emberek szeme elől. Mindazonáltal az Úr az ő választottait (még szétszórva is) megismeri, és szárnya alatt melengeti. Hogy milyen ostobán büszkélkednek a hivatalos címekkel a pápisták, az kiténik abból, hogy egykor a zsidó egyházat nem az emberek tömege és nem egyes magánszemélyek, hanem maguk a papok szakították szét végzetes viszálykodásaikkal. Ezért habozás nélkül bátran szembe kell szállnunk a pápának és híveinek elbizakodottságával, akikkel éppen olyan küzdelmet folytatunk, mint a próféták és az apostolok a maguk idejében a papokkal. Miként azonban a szent férfiakat az egyház tisztelete nem akadályozta meg abban, hogy a gonosz papok istentelen zsarnokságát támadják, így nekünk sem szabad megijednünk az üres álarcoktól, amelyek mögött álnokul rejtőznek a pápisták, miután a kegyesség tanítását elvetették. Bizonyos, hogy akkor a nép három felekezetre szakadt. Lukács azonban az esszéusokat mellőzve csak a farizeusokat és a szaduceusokat említi meg, mivel a célja így kívánta. Jóllehet az elnevezések tekintetében az az általános vélemény, hogy az előbbieket az elszakadásról kapták a nevüket, mivel a nyáj többi részétől képzelt szentségük miatt különváltak, az utóbbiak pedig az igazságról (*zedukim*). Én azonban, ahogy máshol kifejtettem, inkább azoknak a véleményével értek egyet, akik szerint a farizeusok a „magyarázás” szóról kapták a nevüket. Ugyanis *frúsz* annyit jelent, hogy „magyarázat”, innen a magyarázókat így mondják: *frúszim*. Tudjuk, hogy a farizeusok nem elégedtek meg a törvény és a próféták igaz tanításával, hanem sok mindent hozzáfűztek, és azzal dicsekedtek, hogy azt közvetlenül az atyák hagyományozták rájuk.

8. *A szaduceusok ugyanis azt állítják.* Ámbár Lukács azt mondja, hogy három kérdésben nem értenek egyet ezek a szekták, valamivel később mégis csak kettőről beszél, mivel az angyalról és a lélekről alkotott felfogás ugyanaz. Tehát azt mondja, hogy a farizeusok mindkettőt elismerik: tudniillik hogy a halottakra feltámadás vár, és hogy az emberi és az angyali lelkek halhatatlanok. Itt azután megmagyarázza Lukács, milyen értelemben vallotta magát farizeusnak az apostol: nem úgy, hogy mindenben egyetért velük, csak a halottak feltámadásában. Tudjuk, hogy mennyire üldözi Krisztus a farizeusok durva tévedéseit.¹³ Tehát hozzá kellett tenni a kivételt, nehogy valaki azt higgye, hogy Pál mindenben egyetért velük. Bár a feltámadást tagadták a szaduceusok, mégsem kell azt hinnünk, hogy minden

¹³ Mt 12,25–28; 22,29; 23,13–36.

ben hasonlóak voltak az epikureusokhoz. Elismerték ugyanis, hogy a világot Isten gondviselése kormányozza, és a munkájáért mindenki megkapja a jutalmát. E tekintetben valamivel egészségesebb felfogásuk volt, mint az epikureusoknak, de túlságosan durva lázálom volt azt képzelni, hogy az igazságosság jutalma és a bűnök büntetése ebben az életben bekövetkezik. Mert hogy a Szentírást ne is említsem, a tapasztalat világosan mutatja, hogy a jókat és a rosszakat egyaránt vagy sok nyomorúság sújtja, vagy jóságos és türelmes bánásmódban részesülnek, és a gonoszok gyakran fényűzően élnek, míg az istenfélők szármalasan gyötrődnek, ahogy a 73. zsoltárban olvassuk.¹⁴ Ezért aki Isten ítéletét az emberek jelenlegi szerencsés vagy kedvező vagy kedvezőtlen helyzetéből ítéli meg, az kénytelen a hittől Isten epikureus megvetéséhez sülyedni. Már az is állati ostobaság, ha valaki ebbe a bizonytalan és gyarló életbe belenyugszik, és nem gondol a földön túlra. Annál inkább kerülni kell ezt a tévedést, mint valami rettenetes szörnyűséget. Még ha a kegyességnek vannak is ígéretei a földi életre is, de mivel nagyon nyomorultak vagyunk, ha reményünk csak erre a világra korlátozódik, Isten fiainak nevelését azzal kell kezdeni, hogy szemüket az égre emeljék, és állandóan a végső feltámadás dicsőségére gondoljanak.

Sem angyal, sem lélek. Ezt a helyet háromféleképpen magyarázzák. Sokan a Szentlélekre vonatkoztatják, ami nem tűnik valószínűnek, ugyanis bár a szaduceusok egyéb tévedései semmiképpen sem menthetők, mivelhogy az Írás Isten Lelkének nevét annyiszor említi, alig tudnám elhinni, hogy ők tagadták volna, amit a farizeusok is csak felületesen és homályosan hittek. Ők ugyanis nem hittek külön a Szentlélekben, úgy, hogy a Lélek tulajdonképpeni személyiségét Isten lényegében ismerjék fel. Egyesek az angyalt és a lelket szinonimáknak tekintik, mintha a kettő ugyanazt fejezné ki. De akkor miért kell a világos dolgot megismételni? Megtévésztette tudniillik őket a következő mondat, ahol úgy látszik, Lukács nem tesz különbséget. De ennek az okát már említettük: mivelhogy az emberek lelke és az angyalok ugyanolyan természetűek és ugyanaz a lényegük, együvé tartoznak. Tehát nem kételkedem abban, hogy Lukácsnak az a felfogása, hogy a szaduceusok tagadták az angyalok és akármilyen lelkek létezését. Amikor Pál kijelenti, hogy ő a tanításnak ezt a részét tekintve farizeus, nyíltan elítél minden eszelős embert, aki ma ebben a tévedésben szenved. Vannak ugyanis hitetlen és tudatlan emberek, akik azt képzeik, hogy az angyalok és az ördögök csak jó és rossz sugallatok, és hogy ezt valamivel indokolják, azt

¹⁴ Zsolt 73,12

mondják, hogy amit az Írás a jó és rossz angyalokról tanít, az mind a pogányoktól származik, holott inkább ez az egész világon elfogadott vélemény ered az égi tanításból, de a pogányok az atyáktól kapott tanítást hazugságaikkal beszennyezték. Ami az emberi lelkeket illeti, egyes eltájtolt emberek ma is azt képzelik, hogy a lelkek a halálban elenyésznek egészen a feltámadás napjáig, ezt az örültségüket szintén megcáfolja Lukács bizonyossága.

9. *Nagy kiáltozás támadt.* Itt jobban kifejezésre jut az a meg hasonlítás, amelyet valamivel előbb említett Lukács: tudniillik, hogy nemcsak nézeteltérés támadt közöttük, hanem hangosan kiáltoztak egymás ellen. A görög *στάσις* szó valamivel többet jelent, mint nézeteltérést. Továbbá ez a hely arra tanít, hogy milyen bajt hoznak magukkal a viszálykodások, hiszen többnyire nagyravágyásból erednek, ezért az emberek könnyen elkezdenek vetélkedni, majd kitör belőlük a macacsság. Amikor idáig eljutnak, többé nem érvényesül sem a józan belátás, sem az önmérséklet, és többé nem képesek a helyzetet helyesen megítélni. Akik eddig átkozták Pált, azok most hirtelen védelmükbe veszik. Ez helyes lenne, ha józan megfontolásból tennék, de mivel a szaduceusok ellen támadnak, és velük szemben gyűlölet fűti őket, Pál ügyében nem látnak tisztán. Annál inkább óvakodnunk kell a csaták hevétől, ami mindent összezavar.

Hátha Lélek. Ezt kétségtelenül a Szentlélekre kell érteni. Különben nem lehetett volna semmi kegyesebbet vagy szerényebbet mondani, ugyanis mihelyst valamilyen tanításról bebizonyosodott, hogy az égből származik, istentelenül harcolnak Istennel szemben, akik azt nem fogadják el. De hogyan lett olyan hirtelen az írástudók előtt az Isten prófétája Pál, akit készek lettek volna saját kezűleg megölni, és előítéletükkel sújtották, míg fel nem lángolt a vita a farizeusokkal? Továbbá ahogy ezzel a szóval mintha saját kardjukkal ölték volna meg magukat, így Isten azt akarta, hogy ezzel minket arra figyelmeztessenek, ne vessük meg az égből származó isteni kijelentéseket. Másfelől azt látjuk, hogy ingadoznak azok, akik nem hallgatják figyelmesen Isten beszédét, és bizonytalanok, valahányszor valami dolog vetődik fel, mivel nem méltók arra, hogy a biztos igazságot megértsék. Ezért ha azt akarjuk, hogy a megkülönböztetés Lelke irányítsa törekvéseinket, legyünk készek a tanulásra.

10. Mivel a felfordulás egyre nagyobb lett, az ezredes attól félve, hogy Pál széttépik, megparancsolta, hogy a csapat menjen le, ragadja ki őt közülük, és vigye a várba. 11. A következő éjszaka pedig odaült Pál melle a Ur, és ezt mondta: „Bizálj, mert ahogy bizonyosságot tetted a én ügyem mel-

lett Jeruzsálemben, úgy kell Rómában is bizonyosságot tenned!” 12. Amikor megvirradt, a zsidók közül többen összesereglettek, és átokkal kötelezték magukat, hogy nem esznek és nem isznak addig, amíg meg nem ölik Pált. 13. Több mint negyvenen voltak, akik ezt az összeesküvést szőtték. 14. Ezek elmentek a főpapokhoz és a vénekhez, és így szóltak: „Súlyos átokkal köteleztük magunkat, hogy semmi táplálékot sem veszünk magunkhoz, amíg meg nem öljük Pált. 15. Most tehát a nagytanáccsal együtt javasoljátok az ezredesnek, hogy vezettesse őt hozzátok, mintha alaposabban akarnátok kivizsgálni az ügyét. Mi pedig készen állunk, hogy végezzünk vele, mielőtt ideér.” 16. Meghallotta azonban Pál nőtestvérének a fia a cselszövést, elment, és a várba bejutva elmondta ezt Pálnak.

10. Megint azt látjuk, milyen szörnyű baj a versengés, amely ha egyszer kitör valahol, olyan erős indulatokat vált ki, hogy még a legóvatosabbak sem tudnak uralkodni magukon. Ezért amint valahol a kezdete mutatkozik, idejében igyekezzünk ellene hatni, nehogy késő legyen a segítség további útjának megakadályozásában, mivel semmilyen tűzvész nem terjed ilyen gyorsan. Az ezredes pedig, mint az isteni gondviselés által Pál életének megmentésére kirendelt eszköz, katonái által kiragadja a halál torkából. Ugyanis még ha az ezredes csak azért segített is olyan odaadóan, hogy megakadályozza a súlyosabb összezapást és a gyilkosságot, mégis az Úr irányította oda a csapatokat, aki az égből szolgálójának védelmére rendelte.

11. *A következő éjszaka pedig.* Lukács elbeszéli, hogy Pált az Úr szava megerősítette, hogy az ilyen zavaros körülmények között a szörnyű támadásokkal szemben bátran megálljon. Biztosan sok rettegés gyötörte a lelkét, és a jövőre nézve is aggódott, ezért az isteni szózat nem volt felesleges. Az előbbi figyelmeztetésnek, hogy Istennek gondja van rá, elegendőnek kellett volna lenni arra, hogy táplálja benne a reményt, hogy ne ingadozzék. Mivel azonban nagy veszélyekben a Sátán mindig új félelmeket kelt, amelyekkel – ha már teljesen kioltani nem is tudja – mint felhőkkel elhomályosítja Isten ígéreteit az istentőlők lelkében, ezért fel kell frissíteni az emlékezetüket, hogy a hitük újabb támaszokra lelve erősebben megálljon. A lényeg az, hogy Pál bizakodik, mivel Rómában is Krisztus tanúja lesz. Ez a vigasztalás azonban hűvösnek és üresnek látszik, mintha azt mondaná az Úr: ne félj, mert sokkal nehezebb helyzet vár rád. Test szerint elviselhetőbb lett volna egyszer elpusztulni és hirtelen halállal végezni, mint hosszú ideig fogságban szenvedni. Az Úr nem ígéri meg neki a szabadítást, de még a boldogító halált sem, csak hosszú időre széthúzza a kőnokat, amelyek már most is eléggé gyötrik. Ebből jobban megértjük, mekko-

ra jelentősége van annak a bizakodásnak, hogy nyomorúságainkban az Úr ránk tekint, még ha rögtön nem is mozdul meg a keze, hogy segítsen. Tanuljuk meg tehát, hogy még a szélsőséges csapások közt is nyugodjunk meg egyedül Isten ígéjében, és soha ne csüggedjünk, amíg atyai szeretetének bizonyosságával életben tart. Minthogy azonban most az égből nem küld szöveget Isten, és az Úr maga sem jelenik meg látomásban, gondolnunk kell számtalan ígéretére, amellyel bizonyítja, hogy mindig közel lesz hozzánk. Ha hasznos lesz, hogy angyal szálljon le hozzánk, az Úr a megerősítésnek ezt a módját sem fogja megtagadni. Ugyanakkor annyira tisztelnünk kell az ígét, hogy egyedül azzal megelégedve türelmesen várjuk a segítséget, amelyet nekünk ígér. Vegyük hozzá, hogy némelyeknek semmit sem használt, hogy hallották az égből küldött angyalokat. Az Úr nem hiába írja be Lelkével az általa adott ígéreteket a hívók szívébe. Minthogy azokat nem ok nélkül vési belénk, így a mi hitünk állandóan azokat idézi fel. Ugyanis ha Pál hitét újabb segítséggel kellett erősíteni, akkor közülünk bárki sokkal nagyobb segítségre szorul. Egyidejűleg türelemmel kell felvértezni a lelkünket, hogy a hosszas és bonyolult nehézségek-ből kilábaljon.

12. *Amikor megvirradt.* Ezzel a körülménnyel mutatja Lukács, mennyire szükséges volt Pál hitének az új megerősítés, hogy ne rettegjen a nagy és hirtelen válságban, ugyanis mikor ellenségeinek kétségbeesett haragjára figyelmeztette az Úr, csak arra gondolhatott, hogy már vége az életének. Az az átok, amelyet Lukács említ, az egyházi átok egyik fajtája volt. Az átok célja pedig az volt, hogy elhatározásukat ne lehessen visszavonni vagy megváltoztatni, ha abban már megegyeztek. Az esküvésben is mindig van hallgatóságos átok, ha valaki csal vagy hamisan esküszik, de néha az emberek, hogy annál jobban kötelezzék magukat, bizonyos átokformulákat alkalmaznak, és a saját fejükre mondanak átkot, ami különös félelemmel tölti el őket. Egyébként ez a történet arra tanít, hogy a képmutatásban olyan vérszomjas buzgóság van, hogy meg sem gondolják, mit szabad nekik, hanem ész nélkül rohannak, amerre a szenvedélyük hajtja őket. Tegyük fel, hogy Pál gonosztevő volt, és halált érdemelt volna, de ki engedte meg, magánszemélyeknek, hogy őt büntessék? Ha ugyanis valaki megkérdezte volna, hogy miért gyűlölik annyira Pált, kész lett volna a válasz: mert hitehagyott és szakadár. Ennek a dolognak az ostoba és alaptalan híresztelésre építő megítélése kerítette hatalmába a lelküket. Ma ugyanez az elvakultság és balgaság ösztökéli a pápistákat, amikor azt hiszik, hogy nekik mindent szabad, amikor el akarnak pusztítani minket. A képmutatás annyira elvakítja őket, hogy az isteni és az em-

beri törvények alól magukat mintegy kivonva vakbuzgóságukban hol hitszegésre, hol különféle csalásokra, hol mérhetetlen kegyetlenségre ragadtatják magukat, végül semmitől sem riadnak vissza. Továbbá ebben a történetben látjuk, mekkora az istentelenek vakmerősége. Átok terhe alatt megesküsznek, hogy addig nem vesznek magukhoz ételt, míg Pált meg nem ölik, mintha az élete az ő kezükben lenne. Ezek az eszelősök maguknak akarják kisajátítani azt, amit az Úr az Írásban annyiszor egyedül magának követel, hogy az emberek számára, akiket ő teremtett, ő ad életet és halált.¹⁵ De nemcsak ketten-hárman vesznek részt ebben az örültségben, hanem több mint negyvenen. Ebből azt is megtanuljuk, mennyire hajlamosak az emberek a helytelen cselekedetekre, amikor ennyien összejönnek. Amikor őket a Sátán ellenállás nélkül taszítja a saját pusztulásukba, milyen szégyenletes a mi lustaságunk, hogy Isten dicsőségének bizonyosságáért az ujjunkat is alig mozdítjuk meg. Mértékletesnek kell lenni, hogy csak Isten parancsára tegyünk bármit, de amikor az Úr határozottan hív bennünket, a késedelemre nincs mentség.

14. *Elmentek a főpapokhoz.* Hogy a papok ilyen gonosz és elvetemült összeesküvést támogatnak, ezzel a bizonyítékát adják annak, hogy Isten félelme nem érinti őket, és minden emberi érzésből kivetkőztek. Nemcsak hogy elfogadják, amit az alattomosan megölésre kiszemelt emberről felhoznak, hanem készek a gaztett egy részének végrehajtására is, mégpedig arra, hogy átadják az orgyilkosoknak azt, akit mindenképpen el akarnak veszejteni. Mert mi más volt egy embert a bírák kezéből kiragadni, hogy megöljék, mint rablók módjára garázdálkodni a törvénykezésben? Ezt az aljas tervet bizonyára sohasem hagyták volna jóvá a papok, ha csak egy cseppnyi kegyes érzés, sőt emberiség lett volna bennük. Vegyük hozzá, és ez nem rajtuk múlott, hogy mind az egész népet, mind önmagukat nagy veszélybe sodorták. Elvetemült istentelenségüket azonban, amely a hivataluk álarca alatt rejtőzött, az Úr világosan megmutatta.

16. *Pál nőtestvérének a fia.* Itt látjuk, hogy az istentelenek terveit miként keresztelzi Isten. Engedi, hogy sok mindent kieszeljének, és kegyetlen próbálkozásait folytassák, de a döntő pillanatban megmutatja, hogy az égből kinevet mindent,¹⁶ amivel az emberek a földön foglalkoznak. „Nem használ a bölcsesség és az értelem, sem a tanács az Úrral szemben”¹⁷ – mondja Salamon. Erre válaszol Ézsaiás mon-

¹⁵ 5Móz 32,39.

¹⁶ Zsolt 2,4.

¹⁷ Péld 24,30.

dása: „Szójetek csak terveket, majd meghíúsulnak, tárgyaljatok csak, úgysem sikerül.”¹⁸ Ez ebben a történetben mint tükörben van elének állítva. Már majdnem el volt intézve, hogy Pált másnap mint valami áldozati állatot levágják, de az Úr megmutatta, hogy híven őrzi az életét, így az emberek hiába próbálkoznak akármivel. Mi ne vonjuk kétségbe, hogy gondviselését, amelynek akkor példáját adta, a mi védelmünkre is kiterjeszti, mivel érvényes az ígéret: „Egyetlen hajsza sem vész el a fejetekről.”¹⁹ Ezenkívül érdemes megjegyezni, hogy gyakran váratlan módon szokott cselekedni övéinek megmentése érdekében, hogy jobban gyakorolja a hitünket. Ki gondolta volna, hogy egy gyermek fogja azt a cselt leleplezni, amelyről az összeesküvők azt gondolták, hogy csak ők tudnak róla? Tanuljuk meg tehát, hogy amikor a mi megmentésünkre semmilyen rendes mód nem mutatkozik, mégis támaszkodjunk az Úrra, aki úttalanul is utat talál.

17. Pál magához kérte az egyik századost, és ezt kérte tőle: „Ezt az ifjút vedd el az ezredeshez, mert jelenteni kíván valamit.” 18. Az tehát maga mellé vette az ifjút, elvezette az ezredeshez, és ezt mondta: „A fogoly Pál hívatott engem, és megkért, hogy ezt az ifjút vezessem hozzád, mert valamit mondani akar neked.” 19. Az ezredes kézen fogva félrevonta az ifjút, és megkérdezte tőle: „Mit akarsz nekem jelenteni?” 20. Az pedig így válaszolt: „A zsidók megegyeztek, hogy megkérnek téged: vezeted le Pált holnap a nagytanács elé, mintha valamit pontosabban akarnának megtudni róla. 21. De te ne engedj nekik, mert közülük több mint negyven férfi leselkedik rá, akik átokkal kötelezték magukat, hogy addig se nem esznek, se nem isznak, amíg meg nem ölik. Már készen is állnak, csak üzenetedet várják.” 22. Az ezredes elbocsátotta az ifjút, és meghagyta neki: „Senkinek se szólj arról, hogy ezt jelentetted nekem.” 23. Ezután hívatott két századost, és megparancsolta nekik: „Éjszaka kilenc órától fogva állítsatok készenlétbe kétszáz katonát, valamint hetven lovast meg kétszáz lándzsást, hogy induljanak Cézareába. 24. Adjatok melléjük háts állatokat is, hogy Páll felültetve biztonságban juttassák el Félix helytartóhoz.”

17. Magához kérte. Pál nem ragaszkodott úgy az élethez, hogy örömmel ne sietett volna a halálba, ha az Úr így látta volna jónak. Minthogy azonban tudta, hogy Krisztusnak azzal a feltétellel szolgál, hogy érte él és hal,²⁰ nem hagyja figyelmen kívül a nyilvánvaló ve-

¹⁸ Ézs 8,10.

¹⁹ 1. k 21,18.

²⁰ Vö. Fil 1,21–24.

szélyt. Biztosan meg van róla győződve, hogy életét Isten őrzi, de nem várja meg, míg az égből kinyújtja a kezét, hogy csodát tegyen, hanem inkább felhasználja a neki felajánlott segítséget, nem kételkedve abban, hogy Isten rendelte azt. Így kell cselekednie Krisztus minden szolgálójának, hogy legyőzhetetlen állhatatossággal felvértezve, ameddig az elhívásuk terjed, ne féljenek a veszélyektől, de ne is rohanjanak vakmerően a halálba. Bátran hívják az Urat szorult helyzetben, de ne vessék meg a kínálkozó segítséget, mert különben Istent sértik meg, nemcsak azzal, hogy nem hallgatják meg az ígéreteit, hanem azzal is, hogy megvetik a szabadulásnak azt a módját, amelyet Isten nekik előre meghatározott.

19. *Kézen fogva.* Hogy az ezredes olyan barátságosan és emberien bánt az ifjúval, hogy kézenfogva elvezette egy félreeső helyre, és barátságosan meghallgatta, ezt Isten kegyelmének kell tulajdonítani, aki népének megígérte, hogy jóindulatot támaszt iránta az egyiptomiakban,²¹ aki a kemény szíveket meg szokta lágyítani, a vad lelkeket meg szokta fékezni, és emberivé szokta tenni azokat, akikről elhatározta, hogy az övéinek megsegítésére fogja őket felhasználni. A katona elküldhette volna az ismeretlen ifjút, és Pál kérését is visszautasíthatta volna. Tehát az Úr, aki az emberek szívét a kezében tartja, a hitetlen embert arra készítette, hogy meghallgassa az ifjút. Az is elősegítette, hogy a szerencsétlen és magára hagyott emberen segítsen, hogy már előbb tudta, milyen borzasztóan dühöngtek Pál ellen. Egyébként ez a példa arra figyelmezteti azokat, akik a hatalmat gyakorolják, hogy milyen nagy erény az emberiség. Ha az ezredes nehezen megközelíthető lett volna, tudtán kívül kiszolgáltatta volna Pált a zsidóknak, hogy megöljék. Így a hatalom képviselői gögösségük folytán, hogy tudniillik magukhoz méltatlannak tartják a figyelmeztetéseket meghallgatni, sok és súlyos kellemetlenségnek teszik ki magukat.

23. *Ezután hívatott két századost.* Itt még világosabban látszik Isten gondviselése. Még ha az ezredesnek az is a szándéka, hogy megelőzze a nyilvános lázadást, amiről a helytartónak jelentést kellett volna tennie, mégis Pált megszabadítva Isten akaratát hajtja végre. Mert katonákat kellett kirendelni, a várostól el kellett vonni az őrség egy részét, és a vállalkozás pénzbe is került. Így kell tehát értékelnünk az ezredes okosságát, hogy a hit az égre emelje a szemünket, és értsük meg, hogy Isten a hitetlen ember szívét rejtett ösztönrel irányítja, és ugyancsak ő vezeti Pált és a katonákat is az úton, hogy épségben megérkezzék Caesareába. Az éjszaka harmadik órája az első őrségváltás

²¹ 2Móz 3,21.

vége volt. Ez tehát annyi, mintha az ezredes azt parancsolta volna, hogy a katonák legyenek készen a második őrsváltáskor. A lándzsásokat Lukács dárdavetőkné nevezzi, akik könnyűfegyverzetűek voltak, és a csatarend szárnyain helyezkedtek el, míg a legio katonái állóharcra voltak alkalmasabbak.

25. Azután levelet írt, amelynek ez volt a tartalma: 26. „Klaudiusz Liziász a nagyra becsült helytartónak, Félixnek üdvözlétét küldi. 27. Ezt a férfit a zsidók elfogták, és meg akarták ölni, de csapatommal megjelenve kiszabadítottam, mivel tudomásomra jutott, hogy római polgár. 28. Mivel meg akartam tudni, mivel vádolják, a nagytanácsuk elé vezettem. 29. Megállapítottam, hogy az ő törvényük vitás kérdéseivel kapcsolatban vádolják, de nincs ellene semmiféle halált vagy fogságot érdemlő vád. 30. Mivel pedig jelentették nekem, hogy merénylet készül ez ellen a férfi ellen, azonnal elküldtem hozzád, és vádlóinak is meghagytam, hogy nálad emeljenek szót ellene.” 31. A katonák tehát a kapott parancs értelmében átvették Pált, és elvitték az éjszaka folyamán Antipatriszba. 32. Másnap a lovasokat tovább küldték vele, ők pedig visszatértek a várba. 33. Mikor megérkeztek Cézáréába, átadták a levelet a helytartónak, és elébe vezették Pált is. 34. Amikor a helytartó elolvasta a levelet, megkérdezte Páltól, hogy melyik tartományból való; és amikor megtudta, hogy Ciliciából, 35. így szólt: „Akkor foglak kihallgatni, ha vádlóid is megérkeztek.” És megparancsolta, hogy Heródes palotájában őrizzék.

25. Azután levelet írt. Mindenekelőtt röviden tájékoztatni kell az olvasókat, akik nem jártasak a történelemben, hogy Felix testvére volt annak a Pallasnak, aki mint a császár felszabadított rabszolgája, nagyon és hatalom tekintetében felvette a versenyt Róma városának legelőkelőbb embereivel.²² Még a praetori rangot is megadta neki a szenátus, nem minden szégyenletes és alávaló hízélgés nélkül. Tehát amikor Claudius gyengeelméjűségét kihasználva annak felszabadított rabszolgái a saját akaratuk szerint kormányozták a Római Birodalmat, különösen Narcissus²³ és Pallas, nem csoda, ha ez utóbbi fivérét Iudaea élére állította. A levélnek lényegében az a célja, hogy Pált az ezredes előzetes döntésével támogassa, és figyelmeztesse Felixet az ellenség jogtalanságaira, és rontsa a hitelüket, hogy ne tudjanak ártani.

27. Ezt a férfit a zsidók elfogták. Pál javára szolgált az elítélő nyilat

²² Pallas Claudius császár felszabadított rabszolgája volt, Nero meggyilkoltatta Tacitus, Ann. 11, 29; 12, 53; Iuv. 1, 1, 109; Plin. NH 33, 42, 134; Plin. Ep. 7, 29, 8, 6

²³ Tacitus, Ann. 11, 29–30; Iuv. 5, 14, 329

kozat a zsidókról, hogy a római polgárt erőszakosan bántalmazták, és majdnem megölték. Azután a polgárjog alapján ajánlja, hogy enyhébben bánjanak vele. Továbbá ezt az ajánlást nem kérésekkel vagy hízélgéssel csalták ki, és nem is pénzen vették meg. Mit mondunk tehát, honnan van az, hogy az ezredes egy ismeretlen és mindenki által gyűlölt ember iránt ilyen jóindulattal volt, ha nem onnan, hogy az Úr őt szolgájának védelmezőjévé tette? Látjuk tehát, hogy Isten a hitetlenek nyelvét és kezét is az övéinek hasznára fordítja.

29. Megállapítottam. Ezzel Pált felmenti a vád alól, természetesen a saját felfogása szerint, de jegyezzük meg, hogy hitetlen ember beszél. Ugyanis Isten népében nem enyhébb büntetésre méltó bűn a kegyesség tanítását helytelen és istentelen állításokkal megrontani, mint az emberek között a méltányosságot és a jogot valamilyen jogtalansággal vagy gonoszszággal megsérteni. A rómaiak nem túrték volna, hogy az ő babonáikat vagy isteneik általuk kitalált tiszteletét valaki felforgassa, de mivel Isten törvénye előttük teljesen értéktelen volt, sőt a pusztulását óhajtották, náluk nem számított bűnnek Mózes és a próféták hitelét elvenni, vagy az egyházat hamis tanításokkal megzavarni. Ennélfogva az volt a törvény, hogy a helytartók ne foglalkozzanak ezzel, de a tartományok lakóinak úgy maradjon meg a saját vallásuk, hogy ha azzal szemben valaki vétséget követ el, a római hivatalnokok ne alkalmazzanak büntetést.²⁴ Ez az oka annak, hogy az ezredes nem minősíti bünténynek vagy gaztettnek, hogy Pál kérdéseket vetett fel a törvénnyel kapcsolatban. Ezzel az ürüggyel tudatlan emberek maguknak is és másoknak is helytelenül azt a szabadságot követelik, hogy mindent felforgassanak. Egészen másképpen ítél az Úr, aki az ő tiszteletének megsértését sokkal szigorúbban bünteti, mint az emberekkel szemben elkövetett bármilyen jogtalanságot. Valóban nincs nagyobb képtelenség, mint a szentségtörést büntetlenül hagyni, amikor a lopást büntetik. Egyébként, minthogy az ezredes a zsidó vallással nem törődik, így szertefoszlanak a zsidók rágalmái, amelyekkel szívesen terhelték volna Pált.

30. Mivel pedig jelentették nekem. Ez a levél második része, ahol az ezredes a gyűlöletet az ellenfelekre hárítja, mivel Pált csellel megpróbálták megölni. Ebből arra is lehet következtetni, hogy Pálnak jogtalanul okoztak kellemetlenséget, és az életére törnek, ugyanis ha jogosan támadták volna, ügyük igazságában bízva bíróság elé állították volna. Most, hogy gyilkossághoz folyamodnak, látszik, a józan ész eszerbenhagyta őket.

²⁴ Plin. Ep. 10, 97

32. *Másnap.* Ámbár korábban nem említette Lukács, hogy a katonák azt a parancsot kapták, térjenek vissza, mégis bizonyos, hogy csak addig a helyig adtak kísérőket Pál mellé, ahol az ezredes úgy remélte, hogy Pál már biztonságban van. Éjszaka ugyanis titokban indultak el. Az ezredes tudta, hogy ha az útnak egy részét megteszik, már nem kell félni, mivel az ellenségnek már nem lesz reménye arra, hogy utoléri őket, és nem volt biztonságos a helyőrség egy részét messzire eltávolítani a várostól.

HUSZONNEGYEDIK RÉSZ

1. *Öt nap múlva aztán lement Anániás főpap néhány vénnel és egy Tertullusz nevű ügyvéddel, és panaszt tettek a helytartónál Pál ellen.* 2. *Amikor behívták, Tertullusz így kezdte vádolni:* 3. *„Nagy békességet biztosítasz számunkra, nagyra becsült Félix, és üdvös változások történe- nek népünk javára a te gondoskodásod folytán. Ezt mindenkor és minde- nütt teljes hálával ismerjük el.* 4. *De hogy hosszan ne fárasszalak, kérlek, hallgasd meg rövid beszédünket, jóindulattal.* 5. *Mi ugyanis megállapí- tottuk, hogy ez az ember valóságos pestis, lázadást szít a földkerekségen élő valamennyi zsidó között, és a názáreti irányzat feje.* 6. *A templomot is meg akarta szentségteleníteni, de elfogtuk, és a mi törvényünk szerint akartuk elítélni.* 7. *Liziász ezredes azonban odajött, és erőszakkal kivette őt a kezünk közül,* 8. *és azt parancsolta, hogy vádlói hozzád jöjjenek. Magad is tudomást szerezhetsz mindarról, amivel vádoljuk, ha őt kihall- gatod.”* 9. *Csatlakoztak ehhez a vádhoz a zsidók is, és bizonygatták, hogy mindez valóban így van.*

1. Az, hogy Anániás lemegy Caesareába, hogy Pált vádolja, még valószínűbbé teszi azt a következtetést, amelyet az előbb a papi méltóságáról tettem,¹ ugyanis ez az utazás a főpap méltóságán aluli volt. Tehát akkor valaki más volt a főpap. Anániásnak pedig, mint első papnak, aki kezében tartotta az irányítást és tevékeny ember volt, ezt a küldetést vállalnia kellett. Nagy csapatot visz magával, mégpedig a vének tekintélyes testületéből, hogy már maga ez a látvány is indítsa a helytartót Pál elítélésére. Pálnak azonban, minthogy nem akart szó- noki fogásokkal élni, nem volt szüksége fizetett szónokra, aki ékes- szólással küzdött volna. Ráadásul rangban és létszámban is fölényben voltak vele szemben, úgyhogy könnyű lett volna nekik a szerencsét- len és minden segítségtől megfosztott embert elnyomni. Tehát a rossz lelkiismeret jele volt, hogy amikor nagy vagyonnal rendelkeztek, a nyilvános tárgyalásokban gyakorlottak és a közügyekben jártasak voltak, mégis ügyvédet fogadtak. Elismerem, hogy az ékesszólás Is- ten ajándéka, de ebben az ügyben csak a látszatra törekedtek, hogy

¹ Az ApCsel 23,2 nől.

megcsalják a bírót. Ezt pedig azért mondja el Lukács, hogy tudjuk: a zsidók semmit sem mulasztottak el, hogy Pált semmivé tegyék, és ne csak tönkretegyék az ártatlanságát, hanem megfélemlítéssel és zavarkeltéssel a védelemtől is megfosszák. Gondoljuk meg tehát, Isten csodálatos kegyelmének köszönhető, hogy Pál azokat a kemény megpróbáltatásokat rendületlenül állta. Ezért ha valamikor egy magányos istenfélő embert nagy számú ellenség ostromol, jusson eszébe ez a történet, és szedje össze a bátorságát. Ahogy Dávid is biztat minket a példájával: „Ha egy egész tábor jön is ellenem, nem félek, mert te velem vagy.”²

3. *Nagy békességet.* Tertullus bevezetőül nem az ügyről beszél, mivel Felix okosságát és erényeit dicséri, hogy jóindulatát megnyerje. A bevezetés tehát utálatos és hízelgő. Nem mintha osztanám azoknak a véleményét, akik Tertullust hibáztatják, amiért a bírónak hízeleg, és igyekszik azt magának megnyerni. A bírót dicsérni ugyanis nem mindig idegen a helyes és törvényes tárgyalási módszertől. Ahogy mondani szokás, mindkét irányban lehet erről vitatkozni. Én azonban csak azt kifogásolom, ami nyilvánvalóan hibás. Ez a szónok hamis dicséretekkel hízeleg alattomosan, hogy magát az ügyet, amiről szó van, elhomályosítsa. Mert ugyan miért beszél békéről és jó helyzetről, ha nem azért, hogy Felix azt higgye, Iudaea jóléte Pál elítélésén múlik, és meg se vizsgálja az ügyet? Ráadásul Iosephusból világos, hogy milyen kapzsisággal, kegyetlenséggel és szeszélyesen kormányozta azt a provinciát Felix.³ Akkorra már méltatlan és tragikus módon megölték Jonatán főpapot, mert Felix kicsapongó zsarnokságával szembe mert helyezkedni. Azután majdnem ugyanabban az időben majdnem az egész nép kitartó panaszkodásának hatására Claudius császár kénytelen volt őt visszahívni és bíróság elé állítani.⁴ A helyébe Festust nevezte ki. Tehát látjuk, milyen ocsmányul és szemérmetlenül hazudott ez a szónok. Minthogy pedig Pál minden ellenfele egy véleményen volt vele, látjuk, hogy a gyűlöletől és gonoszságtól elvakultan hazájukat is hűtlenül elárulják, és semmivel sem gondolnak, csak hogy Pált a halálba taszítsák. Ahol Erasmus így fordít: „sok minden helyesen folyt”, úgy tűnik, hogy a régi magyarázó közelebb áll Lukács szelleméhez, aki κατορθώματα-ról beszél, vagyis hogy reformok vagy kiigazítások voltak. Tertullus tehát Felix tevékenységét dicséri, hogy Iudaeát sok hibától megtisztította, és sok mindent megjavított, ami máskülönben

² Zsolt 27,3.

³ J. Ant. Iud. 20, 7, 1, 137-2, 143; 20, 8, 5, 160-162; Bell. Iud. 2, 13, 2, 292-4, 261, 2, 13, 7, 270.

⁴ Vö. J. Ant. Iud. 20, 8, 9, 182; Tacitus, Ann. 12, 54.

rossz volt. Ezt tudniillik azért tette, hogy Felix egy ember halála árán annál buzgóbban igyekezzék megnyerni a nép szeretetét, amelyről tudta, hogy egyébként ellenséges iránta.

5. *Mi ugyanis megállapítottuk, hogy ez az ember.* Tertullusnak ugyanis kettős célja van. Elsősorban arra törekszik, Pált adják át a zsidóknak, minthogy jogos, hogy ők ítélkezzenek, amikor Isten tiszteletéről és Mózes törvényéről van szó. Ha ezt megtagadják, egy fenyegető bűnt hoz elő, hogy Pál lázadást szított a nép között. Tudták, hogy ez a leggyűlöletesebb bűn a rómaiak szemében, ezért Pált mindenekfelett ennek a gyalázatával terhelik. Éppen ezt túlozza el Tertullus, amikor azt mondja, hogy Pál az egész világon fellázítja a zsidókat. Furcsa azonban, miért teszi hozzá, hogy a „nazarénus” irányzat feje, mikor tudjuk, hogy ez a zsidók előtt inkább dicséretes, mint gyalázatos dolog volt. Én azonban úgy vélem, hogy ez a megjegyzés nem azokra vonatkozik, akik a törvény szabályos és régi szertartása szerint áldoztak Istennek, hanem azokra a lázongó sicariusokra, akik tetszetősebb névvel zélótáknak („buzgók”-nak) nevezték magukat. Ez a párt nagyjából abban az időben jelent meg, sőt Iosephus munkájából arra lehet következtetni, hogy akkor már javában működött.⁵ Mások úgy vélekednek, hogy nazaránusokon keresztyének értendők. Ezt én is szívesen elfogadom. Egyébként ha az előbbi magyarázatot fogadjuk el, Tertullus ravaszul szembeállít Pállal egy olyan pártot, amely a rómaiak előtt gyűlöletes, ugyanis mivel azok a „buzgók” a törvény mindenki másnál nagyobb tisztelőinek tartják magukat, a buzgóság ürügyén mintegy zászlót bontottak a nép felizgatása mellett. Ugyanakkor azok a szabadságukért buzgólkodó jó emberek nem kímélik szabadságuk védelmezőit, csakhogy Pált elérje a gyűlöletük. A nazarénusoknak, akiket említettem, ezen az ügyön kívül mint a törvény lelkes védelmezőinek, tapsoltak volna. Most azonban, mintha a velük való érintkezés az egész világot megfertőzné, az ő társaságuk miatt illetik Pált a legnagyobb gyalázzal. Ráadásul szemérmetlenül rágalmazza Pált, mert senki sem fogta őt e tekintetben gyanúba. Tehát istentelenül és rosszindulatúan útszéli és koholt váddal illetik. A képmutatók ilyen hanyag gondtalansággal törnek keresztül mindenben, amiről azt gondolják, hogy nekik szabad, csakhogy a buzgóság látszatát keltsék.

6. *A templomot is meg akarta szentségteleníteni.* Gyenge és majdnem nevetséges volt ez a vád a római helytartó előtt, aki azt szerette volna, ha a templom mindenestül elpusztult volna. Mivel azonban a zavar keltésére nem volt semmi alkalmasabb, mint a templom megszent-

⁵ Bell. Iud. 2, 22, 1, 65f; 4, 3, 8, 16f.

ségtelenítése, azzal ravaszul Pált vádolja, mintha azt mondaná, hogy nem rajta állt, hogy nem tört ki zavargás, de maga előtt tartotta a fátylát, amely a legveszedelmesebb tűzvészt lett volna képes előidézni, ha meg nem akadályozták volna. Ezzel egyúttal arra is céloz, hogy mivel Pál megsértette a vallást, az ő ügyében tulajdonképpen a zsidóknak kell ítélkezniük. És itt Lüsziász ezredesre panaszkodik, hogy megfosztotta őket a joguktól. Tehát azt próbálja elérni, hogy a helytartó adja vissza azt, amit az ezredes elvett tőlük. Nincs híján a ravasz-ságnak, hogy Tertullus az ezredes hitelét rontja, aki emberibben bánt Pállal, mint a papok szeretnék volna, és alattomosan gyanússá teszi, mert nyíltan nem meri vádolni. Felmerül a kérdés, vajon remélheték-e, hogy a helytartó rájuk bízsa az ügyet, amikor a halálbüntetés jogát akkor kizárólag a római hatóságok gyakorolták. Azt válaszolom erre, hogy Tertullus itt méltányosságot színlel, mintha kíméletesebben akartak volna bánni Pállal, mint megérdemelte. Még ha az ember élete fölött nem dönthettek is, meg volt nekik engedve a mérsékelt büntetés, mint amilyen a vesszőzés volt. Közben Tertullus még mindig halálbüntetést kér Pálra a helytartótól.

8. *Ha őt kihallgatod.* Méltányos kérés, hogy a helytartó csak akkor hozzon ítéletet, ha az ügyet alaposan megvizsgálta, és Pált is csak akkor ítélje el, ha bűnösségéről szabályszerűen meggyőződött. De hogy mernek ilyen feltételek mellett vitatkozni, amikor rossz a lelkiismeretük? Erre azt válaszolom, hogy kéznél voltak tanúik, és csakis saját akaratukból vállalkoztak a bizonyításra. Ámbár más volt a cél, ugyanis azt remélték, hogy Felixet ilyen szónoki fogásokkal könnyen meggyőzik, úgyhogy Pált nem mint vádlottat, hanem mint elítéltet kiszolgáltattja a szeszélyüknek. Röviden, úgy gondolják, hogy győztesek lesznek, ha minél vadabbul támadnak, és minél nagyobb az ön-bizalmuk, mivel a vádlott elől el lesz zárva a védekezés minden útja. Így a rágalmozók bizakodva azzal dicsekednek, hogy bizonyítottanak adják elő az ügyet, és így a bírák szemét elvakítják.

10. *Ezután Pál, amikor intett neki a helytartó, hogy beszélhet, így szólt: „Mivel tudom, hogy sok éve vagy már bírója ennek a népnek, nagyobb bizalommal védekezem a magam ügyében. 11. Megtudhatod, hogy nincs több, mint tizenkét napja, hogy feljöttem Jeruzsálembe imádkozni. 12. De nem láttak engem sem a templomban, sem a zsinagógákban, sem a városban bárkivel is vitatkozni vagy a nép között laudást szólni. 13. Azt sem tudják rám bizonyítani, amivel most vádolnak. 14. De azt megvallom előtted, hogy én a szerint a tanítás szerint, amelyet ok erejtűségnek mondanak, úgy szolgálok atyáim Isteneinek, hogy ha nek*

mindabban, ami megfelel a törvénynek, és ami meg van írva a próféták könyvében. 15. És azt remélem Istentől, hogy – amit ők maguk is várnak – lesz feltámadásuk mind az igazaknak, mind a gonoszoknak. 16. Ezért magam is arra törekszem, hogy lelkiismeretem mindenkor tiszta legyen Isten és emberek előtt. 17. Több év múltán eljöttem népemhez, hogy alamizsnát adjak, és áldozatokat mutassak be. 18. A tisztulási fogadalom teljesítése közben talált rám a templomban néhány Ázsiából való zsidó, nem pedig csödületben vagy lázítás közben. 19. Nekik kellett volna megjelenniük előtted és vádolniuk engem, ha valami panaszkodás van ellenem. 20. Vagy mondják meg ezek maguk: találtak-e bennem valamilyen vétkeket, amikor a nagytanács előtt álltam. 21. Ha csak azt a kijelentést nem, amelyet közöttük állva kiáltottam: A halottak feltámadása miatt vádolnak engem ma előttetek.”

10. *Így szólt.* Pál a védekezésben nem foglalkozik az ellene emelt vád minőségével, hanem tagadja a vádat. Nem mintha szégyellené az evangéliumot vagy vonakodnék a kereszttől, hanem mert ekkor nem volt helye annak, hogy hitét teljesebben megvallja. Tehát mellőzve az evangélium ügyét, melyet a vádló nem érintett, egyszerűen a vele szemben felhozott rágalmakra válaszol. Mielőtt erre rátérne, kijelenti, hogy szívesebben védekezik Felix előtt, mivel ő már régóta Iudaea helytartója, tudniillik mert egy új helytartót tudatlansága miatt talán megzavart volna egy ilyen súlyos feljelentés. Nem dicséri a helytartó kiválóságát, hanem azt mondja, örül, hogy a helytartó hosszas tapasztalattal rendelkezik, és így tárgyilagosabban ítél. Ez is a védekezés őszinte és helyes módja, hogy a tényeket szavakkal állítjuk szembe. Mégis úgy tűnhet, hogy Pál helytelenül következtet arra, hogy Felix, mivel már hosszú évek óta helytartó, ismerheti az ő odaérkezésének idejét. Erre azt válaszolom, hogy ezt azért mondja, mivel illik neki szerényen beszélni, mintha azt mondaná: Mivel te már régóta ismered a zsidók szokásait, nem félek, hogy téged behálóznak. A tapasztalatlanság ugyanis túlságosan hiszékennyé szokta tenni a bírákat, és helytelen sietségre ösztönzi őket.

11. *Imádkozni.* Először is biztos, hogy Pál más okból ment Jeruzsálembe, és később azt mondja, az volt a fő ok, hogy alamizsnát vigyen, és ezzel testvérei szükségén segítsen. Könnyű kimentenie magát, mivel nem kellett számot adnia odamenetele okáról, s csak mellesleg akarta tisztázni magát a vallás beszennyezésének vádjá alól. Ezért, ámbár tervezett útjának célja más volt, az is igaz, hogy csak azért ment oda, hogy bizonyosságot tegyen arról, ő tiszteli Istent, és hogy a szentségét azzal tisztalozza, hogy a templomban imádkozik. A másik kérdés bo-

nyolultabb, az, hogy hogyan mondhatja, imádkozni ment fel, amikor a templomhoz fűződő szent félelem már eltöröltetett, és megszűnt a templom minden megkülönböztetése. Itt is azt válaszolom, hogy bár nem árulja el a szándékát, mégsem színlel hamisan, mert Krisztus híveinek sem volt tilos a templomban imádkozni, csak a szentséget nem volt szabad a helyhez kötni, hanem szabadon és minden helyen bűntől tiszta kezeket felemelve volt jó imádkozniuk.⁶ Pálnak, amikor Jeruzsálembé érkezett, szabad volt kegyességének bizonyítására bemenni a templomba, és ott az istentisztelet ünnepélyes szertartásain részt venni, mivel mentes volt a babonáságtól, csak az evangéliummal ellentétes engesztelésekben nem vehetett részt. Tehát nem az a vallásos előírás vezette, hogy Jeruzsálembé menjen a törvény előírása alapján, mintha a szentély Isten arca lett volna, mint régen, de nem riadt vissza a külső imádkozástól, hogy az az emberek előtt kegyességének bizonyossága legyen.

12. *Bárkivel is vitatkozni.* Ha tett volna is ilyet, abból sem kellett volna semmit tagadnia Pálnak, mivel tudott volna védekezni azzal, hogy helyesen cselekedett. Egyike volt azoknak az írástudóknak, akik mindennap vitatkoztak. Sem a törvény, sem a szokás nem akadályozta meg őket abban, hogy tanítás végett tömegesen összegyűljenek, sőt ebből a célból a város különböző pontjain voltak zsinagógák, ahol gyűléseiket tartották. Ráadásul tudta, hogy Krisztus is és az apostolok is ezt tették. Könnyű volt tehát az ellene felhozott vádat ellenfelei ellen fordítani, akiknek ez mindennapos szokásuk volt. Mivel azonban jelenleg csak arról van szó, hogy az ellenség rágalmait megcáfolja, és bizonyítsa azt, hogy kellemetlenkedő emberek vakmerően és alaptalanul támadják, ahogy mondani szokás, nem a jogról beszél, hanem csak a tényállásról. Különösen arra törekszik, hogy bebizonyítsa, rágalom az, hogy tömeg izgatásáért feljelentették. Ezért levonja a következtetést, hogy őt hamisan és jogtalanul vádolják, mivel ellenfelei sohasem fogják bebizonyítani, amiért bíróság elé hurcolták. Felmentéséhez elégnek kellett volna lennie annak, hogy gonosz hazugságokkal vádolták őt, akihez a legcsekélyebb gyanú se tapadt.

14. *De azt megvallom.* Minthogy Pált istentelenséggel és a templom megszenteltetésével vádolták, most mindkét vád alól tisztázza magát, hogy Felix megtudja, hogy ellenfeleit csak a rosszindulat hajtja. Bár legyen hamis és helytelen, amit az emberek vallásnak neveznek, annak buzgósága mégis valami jóindulatra talál a felületes emberekben. Így attól kellett tartani, hogy Felix, ha valami rosszal

⁶ Vö. 1 Tim 2,8.

sejt Pálról, nemcsak megbocsátja a papok buzgóságát, hanem meg is adja nekik, amit kértek. Ezért a vádnak ezt a részét is megcáfolja Pál, mégpedig úgy, hogy az evangélium hitét nem érinti, mivel akkor, mint már mondtuk, még nem volt helyénvaló annak megvallása. De mit jelent az apostolnak az a nyilatkozata, hogy a szerint a tanítás szerint tiszteli Istent, amelyet ők eretnokségnek mondanak? Némelyek azt gondolják, hogy ezt mint valami engedményt tette hozzá, hiszen ellenségei rossz értelemben fogták fel azt, amit a belátásnak és a helyes választásnak kellett volna tulajdonítani, mintha azt mondta volna Pál, hogy a vallásnak azt a formáját, amelyet követett, eretnokségnek nevezik, de méltatlanul. Minthogy azonban akkor sem a zsidóknál, sem a pogányoknál nem volt gyalázatos az a szó, nem valószínű, hogy egy hitetlen ember előtt védené azt, amit mindenütt inkább dicséretesnek tartottak, mint hibának. Amikor keresztyének beszélnek egymás között, akkor parancsolja azt Isten Lelke, hogy az eretnekeket gyűlöletesnek kell tartani, és óvakodni kell az eretnokségtől,⁷ mivel az az egyház veszedelmes felbomlását okozza. Tehát Isten népében, amelynek üdvössége a hit egységében van, ezt nem szabad megtúrni. Mivel azonban akkor a zsidók nyíltan dicsekedtek a felekezeteikkel, felesleges volt az a mentegetőzés, amelyet az imént említettünk. Tehát Pál számára nem marad más, mint az, hogy vagy farizeusnak tartja magát, vagy eretnokségnek nevezi a zsidó vallást, vagy nem rossz értelemben az evangélium megvallását, mivel ezek minden nép szokásaitól és szertartásaitól különböztek. Minthogy korábban farizeusnak vallotta magát, nem képtelenség, ha azt mondjuk, hogy ezt most megismétli, különösen, amikor nem sokkal később a halottak feltámadásáról tesz említést. Egyébként, mivel ez az első rész csak az atyák Istenének tiszteletére vonatkozó vallomást tartalmaz, nekem úgy tűnik, hogy inkább általánosságban beszél a zsidó vallásról, vagy ami abból származott, a keresztyén hitről. Pál római polgár volt, mégis, minthogy zsidó származású volt, megvallja, hogy megmaradt annál a vallásnál, amelyet az atyáktól tanult. Erre vonatkozik az „úgy” szó. Ismert dolgot említ ugyanis, tudniillik az istentiszteletnek azt a formáját, amelyet a zsidók gyakoroltak. Külön említi atyái Istenét, mivel római embernek, ha nem zsidó származású volt, nem volt szabad áttérni a törvény tanítására. Szemrehányást is tesz ellenfeleinek, akik olyan kegyetlenül támadják, pedig az egy Isten tiszteletében megegyeznek. Én – mondja – az őseitől hagyományozott módon tisztelem Istent, úgy, mint ők. Ez nem áll ellentétben azzal, hogy a

⁷ Vö. 1 Tim 3,10.

törvényben előírt szertartásokat elhagyta, és megelégszik Isten lélekben való tiszteletével. Pál megelégszik azzal, ha eltünteti az istentelenség bélyegét, amelyet hamis módon rásütöttek. Nevetségesek tehát a pápisták, akik azt képzelik, hogy Pál nyilatkozatával valami ősiséget bizonyítanak. Mi – mondják – Pállal az atyák Istenét tiszteljük, ahogy ezt a szokást nekünk közvetlenül átadták. Mintha török vagy zsidó bírakkal szemben ugyanazt a pajzsot lehetne használni Krisztus hitének védelmében. Az apostolnak csak az volt a szándéka, hogy a vallást az ősök tekintélyével alapozza meg, és kegyességét olyan segítséggel védelmezze, amely a pogányok minden babonás hitével közös volt. Csak el akarta hallgattatni ellenfeleit. Közben elfogadottnak veszi, hogy az atyák, akiktől a zsidó vallás származott, Istennek derék és igaz tisztelői voltak, úgyhogy az el nem züllött zsidók joggal büszkélkedhettek azzal, hogy atyáik Istene, akit tiszteltek, az ég és a föld egyetlen teremtője, míg a világ többi részének pogány istenei üres elképzélések.

Hiszek mindabban. Rövid magyarázata az előbbi mondatnak. Ugyanis mivel nemcsak egyszerűen azt állította, hogy tiszteli Istent, hanem hozzátette az „úgy” (οὕτως) mutatószót, most meghatározza, mi módon tiszteli Istent. Ebből kitűnik, hogy gondosan ügyel arra, nehogy belebonyolódjék az idegen babonásokba, amelyek a zsidók közt uralkodtak. Mintha ma közülünk valaki azt felelné a pápistáknak, hogy azt az Istent, akit ők vallanak, úgy tiszteli, ahogy a törvényből és az evangéliumból tanultuk. Ebből tanuljuk meg, hogy Istent helyesen tisztelni, úgy, hogy a mi szolgálataink kedvesek legyenek neki, csak hittel lehet, amely a kegyesség egyedüli alapja. Annak bizonyítására, hogy ő Isten szolgálója, nem pusztá szertartásokra hivatkozik, hanem határozottan kijelenti, hogy hisz. Emellett ez a hely azt a hasznos tanítást is tartalmazza, hogy a helyes és igaz hitnek egyedüli alapja az, ha valaki aláveti magát az Írásnak, és annak tanítását alázatosan elfogadja. Továbbá Pál itt az Írást törvényre és prófétákra osztja, hogy annál világosabban bizonyítsa, hogy ő egyáltalán nem tér el az egyház egyetemes megállapodásától.

15. *És azt remélem Istentől.* Meg kell figyelni a beszéd gondolatmenetét. Miután ugyanis megvallotta, hogy hisz az Írásban, most hozzáfűzi a jövőbeni feltámadás reménységét, hogy kitűnjék, ez nem testi érzésből vagy az emberek elképzéléseiből eredt, hanem Isten igéjéből. Így előljár az Írás tisztelete, hogy annak tekintélye minket lebilincseljen, és ez a hit kezdete. Ezután következik a biztos reménységhez kapcsolódva azoknak a dolgoknak a megismerése, amelyeket Isten ott kijelentett. Hogy a zsidókkal közösséget vállal, az a józanabb rész

re vonatkozik. Ámbár nem kétséges, hogy ezzel a fogással igyekszik őket Felix előtt leleplezni, miként a védekezés befejezéséből ismét ki fog tűnni. Egyébként itt egyetemes feltámadásról van szó azokkal az eszelősökkel szemben, akik azt Krisztus egyes tagjaira korlátozzák. De ahogy Pál itt azt mondja, hogy mindenki fel fog támadni, így Krisztus éles hangja is kivétel nélkül mindenkit előszólít, kit ítéletre, kit az életre, János evangéliuma, 5. rész.⁸

16. *Ezért magam is arra törekszem.* Nincs erősebb ösztönzés a helyes és szent életre, mint a végső feltámadás reménye, ahogy az Írás több helyen figyelmeztet erre. Ezért Pál sok más helyen, amikor hatásosan akarja buzdítani a híveket, erre emlékezteti őket. Tehát nem ok nélkül mondja itt, hogy ő erre a hitre támaszkodva arra törekedett, hogy Isten előtt tiszta életet éljen, és az emberek között az igazságot szolgálja. Valóban, a rossz lelkiismeret ezer tanú helyett is elég arra, hogy meggyőzzük az embereket az ostobaságról, és biztosan lehet arra következtetni, hogy nem hiszik komolyan az örök életet, ha nem vágnak rá. A lelkiismeretet ἀποόσικοπον-nak („nem ütközést keltő”-nek) nevezi, mintha Isten szolgálói az akadályok elhárítására törekednének, amelyek útjukat állják. A lelkiismeretnek szerinte két része van. Ugyanis van egy belső lelki érzés, amely csak Istenre tekint. Később ebből születik a hit és a feddhetetlenség, amit az emberek iránt gyakorolunk. Végül amikor azt mondja, hogy állhatatosan gyakorolta a kegyességet Istennel szemben és az igazságosságot az emberekkel szemben, ezzel azt fejezi ki, hogy csak azok reménykednek igazán a végső feltámadásban, akik sohasem fáradnak el a jó cselekvésben. Ugyanis a „mindig” szó az egyenes irányban való lankadatlan kitarást jelenti.

17. *Több év múltán.* Az az értelme, hogy már hosszú ideje nem volt Jeruzsálemben, hanem más távoli tartományokban járt, és hosszú idő után most eljött, hogy alamizsnát hozzon és Istennek hálaáldozatot mutasson be. Ebből kitűnik az ő embertelenségük és egyúttal a hálátlanságuk is, hogy amikor minden módon kiérdemelte az egész népben, hogy kedveljék, ilyen méltatlanul bánnak vele. Ez a hely magyarázza azt az előbbit, ahol az imádkozásról volt szó. Bizonyos, hogy Pál nem azzal a szándékkal jött, hogy a templomban áldozzon, mivel ezt csak megérkezése után határozta el. Azt azonban megemlíti, hogy ezt észrevették a zsidók, mivel ennek az ügy szempontjából különös súlya van. Mégis, amikor azt mondja, hogy ilyen tevékenység közben találtak rá a templomban, és hogy előbb elvégezte az ünnepélyes tisz-

tulási szertartást, azután pedig nyugodt volt, és nem keltett zavart, ezzel megint mind a két vádat elhárítja magáról. A tisztulás ugyanis annak a bizonyítéka volt, hogy nem szentségtelenítette meg a templomot. Azután azzal, hogy nyugodtan viselkedett, és nem vette körül az emberek sokasága, semmissé vált a zavarkeltés gyanúja.

18. *Néhány Ázsiából való zsidó.* A beszéd hiányos, de mégsem homályos,⁹ mivel inkább azok az asiaiak zajongtak, akiknek a távolléte miatt panaszkodik, mintha azt mondaná: ti, akik annyi váddal illettek engem, nem tudjátok bizonyítani, hogy áll a dolog, hanem egy megfontolatlanul készpénznek vett híresztelést visztek a helytartó törvényszéke elé. Azok azonban, akik annyi bajt okoztak neki, és az egész tüzet szították, nem jelennek meg. Miután a vádat másokra hárította Pál, most mintegy bizalommal eltelve felszólítja a jelenlevő ellenfeleit, hogy nyíltan terjesszék elő, ha tudnak valamit. Ámbár Erasmusszal és a régi magyarázóval nem értek egyet, akik a *σάτυρος* (állva) *participiumot* jelen idővel fordítják, és a *συνεδρίων* (tanács) szót a helytartó tanácsára értik, amit én Pál elgondolásától idegennek tartok. Véleményem szerint ezt úgy érti Pál, hogy azoknak a *συνεδρίων*-jában, tanácsában kész volt mindenről számot adni. Akkor ugyanis semmi olyanról nem tudtak, amivel vádolhatták volna, mivel egyetlen szavára zúdultak fel, amikor azt mondta, hogy a halottak feltámadása miatt ítélik el, vagyis ebben az egész zaklatásban csak azért van része, mert a feltámadásban reménykedik. Ebből világos, hogy most új vádat kovácsolnak ellene a semmiből, mert ha valami vétség lett volna, akkor nem hallgattak volna. Valószínű, hogy még más beszédek is elhangzottak mindkét részről, és összecsaptak, mint a kézitusában, mivel látni fogjuk máshol, hogy Krisztusról is vitalkoztak. Lukácsnak azonban csak az volt a célja, hogy megmutassa, milyen ügyesen tisztázta magát Pál vádlóinak hamis vádjai alól.

22. *Erre Félix elnapolta az ügyet, mert sokat tudott erről a tanításról, és így szól: „Amikor Liziasz ezredes idejön, akkor fogok dönten az ügyetekben.”* 23. *Ugyanakkor megparancsolta a századosnak, hogy tartsák őrizetben Pált, de enyhébb fogságban; és az övéi közül senkit se akadályozzunk abban, hogy szolgálatára legyen.* 24. *Néhány nap múlva pedig megjelent Félix a feleségével, Druzillával, aki zsidó származású volt. Magához hívta Pált, és meghallgatta őt a Krisztus Jézusban való hitről.* 25. *De amikor az igazságról és önmegtartóztatásról meg a jövőendő ítéletről kezdett beszélni, Félix megrémült, és így szól: „Most menj el, de ha alkalmat találok, majd*

⁹ A magyar fordítás elamítja az eredeti zökkenet.

ismét hívatlak.” 26. *Együttal azt is remélte, hogy pénzt kap Páltól, ezért gyakrabban hívatta, és elbeszélgetett vele.* 27. *Két esztendő múlva Porcius Fesztusz lett Félix utóda. Félix pedig fogságban hagyta Pált, mert kedvébe akart járni a zsidóknak.*

22. *Erre Félix.* Úgy látszik, hogy Felix, bár semmit sem mondott az ügyről, megérezte, hogy Pálnak nincs semmi bűne, csak a papok gonoszsága terheli. Ugyanis amikor azt mondja Lukács, hogy Felix elhalasztotta a tárgyalást Lüsziász érkezéséig, együttal mintegy indoklásul hozzáteszi, hogy a helytartó pontosan tudta, ami az úttal kapcsolatos volt. Úgy vélem, hogy ezek a szavak azt jelentik, hogy vagy hosszas tapasztalatánál és gyakorlatánál fogva ismerte a papok jellemét, és tudta, hogyan szoktak viselkedni, vagy abból, ami mindkét részről elhangzott, észrevette, milyen nevetséges a vád. Ezt megerősíti, hogy magával Pállal emberiben és engedékenyben bánik. Pált ugyanis a százados gondjaira bízta, hogy mintegy enyhébb őrizetben legyen. Némelyek a szövegösszefüggésből Felix személyére vonatkozólag ezt szeretnék kiolvasni: Akkor fogok ítélni, amikor idejön Lüsziász, aki jobban ismeri ezt az ügyet. Ezt az értelmezést azonban kissé gyenge érveléssel kényszerítik ki. Azt mondják, hogy az „út” szó jelző nélkül sohasem jelenti a törvény tanítását. Én sem a törvényre értem, hanem a szektákra, amelyek közül egy sem volt az idegenek előtt ismeretlen. Senki előtt sem volt kétséges, hogy a farizeusok a lelkek halhatatlanságát állították. Amikor tehát ilyen köztudomású volt a dolog, nem csoda, ha Felix ez alól a vád alól felmenti Pált. Továbbá erőltetett lenne az „út” szót „megismerés”-nek értelmezni. Nem tartom lehetségesnek, hogy a helytartó úgy vélte volna, Lüsziász jobban ismeri a törvényt. Pál ártatlanságát még nyilvánvalóbbá teszi, hogy arról egy pogány ember azonnal olyan ítéletet hozott, hogy őt mintegy a börtön rendjéből kivéve megengedte, hogy barátai látogassák és az övéi a szolgálatára legyenek. Ebből a helyből azt is megértjük, hogy Pált a társai és a gyülekezet tagjai nem hagyták magára. Mert mi értelme lett volna odaengedni hozzá az övét, ha azok nem lettek volna mellette, nem aggódtak volna érte, és nem kívántak volna szolgálatot tenni neki? Tanuljunk meg tehát ebből a példából, hogy amíg szabadságunk és alkalmunk lesz rá, semmilyen vigasztalást nem szabad megtagadnunk Krisztus vértanútól, amikor az evangéliumért szenvednek.

24. *Félix a feleségével, Druzillával.* Felix kapzsiságáról és romlottságáról fentebb már szóltunk. Mármost ami a feleségét, Drusillát illeti, emlékeztetni kell az olvasókat, hogy ő annak az idősebb Agrippának a

lánya volt, akinek a csúfos haláláról beszámolt Lukács a 12. részben.¹⁰ Drusilla Antiokhosz király fiának, Epiphanésznek a jegyese volt, de mivel az ifjú Epiphanész nem volt hajlandó a zsidó szokásokat felvenni, amit pedig korábban megígért, a testvére, ifjabb Agrippa (akiről a következő részben lesz szó) apja halála után Drusillát Azizoszhoz, az emesaiak királyához adta feleségül. Ebből a házasságból szöktette meg hízégsével Felix. Felix ugyanis, akit elbűvölt Drusilla páratlan szépsége, felbujtott egy bizonyos Simon nevű zsidót, aki ciprusi származású volt, hogy kerítóművészetével csábítsa el Drusillát egy újabb házasságra.¹¹ Így történt, hogy a buja asszony a házastársi hűséget megszegve egy körülmetéletlen férfihoz ment feleségül. Egyébként ebből a helyből könnyű arra következtetni, hogy bár pogánnyal kötött házasságával beszennyezte magát, mégsem tűnt el lelkéből teljesen a vallásos érzés, amelyet gyerekkorától fogva szívott magába, mert Felix is csak a felesége kedvéért volt hajlandó meghallgatni Pált és szóbaállni vele. Ezt Lukács nem mondja ki, de Drusillát megnevezve sejteti, az ő kedvéért hívatta Pált, hogy az evangéliumról beszéljen. Ámbár az efféle hitehagyottakat inkább a kíváncsiság csiklandozza, mintsem hogy az őszinte tudásvágy hajtana.

Meghallgatta őt a hitről. Pálnak ez a vallomása azt bizonyítja, hogy eddig nem azért hallgatott Krisztusról, mintha félt volna, vagy vonakodott volna a kereszt terhétől, hanem még nem jött el az ideje, hogy erről beszéljen nekik. Amikor mint vádlottat bíróság elé állították, az ellene emelt vádakra személyesen kellett válaszolnia, hogy később teljesen szabadon tehessen vallást a Krisztusban való hitéről. Tehát amikor látja, hogy megnyílt előtte a lehetőség a beszédre, nem fél a helytartó megbotráncokozásától, és nem riad vissza a veszélytől, hogy ravaszul titkolja, hogy keresztyén. Tehát látjuk, hogy töretlen állhatatossággal, valamint okossággal és megfontoltsággal rendelkezett. Az evangélium világosságát sohasem rejtette el szándékosan, hanem csak az időt választotta meg, hogy mikor beszélhet róla. Itt érdemes megjegyezni Isten csodálatos bölcsességét, aki azt akarja, hogy néha a gonoszoknak is hirdettessék az evangélium, nem azért, hogy valami hasznuk származzék belőle, hanem hogy még kevésbé legyen mentségük.¹² Felixnek és Drusillának is jobb lett volna, ha sohasem hallottak volna Krisztusról, mivel nem történt büntetlenül, hogy az üdvösség felajánlott kegyelmét megvetették, vagy dőlyfösen nem tö-

¹⁰ ApCsel 12,23.

¹¹ J. Ant. Iud. 20, 7, 1, 139-2, 143.

¹² Vö. Róm 1,20.

rődtek vele. Ezenkívül meg kell jegyezni, hogy egyesek a kegyesség veleszületett ösztönénél fogva kérdezősködnek az evangélium felől, de ha hallanak róla, elutasítják, vagy tudni sem akarnak róla. Ugyanakkor az evangélium hirdetése, akármilyen eredménnyel jár is, jó illat Isten dicsőségére, akár életet ad az embereknek, akár megöli őket.¹³

25. *Elbeszélgetett vele.* Felix remélte, hogy élvezni fogja Pál beszédét, ahogy az újdonságokra vágyó emberek szívesen legeltetik fülüket az elmés vitatkozásokon. Egyúttal eleget akart tenni felesége kíváncsiságának anélkül, hogy az neki magának terhére lett volna. Most kénytelen érezni, amit a legkevésbé sem fogadott be lelkébe, Isten ígéjének hatását, amely megfosztja minden gyönyörűségétől. Pál bilincsbe verve Isten ítéletéről beszél. Aki viszont az ő életének és halálának ura, mintha a saját ítélőbírája előtt állna, teljesen megrémül, és csak akkor nyugszik meg, amikor elviteti a szeme elől. Ebből először is azt tanuljuk meg, hogy az isteni Léleknek mekkora ereje volt Pál szívében és nyelvén. Mikor látja, hogy neki Krisztus nevében kell beszélnie, nem hunyázkodik meg, hanem küldetését mintegy magasabb helyről, felségesen teljesíti, és megfélemlítve arról, hogy ő bilincsbe vert vádlott, Krisztus szerepében mennyei ítéletet mond. Hogy Felixet így szíven találja egy fogoly ember szava, abban is a Lélek méltósága nyilvánul meg, amelyet Krisztus így magasztalt: „És amikor eljön, leleplezi a világ előtt, hogy mi a bűn”,¹⁴ és a prófétálásnak az az ereje, amelyet ugyancsak Pál dicsér az első Korinthusi levél 14. részében.¹⁵ Az is beteljesedik itt, amit másutt mond, hogy vele együtt Isten ígéje nincs bilincsbe verve.¹⁶ Isten ígéjét nemcsak szabadon és félelem nélkül hirdette, hanem az mint a villámcsapás az égből, teljes erővel behatolt az emberek szívébe, kiváltképpen azokéba, akik nagyságukban elbizakodottak voltak. Azt is meg kell jegyezni, hogy a gonoszokat megrendíti ugyan Isten ítélete, de az a félelem önmagában nem újítja meg őket a megtérésre. Felix is megrendül, amikor azt hallja, hogy Isten lesz a világ ítélőbírója. Ugyanakkor azonban kerüli Isten ítélőszékét, amelytől fél, így ez tettetett szomorúság, amely nem segíti elő az üdvösséget. A bűnbánathoz tehát félelem kell, amely egyrészt magától gyűlöletet kelt a bűn iránt, másrészt az embert úgy állítja Isten elé, hogy örömmel fogadja, hogy felette Isten szava mond ítéletet. Az igazi credménynek az a jele, hogy a bűnös ott keresi az orvosságot, ahonnan a sebet kapta. Ezenkívül ez a hely arra tanít, hogy Isten ígéje

¹³ 2Kor 2,15.

¹⁴ Jn 16,8.

¹⁵ 1Kor 14,1-5.

¹⁶ 2Tím 2,9.

akkor hatol az emberek velejéig, amikor hibáikat feltárja, és lelkiismeretüket az eljövendő ítéletre figyelmezteti. Pál ugyanis, amikor az igazságosságról és a mértékletességről beszélt, Felix elevenébe talált, mivel az kicsapongó és fényűző életet élt, és hajlamos volt az igazságtalanságra.

26. *Remélte, hogy pénzt kap.* Jóllehet Felix látta Pál ártatlanságát, és szégyellt pénzt kérni a zsidóktól, hogy elítélje, mégis, mivel kapzsi és megvesztegethető ember volt, nem akarta ingyen felmenteni. Ezért többször magához hívatta Pált, hogy szép szavakkal reményt keltsen benne, hogy megvásárolhatja szabadulását. Így férköznek oda az emberekhez a megvásárolható bírák, amikor a megvesztegetést akarják előkészíteni. Ebből arra következtetünk, hogy mulékony volt az a félelem, amely Felixet Pál beszédének hatására elfogta, hiszen a nyereségvágy ösztökéli és kényszeríti arra, hogy magához hívja, akit félelmében kénytelen volt eltávolítani magától. Mi módon remélt pénzt Felix egy szegény és elhagyatott embertől? Mert az a pénzéhes ember szerény zsákmánnyal nem elégedett volna meg. Nem kétlem, hogy találékonyak és eszesek, akik az igazságot pénzért megvásárolhatónak tartják. Mikor Felix látta, hogy milyen hevesen törekednek a zsidók Pál elpusztítására, valamit megszimatolt: tudniillik azt, hogy nem közönséges ember, hanem sokan kedvelik. Ezért nem kételkedett abban, hogy Pál barátai közül többen nem sajnálnák a pénzt, hogy kiváltsák.

27. *Két esztendő múlva.* Noha Pál tudta, hogy a megvesztegethető bíró jóindulatát pénzért megnyerheti magának, és elég ideje is volt a pénz összegyűjtésére, valószínű, hogy nemcsak a testvéreket akarta kímélni, hanem vissza is riadt az olyan kiváltástól, amely az államrend tisztaságát méltatlanul beszennyezi. Jóllehet a helytartók, amikor a tartományból távoznak, szabadon szokták bocsátani azokat a vádlottakat, akikről tudták, hogy semmi bűn nem terheli őket, Felix a népszerűség elnyerésére ezzel ellenkező eljárást követett. A zsidók többször panaszt tettek alávaló nyereszkesége, rablásai, kegyetlenkedése és féktelen kormányzása miatt. Claudius császár megunt a sok panaszt, és visszahívta őt Iudaeából. Hogy ne haragudjanak rá, Pál fogságban hagyta. Így Isten ártatlan szolgáját mint tisztító áldozatot vetette oda a papoknak, hogy bűneiért kiengesztelje őket.

HUSZONÖTÖDIK RÉSZ

1. Amint Fesztusz megérkezett a tartományba, három nap múlva felment Cézareából Jeruzsálembe. 2. Ott a zsidók főpapjai és vezetői panaszt tettek Pál ellen, és kérték, 3. hogy – bár Pál ezt nem akarja – a kedvükért vitesse Pált Jeruzsálembe. Mert azt a tervet szőtték ellene, hogy megölik útközben. 4. Fesztusz azonban azt felelte, hogy Pál Cézareában van őrizetben, ő maga pedig hamarosan odautazik. 5. „Ezért a közöttetek levő vezetők, monda, jöjjenek le velem, és ha van valami kifogásolható abban az emberben, emeljenek vádat ellene!” 6. Miután pedig nyolc vagy tíz napnál tovább nem tartózkodott közöttük, lement Cézareába. A következő napon pedig beült a bírói székbe, és elővezettette Pált. 7. Amikor Pál megjelent, körülállták a Jeruzsálemből lejött zsidók, és sok súlyos vádat emeltek ellene, amelyeket azonban nem tudtak bizonyítani. 8. Pál így védekezett: „Sem a zsidók törvénye ellen, sem a templom ellen, sem a császár ellen nem vétettem semmit.”

1. *Amint Fesztusz.* Itt következik a második tárgyalás leírása, amelyben Pálnak nem kevésbé nehéz küzdelmet kellett kiállnia és nem kisebb veszéllyel kellett szembenéznie, mint az előzőben. Abból, hogy Pál fogságban maradt, Festus gyaníhatta, hogy az ügy bonyolult, és igazságtalan előítéletet alkotott magának. Más oldalról azonban súlyosabb veszély fenyegetett. Tudjuk, hogy az új helytartók, hogy a tartomány lakóinak jóindulatát megnyerjék, megérkezésükkor gazdagon meg szokták őket ajándékozni. Így hihető volt, hogy Pál halála nem lesz hálátlan bevezetés ahhoz, hogy Festus a jóindulatukat megnyerje. Tehát megint újabb kísértés teszi próbára a szent férfiú hitét, mintha hiábavaló lenne Isten ígérete, amelyre eddig támaszkodott. A szabadításában viszont annál világosabban megnyilvánul Isten kegyelme, hogy várákozása ellenére kiragadja a halál torkából. A zsidók rágalmaikkal megelőzik a helytartót. Még nem beszélnek a halálbüntetésről, csak annyit kérnek, hogy az ügy tárgyalására ne idézzék őket idegen bíróság elé. Ami látszólag méltányos volt, azt hízelkedve és nagy jótéteményképpen kérik. Hogyan lehetséges tehát, hogy Festus többször is megtagadja tőlük, amit kérésükre később hajlandó megadni, ha nem úgy, hogy Isten ereje tartja vissza Festus lelkét? Ahogy

az Úr gondviselésének titokzatos zabolájával akkor fogva tartotta a lelkét, így amikor megengedte neki, hogy döntsön, megkötötte a kezét, hogy ne tehesse szabadon azt, amit akar. Ez a bizodalom tartson meg minket a veszélyek közepette, s egyúttal ösztönözzön arra, hogy Istenhez imádkozzunk, és nyugtassa meg lelkünket, hogy az Úr, amikor a kezét kinyújtotta és azt a hatalmas összeesküvést szétzúzta, örök bizonyosságát adta erejének, mellyel a hívőket megoltalmazza.

5. *Ezért a közöttetek levő vezetők.* Görögül szó szerint: οἱ δυνατοί, „akik hatalmasak” vagy „a tehetősek”, de úgy érti: „akiknek nem okoz nehézséget”. Ebből könnyű arra következtetni, hogy a kényelmetlenségre és a költségekre hivatkozva kérték, hogy a helytartó ne terheljen felesleges úttal annyi előkelő embert, akik közül egyeseket még az öregség is sújtott, hanem inkább – ami nem kerül semmi fáradságba – parancsolja meg, néhány ór kísérje fel Pált. Tehát hogy emiatt a teher miatt ne panaszkodhassanak, ettől megkíméli őket, és megengedi, hogy a saját soraikból jelöljék ki azokat, akiket akarnak. Közben elég világosan kinyilvánítja, hogy a vádaskodásaiknak nem ad hitelt, és azt mondja, hogy pártatlan bírót lesz, aki csak az ügy igazságát fogja nézni. A következő versnek még a görögöknél is különböző olvasatai vannak. Egyes kéziratokban az áll, amit a régi magyarázó is közöl: „nyolc vagy tíz napnál tovább nem”. Ha ezt az olvasatot fogadjuk el, az az értelme, hogy a helytartó nem sokkal később Caesareába ment, hogy a zsidók a hosszas késedelem ürügyén ne sürgessék. A másik olvasatnak, amely elfogadottabb a görögöknél, más az értelme: Jóllehet elég hosszú ideig volt Jeruzsálemben, hogy az ügyet tanulmányozza, mégsem teljesítette azoknak a kérését, akik oda akarták vitetni Pált; amiből le lehet vonni azt a valószínű következtetést, hogy a zsidók cselvetéseiről már értesült.

7. *Sok súlyos vádat.* Amíg Pál a törvény alatt élt, ismert és elismert volt a feddhetetlensége. Amikor megtért Krisztushoz, az ártatlanság különleges példája lett. Látjuk, hogy mégis milyen sok gyalázatnak és kegyetlen rágalomnak van kitéve. Krisztus szolgálóinak majdnem mindig ez a sorsa. Annál bátrabbaknak kell lenniük, hogy a rossz hírt és a jó hírt egykedvűen viseljék, és ne legyen nekik újdonság, ha jót cselekszenek, és mégis rossz hírbe kerülnek. Emellett arra kell törekedni, hogy ne csak Isten előtt legyen tiszta a lelkiismeretük, hanem legyenek felkészülve a helyes védekezésre az emberek előtt is, amikor arra hely és alkalom adódik. Pál sem hátrál meg, hanem ártatlanságát állítja mint védelmet a hamis vádak ellen. Emellett azt is jegyezzük meg, hogy az istenteleneket sohasem lehet megfélemlíteni anélkül, hogy a jókat ne gyaláznák és szégyentelenséggel ne rágalmaznák, ugyanis a Sátán szellemét árasztják, akinek a lelke hajlja őket. Tehát amikor azt

a parancsot kapjuk, hogy a gonoszokat el kell némítani, azt nem úgy kell felfogni, hogy aki helyesen viselkedik, azt nem fogják indokolatlanul becsülni, hanem úgy, hogy az életünk feleljen helyettünk, és az alaptalan rossz hír minden foltját tüntesse el. Így látjuk, hogy Pál ellenfelei, bár a bírót jóindulatú volt irántuk, hiába mondtak rosszat Pálra, mikor ő tényekkel bizonyította ártatlanságát. Mégis valószínű, hogy voltak hamis tanúik, és a zsidók nem voltak restek azokat felbuztatni. Mivel azonban az Úr legyőzhetetlen erőt lehel a szolgájába, úgyhogy az becsületességének fényével szétoszlatja azok üres felhőit, megszegyenülten hevernek, és végül mint rágalmozók gyalázzal távoznak a bíróságról. Egyébként Pál védekezése megmutatja, hogy főképp milyen rágalomokkal támadták őt a zsidók. Az egyik vád volt a kegyeletlenség Istennel szemben, mivel kiforgatja a törvényt és megszentelteleníti a templomot. A másik, lázítás a császár és a Római Birodalom ellen, mivel mindenütt felizgatja a tömegeket. Mindkettőnek a megcáfolásában Isten különös kegyelme segítette, aki az övéinek ártatlanságát úgy felragyogtatja, mint a hajnal fényét.

9. *Fesztusz azonban a zsidók kedvébe akart járni, és ezt kérdezte Páltól: „Akarsz-e Jeruzsálembé menni, hogy ott ítélkezzem feletted ebben az ügyben?”* 10. *Pál azonban így válaszolt: „A császár ítélőszéke előtt állok, itt kell ítélkezni felettem. A zsidók ellen nem vétettem semmit, amint magad is jól tudod.* 11. *Mert ha vétkezes vagyok, és halált érdemlő dolgot cselekedtem, nem vonakodom a haláltól. Ha pedig ezek alaptalanul vádolnak engem, senki sem szolgáltat ki nekik. A császárhoz fellebbezek.”* 12. *Akkor Fesztusz megbeszélést tartott a tanácsosaival, majd így válaszolt: „A császárhoz fellebbeztél, tehát a császár elé fogsz menni.”*

9. *Fesztusz azonban.* Akár tudott valamit Festus a cselvetésről – amit könnyen sejtethetünk –, akár nem tudott semmit, mégis jogtalanul bánt Pállal. Látjuk, hogy mennyire hajlamosak minden rosszra azok, akiket nem Isten lelke vezérel. Festus ugyanis nem veti meg Pált határozottan, és nem is gyűlöli, de erősebb benne a nagyravágyás, és talán a nyereségvágy is, hogy az ellenérdekű félnek kedvezve őt igazságtalanul kiteszi a halálos veszélynek. Valószínű ugyanis, a jutalom reménye is csalogatta, hogy olyan jóindulatúan a kedvét kereste a papoknak. Mégis furcsa, hogy Pálnak választást enged, és nem inkább hatalmánál fogva megparancsolja, hogy akarata ellenére vigyék Jeruzsálembé. Értjük, hogy bizonyára a félelem tartotta vissza, nehogy megsértse a római polgárjogot, ami nagyon gyűlöletes bűn volt. Csakard módon ugyan igyekszik rávenni Pált, hogy ne tiltakozzék az

ellen, hogy Jeruzsálemben ítélkezzenek felette. Ugyanis tisztában volt azzal, ami be is következett, hogy neki nem szabad messzebbre menni, hiszen egy római polgárnak fellebbezési joga van. Tehát nem rajta múlt, hogy Pált áldozatul oda nem vetette a bűnös rablóknak.

10. *A császár ítélőszéke előtt állok.* Mivel Pál látja, hogy a helytartó nagyravágyása kiszolgáltatja őt a zsidóknak, a római polgárjoggal védekeznek. Szerényen alávetette volna magát az ítéletnek, ha igazságságra és méltányosságra számíthatott volna. Most, mivelhogy a bíró magától nem végzi kötelességét, a szükség arra kényszeríti a szent férfiút, hogy a törvény segítségével védje magát. Ezért az Úr azonnal megszabadítja őt, amikor már majdnem odadobták az ellenségnek áldozatul. Hogy ügyét a császár ítélőszéke előtt kívánja tárgyalni, azzal nem az evangélium tanítását veti alá egy hitetlen és istentelen ember ítéletének, hanem hitéről mindenütt kész számot adni, és elutasítja azt a hatóságot, ahol már nem remélhet méltányosságot. Továbbá még ha a római polgároknak sértetlen maradt is a kiváltságuk, akkor azonban mégis megváltozott az eljárás, mivel a nép ítélkezési jogát a császárok átruházták magukra, mintha ők lennének a szabadság legjobb védelmezői és pártfogói.

A zsidók ellen nem vétettem semmit. Minthogy azok, akiknek rossz a lelkiismeretük és nem bíznak az ügyükben, többnyire elhárító kifogásokhoz menekülnek, Pál ezt a gyanút elhárítja magától. Krisztus szolgálainak minden bizonnyal nem kevesebb gondot kell fordítaniuk arra, hogy ártatlanságukat bizonyítsák, mint arra, hogy életüket megőrizzék. Ha Pál kereken megtagadta volna, hogy bíróság elé álljon, ellenségei diadalmaskodtak volna, és az evangélium gyalázatára azt vetették volna a szemére, hogy rossz lelkiismerete miatt nincs bizalma az ügyében. Most azonban, amikor magát a helytartót nevezi meg mint ártatlanságának tanúját, és amennyiben kiderülne, hogy vétkezett, a büntetéstől sem vonakodik, minden rágalomnak elejét veszi. Tehát bebizonyítja, hogy nem kifogást keresve próbál menekülni, hanem a jogos védekezés menedékét keresi, ahol az igazságtalanságot szabadon visszautasíthatja, mivel vádlói eddig csak kegyetlenséggel és arcátlansággal hadakoztak ellene, és most az ítélet elől menekülve azon igyekeznek, hogy őt hóhér kezére adják. Nem rejti véka alá, hogy a helytartó jogtalanul jár el, amikor összejátszik a vádlókkal, és úgy kell visszafognia a kapzsiságát, hogy ne merjen továbbmenni.

11. *A császárhoz fellebbezek.* Miután kijelentette, hogy nem fog megszökni, ha valamiben bűnösnek találnák, emberi segítséget vesz igénybe. Ezért ha mi valamikor hasonló nehéz helyzetbe kerülünk, nem szabad tévhitekben ringatnunk magunkat, hogy a törvényektől

és a polgári hatóságoktól ne kérjék segítséget. Mert nem hiába van megírva, hogy Isten a jó cselekedetek dicséretére hozta létre a hatóságokat.¹ Pál nem félt attól, hogy hitetlen bíró alatt pereskedik, ugyanis aki fellebbez, új tárgyalásra törekszik. Tudnunk kell tehát, hogy Isten, amikor bíróságokat hozott létre, az övéinek is megengedte azok törvényes igénybevételét. Ezért nem helytálló az azoknak a magyarázatai, akik úgy vélekednek, hogy Pál általában ítéli el a korinthusiakat, amiért polgári hivatal segítségét kéri joguk védelmére,² mivel ott egy nyilvánvaló hibáért tesz szemrehányást nekik, hogy tudniillik semmi kárt nem képesek elszenvedni, és szenvedélyes pereskedésekkel sok gyalázatnak teszik ki az evangéliumot.³

12. *Fesztusz megbeszélést tartott.* A helytartóknak az volt a szokásuk, hogy néhány tekintélyes polgárt tartottak a környezetükben, akik ott ültek a bíróságokban, hogy csak a tanács véleménye alapján lehessen határozni. Továbbá úgy tűnik, hogy Festus nem minden bosszankodás nélkül kérdezte: „A császárhoz fellebbeztél?” Tudniillik nehezen viselte, hogy megfosztották attól a lehetőségtől, hogy szívességet tegyen. De ezt inkább függőben hagyom, mert nincs különösebb jelentősége, és csak feltételezésen alapul.

13. *Néhány nap elteltével Agrippa király és Bereniké Cézareába érkezett, hogy köszöntsék Fesztuszt.* 14. *Amikor már több napja időztek ott, Fesztusz szóba hozta a király előtt Pál ügyét: „Van itt egy férfi, mondta, akit Félix hagyott itt fogolyként.* 15. *Mikor Jeruzsálemben voltam, panaszt emeltek ellene a zsidók főpapjai és vénei, és az elítélését kérték.* 16. *Azt válaszoltam nekik, hogy a rómaiaknak nem szokásuk bárkit is kiszolgáltatni, amíg a vádlott szemtől szembe nem áll a vádlóival, és alkalmat nem kap arra, hogy védekezzen a vád ellen.* 17. *Mikor tehát megérkeztek ide, halogatás nélkül mindjárt másnap bírói székembe ültem, és elővezettettem azt a férfit.* 18. *Ekkor vádlói körülállták, de semmi olyan bűnt sem hoztak fel ellene, amilyenre gondoltam,* 19. *hanem valami vitás kérdéseik voltak vele a maguk vallásáról, meg egy bizonyos meghalt Jézusról, akiről Pál azt állította, hogy él.* 20. *Mivel pedig én nem tudtam eligazodni ezekben a vitás kérdésekben, azt kérdeztem tőle, nem akar-e Jeruzsálembé menni, és ott törvény elé állni ezek miatt a dolgok miatt.* 21. *Pál azonban fellebbezett, és azt kívánta, hogy tartsák őrizetben a császár döntéséig. Ezért parancsot adtam, hogy őrizzék őt, amíg a császárhoz küldhetem.”*

¹ Róm 13,2; 1Pt 2,14.

² 1Kor 6,1.

³ 1Kor 6,1–6.

13. *Néhány nap elteltével.* Itt hosszú elbeszélés van közbeszöve, hogy megtudjuk, jóllehet félbeszakadt az ügy tárgyalása, mégis híre ment Pál fogságának, és közben elővezették a börtönből, hogy előkelő hallgatóság előtt megvallja hitét és az evangéliumról beszéljen. Továbbá bár mint foglyot megvetették, mégsem tartották bűnösnek, és az ő gyalázata nem csorbította Krisztus dicsőségét. Sőt a börtönben szabadabban hirdethette az evangéliumot, mintha egy magánháznál élt volna szabadlában.

Agrippa király és Bereniké. Bizonyos, hogy ez az Agrippa az idősebb Agrippa fia volt, akinek csúfos és átkos haláláról már szó volt a 12. résznel.⁴ Az ifjabb Agrippa apja halála után atyái nagybátyja helyére került mint Khalkisz királya, azután egy nagyobb tetrarchiát kapott.⁵ Bereniké, akiről szó van, édestestvére volt, aki előzőleg atyái nagybátyjának, Heródesnek, Khalkisz királyának volt a felesége, akit halála után egy ideig gyászolt, de nem valami tisztességes és erkölcsös özvegy volt, mert gyanús volt túlságosan bizalmas viszonya fivérével, Agrippával. Hogy a vérfertőzés gyanúját eloszlassa, házasságot kötött Polemonnal, Kilikia királyával, de megint csak többre becsülte szenvedélyét, mint jó hírét, és elvált Polemontól.⁶ A történetírók sohasem említik, hogy fivérének felesége lett volna. Iosephus az önéletírásában azt írja, hogy Galilea egy része felett uralkodott.⁷ Tehát hihető, hogy miután érzéketlenné váltak a gyalázattal szemben, a rossz hírrel nem törődve valószínűleg együtt éltek, de mégsem kötöttek házasságot, nehogy a vérfertőző házasság bűnét elárulják és tovább növeljék. Nem csoda, hogy a király leutazott a helytartóhoz, hogy köszöntse és tiszteletét tegye neki, mivel csak hűbéres uralkodó volt, és a római császár akaratától és kegyétől függött, amelyet a helytartón keresztül lehetett megtartani és megszilárdítani.

14. *Amikor már több napja.* Tehát miután valamennyi időt beszélgetéssel eltöltve kifogytak a mondanivalóból, ahogy a ráérő emberek szoktak innen is, onnan is előráncigálni valami témát, hogy arról beszélgessenek, szóba került Pál is. Ezt akarta érzékeltetni Lukács, amikor azt mondta, hogy miután több napot eltöltöttek ott, Festus beszélt a királynak valami fogoly emberről. Ámbár itt a papok rosszindulatára is utal, és a maga részéről csodálatos méltányosságot színlel, nem

⁴ Az ApCsel 12,23-nál.

⁵ J. Ant. Iud. 20, 5, 2, 104; Bell. Iud. 2, 12, 1, 223; Ant. Iud. 20, 7, 1, 138; Bell. Iud. 2, 12, 8, 247.

⁶ J. Ant. Iud. 18, 5, 4, 132; 18, 6, 6, 194; 19, 5, 1, 276-277; 19, 9, 1, 354; 20, 7, 2, 143; 3, 145-147.

⁷ J. VII. 119.

sokkal később mégis a vádlott ártatlanságáról beszélve óvatlanul saját magát ítéli el, amikor azt mondja, hogy a fellebbezésnek az volt az oka, hogy Pált ne vigyék Jeruzsálembe. Egyébként, amikor a rómaiakat dicséri, Festus előírja a bírácnak, hogy mit kellene tenniük. Ha a hitetlen embereknek a természet diktálta, hogy a bírácnak tiltani kell minden részrehajlást, ami az ártatlanokat elnyomja, mennyivel gondosabban kellene óvakodni minden megvesztegetéstől azoknak a bírácnak, akikre az Úr igéje ráragyog?

18. *Semmi olyan bűnt sem hoztak fel ellene.* Furcsa, miért mondja Festus, hogy Pál ellen semmi olyan vádat nem hoztak fel, amilyenre számított, mikor lázítással vádolták. Ebből megint arra lehet következtetni, sőt világosan meg lehet tudni, annyira alaptalanok voltak a rágalmak, hogy az ítéletnél nem lehetett volna azokat figyelembe venni; úgy, mint amikor valaki meggondolatlanul szitkozódik. Ezért azt mondja, hogy az ügy tárgyát a törvény vitás kérdései képezték. Látjuk tehát, hogy a helytartó megkülönbözteti a büntetteket, amelyeket az emberi törvények büntetni szoktak, a vitától, amely Pál és a zsidók között folyt. Nem mintha a vallást büntetlenül meg lehetne sérteni, vagy el lehetne túrni azoknak az arcatlanságát, akik Isten tiszteletét a saját agyszüleményeikkel tönkreteszik, hanem azért, mert a római ember nem törődött Mózes törvényével. Ezért beszél olyan megvetőleg, amikor azt mondja, hogy a saját babonaságaikon vitatkoztak. Ámbár a δεισιδαιμονία szót mind jó, mind rossz értelemben használják a görögök, tudniillik mindenütt el volt terjedve a hamis istenek tisztelete, de a helytartó mégis azt fejezi ki, hogy nem érdekli, milyen a zsidók vallása. Nem csoda, hogy a pogány ember, aki nem tanulta meg, hogy a kegyesség szabályát Isten igéjében kell keresni, nem tud különbséget tenni Isten igaz tisztelete és a babonáság között. Nekünk annál inkább ügyelnünk kell a megkülönböztető jegyre, hogy a kegyesség csak a hit ismeretén alapul, hogy ne tapogatózzunk a sötétben. Ráadásul a sok siker megrészegítette a rómaiakat, úgyhogy azt képzelték, Isten előtt mindenki másnál kedvesebbek, ahogy ma a törökök sok győzelmük miatt Krisztus tanítását gúnyolják. Elszomorító volt az a méltatlanság, hogy egy hitetlen és bálványimádó ember mint bíró ott ült a zsidók közt, hogy tudatlansága ellenére ítéletet hozzon Isten szent kijelentéseiről. A bűn azonban teljes mértékben Pál ellenfeleit terhelte, akik Isten méltóságával nem törődtek, csak hogy őrjöngésüket kiéljék. Pál számára nem maradt más, mint az, hogy az igazságtalan gyalázkodásokkal szemben védekezzen. Így a belső viták, amelyeket egymással folytatnak a keresztyének, ma is rossz hírbe hozzák Krisztus szent nevét és evangéliumát a törökök és a zsidók előtt, de a bűnt mégis jog-

talanul a szent tanítás védelmezőinek tulajdonítják, akik kénytelenek kiállni a küzdőtérré.

19. *Egy bizonyos Jézusról.* Nem kétséges, hogy Pál komolyan és illő szenvedéllyel beszélt Krisztus feltámadásáról. Festus azonban a maga gőgösségében a dolgot nem tartotta érdemesnek arra, hogy törődjék vele. Nyíltan nem gúnyolódik Pállal, de eléggé kimutatja, hogy milyen nemtörődomséggel hallgatta, amikor Krisztusról beszélt. Ebből látjuk, milyen keveset, sőt szinte semmit sem ér az ige hirdetés, ha az Úr Lelke belül nem hatja át a szíveket. Az istentelenek ugyanis mindenén épp úgy átsiklanak, mintha valaki mesét mondana nekik. Ezért ne zavarjon minket ma sokak közömbössége, amikor Pál semmit sem ért el Festusnál. Egyébként ez a hely bizonyos arra, hogy az ügyben mindkét részről sok beszéd elhangzott, amelyről Lukács nem tesz említést. Krisztusról ugyanis eddig nem volt szó. Ez az utóbbi elbeszélés mégis azt mutatja, hogy Pál komolyan vitatkozott a zsidókkal Krisztus haláláról és feltámadásáról. Ez nem történhetett meg anélkül, hogy az evangélium főbb részeiről ne beszélt volna. Így tehát arra következtettek, Pál úgy beszélt, hogy miután megcáfolta a zsidók rágalmaikat, amelyekkel őt a helytartó előtt próbálták támadni, mintegy kedvező alkalmat találva, később szabadabban kezdett beszélni Krisztusról.

22. *Agrippa erre így szólt Fesztusához: „Szeretném magam is hallani ezt az embert!” – „Holnap hallani fogod” – válaszolta ő.* 23. *Másnap aztán megérkezett Agrippa és Bereniké nagy pompával, és miután az ezredessel és a város előkelőségeivel együtt bevonultak a nagyterembe, Fesztus parancsára elővezették Pált.* 24. *Fesztus ezután így szólt: „Agrippa király és ti férfiak mind, akik velünk együtt jelen vagytok, látjátok ezt az embert, aki miatt megostromolt engem az egész zsidóság Jeruzsálemben, sőt még itt is, azt kiáltva, hogy ennek nem szabad tovább élnie.* 25. *Én azonban azt állapítottam meg, hogy semmi halált érdemlő dolgot nem cselekedett. De mivel a császárhoz fellebbeztem, úgy döntöttem, hogy oda küldöm őt.* 26. *Ámde semmi bizonyosat nem tudok írni róla uramnak, ezért elétek vezettetem, elsősorban is eléd, Agrippa király, hogy kihallgatása után legyen mit írnom róla.* 27. *Mert értelmetlennek tartom, hogy aki foglyot küld, ne jelentse az ellene emelt vádat is.”*

22. *Szeretném magam is.* Ebből arra lehet következtetni, hogy Agrippa szerette volna hallani Pált, de érdeklődését megváltani mégis restellte, nehogy azt gondolja Festus, nem az ő üdvözlése végett jött, hanem más okból. Lehetséges azonban, hogy nemcsak a kíváncsiság indította

arra, hogy Pált meghallgassa, hanem azt remélte, hogy valami haszna lesz a beszédéből. Hogy mégsem nagyon vágyik rá, arra könnyű következtetni abból, hogy hagyta, sok nap eltelték, és e vágyának semmi jelét nem adta, mivel tudniillik jobban el volt telve a földi örömmel, amelyeket többre becsült. Hamarabb nem is merte vagy nem akarta ezt szóba hozni, mint amikor Festus önként felajánlotta neki. Így Krisztus szent szolgálját valósággal felléptetik mint valami színészt, hogy egy hitetlen ember vele szórakoztassa a vendégét, hacsak nem Festus Agrippának és társainak a figyelmét akarja felkelteni, hogy szorgalmát bizonyítsa a császár előtt. Isten titokzatos gondviselése azonban más célra fordította a dolgot. Az sem kétséges, hogy messzire elterjedt ennek a híre, ami az istenfélők megerősítése szempontjából nem csekély jelentőséggel bírt. De az is lehetséges, hogy a hallgatóság közül egyeseket megérintett, és ők a hit csíráját befogadták, ami később a maga idejében meghozta gyümölcsét. Egyébként, noha közülük senki sem fogadta el őszintén és szívből Krisztust, mégsem közönséges eredmény volt, hogy miután az ellenség gonoszsága lelepleződött, a tapasztalatlan emberek lecsillapodtak, és többé nem támadtak olyan gyűlölettel az evangélium ellen. Az istentelenség megszégyenült, a hívek pedig friss erőt gyűjtöttek, és egyre jobban megerősödtek az evangéliumban.

23. *Másnap aztán.* Agrippa és nővére nem úgy jönnek, mint Krisztus alázatos tanítványai, hanem pompával és csillogással, ami a fülüket befogja és szemüket bezárja. Hihető, hogy azzal a nagyszerű megjelenéssel a lélek felfuvalkodottsága párosult. Így nem csoda, hogy nem jutottak el a Krisztus iránti engedelmességhez. Mégis úgy tűnik, hogy Lukács azért említi a pompát, hogy tudjuk, Pálnak alkalom és lehetőség adatott, hogy nagyszámú hallgatóság és válogatott tanúk előtt, akik tekintéllyel rendelkeztek, nemcsak a saját ügyében védekezék mint vádlott, hanem az evangéliumot is hirdesse. Mert úgy lép fel, mint tanító, aki Krisztus nevét magasztalja. Tehát Pál bilincsei közül kitör Isten igazsága, amely később szabadon és akadálytalanul mindenfelé elterjedt, és hozzánk is eljutott. A φαντασία szón Lukács azt érti, amit „megjelenés”-nek szoktunk nevezni. Márpedig Krisztus lelki menyegzőjéhez más tisztelet illik.

26. *Hogy kihallgatása után.* Nem lehet tudni, hogy vajon a helytartó, amikor Pált nyilvánosan felmenti, ezzel a fogással nem arra akarja-e rábírni, hogy a fellebbezéstől elálljon, mert valószínűleg könnyen rá lehetett volna bírni, hogy félelmét levetkőzve teljesen rábízsa magát egy igazságos bíró ítéletére, különösen, ha ahhoz csatlakozik Agrippa baráti véleménye is. Akármilyen szándékkal tette is, Festus saját maga

ítéli el magát, hogy nem engedte szabadon az ártatlant, akit most szégyell a császárhoz küldeni anélkül, hogy bűnét megjelölné. Ehhez járul Isten csodálatos gondviselése is, hogy éppen a zsidók kedvező előzetes ítéletet hoztak Pál ellen. A helytartó talán ravaszul ki akarja kényszeríteni a király és Caesarea vezetőinek véleményét, hogy ha Pált felmentenék, a gyűlöletet rájuk hárítsa. Ugyanis nem akarta ok nélkül magára haragítani a papokat, akiktől Jeruzsálem városának nagy része függött, és úgy volt a legelőnyösebb a császárnak írni, hogy Agrippa tekintélyét közbevetette. Más volt azonban az Úr szándéka, aki az események kimenetelét nem az emberek várakozásának megfelelően intézi, amikor azt akarta, hogy miután a rágalmak felhőit eloszlatta, szabadabb legyen az egészséges tanítás hirdetése.

HUSZONHATODIK RÉSZ

1. Agrippa erre így szólt Pálhoz: „Megengedjük, hogy szólj a magad mentességére.” Akkor Pál kinyújtotta a kezét, és védőbeszédet mondott: 2. „Boldognak tartom magam, Agrippa király, hogy mindazok ellen, amikkel a zsidók vádolnak, ma előtted védekezhetem, 3. mert te kiváló ismerője vagy a zsidók minden szokásának és vitás kérdéseinek. Kérlek azért, hallgass meg engem türelemmel. 4. Életemet, amely kezdettől fogva népem között és Jeruzsálemben folyt, ifjúságomtól fogva ismerik a zsidók mindnyájan. 5. Mivel ők kezdettől fogva ismernek, tanúsíthatják, ha akarják, hogy kegyességünk legszigorúbb irányzata szerint éltem, mint farizeus. 6. Most is amiatt a reménység miatt állok itt vád alatt, amelyet atyáinknak ígért Isten. 7. Ennek a teljesülését reméli tizenkét törzsünk is, éjjel-nappal állhatatosan szolgálva Istennek. Ezért a reménységért vádolnak engem a zsidók, Agrippa király. 8. Miért tartjátok hihetetlennek, hogy Isten halottakat támaszt fel?”

2. Elmondtuk, hogy milyen szándékkal állították Pált az elé az ülés elé, hogy tudniillik Agrippa és a többiek véleményére támaszkodva írhasson Festus a császárnak. Ezért nem az egyszerű és hagyományos védőbeszéd formáját használja, hanem a beszéde formáját inkább a tanításhoz igazítja. Lukács a mentegetőzés szót használja, de az eléggé találó, amikor a tanításról kell számot adni. Továbbá minthogy Pál tudta, hogy Festus semmivel sem törődve megveti, amit a törvényből és a prófétákból elő akar adni, a királyhoz fordul, akiről azt reméli, hogy figyelmesebb lesz, mivel a zsidó vallás nem volt ismeretlen előtte. Mivel eddig süketeknek beszélt, most örül, hogy olyan ember előtt beszélhet, aki tudásánál és tapasztalatánál fogva helyesen ítélni lehet. Egyébként egyrészt dicséri Agrippa tudását, hogy ismeri azokat a dolgokat, amelyekről szó van, másrészt viszont kéri, hogy hallgassa türelemmel. Az ő figyelmetlensége és megvetése különben nem lenne menthető. Vitás kérdéseknek nevezi a tanításnak azokat a részeit, amelyeket az írástudók mint a vallás alapos ismerői egymás között tárgyalni szoktak. Szokásokon azokat a szertartásokat érti, amelyek az egész nép körében gyakorlatban voltak. Röviden, Agrippa király ismeri mind a tanítást, mind a törvény szertartásait. Tehát ez a kérdés:

„Kérlek azért, hallgass meg engem türelemmel”, mint már említettem, azt jelenti, hogy minél jobban ismeri valaki az Írást, annál figyelmesebbnek kell lennie, amikor a vallásról van szó. Ugyanis amit értünk, az nem okoz nekünk olyan nagy megterhelést. Illő tehát Isten tiszteletével úgy törődnünk, hogy ne legyen terhünkre meghallgatni, ami annak meghatározására vonatkozik, és különösen mikor már az alapismereteket elsajátítottuk, hogy könnyen tudjunk ítélni, ha van kedvünk figyelni.

4. *Életemet.* Még nem tér rá az ügy tárgyalására. Mivel azonban alaptalanul gúny tárgyává tették és sok váddal terhelték, mindenekelőtt ártatlanságát hangoztatja, nehogy Agrippa király a személye iránti gyűlöletből az üggyel szemben is ellenséges legyen. Tudjuk ugyanis, hogy ha egyszer a lelkeket hatalmába keríti a rosszindulatú gyanakvás, az értelem szinte teljesen elzárkózik attól, hogy valamit meghallgasson. Tehát Pál először is eloszlatja a rossz vélemény felhőit, amelyek a hamis híresztelésekből keletkeztek és sűrűsödtek, hogy elérje, tiszta és jól megtisztított fülek hallgassák. Ebből megértjük, Pált a kényszerűség vitte rá, hogy ügye érdekében addigi életéről beszéljen. Egyébként nem időzik sokáig ennél a témánál, hanem miután megemlítette, hogy farizeus volt, azonnal rátér a halottak feltámadására. Véleményem szerint ezt a felekezetet nem a szentebb életre való tekintettel nevezi a legszigorúbb irányzatnak, hanem azért, mert abban volt meg a tanítás valódi tisztasága, és nagyobb műveltség nyilvánult meg benne. A farizeusok ugyanis azzal büszkélkedtek, hogy értik az Írás titkos értelmét. És bár a szadduceusok is azzal dicsekedtek, hogy írástudók, az Írás világosságát elfojtva rút és durva tudatlanságba sülyedtek. Az esszénusok beérték a szigorú életmóddal, és nem sokat törődtek a tanítás buzgóságával. Ez nem zárja ki, hogy Krisztus különösen a farizeusokat támadja, mint az Írás legveszedelmesebb megrontóit,¹ ugyanis mivel a titokzatos és rejtett értelemből az Írás értelmezésének jogát maguknak követelték, innen van a változtatásnak és az újításnak az a merészsége, amiért az Úr haragszik. Pál nem érinti azokat a véleményeket, amelyeket alaptalanul alkottak meg, és zsarnoki szigorral érvényesítettek. Ő csak a halottak feltámadásáról akart beszélni, ugyanis jóllehet a farizeusok a törvényt sok tekintetben meghamisították, mégis méltányos volt, hogy ennek a felekezetnek az egészséges hit védelmében nagyobb tekintélye legyen, mint a többinek, amelyek az eredeti tisztaságtól jobban eltértek. Emellett Pál csak a közzelfogásról beszél, amely látszólag alaposabb tudásukra vonatkozott.

¹ Mt 23,13-33

6. *Amiatt a reménység miatt.* Most rátér az ügyre, és ezt a rész, mint a hit szempontjából a legfontosabbat, gondosan kifejti. Jóllehet úgy tűnik, hogy általánosságban beszél a feltámadásról, az összefüggésből mégis arra lehet következtetni, hogy magasabb elvből indult ki, és azokat a körülményeket foglalja össze, amelyek tulajdonképpen az evangéliumi hitre vonatkoznak. Panaszkodik, hogy a zsidók vád elé állították, mert azt mondta, hogy bízik az atyáknak tett ígéretben. Tehát abból indult ki, és ez volt védekezésének a sarokpontja, hogy a szövetség, amelyet Isten az atyákkal kötött, a külső üdvösségre vonatkozik. Ezért fejtegetésének az volt a lényege, hogy a zsidók vallása minden tartalmát elveszíti, ha nem az égre figyelnek, és tekintetüket nem irányítják Krisztusra, az új élet szerzőjére. A zsidók azzal dicsekedtek, hogy az Úr a föld összes népe közül egyedül őket választotta ki. Az örökbefogadásnak azonban semmi haszna nem volt, ha a megígért Közbenjáróban bízva nem tekintenek Isten országának örökségére. Tehát sokkal többet kell érteni, mint amennyit nyíltan kimond Lukács, és az elbeszélésének az a célja, hogy tudjuk, miről beszélt Pál. Arról azonban, hogy mit és milyen szavakkal, nem szól. Aztán a mi dolgunk a rövid összefoglalásból arra következtetni, ami erre a fejtegetésre vonatkozik, amelyet Agrippa előtt adott elő szabadon és nyíltan, amikor alkalma volt nyugodtan beszélni.

7. *Tizenkét törzsről.* Agrippa előtt panaszkodik, hogy az egyház helyzete olyan mélyre sülyedt, hogy a papok minden hívő közös reménységét támadják, mintha azt mondaná: Mire vágnak azok, akik a mi nemzetségünkben buzgón tisztelik Istent, és éjjel-nappal a kegyesség szolgálatait végzik, ha nem arra, hogy végül eljussanak a halhatatlan élethez? Márpedig az én tanításomnak is ugyanez a célja, mert amikor a megváltás kegyelme hirdettetik, egyidejűleg megnyílik a mennyország kapuja is. Amikor azt hirdetem, hogy az üdvösség szerzője halottaiból feltámadott, a boldog halhatatlanság első zsengejét ajánlom fel az ő személyében. A tanítás feljebből jövő megerősítését Isten igéjéből vette Pál, amikor az atyáknak tett ígéretre hivatkozott. Most a második helyen hozzáfűzi ehhez az egyház egyetértő véleményét. A hit tételeinek bizonyításában ez a helyes eljárás, hogy előbb van Isten tekintélye, azután következik az egyház ajánlása. Ám bár egyidejűleg okosan kell meghatározni az igazi egyházat, ahogy itt Pál példája mutatja nekünk. Noha tudja, hogy a papok az egyház álarcát tartják maguk elé, mégis bátran állítja, hogy Isten igaz tisztelői az ő oldalán állnak, és megalégszik az ő támogatásukkal. Amikor a tizenkét törzset említi, nem mindazokra gondol, akik test szerint

Jákób leszármazottai, hanem csak azokat érti, akik a kegyesség igazi buzgóságát megtartották. Nem is lett volna illő azt az egész nemzetet azért dicsérni, mert istenfélő, mivel az csak kevesekre volt jellemző. A pápisták mind a két hibát elkövetik, mert az emberi szavazatokkal is elnyomják Isten ígését, és a tanulatlan vagy tisztátalan emberek egyes tömegét szégyentelenül katolikus egyháznak nevezik. Márpedig annak bizonyítását, hogy az igazi egyházzal tartunk, a prófétákkal és az apostolokkal kell kezdeni. Azután ezekhez kell sorolni azokat, akiknek a kegyessége ismert és bizonyított. Ha a pápa és a klérusa nem ért velünk egyet, nem kell nagyon aggódni. Az igazi vallásos érzést annak tartóssága és hevesége bizonyítja; és ez nagyon ritka erény volt abban az időben, amikor a zsidók a legszerencsétlenebb helyzetben voltak.

8. *Miért tartjátok hihetetlennek.* Biztos vagyok benne, hogy Pál érvekkel és a Szentírás bizonyítékaival támasztotta alá, amit a feltámadásról és a mennyei életről mondott. Egyébként méltán emlékezteti Isten hatalmára azokat, akikhez beszél, nehogy a saját értelmük mértékével ítéljenek felőle. Mert nincs annál nehezebb, mint arról meggyőzni az embereket, hogy a jövőben megelevenednek a testek, amelyek semmivé váltak. Tehát mivel ez a titok meghaladja az emberi értelmet, emlékezzenek a hívők arra, hogy itt meg kell gondolni, milyen hatalmas Isten ereje, nem mintha az felfogható lenne, ahogy erre Pál figyelmeztet a Filippi levél 3. részében, ugyanis miután azt mondja, hogy Krisztus az ő dicsőséges testéhez hasonlónak változtatja a mi gyarló testünket, mindjárt hozzá is teszi: „azzal az erővel, amellyel maga alá vethet mindeneket”.² Mivel azonban az emberek többnyire rosszindulatúak és igazságtalanok Istennel szemben, és nem akarják elhinni, hogy messzebbre elér a karja, mint az ő értelmük, így amennyiben rajtuk állna, szeretnék a saját szűk kereteik közé szorítani Isten munkáinak nagyságát, amely égen és földön túlterjed. Ezzel szemben Pál azt mondja, hogy mérlegelnünk kell, mire képes Isten, hogy a világ fölé emelkedve nem a mi értelmünk gyarló felfogásából, hanem Isten mindenható hatalmából kiindulva tanuljuk meg megérteni a feltámadás hitét.

9. *„Én egykor elhatároztam magamban, hogy mindent meg kell tennem a názáreti Jézus neve ellen. 10. Meg is tettem ezt Jeruzsálemben, és a főpapoktól kapott felhatalmazás alapján a szentek közül sokat börtönbe vetettem. Amikor pedig megölték őket, én is ellenük szavaztam. 11. A zsinagógákban*

² Fil 3,21.

mindenfelé gyakran büntetéssel kényszerítettem őket káromlásra, sőt ellenük való féktelen őrvjögésemben egészen az idegen városokig üldöztem őket. 12. Egyszer éppen ilyen ügyben utaztam a főpapok felhatalmazásával és megbízásával Damaszkusz felé. 13. Dél tájban az úton láttam, ó király, amint a mennyből a nap fényénél is ragyogóbb világosság sugároz körül engem és útitársaimat. 14. Mikor pedig mindnyájan a földre estünk, egy hangot hallottam, amely így szólt hozzám héber nyelven: Saul, Saul, miért üldözöl engem? Nehéz neked az ösztöke ellen rugódoznod. 15. Erre ezt kérdeztem: Ki vagy, Uram? Az Úr pedig így válaszolt: Én vagyok Jézus, akit te üldözöl. 16. De kelj fel, és állj a lábadra, mert azért jelentem meg neked, hogy szolgálommá tegyelek, hogy tanúbizonyságot tegyél arról, amiket láttál, és arról, amit ezután fogok neked magamról kijelenteni. 17. Megöltalmazlak e néptől és a pogányoktól, akikhez küldelek. 18. Azért küldelek el, hogy nyisd meg a szemüket, hogy a sötétségből a világosságra, és a Sátán hatalmából az Istenhez térjenek; hogy az én bennem való hit által megkapják bűneik bocsánatát, és örökséget nyerjenek azok között, akik megszenteltettek.”

9. *Én egykor.* Ha nem mondott volna többet Pál, mint amit eddig megjegyzett Lukács, a beszéd nem lett volna teljes. Ebből következik, amit az előbb mondtam, hogy amikor Isten szövetségét említette, Krisztus hivatásáról és kegyelméről is beszélt, ahogy azt a tárgy hozta. Emnélfogva megtérésének történetét nemcsak azért ismétli meg, hogy a könnyelműség vádját elhárítsa magáról, hanem azért is, hogy azt bizonyítsa, Isten hívta el, sőt égi parancs kényszerítette. Ugyanis hogy szándéka ellenére hirtelen farkasból báránnyá változott, ez az erőteljes változás nem csekély mértékben növeli tanításának hitelét. Ezért hangsúlyozza, milyen szenvedélyesen akart ártani Krisztus tagjainak, és azt is, milyen makacsság volt benne. Ha kora gyerekségtől fogva beleoltották volna Krisztus hitét, vagy egy ember tanította volna, magától és ellenállás nélkül elfogadta volna azt. Saját maga előtt bizonyos lett volna az elhívása, de mások számára nem lett volna ismert. Most azonban, amikor ellenállhatatlan és leküzdhetetlen szemvedély hatja át, nem valamilyen alkalom hatására és nem is halandó ember által meggyőzve újult meg a gondolkodása, világos, hogy Isten keze igazta le. Nagy súlya van annak az ellentétnek, amikor arra emlékezik vissza, hogy a gonosz önérzete annyira elragadta, hogy azt hitte, le fogja győzni Krisztust. Ezzel nem kevesebbet akart mondani, mint hogy nem a saját akaratóból lett Krisztus tanítványa. A názáreti Jézus nevéen itt az evangélium teljes ismeretét kell érteni, amelyet Pál el akart pusztítani, nem tudva, hogy így Isten ellen indít háborút.

10. *Meg is tettem ezt Jeruzsálemben.* Magukkal a tényekkel bizonyítja, milyen heves buzgóság ragadta magával, hogy Krisztus ellen harcoljon, míg egy nagyobb erő vissza nem húzta, és arra nem kényszerítette, hogy ellenkező irányban folytassa útját. Továbbá ellenfelei tanúi voltak ennek a hevességnek, így bizonyos volt, hogy hirtelen változott meg. A papok nem is bízták volna meg ezzel a feladattal, ha nem lett volna olyan kitartó a kegyetlenkedésben. Nagyon vakmerőnek kellett lennie annak, aki az ő dühöngésüknek eleget tudott tenni. Meg kell jegyezni, hogy Pál nem szégyellte beismerni, milyen súlyos bűnt követett el Isten ellen, bár az Krisztus dicsőségére vált. Bizonyára gyalázatos dolog volt a részéről, hogy vakbuzgóságtól elragadtatva istentelen káromlásra kényszerítette azokat, akik Istennek kívántak szolgálni, sokféle keserűséget okozott a jó és egyszerű embereknek; ártatlan vér ontására szavazott; végül szarvát az ég ellen emelte, míg le nem terítették. De nem kíméli jó hírét, sőt szívesen felfedi gyalázatát, hogy annál világosabban megmutatkozzék Isten könyörületesége. Ezért a beszédéhez nem férhetett rosszindulatú gyanú, amikor önbecsülését feladva önként mindent a saját bűnének vesz, amivel annak idején az egész nép dicséretét és tetszését elnyerte. Ezért esztelenségnek mondja buzgóságát is, amely másokban tiszteletet keltett. Ebből világos, milyen ellenszenves azoknak a nagyravágyása, akik szégyellik őszintén bevallani, ha tudatlanságból vagy tévedésből hibáztak. Még ha nem mentegetőznek is, mégis megpróbálják enyhíteni vagy szépíteni, amiért alázatosan, szomorúan és könnyek közt illenek bocsánatot kérniük. Pál, noha megőrizhette volna az okos ember jó hírét, azt állítja magáról, hogy örült volt. Ezt jelenti az a *participium*,³ amelyet Lukács használ, amikor azt érzékelteti, hogy sokakat káromlásra kényszerített. Ebből megtudjuk, hogy az első hívők között is sok gyenge volt, akik magukat Krisztus tanítványainak vallották, de a félelemtől vagy a verésektől megtörve nemcsak megtagadták Krisztust, hanem szent nevét is gyalázták. Ámbár maga a megtagadás is súlyos káromlás.

13. *Déltájban, ó király.* Az elbeszélésnek az a célja, hogy Agrippa király értse meg, hogy nem üres képzelődés volt, nem is önkívület, amely Pál józan eszét vagy ítélőképességét elvette volna. Jóllehet félelmében a földre esett, mégis tisztán hallotta a hangot. Megkérdezi, ki beszél. Megérti a választ. Ez ép észre vall. Ebből következik, hogy nem véletlenül változott meg, hanem kegyesen és becsületesen engedelmeskedett a mennyei szózatnak, hogy többé szándékosan ne ellenkezzék Istennek.

³ Participium, (ApCsel 26,11).

16. *De kelj fel, és állj.* Krisztus földre terítette Pált, hogy megalázza. Most felemeli, és azt mondja neki, hogy legyen bizalommal. Szavával minket is mindennap földre sújt a céllal, hogy tanuljunk szerénységet. De akit földre sújt, azt mindjárt barátságosan fel is emeli. Nem közönséges vigasztalás, hogy Krisztus kijelenti, nem úgy jelent meg neki, mint bosszúálló, aki meg akarja büntetni esztelenségéért, azokért, akiket igazságtalanul és kegyetlenül megvert, a halálos ítéletekért, vagy azért, hogy a szenteknek szenvedéseket okozott, azért, hogy kegyetlenül támadta az evangéliumot, hanem úgy, mint jóindulatú Úr, aki a munkáját használni akarja, és őt megtisztelő szolgálatra méltatja. Őt magát tanújává tette mindannak, amit látott és amit még majd látni fog. Már az a látomás is emlékezetes volt, amelyből megtanulta, hogy Krisztus a mennyben uralkodik, hogy többé ne vesse meg konokul, hanem ismerje meg, mint Isten Fiát és mint megígért Megváltót. Később más kinyilatkoztatásokat is kapott, amelyekről a második Korinthusi levél 12. részében tesz említést.⁴

17. *Megoltalmazlak e néptől.* Krisztus itt felfegyverzi Pált minden félelemmel szemben, amely rá vár, és egyúttal felkészíti a kereszt elhordozására. Mégis amikor hozzáteszi, hogy Pál el fog menni, hogy a vakokat megvilágosítsa, hogy megbékéltesse Istenel azokat, akik elidegendtek tőle és az elveszettek üdvösségét helyreállítsa, furcsa, hogy miért nem ígéri meg azt is, hogy viszont őt is örömmel és jóindulattal fogják fogadni azok, akik ilyen csodálatos jótéteményekben részesülnek. Itt láthatjuk a világ hálátlanságát: mert az örök élet szolgálóinak nem úgy fizetnek, ahogy azok érdemelnék, miként az örültek ellenségesen rátámadnak orvosaikra. Krisztus figyelmezteti Pált, hogy akárhová megy, azoknak a nagy része, akiknek használni akar, ellenséges lesz vele szemben, és az életére tör. Az Úr azt is világosan kifejti, hogy Pál a pogányoknak és a zsidóknak egyaránt tanúként rendeltetett, nehogy hibáztassák, hogy mindkét népnek egyaránt hirdeti az evangéliumot. A zsidók ugyanis azért gyűlöltek olyan szenvedélyesen, mert méltatlannak tartották, hogy a pogányok velük egyenrangúak legyenek. Még ha azt színlelték is, hogy buzgóságból teszik ezt, nehogy a szövetséget, amelyet Isten Ábrahám utódaival kötött, idegenekre átruházva megszenteljenítsék, mégis a pusztá nagyravágyás hajtotta őket, mivel egyedül ők akartak kiemelkedni, mindenki mást háttérbe szorítva. Egyébként ez egy ember személyén keresztül minden kegyes tanítót lelkesít a szolgálatra, hogy ne akadályozza őket az emberek gonoszsága ab-

⁴ 2Kor 12,1–4

ban, hogy Isten kegyelmét továbbra is felajánlják a szerencsétleneknek, még ha méltatlanok is rá.

18. *Hogy nyisd meg a szemüket.* Úgy tűnik, hogy Pál túlságosan elbizakodott, amikor magának követeli azt, ami egyedül Isten sajátja. Tudjuk ugyanis, hogy csak a Szentlélek világosítja meg a lelki szemeket. Tudjuk, hogy Krisztus az egyedüli szabadító, aki minket a Sátán zsarnokságából kiragad. Tudjuk, hogy az egy Isten az, aki bűneinket eltörölve minket a szentek közösségébe felvesz. De megszokott dolog, hogy Isten az egyedül őt megillető tiszteletet átviszi szolgálóra, nem azért, hogy önmagát valamitől megfossa, hanem azért, hogy a hatást ajánlja, melyet Lelkének ereje bennük kifejt. Nem is úgy küldi őket munkába, hogy élettelen eszközök legyenek vagy egy szindarab szereplői, hanem hogy hatalmasan munkálkodjék az ő kezük által. Egyébként az, hogy a tanítók igehirdetése eredményes, Isten titokzatos erején múlik, aki mindenben munkálkodik,⁵ és aki egyedül adja a növekedést.⁶ Tehát a tanítók nem azért küldetnek el, hogy a levegőbe beszéljenek, vagy csak tartalmatlan hangokat kiáltsanak hallgatóik fülébe, hanem hogy életadó világosságot vigyenek a vakoknak, Isten igazsága szerint átforgatják az emberek szívét, és érvényessé tegyék az üdvösség kegyelmét, amelyet Krisztus szerzett meg a halála által. Ezekből csak annyit képesek teljesíteni, amennyit Isten általuk végez, hogy ne legyen haszontalan a munkájuk, hogy az egész dicsőség nála maradjon, ahogy tőle árad ki a hatás. És ezért meg kell jegyezni, hogy valahányszor az Írás ilyen megtisztelően magasztalja a külső szolgálatot, azt nem szabad elválasztani a Lélektől, aki őt úgy megeleveníti, mint a testünket a lelkünk. Ugyanis más helyeken arra tanít, hogy az emberi erőfeszítés önmagában semmit sem ér el, sőt önmagában nincs semmi haszna. Az ő munkájuk az ültetés és az öntözés, de a növekedést egyedül Isten adja.⁷ Egyébként, mivel a legtöbb embert a saját tudatlansága és rosszindulata gátolja abban, hogy az evangéliumból olyan gyümölcsöt nyerjenek, amelyet kellene, megjegyzendő ez a leírás, amely röviden és kiválóan a szemünk elé tárja azt a páratlan kincset. Tehát az evangéliumnak az a célja, hogy a lélek vakságától megszabadulva a mennyei világosság részeseivé legyünk, a Sátán hatalmából kiszabadulva Istenhez térjünk, és a bűnök ingyen való bocsánatával megajándékozva a soha nem múló örökségből osztályrészt nyerjünk a szentek között. Erre kell figyelniük azoknak, akik

⁵ 1Kor 12,6.

⁶ 1Kor 3,6 7.

⁷ 1Kor 3,6 7.

az evangéliumban rendesen előre akarnak haladni. Mert mit használnak nekünk annak az örökös hirdetése, aminek nem értjük az igazi hasznát? Az apostol egyúttal leírja nekünk üdvösségünk tökéletes tanítását is. Mindenki azzal dicsekszik, hogy üdvösségre vágyik, de kevesen figyelnek arra, hogyan akarja őket megtartani Isten. Tehát ez a hely, amely a megtartás módját jól összefoglalja, olyan, mint egy kulcs, amely a mennyország kapuját megnyitja. Egyébként tudni kell, hogy azoktól a javaktól, amelyekről Krisztus azt állítja, hogy az ő evangéliumának hite által a részesei leszünk, természeténél fogva az egész emberi nem meg van fosztva. Tehát mindenki vak, mivel a hit ad világosságot az embereknek, mindenki a Sátán szolgája, mivel hit által szabadulunk fel annak zsarnoksága alól, mindenki ellensége Istennek, és mindenkire örök halál vár, mivel hit által nyerünk bűnbocsánatot. Így a mi számunkra nincs nagyobb szerencsétlenség, mint Krisztus és a benne való hit nélkül élni. Ebből az is kitűnik, hogy semmi sem marad a szabad akaratnak és az emberek érdemeinek. Ami az egyes kijelentéseket illeti, a megvilágosodás Isten ismeretére vonatkozik, mivel az egész éleslátásunk semmiség és sűrű sötétség, amíg ő igazsága által ránk nem ragyog. Még nyilvánvalóbb, ami ezután következik, hogy a sötétségből a világosságra térjenek. Ez megy végbe, amikor lelkünkben és elménkben megújulunk.⁸ Tehát véleményem szerint ez a kijelentés összefügg a következővel: hogy a Sátán hatalmából Istenhez térjenek, ugyanis különféleképpen fejezi ki azt a megújulást, amelyről Pál bővebben szól az Efezusi levél 2. részében.⁹ Következik a bűnök bocsánata, amely által Isten ingyen megbékéltet magával, hogy biztosak legyünk abban, hogy kegyelmes és jóindulatú lesz irántunk. Végül mindennek a megkoronázása az utolsó helyre kerül, tudniillik az örök élet öröksége. Egyesek helytelenül olvassák: „azok között, akik megszenteltettek a hit által”, mivel a „hit által” kifejezés az egész gondolatra kiterjed. Ezért az az értelme, hogy a hit által jutunk a birtokába azoknak a javaknak, amelyeket az evangélium által Isten felkínál. A hit pedig magára Krisztusra irányul, mivel őbenne van a mi üdvösségünk minden része, és az evangélium parancsa szerint azt nem kereshetjük másutt, csak őbenne.

19. *„Ezért, Agrippa király, nem voltam engedetlen a mennyei látomás iránt, 20. hanem először Damaszkuszban és Jeruzsálemben, majd Júdea lakóinak és a pogányoknak hirdettem, hogy térjenek meg, forduljanak az Istenhez, és*

⁸ Ef 4,23.

⁹ Vö. Ef 2,10; 4,23.

éljenek a megtéréshez méltóan. 21. Ezért fogtak el engem a zsidók a templomban, és ezért akartak kivégezni. 22. De mivel az Isten mind e mai napig megsegített, itt állok, és bizonyosságot teszek kicsinyeknek és nagyoknak, és semmit sem mondok azon kívül, amit Mózes és a próféták megjövendöltek: 23. a Krisztusnak szenvednie kell, és mint aki elsőnek támad fel a halottak közül, világosságot fog hirdetni a népnek és a pogányoknak.”

19. Most röviden elmondja Pál, milyen szándékkal beszélt el megtérése történetét; hogy tudniillik Agrippa és a többiek előtt bizonyítsa, Isten a szerzője mindannak, amiért a zsidók szentségtörés és elpártolás címén vádolták. Agrippát szólítja meg név szerint, mivel Festusról és a rómaiakról tudta, hogy fogalmuk sincs arról, mi lehet a mennyei látomás. Világos, hogy már a tanítás rövid összefoglalásában sincs semmi, ami eltérne vagy távol állna a törvénytől és a prófétáktól. Ez is a kinyilatkoztatás hitelét növeli, amely azt parancsolta, hogy Pál csak azt tanítsa, ami összhangban van a Szentírással. A bűnbánathoz hozzáfűzi a megtérést Istenhez, nem mint valami attól különálló dolgot, hanem azért, hogy megtudjuk, mit jelent megtérni. Így ezzel szemben az emberek romlottsága és gonoszsága nem más, mint elidegenedés Istentől. Mivel azonban a bűnbánat belső dolog, és a szív érzelmeiben rejlik, Pál csak másodsorban követel tetteket, amelyek azt bizonyítják, Keresztelő János buzdítása szerint: „Teremjetez hát megtéréshez illő gyümölcsöt.”¹⁰ Már abból, hogy Krisztus evangéliuma mindenkit bűnbánatra hív, következik, hogy természete szerint mindenki bűnös és romlott, és szükség van arra, hogy megváltozzék. Ez a hely arra is tanít, hogy tudtán kívül meghamisítja az evangéliumot az, aki Krisztus kegyelmét elválasztja a bűnbánattól.

21. *Ezért akartak kivégezni.* Itt ellenségeinek igazságtalanságára panaszkodik, hogy ebből nyilvánvaló legyen, azok rossz ügyet védenek rossz lelkiismerettel. Ugyanis ha Pál valami bűnt követett volna el, törvényesen lehetett volna üldözni, és akkor sokkal jobb lett volna a helyzetük, mivel kedvelték őket, és sokkal nagyobb tekintélyük is volt. Tehát a harag, amely elragadja őket, azt bizonyítja, hogy eljárásuk minden alapot nélkülöz. Amikor Pál azt mondja, hogy Isten segítségével megtartotta, ez megerősíti tanítását. Miért is méltatná őt Isten arra, hogy kezét kinyújtsa és segítsen, ha nem azért, mert ismeri szolgáját, és védeni akarja az ügyet, melyet helyesnek tart? Emellett Isten segítségének bátorítania is kellett őt, hogy annál állhatatosabban foly-

¹⁰ Mt 3,8.

tassa kötelességének teljesítését. Csak hálátlan ember húzódnak volna félre: attól, aki segíti. Ez a példa is arra tanít, hogy valahányszor megmenekülünk a veszélytől, az Úr nem azért őrzi meg az életünket, hogy azután tétlenek legyünk, hanem azért, hogy azután kötelességünket buzgón teljesítve bármelyik pillanatban készek legyünk meghalni az ő dicsőségére, aki minket magának megtartott. Pál arról sem feledkezett meg, hogy mit köszönhet az ezredesnek. Itt azonban Isten segítségét dicséri, hogy megmutassa: nem lehetett másként, mint hogy életének hátralevő részét annak szentelje, aki megszabadította, még ha ember keze és segítsége révén történt is az.

22. *Bizonyosságot teszek.* Máshol elmondtuk, hogy bizonyosságot tenni több, mint tanítani, mintha Isten és az emberek között ünnepélyes megállapodás lenne, hogy az evangéliumnak meglegyen a maga méltósága.¹¹ Azt mondja, hogy bizonyosságot tesz kicsinyeknek és nagyoknak, ahogy Agrippa király megértse, ez rá is vonatkozik, mert ha az üdvösség tanítását még a legkisebbeknek is felkínálja Isten, ez nem zárja ki, hogy még a királyok magasságába is felemelkedjék. Krisztus ugyanis egyformán magához ölel minden embert, hogy akik korábban a piszokban heverték, mégis akkora tiszteletre jutottak, hogy az ő ingyen való jóságával dicsekedjenek, és akik a tisztelet magas fokán állnak, azok önként megalázkodjanak, és ne szégyelljék, hogy vannak testvéreik a megvetett és legalacsonyabb rendű tömegből, csak hogy ők maguk Isten gyermekei lehessenek. Így mondja Pál a Római levél első részében, hogy ő köteles bölcsenek és tudatlanoknak egyaránt hirdetni az evangéliumot,¹² nehogy a rómaiakat az, hogy nagyra vannak a saját bölcsességükkel, megakadályozza abban, hogy alávéssék magukat az ő tanításának. Ebből tanuljuk meg, hogy a tanító nem válogathatja meg a hallgatóit, és hogy nemcsak Istennel szemben követnek el jogtalanságot, hanem az embereket is megrövidítik azok, akik munkájukat a nagy emberekre korlátozzák, akiket Isten a kicsikkel egy sorba helyezett. Ezt korokhoz kötni értelmetlen lenne. Tehát nem kételkedem abban, hogy az ellőkelők és az alacsonyrendűek között meg fog szűnni a különbség, mivel Pál sem az előbbieket kiválóságát nem tisztelte, sem az utóbbiak kicsiségét nem vetette meg, hogy ezeknek is, azoknak is hűséges tanítója legyen.

Semmit sem mondok azon kívül. Először is érdemes megjegyezni, hogy Pál tanításához az alkalmas és klasszikus tanúit nem az emberek kö-

¹¹ Az ApCsel 20,21-nél.

¹² Róm 1,14.

zül veszi, hanem Mózeset idézi és a prófétákat, akiknek az Úr adott kétségtelen tekintélyt. És bizonyára ez az alapos tanítás egyik elve, hogy csak azt adjuk elő, ami Isten szájából származott. Azután érdemes megjegyezni, hogy azok voltak előadásának fő részei, amelyeket most említ Lukács: Krisztusnak az volt a különös hivatása, hogy halála által kiengesztelte a világ bűneit, feltámadásával igazságot és életet szerzett az embereknek, továbbá, hogy halálának és feltámadásának gyümölcse egyaránt megilleti mind a zsidókat, mind a pogányokat. Minthogy azonban a törvényben semmi világos és – amint mondják – írásbeli bizonyíték nincs Krisztus halálára és feltámadására, nem kétséges, hogy az atyáktól átadott tanítással rendelkeztek, amelyből megtanulták, hogy minden jelképes kifejezést Krisztusra kell vonatkoztatni. A próféták, akik nyíltabban jövendöltek Krisztusról, mint hogy csak abból a forrásból merítettek, így meggyőzték a saját korukat, hogy nem mondanak semmi újat és semmi olyat, ami Mózesből idegen volna. Márpedig Pál vagy nem fejezte be a védőbeszédét, vagy talált világosabb bizonyítékokat mindazokra, amikről azt állította, hogy számára a forrásuk Mózes és a próféták voltak.

23. *Aki elsőnek támad fel a halottak közül.* Időben megelőzte másoknak a feltámadása, tudniillik ha elfogadjuk, hogy azok a szentek, akikről az evangélisták tesznek említést, Krisztus előtt szálltak ki a sírból, ami Énók és Illés mennybe szállására vonatkozik.¹³ Itt azonban elsőnek nevezi, ahogy máshol, a feltámadottak első zsengejének.¹⁴ Tehát ez a szó inkább az okot jelöli meg, és nem az időrendet, mivel Krisztus az ő feltámadásával úgy emelkedett fel, mint aki legyőzte a halált és az élet Ura lett, hogy örökké uralkodjék, és az övéit boldog halhatatlanságának részeseivé tegye. Világosságon azt kell érteni, ami a tökéletes boldogságra irányul, így a sötétség szóval fejezi ki a Szentírás mindenütt a halált és mindenféle nyomorúságot. Kétségtelen, hogy Pál a próféta mondására célzott: „A nép, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát.”¹⁵ Továbbá: „Bár sötétség borítja a földet, sűrű homály a nemzeteket, de fölötted ott ragyog az Úr.”¹⁶ Valamint: „A sötétséget világossággá változtatom előttük.”¹⁷ Valamint: „A pogányok világosságává teszek.”¹⁸ Több kinyilatkoztatásból kitűnik, hogy az élet világosságának Júdeából messzebbre kellett kiáradnia a pogányokra.

¹³ 1Móz 5,24; 2Kir 2,11.

¹⁴ 1Kor 15,23.

¹⁵ Ezs 9,1.

¹⁶ Ezs 60,2.

¹⁷ Ezs 42,16.

¹⁸ Ezs 49,6.

24. *Mikor pedig ezeket hozta fel védelmére, Fesztusz hangosan így kiáltott: „Bolond vagy te, Pál! A sok tudomány örültségbe visz.”* 25. *Pál azonban így válaszolt: „Nem vagyok bolond, nagyra becsült Fesztusz, hanem igaz és józan beszédet szólok.* 26. *Mert tud ezekről a király, akihez bátran szólok, mert nem hiszem, hogy rejtve volna előtte ezek közül bármi is, hiszen nem valami zugban történt dolgok ezek.* 27. *Hiszel-e Agrippa király a prófétáknak? Tudom, hogy hiszel.”* 28. *Agrippa így szólt Pálhoz: „Majdnem ráveszel engem is, hogy keresztyénné legyek!”* 29. *Pál pedig így válaszolt: „Kérem az Istentől, hogy előbb vagy utóbb nem csak te, hanem azok is, akik ma hallgatnak engem, olyaná legyenek, amilyen én is vagyok e bilincsek nélkül.”* 30. *Ezután felállt a király, a helytartó, Bereniké, és felálltak a velük együtt ülők.* 31. *Távozóban így beszélgettek egymás között: „Semmi halálra vagy fogságra méltó dolgot nem tett ez az ember.”* 32. *Agrippa pedig ezt mondta Fesztusznak: „Szabadon lehetne bocsátani ezt az embert, ha nem fellebbezett volna a császárhoz.”*

24. *Fesztusz hangosan.* Festusnak ez a felkiáltása mutatja, mennyit használ Isten igazsága a megátalkodotknál: tudniillik akármennyire is bizonyított és nyilvánvaló az, ők gőgösen lábbal tiporják. Amit ugyanis Pál a törvényből és a prófétákból előadott, jöllehet semmi örültség nem volt benne, sőt kiváló érvelésen alapult, ő mégis örültségnek nyilvánította, nem mintha valami képtelenséget látott volna benne, hanem mivel elutasítja azt, amit nem ért meg. Nem volt nagyobb ostobaság a pogányok babonaságainál, így a magas rangú előjárók méltán szégyelltek bemutatni saját misztériumaikat, amelyeknek az ostobaságai egyenesen nevetségesek voltak. Festus felismerte a Pál beszédében rejlő műveltséget. Ugyanakkor azonban, mivel az evangélium le van takarva a hitetlenek számára, akiknek a gondolkozását a Sátán megvakította,¹⁹ azt gondolja, hogy Pál örült, aki összevissza beszél. Így bár nem tudja kinevetni és nyíltan megvetni, mindazonáltal Pált megszállott és bolond embernek tartja. Ezért nem is képes rá figyelni, nehogy őt is ugyanaz az örület kerítse hatalmába. Így ma is sokan menekülnek Isten ígéje elől, nehogy útvesztőbe kerüljenek, és rólunk azt gondolják, hogy nem vagyunk eszünknel, mivel titokzatos dolgokról vitatkozunk, és ezzel magunknak is, másoknak is gyötrelmet okozunk. Ezért ebből a példából okulva kérjük az Urat, hogy miután feltárta előttünk tanításának fényét, avasson be annak élvezetébe, hogy homályossága érthetlenné ne tegye számunkra, és végül a gőgös megyvetés káromlásban törjön ki.

¹⁹ 2Kor 4,3-4

25. *Nem vagyok bolond.* Pál nem haragszik, és nem válaszol keményebben Festus sértésére, sőt tisztelettel szólítja meg. Nem volt helye keményebb feddésnek, és meg kellett bocsátani az emberi tudatlanságot, amikor Festus nem nyíltan támadt Isten ellen. Pál tekintettel volt Festus személyére. Nem volt ugyan méltó a tiszteletre, de volt hatalma. Ezért mégsem enged a káromlásnak, hogy Isten igéjének biztosítsa a dicsőségét. Ebből is látjuk, hogy a saját méltóságával nem gondolva csak a tanítással törődött. Nem dicsekszik éles eszével, nem vitatkozik, nem akarja bizonyítani az okosságát. Beéri azzal a védekezéssel, hogy igaz és józan beszédet szól. Az igazságot szembeállítja mindenféle álnoksággal és csalással, a józanságot a haszontalan okoskodással és a csipkelődő elmésségekkel, mert ezek csak vitatkozást eredményeznek. Pál elébemege Festus tévedésének. Ebből azonban arra lehet következtetni, hogy milyen a jó tanítási módszer: mert abban nemcsak hogy nincs semmiféle csalás, de nem is részegíti meg az emberek agyát felesleges kérdésekkel, nem hízeleg az ostoba kíváncsiságnak, nem fokozza tovább a mértéktelen tudásvágyat, hanem szerényen és biztosan építkezik.

26. *Mert tud ezekről a király.* Agrippához fordul, akiben több reménye volt. Először azt mondja, hogy tud ezekről a dolgokról, azután mindjárt a törvényre és a prófétákra emlékezteti, mert nem sok haszna lett volna, ha ismerte volna a történeteket, de nem tudta volna, hogy a Krisztusról szóló jövendölések a keresztre feszített Jézus személyében beteljesedtek. Hogy Pál Agrippa hitében nem kételkedik, azt nem annyira azért teszi, hogy dicsérje, hanem hogy a Szentírást minden ellenvetéssel szemben megvédje, hogy ne kelljen megállni az alapelveknél. Az értelme tehát ez: az Írás *αὐτόπιστος* (önhiteles), és zsidó embernek nem szabad annak tekintélyéből egy hajszálnyit sem elvenni. Pál nem hízeleg Agrippának. Jóllehet Agrippa nem tisztelte úgy az Írást, ahogy kegyes emberhez illik, de annyit gyerekkorától fogva magába szívott, hogy meg volt győződve arról, hogy az Isten kijelentésein kívül mást nem tartalmaz. Ahogy az emberek általában, még ha nem törődnek is Isten igéjével, mégis általánosságban és hozzávetőlegesen felismerik Isten igéjét, és a vallás megakadályozza őket abban, hogy azt elutasítsák vagy lenézzék.

28. *Agrippa így szól Pálhoz.* Legalább annyit elért az apostol, hogy egy kényszerű vallomást kicsikart Agrippa királytól, ahogy azok szoktak helyeselni, vagy az egyetértés valami jelét adni, akik már nem tudnak ellenállni az igazságnak. Agrippa azt juttatja kifejezésre, hogy nem szívesen lesz keresztyén, sőt nem akar az lenni, mégsem képes ellenállni, hanem valami módon akarata ellenére is vonzódik hozzá.

Ebből kitűnik, mekkora az emberi lélek macacssága, amíg Isten Lelke engedelmességre nem kényszeríti. Az *ἐν ὀλίγῳ* (majdnem) kifejezést különféleképpen értelmezik a magyarázók. Valla szerint így kellene fordítani: „Nem sok hiányzik ahhoz,²⁰ hogy keresztyénné tegyél engem.” Erasmus így fordította: „kis híján”,²¹ a régi magyarázó még egyszerűbben: „szinte”,²² mivel szóról szóra fordított, és az olvasók ítéletére bízta a megoldást. Lehet az időre is vonatkoztatni, mintha azt mondta volna Agrippa: mindjárt, vagy egy pillanat, és keresztyénné teszel engem. Ha valaki azzal az ellenvetéssel élne, hogy Pál válasza nincs ezzel összhangban, egyszerű a megoldás. Ugyanis ha kétértelmű a kifejezés, és Agrippa azt az időre értette, Pál ügyesen a dologra vonatkoztatta. Amikor tehát Agrippa úgy értette, hogy rövid idő alatt majdnem keresztyénné lett, Pál hozzáfűzte, hogy szeretné, ha mind Agrippa, mind a társai a szerény kezdetek után nagyobb előrehaladást tennének. Az *ἐν ὀλίγῳ* annyit is jelenthet, hogy „majdnem”.²³ Ez a válasz bizonyítja, hogy Krisztus dicsősége terjesztésének mekkora buzgalma hevítette a szent férfiú kebelét, amikor a helytartó által rá rakott bilincseket türelmesen viselve őt akarja kiszabadítani az ördög vezetés fogságából, és mind őt, mind másokat ugyanannak a kegyelemnek a részeseként akarja a maga pártjára állítani, miközben túri a nehézségeket és a megalázó sorsát. Meg kell jegyezni, hogy nem egyszerűen kér, hanem Istentől kér, mivel ő vonz minket az ő Fiához, hiszen a külső tanítás mindig eredménytelen lesz, ha az ő Lelke nem tanít belülről.

29. *E bilincsek nélkül.* Pálnak bizonyára nem volt olyan nehéz vagy szomorú a bilincse, amellyel gyakran büszkélkedik, és amelyet tisztelettel emleget, mint küldetésének jelvényét.²⁴ Tekintettel van azonban azokra, akiknek teher és kereszt nélküli hitéért könyörög, ugyanis akik még nem hittek Krisztusban, messze voltak attól az érzéstől, hogy az evangéliumért készek legyenek harcolni. Valóban minden kegyes embernek ilyen szelídnek kell lenni, hogy nyugodtan hordozzák keresztjüket, de másoknak kívánjanak kényelmes életet, és amennyiben rajtuk áll, igyekezzenek minden bajukban rajtuk segíteni, és nyugalmsukat vagy örömeiket ne irigyeljék. Ez az emberiség és szerénység távol áll azoknak a mogorvaságától, akik abban keresnek vigasztalást, hogy a saját bajukat másoknak kívánják.

²⁰ Parum abest.

²¹ Modica ex parte.

²² In modico.

²³ Propenodum.

²⁴ Fil 1,13–14

31. *Beszélgettek egymás között.* Hogy mindenki egyetértésével felmentik Pált, az nem közönséges díszére vált az evangéliumnak. Festus, amikor a többiekkel egyetért, saját magát ítéli el, mivel saját igazságtalanságával sodorta Pált abba a veszedelembe, és azzal az ürüggyel, hogy más helyre kell szállítani, életét kiszolgáltatva az ellenség cselve-téseinek. Még ha úgy tűnik is, hogy a fellebbezés a szent férfiú számára hátrányos, mivel mégis ez volt az egyetlen menedéke a halál elől, nyugodt marad, és nem próbál kiszabadulni a hálóból, nemcsak azért, mert az ügye még nem zárult le, hanem azért sem, mert a látomásban azt a figyelmeztetést kapta, hogy Rómába is Isten hívja.²⁵

²⁵ ApCsel 23,11.

HUSZONHETEDIK RÉSZ

1. Miután úgy határoztak, hogy hajón szállítanak bennünket Itáliába, átadták Pált a többi fogollyal együtt a császári csapatból való Juliusz nevű századosnak. 2. Azután felszálltunk egy adramittiumi hajóra, amely Ázsia tartomány partvidékét akarta behajózni, és elindultunk. Veliünk volt a thesszalonikai macedón Arisztarkhosz is. 3. Másnap befutottunk Szidónba. Mivel Juliusz emberségesen bánt Pállal, megengedte, hogy elmenjen barátaihoz, és azok gondoskodjanak róla. 4. Onnan továbbindulva Ciprus alatt hajóztunk el, mert ellenszél volt. 5. Majd Cilicia és Pamfília partja mentén haladva befutottunk a líciai Mirába. 6. Ott a százados egy Itáliába induló alexandriai hajót talált, és abba szállított be minket. 7. Több napig tartó lassú hajózás után nagy nehezen jutottunk el Knidoszig; de mivel a szél miatt nem tudtunk kikötni, elhajóztunk Kréta alatt Szalmóné közelében. 8. Nagy nehezen elhaladtunk mellette, és eljutottunk egy helyre, amelyet Szépkikötőnek neveznek, és amelyhez közel van Lázea városa.

1. Pál hajóútját azért meséli el nekünk Lukács, hogy tudjuk, Isten keze vezette el őt csodálatos módon Rómába, és útközben is sokféle módon jelent meg az ő szavaiban és tetteiben Isten dicsősége, amely egyre jobban megerősítette az ő apostoli hivatását. Lukács azt mondja, hogy más foglyokkal kellett szállítani, de az Úr később messzemenően megkülönböztette a bűnösöktől és a gonosztevőktől, akikkel mint fogolynak közös volt a sorsa. Sőt később látni fogjuk, hogy az ezredes engedékenyebben bánik vele, és mintegy szabadnak tekinti a foglyok között. Nem tudom, milyen csapatot nevez Lukács Augustának, hacsak nem azt, amely a császárság előtt a fővezér testőrsége¹ volt. Nyomatékosan említi Lukács, hogy egy adramütteioni hajóra szálltak fel, mivel Asia partja mellett akartak hajózni. Adramütteion ugyanis Aiolia egyik városa.² Hogy melyik kikötőből indultak el, nem tudom, mivel Szidón felé nem lett volna közvetlen hajózás, ha a térképek nem csalnak; valószínű, hogy előbb lementek oda, vagy azért, mert másutt

¹ *Cohors praetoria.*

² Mysia egyik városa.

nem találtak hajót, vagy azért, mert abból a térségből kellett felvenni azokat a foglyokat, akiről szó volt.

2. *Velünk volt.* Úgy tűnik, hogy Lukács úgy dicséri egy ember kitartását, hogy másokat megfedd. Pált ugyanis többen elkísérték Jeruzsálembe, és azt látjuk, hogy azok közül csak ketten maradtak. Mivel azonban lehetséges, hogy a többieket elfogadható okok tartották vissza, vagy Pál utasította vissza a szolgálatukat, e kérdésben nem foglalok állást. Az sem lehetetlen, különös oka volt annak, hogy Lukács ezt az egyet dicséri, amikor csak egy a sok közül. Valószínű, hogy gazdag ember volt, aki otthonát elhagyta úgy, hogy egy hároméves út költségét fedezni tudta. Fentebb ugyanis láttuk, hogy az előkelő thesszalonikéi családokból sokan csatlakoztak Krisztushoz.³ Arisztarkhoszról és Secundusról pedig tiszteletből említi meg Lukács, hogy Pállal Asiába mentek, 20. rész.⁴ Tehát legyen elég annyit megjegyezni, ami biztos, és amit hasznos tudni, hogy a szent türelem példáját állítja eléünk abban, hogy Arisztarkhoszt semmiféle kellemetlenség vagy kényelmetlenség nem fárasztja ki, sőt önként vállalja Pál sorsát. És miután két éven keresztül nem mozdult Pál börtöne mellől, most átkel a tengeren, hogy Rómában is a szolgálatára legyen, amiért sokan szemrehányással illették, a magánvagyonában esett kára, anynyi kiadása mellett.

3. *Megengedte, hogy elmenjen barátaihoz.* A nagy tengerparti városban elrejtőzhetett volna Pál, de a kinyilatkoztatás fogva tartotta, és nem vonhatta ki magát Isten elhívása alól. Továbbá mivel a százados olyan emberségesen bánt vele, hogy megengedte, a barátai gondoskodjanak róla, pedig a hajó szennyében is hagyhatta volna, gyalázatos hitszegés lett volna Pál részéről, ha úgy gondoskodik a saját életéről, hogy a századost veszélybe sodorja. Mert nem szabad megengednünk, hogy bárkinek, aki jól bánt velünk, az emberiessége miatt a mi hibánkból hátránya származzék. A hajózás útvonaláról, amelyet Lukács közöl, a földrajztudósoktól tájékozódjanak az olvasók. Én csak arra figyelmeztetem őket, hogy amit Lukács elmond, annak az a célja, hogy tudjuk, nehéz és viharos volt a hajózás attól fogva, hogy a szidóni kikötőből elindultak, addig, amíg Máltára nem értek. Azután a hajósok hosszú ideig küzdöttek az ellenszéllel, míg vad vihar nem támadt, amelynek a vége hajótörés lett, mint majd látni fogjuk.

³ ApCsel 17,11.

⁴ ApCsel 20,4.

9. *Mivel pedig közben sok idő telt el, és a hajózás is veszedelmessé vált, hiszen a bört is elmúlt már, Pál figyelmeztette őket:* 10. „Férfiak, látom, hogy a további hajózás nemcsak a rakományra és a hajóra, hanem életünkre nézve is veszélyessé válik.” 11. *De a százados inkább hitt a kormányosnak és a hajótulajdonosnak, mint annak, amit Pál mondott.* 12. *A kikötő nem volt alkalmas a telelésre, s ezért a többség úgy döntött, hogy továbbhajóznak onnan, hátha eljutnak Főnixbe, ahol áttelelhetnek.* Ez Kréta egyik kikötője, amely délnyugat és északnyugat felé néz. 13. *Mivel pedig déli szél kezdett fújni, azt hitték, hogy megvalósíthatják elhatározásukat; felszedték tehát a horgonyt, és továbbhajóztak Kréta közelébe.* 14. *Nemsokára azonban a sziget irányából az „Eurakvilo”-nak nevezett szélvihar csapott le a tengerrre.* 15. *Mikor az magával ragadta a hajót, úgyhogy nem tudott a szélllel szemben haladni, rábíztuk a hajót, és sodortattuk magunkat vele.* 16. *Amikor egy kis sziget alá futottunk be, amelyet Klaudának hívnak, csak nagy nehezen tudtuk megtartani a mentőcsónakot.* 17. *Miután ezt felvonták, óvintézkedéseket tettek: alul átkötötték a hajót, és mivel féltek, hogy a Szirtisz tengeröböl zátonyaira futnak, a horgonyt leeresztették, és úgy sodródtak tova.* 18. *A vihar hevesen dobált bennünket, azért másnap kidobálták a hajóterhet,* 19. *harmaadnap pedig a hajó felszerelését dobálták ki saját kezükkel.* 20. *Mivel pedig sem a nap, sem a csillagok nem látszóttak több napon át, és erős vihar tombolt, végül elveszett megmenekülésünk minden reménye.*

9. *A hajózás is veszedelmessé vált.* Ezen nemcsak azt érti, hogy kedvezőtlenek voltak a szelek, hanem az évszak sem volt alkalmas a hajózásra. Ezt világosabban is kifejezi azzal, hogy a bört is elmúlt már. Úgy gondolom, hogy ezt magyarázatképpen teszi hozzá, hogy megjelölje, ősz vége volt. Nincs jelentősége, hogy a százados és a többi utas és hajós nem ismerték a börtnek azt a szokásos idejét, amelyet Lukács említ, mert Lukács a zsidó nép szokása szerint jelöli meg az évszakokat. Továbbá nem kétséges, hogy őszi bört volt. Ámbár nem értek egyet azoknak a véleményével, akik úgy gondolják, hogy ez egyike volt annak a négy börtnek, amelyet a babiloni fogság után vezettek be a zsidók. A harmadik ugyanis, amely a hetedik hónapra esett, mivel nem volt emlékezetesebb a többinél, hacsak nem Gedaljá halála és a nép többi részének pusztulása miatt,⁵ így azt Lukács nem tette volna ki csak úgy, egyszerűen, hanem hozzátett volna valami megkülönböztető jegyet. Azt sem tudom továbbá, hogy a visszatérés után is megtartotta-e a nép ezt a szokást. Valószínűbb, hogy

⁵ 2Kir 25,7b; Jer 41,1

az engesztelés ünnepére gondolt, amikor az Úr parancsa szerint a zsidóknak hét napon keresztül meg kellett alázniuk a lelküket. Ennek kezdete a hetedik hónap tizedik napján volt, aminek most szeptember–október felel meg. Tehát ha már októberben voltak, nem ők nélkül mondja Lukács, hogy akkor veszélyes volt a hajózás. Ha ezt valaki úgy értelmezi, hogy nem ettek (mint egyesek teszik), nem látom, mi lehet ennek az értelme. A hajón még volt bőségesen gabona, így nem kellett szükségképpen éhezniük. De miért mondaná, hogy az önkéntes böjt ideje elmúlt? Az összefüggésből később ki fog derülni, Pál azért figyelmeztette a többieket, hogy tartsanak pihenőt, mivel közeledett a tél, amelynek zord időjárása lehetetlenné teszi a hajózást. Ámbár tudta, hogy Isten irányítja a hajót, mégsem akarta őt vakmerő sietséggel megkísérteni.

11. *De a százados.* Nem lehet hibáztatni a századost, hogy inkább hallgatott a kormányosra és a hajótulajdonosra, mint Pálra. Mi mást tehetett volna? Ha más dolgokban többnyire figyelembe is vette Pál tanácsát, de tudta, hogy a hajózáshoz nem ért. Tehát ahogy az okos és szerény emberhez illik, a hozzáértő és tapasztalt emberek vezetésére bízta magát. A szükség is erre kényszerítette. A kikötő ugyanis nem volt alkalmas telelésre. A kormányos nem is azt tanácsolta, hogy hajózzanak ki a nyílt vízre, hanem hogy menjenek át a szomszéd kikötőbe, amely közel volt, látótávolságban. Így rövid ideig tartó kényelmetlenség árán akarták biztosítani a nyugodt áttelelést. Ezt sem hiába mondja el Lukács, hanem hogy tudjuk, Pál már kezdettől fogva tudta, hogy a Lélek vele van, hogy maguknál a szakértőknél is jobban lássa, mi a hasznos. Hogy kinyilatkoztatás vagy titokzatos sugallat adta neki ezt a tanácsot, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy később hozzájárult az ő dicséretéhez. Továbbá, amikor azt mondja, hogy Kréta közelébe értek, de a hullámok ellenkező irányba ragadták el őket, a mi Bézánk joggal utasítja el a fordítók melléfogását az ἄσσοι⁶ szót illetően, hogy tudniillik a határozószóból városnevet csináltak.

15. *Mikor az magával ragadta a hajót.* Lukács itt elmondja, hogy az történt, ami végveszélyben történni szokott: rábízták magukat a szélre. Amikor valamennyit haladtak, és a hajósok azt gondolták, hogy teljesült a kívánságuk, nem kétséges, hogy kinevelték Pál figyelmeztetését, ahogy a meggondolatlan emberek szokták ezt tenni elbizakodottságukban, amikor rájuk mosolyog a szerenese. Most azonban, amikor a szél elragadta őket, túlságosan későn bűnhőd

⁶ Közelebb.

nek vakmerőségük miatt, sőt a szigethez közel kerülve nem kevésbé félnek attól, hogy hozzácsapódnak a parthoz, mint korábban attól, hogy a hajó felborul. Lukács pontosan követi azokat a jelenségeket, amelyekből arra lehet következtetni, hogy kegyetlen és vad volt a vihar, és egyre erősödött, úgyhogy mindig újabb halálos veszély fenyegette őket. Ugyanakkor azt is elmondja, hogy serényen megtettek minden óvintézkedést, amellyel el lehet kerülni a hajótörést, még a rakományt meg a felszerelést sem kímélték. Ebből megtudjuk, hogy a veszély közvetlen érzése a legvégletesebb dolgokra kényszerítette őket. Lukács hozzáteszi, hogy végül elveszett megmenekülésük minden reménye. Valóban, az ég síri sötétségbe borult. Nem kétséges, hogy az Úr így akarta ragyogóbbá és emlékezetesebbé tenni szabadításának kegyelmét, mely nem sokkal később következett be. Közben eltúrta, hogy szolgálja a többiekkel együtt szenvedjen, amíg azt kellett gondolnia, hogy halál vár rá. Mert csak akkor jelentette ki magát neki az angyal által, amikor úgy tűnt, hogy az élete forog kockán. Ezért nemcsak a teste hányódott a viharok között, hanem a lelke is kemény és erőteljes megpróbáltatásoknak volt kitéve. A történet vége azonban megmutatta, hogy a hitben megállt, nem ingott meg. Lukács nem számol be Pál imádságairól, de mivel később maga Pál mondja, hogy megjelent neki annak az Istennek az angyala, akinek szolgál, valószínű, hogy míg a többiek az eget és a földet átkozták, ő könyörgött Istenhez, és így nyugodt lélekkel várta, mit határoz Isten. Amikor pedig azt mondja Lukács, hogy végül elveszett a megmenekülés minden reménye, azt nem szabad Pál érzéseire vonatkoztatni, hanem csak az emberi eszközökre, mintha azt mondta volna, a dolgok olyan bizonytalanok lettek, hogy emberi erővel lehetetlen volt megmenekülni.

21. *Minthogy már sokat éheztek is, Pál felállt közöttük, és így szólt:* „Az lett volna a helyes, férfiak, ha rám hallgattok, és nem indulunk el Krétából, hogy elkerüljük ezt a veszélyt és ezt a kárt. 22. *Én azonban most is azt tanácsolom nektek, hogy bizakodjatok, mert egy lélek sem vész el közületek, csak a hajó.* 23. *Mert ma éjjel élém állt annak az Istennek az angyala, akié vagyok, és akinek szolgálok.* 24. *Ez azt mondta: Ne félj, Pál, neked a császár elé kell állnod, és Isten neked ajándékozta mindazokat, akik veled vannak a hajón.* 25. *Ezért bizakodjatok, férfiak! Én hiszek az Istennek, hogy úgy lesz, ahogyan nekem megmondta.* 26. *Egy szigetre kell kivetődniünk.* 27. *Eljött a tizenegyedik éjszaka, mióta az Adrián sodródtunk tovább, amikor éjfél tájban azt gyanították a hajósok, hogy valamilyen szárazföldre közelednek.* 28. *Lebocsátották a mérőónt, és hús*

ölet állapítottak meg. Amikor pedig kissé továbbmentek, és ismét lebocsátották, tizenöt ölet állapítottak meg. 29. De mivel félték, hogy esetleg sziklás helyre vetődünk, a hajó farából négy horgonyt vetettek ki, alig várva a virradatot. 30. Ekkor azonban a hajósok meg akartak szökni a hajóról. Le akarták eresztetni a mentőcsónakot a tengerre, azzal az ürüggyel, hogy a hajó orrából akarnak horgonyokat kifeszíteni. 31. Pál azonban így szólt a századoshoz és a katonákhoz: „Ha ezek nem maradnak a hajón, akkor ti sem menekülhettek meg.” 32. A katonák ekkor elvágták a mentőcsónak köteleit, és hagyták, hogy elsodorja az ár.

21. Minthogy már sokat éheztek. Ámbár Lukács részletesen nem beszél arról, hogyan viselkedtek a hajósok és a katonák, Pált mégis elég világosan megkülönbözteti tőlük, amikor elmondja, hogy felállt közöttük, hogy csüggedt lelküket bátorítsa. Ugyanis csak az alkalmas a büzdítésre, aki maga is az állhatatosság és a bátorság mintaképe. Ezzel a bátorítással addig várt Pál, míg majdnem mindenki halálra váltan hevert. A hitetlenek szokását ismerve könnyű arra következtetni, hogy eleinte mértéktelen és féktelen izgalomban lehettek. Olyan lármában és kiáltozásban nem lehetett volna hallani a visszafogott hangot. Most, miután belefáradtak a sürgés-forgásba és a jajveszékelésbe, és letörten ülnek, mint akit villám sújtott, Pál megszólítja őket. Tehát mintegy félholtá kellett válniuk, míg egy kicsit megnyugodtak, és nyugodtan és csendben hallgatják azt, aki okosan figyelmezteti őket. Mégis úgy tűnik, hogy Pál nem helyesen teszi, hogy az ostobaságukat hibáztatja, amiért nem akartak a tanácsára hallgatni, amíg jól mentek a dolgok, mivel tudták, hogy tapasztalatlan a hajózásban, és ő maga is tudatában volt járatlanságának. De ha meggondoljuk, milyen nehezen változnak meg az emberek, és milyen nehezen hajlanak a józan gondolkodásra, nagyon hasznos volt ez a rendreutasítás. Pálnak nem lett volna semmi tekintélye, amely őket meghatotta volna, ha nem bizonyította volna nekik, hogy azért jártak szerencsétlenül, mert korábban nem hallgattak rá. Kegyetlen a szemrehányás, mert nem hoz semmi vigasztalást. Ha azonban orvosságot teszünk hozzá, az részben már gyógyítás. Így Pál, miután felkeltette az utasok figyelmét, és a történetekkel bizonyította, hogy hinni kell neki, bátorságra inti őket, és megmenekülést ígér nekik. A bizakodásnak nem közönséges jele az is, amikor azt mondja, hogy hallgatniuk kellett volna rá. Tehát ezekkel a szavakkal azt bizonyítja, hogy semmit sem állított alaptalanul, hanem csak azt közölte velük, ami isteni parancs volt. Mert bár nem olvasunk arról, hogy akkor valami különleges kinyilatkoztatásban lett volna része, mégis tudatában volt annak, hogy a Lélek titokzatos vezetése alatt áll, ezért

félelem nélkül vállalkozhatott arra, hogy magára veszi a figyelmeztető szerepét, mivel meg volt győződve arról, hogy Isten Lelke előtte jár. Ebből jobban kitűnik, amit az imént említettem, hogy Pál ezzel a bevezetéssel előkészíti az utasokat arra, hogy figyelmesebben hallgassák, amit mondani akar. Máskülönben nevetséges lett volna, hogy egy hajótörött ember megmenekülést ígérjen társainak, akik ugyanolyan szerencsétlen helyzetben vannak, mint ő.

23. Mert elem állt. Hogy ne lehessen megfontolatlansággal vádolni, amiért olyan magabiztosan megmenekülést ígér mindenkinek, Istenre hivatkozik mint tanúra és kezesre. Nem kétséges, hogy teljes bizonyossággal hisz a látomásban, és nem fél a Sátán ámitásától. Mint-hogy a hazugság atyja⁷ kinyilatkoztatások ürügyén gyakran becsapja az embereket, Isten saját maga vagy angyalok által mindig csak úgy jelent meg a szolgálóinak, hogy jól látható jegyekkel minden kétséget eloszlatott; azután a megkülönböztetés Lelke által figyelmeztette őket, hogy nem történik ámitás. Egyébként Pál világosan hirdeti az ő Istenének nevét a pogányok között, nemcsak azért, hogy megtanulják, Júdeában az igaz Istent tisztelik, hanem hogy azt is megtudják, Pál őt tiszteli. Mindenki tudta, hogy miért bilincseltek meg. Most, amikor az égből angyalok szállnak le hozzá, könnyű arra következtetni, hogy Isten helyesnek tartja az ügyét. Ezekben a szavakban tehát benne van az evangélium ajánlása. Közben látjuk, hogy Pál bilincsből győzedelmeskedik, amikor annyi embernek szolgál azzal, hogy a megmenekülést hirdeti és Isten igéjét magyarázza.

24. Ne félj, Pál. Pál szigorúan arra törekszik, hogy a szabadítást egyedül Isten dicsőségének tulajdonítsa, nehogy azt babonás módon átvigyék a saját bálványaikra, és így hívja őket a helyes hitre. Ebből világos, milyen nagy az emberek gonoszsága, hogy a fülüket befogják az egészséges és üdvös tanácsok elől, és azonnal megfélemednek Isten kegyelméről, noha barátságosan megismertette velük. Sőt, ami rosszabb, amikor jelen van és a szemük előtt áll, akkor nem látják és nem veszik észre. Ha a nagyobb részük hálátlan volt is, mégsem volt eredménytelen ez az isteni kinyilatkoztatás, sőt megvolt az a haszna, hogy minden mentségét lehetetlenné tette azoknak, akik túlságosan tetszelegtek maguknak az álnokságokban. Annak a kijelentésnek, hogy Pálnak a császár elé kell állnia, az volt a célja, hogy az ő hitvallása jobban megerősítse az istenfélőket, és figyelmeztesse őket, Pált Isten rendelte tanúként, hogy hirdesse az evangélium tanítását, és ezzel a céllal tartatik meg.

⁷ Jn 8,44.

Neked ajándékozta mindazokat. Úgy tűnik, hogy Lukács arra utal, Pál nemcsak saját magáért, hanem a többiekért is imádkozott, hogy Isten mindannyiukat mentse meg a hajótöréstől. És bizony valószínű, hogy amikor látta a közös veszélyt, a saját életének gondja nem foglalta le annyira, hogy ne törődött volna másokkal, amikor látta, ugyanaz a veszély fenyegeti őket. Lehetséges, hogy az Úr magától megelőzte Pál könyörgéseit. Az sem újdonság, hogy az Úr kiterjeszti az áldását azokra a méltatlanokra, akik valamilyen kapcsolatban állnak a hívőkkel. Így Sodomát megkímélte volna, ha talált volna ott tíz igazat.⁸ Itt felmerül a kérdés, hogy mennyiben használ az istentelenekek a szentek feddhetetlensége. Először is meg kell cáfolni a pápistáknak azt a babonását, hogy amikor azt hallják, az istenfélők kedvéért az istentelenekek is jótéteményben részesülnek, az istenfélőket közvetítőknak gondolják, akik az érdemeikkel megszerzik a világnak az üdvösséget. Abban pedig kétszeresen ostobák és nincs igazuk, hogy az élőknek ezt a dicséretét a holtakra vonatkoztatják, és azt remélik, hogy Isten a holtakra való tekintettel lesz kegyelmes irántuk. Ezért kérik a pártfogásukat is. Arról nem is beszélek, hogy a szentek érdemeinek magasztalásával Isten ingyen való jóságát elhomályosítják. És hogy a felvetett kérdést megoldjuk, röviden ezt kell szem előtt tartani: Mivel a jók és a rosszak együtt élnek, ezekkel is, azokkal is egyaránt történnek kedvező és kedvezőtlen dolgok, de mégis megtörténik időnként, hogy amikor az Úr az övéit kíméli, egy ideig az istentelenekeket is megtartja velük együtt. Azután több oka is van, hogy a hívők kedvéért miért tesz jót a rosszakkal és megátalkodottakkal is. Potifár házáat megáldotta József kedvéért, hogy annak lelkét emberséges bánásmódra indítsa ez iránt a szent férfiú iránt.⁹ Pál iránti szeretetét azzal bizonyította, hogy sok embert sértetlenül megőrzött, hogy bizonyosságot tegyen Pál kegyességéről, hogy innen felragyogjon az evangélium méltósága. Egyébként érdemes megjegyezni, hogy akármilyen jótéteményekben részesíti is Isten a gonoszokat, az mégis a veszтüket okozza, ahogy ezzel szemben a hívőknek hasznosak azok a büntetések, amelyeket a hitetlenekkel együtt szenvednek el. Mindenesetre az irántunk való isteni szeretet különös záloga, hogy a nekünk adott jótéteményeiből néhány cseppet másoknak is juttat.

25. *Én hiszek az Istennek.* Pál megint elméjükbe vési, honnan van az a nagy bizakodása, hogy a tenger számtalan örvényc között ő mégis

⁸ 1Móz 18,32.

⁹ 1Móz 39,5.

bátran állítja, hogy mindannyian beérnek a kikötőbe: mert tudniillik ezt ígérte Isten. E szavak a hit természetét fejezik ki, amikor a hit és Isten ígéje között olyan kölcsönös kapcsolat jön létre, hogy a kísértésekkel szemben bátorságot ad. Egyébként példájával nemcsak az utasokat biztatja arra, hogy higgyenek, hanem mintegy kezességet vállal, hogy a kinyilatkoztatásnak is hitelt adjanak. Amit majd a szigetről később mond, az egy újabb jel. Ebből a dolog megtörténte után még világosabb lesz, hogy a hajózás nem volt bizonytalan. Különben az utasoknak nem használt volna semmit, ha tudják a partra jutás módját. Látjuk tehát, hogy Isten jegyekkel látja el a megtartást, amelyet megígért, hogy ne tűnjék fel véletlenségnek. Egyébként azt is meg kell jegyezni, hogy Isten függésben tartotta őket: részben azért, hogy szolgájának hitét gyakorolja, részben pedig azért, hogy mindannyian megtudják, Pálnak a Szentlélek mondta meg azt, amit emberi értelemmel nem lehetett felfogni. Az összefüggésből azonban kitűnik, hogy mégsem hittek Pál szavainak. Mert amikor a hajósok arra gondoltak, hogy valamilyen szárazföld tűnik fel előttük, ez nem volt összeegyeztethető azzal az ígérettel, hogy egy szigeten kötnek ki. Látjuk tehát, hogy végül csak tapasztalatból győződtek meg arról, hogy Pál igazat mondott.

30. *Ekkor azonban a hajósok meg akartak szökni.* Már abban is megnyilvánult a Szentlélek kegyelme Pál iránt, hogy okosan figyelmeztette a többieket arra, hogy a hajósokat vissza kell tartani a szökéstől. Miért nem vette észre ezt inkább a százados vagy valaki más, ha nem azért, hogy Pál lehessen a végső megmenekülés eszköze? Furcsa, hogy azt mondja, a többi utas csak akkor menekülhet meg, ha a hajósokat visszatartják. Mintha hatalmukban lett volna Isten ígéretének megghiúsítása. Azt válaszolom, hogy Pál itt nem általánosan beszél Isten hatalmáról, úgy, hogy azt az akaratától és az eszközöktől elválasztaná, és Isten minden bizonnal nem azért mutatja meg erejét a hívőknek, hogy az eszközöket megvetve tétlenül és kábultan várjanak, vagy ész nélkül a veszтükbe rohanjanak, amikor biztos módja van a védekezésnek. Isten Ezékiásnak megígérte az ostrom alá vett város felszabadítását.¹⁰ Ha kinyitotta volna a kaput az ellenség előtt, vajon nem kiáltott volna rá azonnal Ézsaiás: Elveszejtetted magadat is és a várost is? De ebből nem következik, hogy Isten keze eszközökhöz lenne kötve. Amikor azonban Isten előírja a cselekvés ilyen vagy olyan módját, azzal visszatartja az emberek gondolkozását, nehogy túllépjék a nekik megszabott korlátokat.

¹⁰ Ézs 37,6–7,9.

33. Addig pedig, amíg megvirradt, Pál mindnyájukat arra biztatta, hogy egyenek. Így szólt: „Ma a tizennegyedik napja, hogy étlen várakoztok, és semmit sem ettetek. 34. Ezért intelek titeket, hogy egyetek, mert az is megmeneküléseketek szolgálja. Mert közületek senkinek sem esik le egyetlen hajsza sem a fejről.” 35. E szavak után vette a kenyeret, hálát adott Istennek mindnyájuk szeme láttára, megtörte, és enni kezdett. 36. Erre mindnyájan nekibátorodtak, és ők is enni kezdtek. 37. Lélekszám szerint kétszázhetvenhatan voltunk a hajón. 38. Miután jóllaktak, a gabonát a tengerbe szórva könnyítették a hajón. 39. Amikor megvirradt, a szárazföldet nem ismerték fel, de egy öblöt vettek észre, amelynek lapos volt a partja. Elhatározták, hogy ha tudják, erre futtatják rá a hajót. 40. A horgonyokat eloldották, és a tengerben hagyták, egyúttal a kormányrúd tartóköteleit is megeresztették, és az orrvitorlát szélnak feszítve igyekeztek a part felé. 41. Mikor azonban a földnyelvhez értek, ráfuttatták a hajót, amelynek orra befűrődve ott maradt mozdulatlanul, hátsó része pedig a hullámveréstől kezdett szakadozni. 42. A katonáknak az volt a szándékuk, hogy megölik a foglyokat, nehogy valaki kiúszva elmeneküljön. 43. De a százados meg akarta menteni Pált, visszatartotta őket elhatározásuktól, és megparancsolta, hogy akik úszni tudnak, azok ugorjanak először a tengerbe, és meneküljenek a szárazföldre, 44. azután a többiek pedig, ki deszkákon, ki a hajó egyéb darabjain. Így történt, hogy mindnyájan szerencsésen kimenekültek a szárazföldre.

33. Addig pedig, amíg megvirradt. Akármit feltételeznek a hajósok, Pál hite nem inog meg, hanem szilárdan támaszkodik a neki adott ígéretre. Nem is úgy buzdítja a társait, hogy egyenek, mint az, aki végső kétségbeesésében állítólag ezt mondta: „Reggelizetek, katonák, mert az alvilágban fogunk ebédelni”;¹¹ hanem a kinyilatkoztatásban bízva azt mondja, hogy legyenek jó reménységgel. Abban nyilvánul meg a hit ereje, hogy minket felkészít a túrésre, és bátran fogadja és visszaveri a támadásokat, amelyekkel a Sátán próbálja megrendíteni. Képtelenségnek tűnhet, hogy azt mondja, tizennégy napon keresztül semmit sem ettek. Akadhat valaki, aki az éhezést hosszabb ideig elviseli, de egy ekkora tömegről ez alig hihető. A válasz könnyű: helytelenül éhezésnek nevezi az ételektől való szokatlan tartózkodást, mivel az alatt az egész idő alatt rendes étkezés sohasem frissítette fel őket, hiszen az aggódó embereknek az étel sem esik jól. Mivel pedig a

¹¹ Leonidasz spártai király mondta ezt Thermopiláinál, vö. Plutarchos, *Apophthegmata Laconica* 225, 13; Cic. *Tusc.* I, 42, 101; Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia* 3, 2, 14C, 3.

kétségbeesés volt az oka az ételektől való tartózkodásnak, Pál megint azt mondja, hogy le fogják győzni a vihart, csak legyenek bátrak. Az ige hű szolgálójának ugyanis nemcsak ígéreteket kell közölni, hanem tanácsot is kell adni, hogy az emberek kövessék Isten hívását, és ne tétlenül üljenek. Továbbá a szavak értelme ez: Isten elhatározta, hogy titeket meg fog tartani. Ez a bizodalom bátorítson titeket, és adjon nektek erőt, hogy ne hagyjátok cserben önmagatokat.

35. Vette a kenyeret. Hogy a példájával is biztassa őket, veszi a kenyeret és eszik. Amikor Lukács azt mondja, hogy hálát adott, azt nemcsak mindennapi szokása szerint tette, hanem azért is, mivel nem csekély jelentősége volt bizodalmanak bizonyítása szempontjából. Kétségtelen, hogy Pál az étkezésben lekiismeretesen megtartotta, amit másoknak ajánlott. Most nemcsak a háláját bizonyítja, nemcsak azt kéri, hogy Isten áldja meg azt az ételt, amelyet el akar fogyasztani, hanem félelem nélkül imádkozik Istenhez, az élet teremtőjéhez, hogy azok a szerencsétlenek, akiket a félelem lenyűgözött, valami jó reménységhez jussanak. És legalább annyit elér, hogy összeszedik magukat és esznek, miután a félelem elfeledtette velük, hogy az életükkel törődjenek.

37. Lélekszám szerint. Először azért közli az emberek számát Lukács, hogy biztos legyen, a tömegeből senki sem vészett el. Lukács nem azt közli, hogy hányan úsztak ki a partra, hanem azt, hogy hányan voltak akkor a hajón. A másik ok, hogy feltűnőbb legyen a csoda. Emberi erővel ugyanis aligha történhetett meg, hogy a hajótörésből kétszázhetvenhatan egytől egyig partot érjenek, ugyanis valószínű, hogy a hajósokon kívül csak kevesen tudtak úszni. Az étkezéstől egy kicsit visszatért az erejük, de a hosszas aggódásban és szomorkodásban annyira kimerültek, csoda, hogy a karjukat meg tudták mozdítani. Elképzeltük, milyen tolongás volt, amikor veszélyben húsz vagy harminc embernek is nehéz úgy úszni, hogy össze ne ütközzék a másikkal, vagy el ne süllyessze a másikat. Tehát Isten nyilvánvalóan kinyújtotta értük a kezét, amikor a parton hiánytalanul mind megvoltak, akik a tengerbe vetették magukat.

38. Miután jóllaktak. Ez a körülmény mutatja, hogy Pál beszéde hatott rájuk. Még nem virradt meg, hogy tudhatták volna, van-e valami kikötő a közelben, de ami a gabonából megmaradt, a tengerbe dobják, hogy könnyítsenek a hajón. Ezt nem tették volna, ha Pálnak nem lett volna nagyobb tekintélye előttük, mint azelőtt. Mivel azonban a hitelenek nem állhatatosak, ez a meggyőződés hamar eltűnt a felküből.

41. Ráfutattak a hajót. Akkor úgy tűnhetett, mintha Isten becsapta volna Pált, és maga Pál is hiú reménnyel álltatta volna hajótörött társa

it, de Isten ezt a tévedést a szerencsés kimenetellel mindjárt eloszlatja. Tudniillik így, amikor a hajó összetört és elpusztult, mindenkinek szükségképpen szertefoszlott a bátorsága, és a kétségbeesés növelte a csoda dicsőségét. Mert Isten úgy szokta irányítani a munkáit, hogy a sok tornyosuló akadály által a nehézség látszatát kelti bennünk. Ezzel gondolkodásunkat nagyobb figyelemre készíti, hogy végül megtanuljunk, bár az egész világ küzd ellene, ez nem akadály annak, hogy ő legyen a győztes. Ez az oka annak, hogy miért akarta inkább a hajótörés után kimenteni Pált és a többieket, mint az ép hajót a partra vezetni.

42. *A katonáknak az volt a szándékuk.* Túlságosan durva hálátlanság volt, hogy a katonák, akik többszörösen is Pálnak köszönhették az életüket, azt akarják megölni, akinek a kedvéért a többieknek is meg kellett volna kegyelmezni. Őáltala, valamint Isten angyala által sikertelenül megmenekülniük. Az ő szájából hallották a megmentő tanácsot. Amikor félholtak voltak, még aznap magukhoz térítette őket. Most habozás nélkül kegyetlenül elpusztítanák azt, aki annyiszor és annyiféleképpen megszabadította őket. Ezért ha előfordul, hogy jótetteinkért nem kapunk méltó jutalmat, ne zavarjon minket az emberek hálátlansága, amely nagyon is közönséges betegség. Egyébként nemcsak Pállal szemben hálátlanos, aki megmentette az életüket, hanem egyidejűleg megjelenik a gyalázatos hitetlenség, és megfélekedeznek az isteni kegyelemről is. Az imént, amikor elfogadták a kinyilatkoztatást, Pálnak adták a lelküket. Most, amikor az ő megölése árán akarnak megmenekülni, mi mást tesznek, mint megpróbálnak Istennel szembeállni, hogy az ő akarata ellenére megmeneküljenek a haláltól? Tehát a hála, amelyet végső kétségbeesésükben kénytelenek voltak megismerni, már eltűnt belőlük, és nincsenek eszüknél, amióta a szomszéd kikötőt látják. Nekünk illik megfontolni Isten csodálatos bölcsességét mind Pál megtartásában, mind ígéretének teljesítésében, amikor kivezeti a szárazföldre azokat, akik majdnem elérték, hogy az ígérete megghiúsuljon. Így szokott küzdeni Isten jósága az emberek rosszásával. Az istentelennel mégis oly módon könyörületes, hogy büntetésüket alkalmas időre halasztja, és nem mentesíti őket a vád alól, hanem a büntetés nagyságával ellensúlyozza, hogy olyan hosszú ideig türelmes volt.

HUSZONNYOLCADIK RÉSZ

1. Miután megmenekültünk, akkor tudtuk meg, hogy Máltának hívják ezt a szigetet. 2. A barbárok nem mindennapi emberséget tanúsítottak irántunk, mert tüzet raktak, és a ránk zúduló eső és a hideg miatt mindnyájunkat befogadtak. 3. Amikor Pál összegyűjtött egy csomó rőzsét, és a tűzre tette, egy vipera jött elő a melegből, és a kezébe mart. 4. Amikor a barbárok meglátták a kezéről lecsüngő mérges kígyót, így szóltak egymáshoz: „Bizonyára gyilkos ez az ember, aki a tengerből kimenekült ugyan, de az isteni bosszúállás nem hagyja élni.” 5. Ő azonban lerázta a kígyót a tűzbe, és semmi baja sem esett. 6. Azok pedig azt várták, hogy feldagad, vagy hirtelen holtan esik össze. Mikor azonban a hosszas várakozás után azt látták, hogy nem történik semmi baja, megváltozott a véleményük, és azt mondták róla, hogy isten.

1. A rész kezdetén azt a szomorú látványt írja le Lukács, amikor az a sok vizes ember, akit a tenger habja és iszapja ellepett, a hidegtől megdermedve nagy nehezen partra evickél. Olyan volt ez, mintha a tenger azért dobta volna ki őket, hogy más halállal haljanak meg. Azután Lukács elbeszéli, hogy a barbárok emberségesen fogadták őket, tüzet gyújtottak, hogy megszáriítsák a ruhájukat, és megmelegítsék a hidegtől meggémberedett tagjaikat. Végül az eső elől is menedéket találtak. Míg ezeket a szívességeket dicséri, a saját háláját mutatja ki Pál. Méltán dicséri ezt az idegenek iránti nagy jóindulatot, amely párját ritkítja ezen a világon. Ámbár ilyen nagy szükségben a közös természet a barbár népekből is előcsalogatja a könyörületesség valamilyen érzését, mégsem kétséges, hogy a máltaiak lelkét Isten indította könyörületességre, hogy biztosan beteljesedjék az ígérete, amely nem tűnhetett volna tökéletesnek, ha valakire nézve végzetes lett volna a hajótörés.

3. *Egy vipera jött elő a melegből.* Az eredmény már igazolta, hogy Pál igaz és kétségbevonhatatlan próféta. Most Isten, hogy miként az előbb a tengeren, most a szárazföldön is kitüntesse, az előbbi jóvendölésüket újabb csodával pecsételi meg. Ezzel megerősíti Pál apostolságát a máltaiak előtt. Ez ugyan nem sokaknak használt, de az evangélium méltósága a hitetlenek előtt is felragyogott. Az utasok előtt pedig nagy

megerősítése volt ez a kinyilatkoztatásoknak is, amelyek iránt nem mutattak valami nagy tiszteletet. A vipera nem véletlenül jött elő a gallyak közül, hanem az Úr irányította oda az ő titokzatos bölcsességével, hogy megharapja Pált, mivel látta, hogy ez az ő evangéliumának dicsőségére lesz.

4. *Amikor a barbárok meglátták.* Minden időben mindenütt el volt terjedve az a vélemény, hogy aki valamitől súlyosabban szenved, azt valami szörnyű bűn terheli. Ezt a meggyőződést nem a semmiből vették, hanem inkább a kegyesség tiszta érzéséből fakadt. Isten ugyanis, hogy a világnak ne legyen mentsége,¹ azt akarta, hogy mindenkinek a lelkébe legyen vésve, a nyomorúságok és szerencsétlenségek, különösen a nagy csapások, az ő haragjának és a bűnök méltó büntetésének bizonyágai. Így valahányszor valami emlékezetes szerencsétlenség történik, mindjárt arra gondolunk, hogy Istent súlyosan megsértették, hogy ilyen szigorú és kemény ítélettel sújt. Az istentelenség sohasem öltött olyan méreteket, hogy mindenki ne tudná azt az alapelvet, hogy Isten példás büntetésekkel sújtja a bűnösöket, hogy megmutassa, ő a világ ítélőbírája. Az a tévhit is el volt terjedve mindig, hogy kivétel nélkül mindenki bűnösnek tartotta azokat, akikről látták, hogy keményebb elbánásban részesülnek. Isten azonban, még ha az emberek bűneit mindig csapásokkal bünteti is, a jelen életben nem mindig egyformán hajtja végre a büntetéseket, amelyeket ki-ki megérdemel. Néha az istenfélőket sújtó csapások nem is büntetések, hanem inkább a hit próbái és a türelem gyakorlatai. Ezért tévednek, akik azt az általános elvet állítják fel maguknak, hogy mindenkit a szerencséje vagy a szerencsétlensége alapján ítélnék meg. Ezen vitatkoztak Jób és barátai, amikor ezek őt elvetemült és Isten előtt gyűlöletes embernek tekintették, akit Isten csapásokkal sújt, Jób pedig ezzel szemben azt állította, hogy néha a kegyes emberekre is kereszt és megaláztatás vár. Ezért, hogy e tekintetben ne badarságokat beszéljünk, két dologra kell ügyelnünk. Az egyik az, hogy pusztán a megtörtént esemény alapján idegen emberekről vakon és elhamarkodottan ne mondjunk ítéletet, ugyanis mivel Isten a jókat és a rosszakat egyaránt csapásokkal sújtja, sőt gyakran a gonoszokat kíméli és az övéit súlyosabban megveri, ahhoz, hogy helyesen ítéljünk, nem a büntetésekből kell kiindulni, hanem az emberek életét és tetteit kell megvizsgálnunk. Ha valami házasságtörőt vagy káromlót vagy esküszegőt vagy rablót, ha valami kéjencet vagy csalót vagy egy vérszomjas embert sújt csapás, akkor

¹ Vö. Róm 1, 20

Isten mintegy az ujjával mutatja meg nekünk ítéletét. Ha semmi bűn nem tűnik fel nekünk, olyankor az a legjobb, ha nem mondunk ítéletet a büntetésről. A másik óvatosság, hogy várjuk ki a végét, ugyanis amikor Isten elindítja a csapást, nem mindjárt világos előttünk a szándéka. Sőt inkább a különböző eredmények azt mutatják, hogy Isten előtt nagyon is különböznek egymástól azok, akik az emberek szemében büntetésük hasonlósága folytán hasonlóknak látszanak. Ha valaki azzal az ellenvetéssel él, hogy a törvény nem hiába ismétli annyiszor, hogy az egyes embereket és a közösségeket sújtó minden nyomorúság Isten ostora, elismerem, hogy ez igaz. De azt mondom, hogy ez nem zárja ki azt, hogy Isten időnként megkíméli, akiket akar, még ha mindenkinél rosszabbak is, másokat pedig, akiknek kisebb a bűnük, súlyosabban büntet. Nem szabad minden esetre vonatkoztatnunk, ami ἐπὶ τὸ πολὺ (az esetek többségében) történik. Most látjuk, hogy miben tévedtek a máltaiak: egyrészt nemcsak hogy gonosztevőnek tartják Pált anélkül, hogy az életéről valamit tudnának, ráadásul csak egy vipera harapása miatt, másrészt nem várják ki a végét, hanem elhamarkodottan ítélnék. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy átkozott szörnyetegek, akik megpróbálják kitörölni a szívükből Isten ítéletének gondolatát, amely természetes módon mindannyiunkban megtalálható, sőt a barbár és vad emberekben is megvan. Hogy Pált miért inkább gyilkossággal és nem valami más bűnnel vádolják, annak az az oka, hogy mindig az emberölés volt a leggyűlöletesebb.

A bosszúállás nem hagyja élni. Gonosznak tartják, mivel alighogy megmenekült a tengerből, bosszú fenyegeti. Azt képzelték ugyanis, hogy Zeusz trónján ül a bosszúállás istennője, akinek a neve Diké. Durva ez a felfogás, de túrhető jelentése van, hogy mintha a tiszta vallást nem ismerő emberek lefestették volna Istent, a világ ítélőbíráját. Egyébként ez megkülönbözteti az istenség haragját a szerencsétől, és így elválasztja Isten ítéletét minden véletlen esettől. A máltaiak ugyanis az égi bosszú jól látható jelének tekintették, hogy Pál, miután megtartatott, mégsem maradhat sértetlen.

5. *Lerázta a kígyót.* A kígyó lerázása a lelki nyugalom jele. Tudjuk ugyanis, hogy mennyire megzavarja és meggyengíti az embert a félelem. Nem is kell azt képzelni, hogy Pál mentes volt minden félelemtől. A hit nem tesz minket érzéketlenné, ahogy az eszelősök képzelik, akik az árnyékban vannak, lőtávolon kívül. De ha a hit a bajok érzékelését nem is veszi el, mindazonáltal csökkenti, hogy a rémület ne vegye el hosszabb időre a kegyes emberek bátorságát, hanem mindig megmaradjon a bizakodásuk. Így Pál, jóllehet tudta, hogy a vipera

veszedelmes állapot, mégis a neki adott ígéretben bízva nem félt a veszélyes harapástól, nem is ijedt meg, mivel még a halálra is fel volt készülve, ha arra került volna sor.

6. *Megváltozott a véleményük, és azt mondták.* Ennek a csodálatos és nem remélt változásnak komolyan kellett érintenie a máltaiakat, hogy Isten könyörületességének tulajdonítsák a dicsőséget, ahogy korábban bosszúról beszéltek. Minthogy azonban az emberi gondolkodás helytelenül mindig a szélsőségekhez vonzódik, Pálból, akit elvetemült gyilkosnak tartottak, hirtelen istent csinálnak. Ha már valamelyiknek meg kellett lenni, Pál jobban szerette volna, ha gyilkosnak tartják, mint istennek, és inkább vállalta volna nemcsak azt, hogy egy bűnnel vádolják, hanem hogy mindenféle gyalázzal illessék, sőt még a pokolba is inkább lement volna, semmint hogy Isten dicsőségét elvegye magának. Ezt mindenki jól tudta, aki hallotta őt beszélni a viharban. Lehetséges azonban, hogy később, amikor már többet tudtak a dologról, felismerték, hogy Isten tette a csodát. Továbbá tanuljuk meg ebből a történetből, hogy nyugodt lélekkel várjuk ki a szomorú események boldog befejezését, amelyekről kezdetben úgy látjuk, hogy Isten dicsőségének csorbítása felé sietnek. Közülünk kit ne rémítene meg az a látvány, hogy az istentelenek arra készülnek, hogy szidalmakkal illessék és mindenféle gyalázzal bemocskolják az evangélium dicsőségét? De látjuk, hogy Isten idejében közbelépett. Tehát ne kételkedjünk abban, hogy miután eltúrte, hogy az övéire botrányok árnyéka vetüljön, a kellő időben orvosságot hoz, és a sötétséget világossággá változtatja. Közben gondoljunk arra, hogy óvakodnunk kell a test szerinti ítélettől. Mivel az emberek mindig megfélemlenek magukról, kérjük az Úrtól a mértékletesség Lelkét, hogy az tartsa meg nekünk a helyes mértéket. Ezenkívül azt is tanuljuk meg ebből, hogy mennyire hajlamos a világ a babonaságra, sőt szinte velünk születik az a gyarlóság, hogy a teremtményeket szívesen díszítjük fel azzal, amit Istentől elveszünk. Ezért nem csoda, hogy minden korban újabb és újabb tévedések jelentek meg, hiszen mindegyikünk születésétől fogva csodálatos bálványkészítő mester. De hogy ebből senki se kernessen ürügyet a mentegetőzésre, bizonyosság ez a történet, hogy a babonaságoknak az a forrása, hogy az Isten iránt hálátlan emberek Isten dicsőségét másra ruházzák át.

*7. Azon a környéken volt a sziget előljárójának, Publiusnak a birtoka, aki befogadott minket, és három napon át nagyon barátságosan megvendégelt.
8. Történt pedig, hogy Publius apja a verhamoktól és verhasztól gyötörve agyának esett. Pál bement hozzá, és miután imádkozott, rátette a kezét, és*

meggyógyította. 9. Miután ez megtörtént, a többi beteg szigetlakó is odament hozzá, és ő meggyógyította őket. 10. Ezért nagy megbecsülésben részesítették minket, és amikor elhajóztunk, elláttak bennünket minden szükséges dologgal. 11. Három hónap múlva azután elindultunk egy alexandriai hajón, amely a szigeten telelt, és amelynek címerében Dioszkurok voltak. 12. Szirakuzába érkezve ott maradtunk három napig. 13. Innen a part mentén hajóval megérkeztünk Régiumba, és mivel egy nap múlva feltámadt a déli szél, így másnap Puteoliba értünk. 14. Itt testvéreket találtunk, akik kérték, hogy maradjunk náluk hat napig. Így érkezünk Rómába.

7. *Azon a környéken.* Mivel Publius római név, azt gyanítom, hogy akiről szó van, az inkább római polgár, mint szigetlakó, mert a görögök és más külföldiek, hacsak nem közönséges emberek, nem szoktak latin nevet felvenni. Lehetséges, hogy valaki a római előkelők közül akkor látogatott el birtokára, és a sziget előljárójának nevezik, nem mintha ott laknék, hanem azért, mert senki másnak nem volt olyan nagy gazdagsága és vagyona. Alig hihető, hogy az egész görög sokaságot három napon át nagyon barátságosan vendégül látta. Inkább úgy gondolom, hogy a századost megvendégelte, Pál és társai iránt pedig tisztelettel volt, mivel a csoda figyelmeztette, és ezért azt hitte Pálról, hogy Istennek kedves ember. De akárhogy is volt, vendégszeretete elnyerte jutalmát, ugyanis nem sokkal később az apját a súlyos és veszélyes betegségből az Úr Pál keze által meggyógyította. Így akarta bizonyítani, mennyire tetszik neki az emberséges magatartás, amelyet a szerencsétlenek és a rászorulóknak iránt tanúsítanak. Jóllehet azok, akik valamilyen segítséget kaptak, gyakran hálátlanok és nem emlékeznek meg a jótéteményekről, vagy nincs képességük arra, hogy azokat viszonozzák, maga Isten azonban bőségesen megfizet azért, amit az ő parancsára az emberekért tettünk. A jóindulatú és vendégszerető emberekhez azonban néha elküld valakit a szolgálói közül, aki magával viszi az ő áldását. Már az is nagy megtiszteltetés volt, hogy Publius Pál személyében Krisztust láthatta vendégül. Az volt az egésznek a megkoronázása, hogy Pál a gyógyítás adományával megajándékozva érkezett oda, és ezzel nemcsak viszonozni tudta, amit kapott, hanem annál sokkal többet is tudott adni. Ezenkívül nem tudjuk, hogy Publiusban megjelentek-e a hit elemei, miként a csodák többnyire felkeltik a tanulás iránti vágyat a tudatlanokban és hitetlenekben. Lukács azt is megjelöli, hogy milyen betegségről volt szó, hogy jobban dicsérje Isten kegyelmét. Minthogy a vérhas lassan és nehezen gyógyul, különösen, ha lázzal jár. Isten nyilvánvaló ereje okozta, hogy pusztán kézzel

lel és imádsággal olyan gyorsan sikerült visszaadni az egészségét az erőtlen öreg embernek.

8. *Rátette a kezét.* Pál az imádságával azt bizonyítja, hogy nem ő a csoda szerzője, hanem csak eszköze annak, nehogy Istent megfoszsa dicsőségétől. Ezt külső jeggyel is megerősíti, ugyanis miként fentebb más helyeken láttuk, a kézrátétel nem más, mint a felajánlás ünnepélyes kifejezése. Ezért amikor Pál az embert kezével Istennek ajánlja, ezzel megvallja, hogy annak az életéért könyörög. Ez a példa nemcsak azokat figyelmezteti, akik Isten különös kegyelmi ajándékaiban bővelkednek, hogy ügyeljenek arra, nehogy magukat előtérbe helyezve Isten dicsőségét elhomályosítsák, hanem általában figyelmeztet mindannyiunkat, hogy úgy fejezzük ki hálánkat Isten kegyelme szolgáinak, hogy egyedül Istené maradjon a dicsőség. Lukács azt mondja, hogy Pál meggyógyította a vérhasban szenvedő beteget, de a körülmények világos feltárással kifejezi, hogy ezt a jótéteményt Pál munkája által Isten vitte véghez. Ezután azt mondja, hogy Pál a sziget többi betegeit is meggyógyította, de ezt nem terjeszti ki mindre. Csak azt akarja kifejezni, hogy több bizonyosság tanúsította Isten erejét, amely már elég világosan megnyilvánult, és igazolta Pál apostolságát. Nem kétséges, hogy Pál ugyanúgy törekedett a lelkek meggyógyítására is, mint a testekére. Hogy ennek mi volt az eredménye, arról nem számol be Lukács, csak annyit mond, hogy amikor elhajóztak, a barbárok őt és társait ellátták útravalóval és minden szükséges dologgal. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Pálnak többször is alkalma lett volna elmenekülni, Isten akaratát mégis önkéntes bilincsnak tekintette, mivel a mennyei kinyilatkoztatás többször is Nero ítélőszéke elé idézte mint tanút. Ezenkívül tudta, hogy ha elmenekült volna, többé nem hirdethette volna az evangéliumot, és egész életét haszontalanul kellett volna eltöltenie valami eldugott helyen.

11. *Egy alexandriai hajón.* Ezekkel a szavakkal azt fejezi ki Lukács, hogy az előbbi hajó vagy elsüllyedt, vagy annyira megrongálódott, hogy többé már nem lehetett használni. Ebből jobban látjuk, milyen súlyos volt a hajótörés. Lukács világosan elmondja, hogy annak az alexandriai hajónak, amellyel Rómába utaztak, a címerében Kasztór és Polüdeukész volt, hogy tudjuk: Pálnak nem adatott meg, hogy hozzá hasonlókkal hajózzék, hanem kénytelen volt olyan hajóra szállni, amely két bálványának volt szentelve. A régi költők szerint Kasztór és Polüdeukész Zeusztól és Lédától született. Ezért is nevezik őket görögül Διοσκουροι nak (Dioszkurosoknak). Ez a szó, amelyet Lukács itt használ, azt jelenti: Zeusz fiai. Azt mondják, hogy az Allatölvben az Ilekrek csallagkepeknek telelnek meg. A hajósok között elterjedt az a

hiedelem is, hogy ők azok a tüzes kigőzölgések is, amelyek viharban megjelennek.² Így régen tengeri isteneknek tartották őket, és úgy imádkoztak hozzájuk, mint ma Miklóshoz, Kelemenhez és másokhoz. Sőt, mivel a pápaságban csak a neveket változtatták meg, de a régi tévhitek megmaradtak, ma azokat a tüzeket mint Szent Erasmus vagy mint Szent Elmo tüzeit imádják. Ha egy kigőzölgés jelenik meg, az rossz előjel, de ha kettő, ahogy Plinius mondja, az jó előjel, és sikeres hajózást jelent,³ ezért az alexandriai hajósok, hogy Kasztór és Polüdeukész jóindulatát elnyerjék, mindkettőjük képét elhelyezték a hajón. Őket illetően a hajó istentelen szentségtörés jelét viselte magán, de minthogy Pál azt nem maga választotta, emiatt semmi szenny nem érte, és minthogy a bálvány semmi, nem tudja úgy megrontani Isten teremtményeit, hogy azokat a hívők tisztán és szabadon ne használhatnák. Általában így kell felfogni a dolgot: csak a tiszta lelkiismeret mossa le azt a szennyet, amellyel csalárd módon a Sátán megpróbálja bemocskolni Isten teremtményeit, amikor az istentelenek és a gonoszok tisztátalan érintésükkel beszennyeznek mindent, ami önmagában véve tiszta. Végül Pált az, hogy felszállt erre a hajóra, nem fertőzte meg jobban, mint az, hogy Athénban látta az oltárokat, mivel minden babonaságtól mentesen és tisztán elég jól értette, hogy a pogányok minden áldozata üres képzelgés. Azután az emberekben nem kelthette azt a gyanút, hogy egyetértett volna azzal a pogány tévedéssel, mert százszor inkább meghalt volna, semmint hogy úgy tegyen, mintha Kasztórt és Polüdeukészt tisztelné. Tehát minthogy botránkozástól nem kellett tartania, bátran felszállt a hajóra. Nem kétséges azonban, hogy fájdalmat érezhetett és bánatos lehetett, amikor azt látta, hogy Isten tiszteletét az üres képmásokra ruházzák rá. Ezért Pál megpróbáltatásaihoz kell számítani azt is, hogy olyanok vezették az úton, akik azt gondolták, hogy bálványok irányítják őket, és a hajórábízták azok oltalmára és védelmére.

12. *Szirakuzába érkeve.* A hajóút hátralevő részét Lukács onnan követi, hogy megérkeztek Szicíliába. Azután a tenger háborgása miatt a part mentén hajózva átkeltek Itáliába. Szicília leghíresebb kikötője, amelyet itt említ Lukács, messzebb van Itália partjától, mint Messzina kikötője, amellyel szemben van Regium, amit említ. Ez Bruttium egyik városa, ahogy Puteoli Campania városa. Egyébként, mivelhogy Pált Puteoliban a testvérek hat napig vendégül látták, ebből megértjük, milyen jóindulatúan és szívélyesen bánt vele a százados. Biztos

² Plin. NH 2, 37, 101.

³ Plin. NH 2, 37, 101.

vagyok benne, hogy a szent férfiú mindig kötelezte magát arra, hogy a kitűzött időre visszatér. A százados úgy meg volt győződve Pál becsületessége felől, hogy nem tartott attól, hogy becsapja. Azt is láthatjuk ebből a helyből, hogy akkor már el volt hintve az evangélium magja, hiszen Puteoliban is volt valami gyülekezet.

15. Mikor az ottani testvérek hallottak érkezésünkről, élénk jöttek Appiusz fórumáig és Tres Tabernaeig. Amikor Pál meglátta őket, hálát adott Istennek, és megtelt bizakodással. 16. Amikor megérkeztünk Rómába, Pálnak megengedték, hogy külön lakjék az őt őrző katonával.³ 17. Három nap múlva magához hívatta a zsidók ottani elöljáróit. Amikor ezek összegyűltek, így szólt hozzájuk: „Atyámfiak, férfiak, bár semmit sem vétkeztem e nép ellen vagy ősi szokásaik ellen, Jeruzsálemből mégis foglyul adtak engem a rómaiak kezébe. 18. Miután ezek kihallgattak, szabadon akartak bocsátani, mert semmi halállal büntetendő vétket nem találtak bennem. 19. Mivel azonban ez ellen tiltakoztak a zsidók, kénytelen voltam fellebbezni a császárhoz; de nem azért, mintha népem ellen akarnék vádaskodni. 20. Emiatt kértem, hogy láthassalak titeket, és beszélhessek veletek, hiszen Izráel reménységéért viselem ezt a láncot.”

15. Mikor az ottani testvérek hallottak. Azzal, hogy a testvérek elébük mentek, Isten növelte Pál bátorságát, hogy buzgóbban siessen az evangélium védelmére. A testvérek buzgósága és kegyes gondoskodása abban mutatkozik meg, hogy Pál jöttéről tudakozódnak és elébe mennek. Akkor ugyanis a keresztyén hit megvallása nemcsak gyűlöletes volt, hanem az életüket is veszélybe sodorhatta. Az a néhány ember nemcsak a saját személyében vállalta a veszélyt, mivel az egész egyház iránt megnyilvánult a gyűlölet. Mindennél fontosabb azonban számukra a szolgálat, amelyet csúnya gyávaság és hálátlanság nélkül nem tagadhattak volna meg. Szörnyűség lett volna Krisztus apostolával nem törődni, különösen, amikor a közös üdvösségért fáradozott. Amikor már előbb írt nekik, és önként felajánlotta szolgálát, méltatlan lett volna nem viszonzni a testvéri jóindulatot. Tehát a testvérek ezzel a szolgálattal bizonyították a Krisztus iránti kegyességüket. Pál buzgóságát fokozta, amikor látta, hogy állhatatosságának megvan az eredménye. Jóllehet bátorsága legyőzhetetlen volt, és így nem függött az emberek segítségétől, Isten, aki az övét emberek ál-

³ Rev. Károli Gáspár ford.: Mikor pedig Rómába jutottunk, a százados átadta a foglyokat a testőrsereg fővezérének. Pálnak azonban megengedték, hogy külön lakjék az őt őrző vitézzel.

tal szokta megerősíteni, ily módon mégis új erőt adott neki. Később, amikor a börtönben mindenki elhagyta, ahogy máshol panaszkodik,⁴ a bátorságát akkor sem veszítette el, hanem Krisztus parancsnoksága alatt olyan bátran és rendíthetetlenül küzdött, mintha hatalmas sereget vezetett volna a csatába. Akkor is lelkesítette ennek a találkozásnak az emléke, amikor arra gondolt, hogy sok kegyes testvér van Rómában, de gyengék, és az ő támogatásukra küldetett. Most nincs miért csodálkoznunk azon, hogy Pál bátorságot merített abból, hogy meglátta a testvéreket, mivel remélte, hogy hitének megvallása nem csekély eredménnyel fog járni. Mert valahányszor Isten megmutatja szolgálainak fáradozásuk valamilyen eredményét, azzal arra ösztönzi őket, hogy lelkesebben folytassák munkájukat.

16. A százados átadta a foglyokat.⁵ Lukács azt érzékelteti, hogy Pálnak többet engedtek meg, mint a többieknek. Az ő helyzete ugyanis más volt és különleges. Neki ugyanis megengedték, hogy egy ór őrizete alatt magánházban lakjék, míg a többieket bezárták a nyilvános börtönbe, ugyanis a császári testőrség parancsnoka Festus jelentéséből megtudta, hogy Pál semmi bűnt nem követett el. Valószínűleg a százados is híven jelentette ezt, és ennek alapján kedvezményes elbánásban részesítették. Tudnunk kell mégis, hogy Isten a mennyből nemcsak azért enyhítette szolgálójának őrizetét, hogy szenvedését enyhítse, hanem azért is, hogy a hívek szabadabban odamehessenek hozzá. Isten azt akarta, hogy Pál hitének kincse ne legyen bezárva a börtön szűk falai közé, hanem kerüljön a nyilvánosság elé, hogy mindenféle sokakat gazdagítson. Egyébként a könnyítéssel Pál nem került szabad őrizetbe, mert mindig láncot hordott. Lukács στρατοπεδάρχος-nak nevezi a császári testőrség parancsnokát,⁶ akinek ez a szolgálata a történelemből eléggé ismert.

17. Három nap múlva. Csodálatos Pálnak az a szelídsége, hogy miután a saját népe olyan súlyos igazságtalanságokkal gyötörte, mégis igyekszik lecsillapítani a Rómában levő zsidókat, és mentegetőzik előttük, hogy ne legyenek gyűlölettel az ő ügye iránt, amiért azt hallják, hogy a papok ellenségesek vele szemben. Az emberek szemében jogos mentségre talált volna, ha a zsidókkal nem törődve a pogányokhoz fordult volna, ugyanis amikor éveken keresztül különböző helyeken állhatatosan próbálta őket elvezetni Krisztushoz, egyre dühösebbek lettek. Mégis mindent megpróbált Ásiában, Görögországban,

⁴ 2Tim 4,16.

⁵ Rev. Károli Gáspár ford.

⁶ A Kálvin által használt szöveg szerint: Praefectus praetorio.

és végül Jeruzsálemben is, hogy a haragjukat lecsendesítse. Tehát mindenki megbocsátott volna neki, ha békén hagyta volna azokat, akiknek az elszánt makacsságát annyiszor tapasztalta. Mivel azonban tudta, hogy mesterét az Atya azért adta a zsidóság szolgájanak,⁷ hogy beteljesedjenek az ígéretek, amelyekkel Isten Ábrahám utódait népévé fogadta, Istennek ezt az elhívását szem előtt tartva sohasem fárad el. Láta, hogy Rómában kell maradnia. Minthogy szabadon taníthatott, nem akarta őket megfosztani munkájának gyümölcsétől. Azt sem akarta, hogy az ügye iránti gyűlölet az egyház zaklatására készítse őket, mivel a legcsekélyebb alkalom nagy pusztulással fenyegetett. Tehát Pál el akarta kerülni, hogy szokásos dühöngésükkel nagy pusztulásnak legyenek okozói.

Semmit sem vétkeztem e nép ellen. Ez a két dolog növelhette volna a zsidók iránta táplált gyűlöletét: vagy az, hogy saját népe közös érdekének ártott, amennyiben egyes szökevények hűtlenségükkel még nehezebbé tették a szolgaságot; vagy az, hogy Isten tiszteletét megsértette. Mert jóllehet a zsidók az atyáktól már elfajzottak, és a vallásukat is meggyalázta és megrontotta a sok tévedésük, maga a törvény szó iránt és a templomi kultusz iránt nagy tiszteletet éreztek. Pál nem tagadja, hogy szívesen elhagyta volna a szertartásokat, amelyekhez a zsidók babonásan ragaszkodtak, de az elszakadás bűnét, amellyel gyanúsíthaták volna, elhárította magától. Ezért ősi szokásokon azokat kell érteni, amelyekben Ábrahám utódai és Mózes tanítványai hitük szerint a többi néptől különböztek. Pál azzal, hogy olyan híven ragaszkodott Krisztushoz, aki a törvény lelke és befejezése, semmit nem vett el az ősi szokásokból, sőt mindenki másnál tökéletesebben megtartotta azokat.

19. *Kénytelen voltam fellebbezni.* Ez a fellebbezés azért volt annyira gyűlöletes, mert úgy tűnt, hogy keményebben sújtja a zsidók jogát és szabadságát, akik a saját törvényeik szerint szerettek volna élni. Továbbá Pál védekezése az egész nép gyalázatával és elítélésével járt. Tehát Pál ezt az ellenvetést is megcáfolja: az ellenség makacssága kényszerítette arra, hogy ehhez a menedékhez folyamodjék. Ez a kényszerítés a melegsége, mivel más módon nem tudott volna megmenekülni a haláltól. Miután a múltra nézve kimentette magát, a jövőre nézve megígéri, hogy úgy fog védekezni, hogy nem támadja a zsidókat.

20. *Értel reménységért.* Ezen a kifejezésen sokkal többet kell érteni, mint amennyit Lukács kifejez, ahogy a válaszból következtetni lehet, amikor a zsidók szektáról beszélnek: tudniillik megismétlik Pál be-

szédét, amelyet Lukács kihagy. Pál tehát Krisztusról beszél, hogy világossá tegye, Krisztus nélkül semmit sem használ a zsidóknak sem a templom, sem a törvény, mivel Krisztuson alapul az örökbefogadás szövetsége, és érvényes az üdvösség ígérete. Nem volt kétséges előttük, hogy a Messiás eljövetelétől függ az ország felépítése, és annak reményét és vágyát akkor tovább fokozta az összeomlás és a pusztulás. Ezért joggal mondja Pál, hogy Izrael reménységéért viseli a láncot. Ebből azt is tanuljuk meg, hogy csak azok remélnek igazán, akik csak Krisztusra és az ő lelki országára tekintenek, mert azzal, hogy a kegyes emberek reménységét Krisztusba helyezi, minden más reménységet kizár.

21. *Ők pedig ezt mondták erre: „Mi sem levelet nem kaptunk rólad Júdeából, sem az atyafiak közül nem jött ide senki, és nem jelentett vagy mondott rólad semmi rosszat.* 22. *Helyesnek tartjuk tehát, hogy tőled halljuk meg, hogyan gondolkozol. Mert erről az irányzatról tudjuk, hogy mindenfelé ellenzik.”* 23. *Kitűztek tehát neki egy napot, és akkor sokan eljöttek hozzá a szállására. Pál bizonyítást tett előttük az Isten országáról, és reggeltől estig igyekezett őket meggyőzni Jézusról Mózes törvénye és a próféták alapján.* 24. *Egyesek hittek a beszédének, mások meg nem hittek.*

21. *Mi sem levelet.* Nem azért hallgattak a papok és az írástudók, mert megenyhültek volna Pál iránt, vagy kímélték volna, hanem inkább megvetésből vagy kétségbeesésből, mivel olyan messziről nem tudtak neki ártani, és az, hogy Pált elvitték Itáliába, úgy tűnhetett nekik, mintha eltemették volna. Éppen olyan gondtalanul mint gőgösen uralkodtak, és csak az volt fontos nekik, hogy otthon senki se háborgassa őket. A zsidók azonban, még ha nem is az minden vágyuk, hogy Pált hallgassák, mégis mutatnak valami hajlandóságot a tanulásra, amikor nem vonakodnak meghallgatni tanításának megvédését, amelynek mindenütt ellentmondanak. Sokan elzárják maguk előtt az utat az előítélettel, úgy-hogy nem akarják meghallgatni, amit a közvélemény elítél, hanem az ismeretlen tanításról elfogadják mások elítélő véleményét. Közben, mint mondtam, magatartásuk nem mentes a hibáktól, mert ellenszegülést mutatnak, hogy még szítsák a gyűlöletet, vagy rosszindulatúan gyanút keltsenek, mintha Ézsaiás nem jövendölte volna meg, hogy Isten az egész nép számára olyan kő lesz, amelybe beleütköznek.⁸

23. *Kitűztek tehát neki egy napot.* Nem tudni, hogy a kitűzött napon Pál folyamatosan beszélt-e, vagy egymással vitatkoztak. Az idő kö-

rülményéből arra lehet következtetni, hogy Pál nem egyhuzamban beszélt. Ugyanis aligha tudott volna reggeltől estig tartó beszédet mondani. Ezért úgy gondolom, hogy az apostol, miután röviden összefoglalta az evangéliumot, alkalmat adott arra, hogy a hallgatók kérdezzenek, és válaszolt a neki feltett kérdésekre. Egyébként meg kell jegyezni a beszélgetés témáját. Lukács szerint két téma volt: először arról beszélt Pál, hogy milyen közöttük Isten országa, és különösen arról, hogy a legnagyobb boldogság és dicsőség ígértetett meg nekik, amit a próféták mindenütt annyira hirdetnek. Minthogy a zsidók közül sokan arról álmodoztak, hogy Isten mulandó országa ezen a világon fog megvalósulni, és azt tévesen kényelemmel, élvezetekkel és a világi javak bőségével azonosították, szükséges volt annak helyes meghatározását adni, hogy tudják meg, Isten országa lelki természetű, és annak kezdete az élet megújulása, a befejezése pedig a boldog halhatatlanság és a mennyei dicsőség. Másrészt arra biztatta őket Pál, hogy fogadják el Krisztust mint a megígért boldogság megteremtőjét. Ez a második rész megint csak két részből állt. Ezt csak úgy tudta hasznosan és alaposan tárgyalni, hogy kifejtette, mi a megígért Megváltó hivatása. Azután megmutatta, hogy már kijelentette magát, és Mária fia az, akiben az atyák reménykedtek. Minden zsidó által elfogadott alaptétel volt, hogy el fog jönni a Messiás, aki mindent tökéletesen rendbehoz. Pál azonban az ígért másik részére fektette a súlyt, amely nem volt annyira ismert: nevezetesen azért ígértetett meg a Messiás, hogy halálának áldozatával megváltsa a világ bűneit, Istent megbékéltesse az emberekkel, örök igazságot szerezzen, a Lelke által újjászült embereket Isten képére formálja, s végül, hogy az ő híveit magával együtt a mennyei élet örökösivé tegye. Mindez beteljesült a keresztre feszített Jézus Krisztus személyében. Ezekről a dolgokról nem beszélhetett úgy, hogy a zsidókat a durva földi elképzeléseiktől ne hívja el az égbe, és egyidejűleg el ne törölje a kereszt miatti megbotránkozást, amikor azt tanította, hogy Istennel való megbékélésünknek nem volt más módja. Jegyezzük meg, hogy amit Pál Krisztusról tanított, azt Lukács tanúsága szerint mind a törvényből és a prófétákból vette. Ebben különbözik az igazi vallás minden emberek által kitalált vallástól, hogy egyedül Isten ígétjén alapul. Ebben különbözik Isten egyháza minden pogány szektától, hogy csak Isten ígétjét hallgatja, és Isten parancsa irányítja. Már itt látszik az Oszövetség megegyezése az evangéliummal abban, hogy megerősíti a Krisztusban való hitet, továbbá az Írásnak az a kellős haszna, amelyet ugyancsak Pál dicsér máshol, tudnunk, hogy a Szentírás elegendő mind a tanule-

konyak nevelésére,⁹ mind azok makacsságának a visszautasítására, akik az igazsággal szembehelyezkednek. Tehát akik józan okosságra törekednek és másokat helyesen akarnak tanítani, azok ezeket a célokat tartsák szem előtt, hogy mindent csak az Írás tiszta forrásából merítsenek. Másképpen járnak el a filozófusok, akik csak érvekkel harcolnak, mivel nincs előttük biztos tekintély. Szerfelett helytelenül utánozzák őket a pápisták, akik Isten kinyilatkoztatásait figyelmen kívül hagyva csak emberi agyszüleményekre, vagyis csupa ostobaságra támaszkodnak.

24. *Egyesek hittek.* Lukács arról számol be, hogy a beszélgetésnek végül az lett az eredménye, hogy nem mindenkinek vált egyaránt hasznára a tanítás. Tudjuk, hogy az apostol a Léleknek olyan kegyelmével volt felruházva, hogy képes lett volna a köveket megindítani, de hosszas fejtegetésével és bizonyításával sem érte el, hogy mindenkit megnyerjen Krisztusnak. Ezért ne csodálkozzunk, ha az evangélium világos tanításának ma is ellenáll sokaknak a hitetlensége, és sokan makacsok maradnak, akik előtt úgy megvilágították Krisztus igazságát, mint a déli nap világossága. Ráadásul vakon és tudatlanul távoztak el Páltól, akik önként, mintegy a tanulás szándékával mentek oda hozzá. Ha az önkéntes hallgatókban ilyen makacsság volt, csoda-e, ha Krisztust keserű lélekkel megvetik azok, akik gőgös keserűséggel szándékosan kerülnek a világosságot?

25. *Mivel nem értettek egyet egymással, széttaszottak, s ekkor Pál ezt az egy ígét mondta nekik: „Helyesen szólt a Szentlélek Ézsaiás próféta által atyáitokról, 26. amikor ezt mondta: Menj el ehhez a néphez, és mondd meg: Hallván halljatok, és ne értsetek, és látván lássatok, és ne lássatok meg! 27. Mert megkövéredett e nép szíve, és füllükkel nehezen hallottak, és szemüket behunyták, hogy ne lássanak szemükkel, és ne halljanak füllükkel, szívükkkel ne értsenek, és meg ne térjenek, és meg ne gyógyítsam őket. 28. Vegyétek tehát tudomásul, hogy a pogányoknak küldetett el Istennek ez az üdvössége. Ők pedig meg is fogják azt hallani.” 29. Miután ezt mondta, a zsidók maguk között sokat vitatkozva eltávoztak. 30. Ő pedig ott maradt két teljes esztendeig saját bérelt szállásán, és fogadta mindazokat, akik felkeresték. 31. Hirdette az Isten országát, és tanított az Úr Jézus Krisztusról, teljes bátorsággal, minden akadályoztatás nélkül.*

25. *Nem értettek egyet egymással.* A hitetlenek rosszindulata és gonoszsága azt eredményezi, hogy Krisztus, aki a mi békességünk és

⁹2Tim 3,16.

szent egységünk egyetlen köteléke, viszálykodásra adjon alkalmat, és egymás ellen harcba vigye azokat, akik korábban kölcsönös baráti viszonyban voltak egymással. Mert íme, amikor a zsidók özszejönnek, hogy Pált hallgassák, mindannyian ugyanazt gondolják, ugyanazt mondják; mindannyian azt vallják, hogy Mózes törvényét követik. Miután azonban meghallgatták a kiengesztelés tanítását, nézeteltérés támad közöttük, és több pártra szakadnak. Mindazonáltal nem kell arra gondolni, hogy az evangélium hirdetésével kezdődött a viszály, hanem csak akkor tört ki az az ellenségeskedés, amely korábban is a rosszindulatú szívekben rejtőzött, miként a nap fénye nem ad új színeket, csak világossá teszi a különbséget, amely sötétben nem látszott. Tehát amikor Isten az ő választottjait külön megvilágítja, és nem ugyanaz a hite mindegyiküknek, gondoljuk meg, hogy nem is lehet másképp, csak úgy, hogy eltérnek egymástól, bár mindegyiküknek felajánlatott Krisztus. Akkor jusszon eszünkbe, hogy az teljeseedik be, amit Simeon megjövendölt róla, hogy az ellentmondásnak az a célja, hogy nyilvánvalóvá legyen sok szív gondolata,¹⁰ és hogy a hitetlenség, amely Isten ellen támad, a viszály anyja.

Ekkor Pál ezt az egy ígét mondta nekik. Először szelíden és nyugodtan próbálta őket megnyerni. Amikor azonban makacosságuk nyilvánvalóvá vált, keményebben lép fel, és szigorúan hirdeti nekik Isten ítéletét, mert így kell bánni a lázadókkal, akiknek a gögjét egyszerű tanítással nem lehet letörni. Nekünk is azt a módszert kell követnünk, hogy a tanulókat és szelídeket szelíden irányítjuk, a makacsokat pedig Isten ítélőszéke elé idézzük. Hogy Pál inkább a Szentlelket beszélteti, mint a prófétát, azzal a kinyilatkoztatás hitelet növeli, ugyanis mivel Isten azt követeli, hogy egyedül őt magát hallgassuk, csak úgy állhat meg a tanítás tekintélye, ha tudjuk, hogy tőle származik, és nem emberi fejben született meg. Azután az is jelzi, hogy itt nem egy korszak makacosságáról van szó, hanem a Lélek kijelentése a jövőre is kiterjed.

Menj el ehhez a néphez. Fontos ez a hely, mivel az Újszövetség hat szor is idézi.¹¹ Mivel azonban mindenütt más céllal idézik, meg kell érteni, milyen céllal alkalmazza Pál erre az esetre. Tudniillik ezzel mint egy kalapáccsal össze akarta törni az istentelenek keménységét, és bátorítani a hívőket, akik még gyengék és erőtlenek voltak, hogy mások hitetlensége ne zavarja őket. Tehát az a lényeg, hogy

¹⁰ 1K 2,9.

¹¹ Mt 13,11–15; Mk 4,12; 8,18; Lk 8,10; Jn 12,40; Róm 11,8.

beteljesedik, amit a próféták megjövendöltek, és ezért nincs ok arra, hogy a gonoszok tetszelegjenek maguk előtt, vagy hogy a hívők tőle mint valami új és szokatlan dologtól megijedjenek. Ámbár bizonyos, hogy az a vakság, amelyet a próféta említ, már az ő korában kezdődött, János azonban arra figyelmeztet, hogy az tulajdonképpen Krisztus országára vonatkozik.¹² Ezért Pál megfelelően alkalmazza az evangéliumnak arra a megvetésére, amelyet tapasztalt; mintha azt mondta volna: Semmi olyan nem történik, amit már régen megne jövendölt volna a Szentlélek Ézsaiás szája által. Mivel ezt a helyet különféleképpen alkalmazzák nemcsak az evangélisták, hanem maga Pál is, nem nehéz bizonyítani, hogy az ellentmondás csak látzólagos. Máté, Márk és Lukács azt mondja, hogy ez a jövendölés akkor teljeseedik be, amikor Krisztus példázatban beszélt a néphez, és a mennyország titkait nem fedte fel előtte. Akkor ugyanis Isten hangja eljutott a hitetlenek fülébe, de semmi hasznuk nem származott belőle. János pedig nem nagyon eltérő értelemben azt mondja, hogy a sok csodajel nem ösztönözte arra a zsidókat, hogy higgyenek, hogy beteljesedjék a próféta szava.¹³ Tehát ők négyen megegyeznek abban, hogy Isten igazságos ítélete volt az oka annak, hogy a gonoszok hallván nem hallottak és látván nem láttak. Most Pál arra emlékeztet, amit a próféta a zsidókról mondott, hogy közülük senki se csodálkozzék a vakságon. Továbbá ugyancsak Pál a Római levél 11. részében mélyebbre hatol, és azt mondja, hogy a vakságnak az az oka, hogy az Úr csak keveseknek adja meg a hit világosságát, csak azoknak, akiket kiválasztott,¹⁴ és mivel biztos, hogy a gonoszok elutasítják az üdvösség tanítását, ez az ő rosszaságuk miatt történik így, és bennük van a hiba. Ez az utóbbi ok azonban nem zárja ki azt, hogy Isten titokzatos választása különbséget ne tegyen az emberek között, hogy azok higgyenek, akik az életre vannak rendelve, mások pedig érzéketlenek maradjanak. A próféta szavaival, amelyeket másutt megmagyaráztam, most nem foglalkozom hosszasan. Pál nem is idézte pontosan a próféta szavait, hanem inkább a saját céljához alkalmazta azokat. Tehát a vakságot, amelyet a próféta Isten titokzatos ítéletének tulajdonított, ő azok gonoszságával magyarázza. A próféta ugyanis azt a parancsot kapta, hogy kösse be hallgatói szemét,¹⁵ Pál pedig saját korának hitetlenjeit vádolja, hogy behunyják a szemüket. Ámbár mindkettőt külön említi: Isten a vakságuk

¹² Jn 12,41.

¹³ Jn 12,37–38.

¹⁴ Róm 11,5–8.

¹⁵ Vö. Ézs 6,10.

okozója, ők maguk pedig a szemüket behunyva vakoskodnak, és ez a kettő nagyon jól összefér egymással, ahogy máshol mondtam. A mondat második részében, azzal hogy „ne lássanak szemükkel, és ne halljanak fülükkel, szívükkel ne értsenek”, Isten azt mutatja meg, hogy milyen világos az ő tanítása, és bőven elegendő minden gondolat megvilágítására, hacsak az emberek rosszindulatúan nem burkolják magukat sötétségbe, miként Pál is mondja máshol, hogy az ő evangéliuma olyan világos, hogy annak fényénél senki sem vakoskodik, csak akik pusztulásra vannak szánva, akiknek a Sátán kiszúrta a szemét.¹⁶

És meg ne térjenek, és meg ne gyógyítsam őket. Ebből látjuk, hogy nem mindenkihez szól Isten ígéje úgy, hogy észhez térjen, hanem sokak fülébe eljut a külső hang a Lélek ereje nélkül, csak hogy ne legyen mentségük.¹⁷ Itt vakmerően szembeszáll Istennel a test gőgje, ahogy látjuk, hogy sokan vitatják, hiábavaló, sőt képtelenség az emberek elhívása, ha nincs meg bennük az engedelmesség képessége, ugyanis még ha nem is világos előttünk, miért teszi magát láthatóvá Isten a vakok számára, és miért beszél a süketekhez, egyedül az ő akarata, amely minden igazságnak mércéje, és ezer ok helyett elégnek kell lennie számunkra. Végül röviden meg kell jegyezni, mi Isten ígéjének üdvös hatása: tudniillik az emberek megtérése, amely nemcsak az egészséges állapot kezdete, hanem mintegy feltámadás a halálból az életre.

28. *Vegyétek tehát tudomásul.* Hogy később a zsidók ne vádolják elszakadással, azzal, hogy Ábrahám szent népét elhagyva a pogány népekhez fordul, Pál kijelenti, hogy a próféták sokszor bizonyosságot tettek arról, hogy az üdvösséget, amelynek kizárólagos vagy legalábbis első örökösei voltak, idegeneknek kell átadni. Amikor azt mondja, hogy küldetése üdvös volt a pogányoknak, ezt úgy érti, hogy csak másodsorban: tudniillik miután a zsidók elutasították, ahogy fentebb bővebben kifejtettük.¹⁸ Tehát az az értelme, hogy a zsidóknak nincs okuk panaszkodni amiatt, hogy a pogányok a megüresedett birtokhoz jutottak, amelyet ők elhagytak. Amikor azt mondja, hogy a pogányok meg fogják hallgatni, azt nem úgy érti, hogy egytől egyig mind hitre fognak térni, ugyanis eleget tapasztalta, hogy a pogányok közül is milyen sokan kegyetlenül szembeszállnak Istennel. Akik azonban a pogányok közül hittek, azokat szembeállítja a hitetlen zsidókkal,

¹⁶ 2Kor 4,3-4.

¹⁷ Vö. Rom 1,20.

¹⁸ Az ApCsel 13,46-nal.

hogy őket féltékennyé tegye, ahogy Mózes éneke mondja.¹⁹ Közben azt érzékelteti, hogy a tanítás, amelyet ők elutasítanak, másutt nem lesz haszontalan.

29. *Maguk között sokat vitatkozva.* Nem kétséges, hogy az istenteleneket még jobban felingerelte azzal, hogy a jövődölést rájuk vonatkoztatta, ugyanis az intésre nem szelídültek meg, sőt még inkább haragra gerjedtek. Amikor Páltól eltávoztak, azért vitatkoztak, mert a nagyobb részük nem akart beletörödni abba, ami történt. Abból azonban, hogy egymás között vitatkoztak, világos, hogy egyesek úgy elfogadták, amit Pál mondott, hogy védték és bátran magukénak vallották. Egyébként itt hiába élne valaki azzal az ellenvetéssel, hogy a vita kiindulópontja Krisztus evangéliuma, mivel bizonyos, hogy vitatkozás csak az emberek makacsságából származhatik. De hogy Istennel együtt élvezhessük a békét, mindenképpen harcolnunk kell azok ellen, akik őt megvetik.

30. *Fogadta mindazokat.* Állhatatosságának kitűnő bizonyítékát adta a szent apostol azzal, hogy őszintén rendelkezésére állt mindenkinek, aki hallgatni akarta. Bizonyára tudatában volt annak, milyen gyűlöletet kelt maga iránt, és hogy az lenne a legjobb, ha hallgatással lecsillapítaná az ellenfél gyűlölködését. Egy előrelátó magánember nem is tette volna azt, amit ő, ha vigyázni akart volna magára. Mivel azonban meggondolta, hogy a börtönben éppúgy Krisztus apostola és az evangélium hirdetője, mintha teljesen szabad lenne, úgy vélte, hogy senki elől sem szabad elzárkóznia, aki kész a tanulásra, nehogy elszalassza az Isten által neki felkínált lehetőséget. Ezért fontosabb volt neki Isten szent elhívása, mint az, hogy az életével törődjék. Annak bizonyosságára, hogy Pál önként vállalta a veszélyt, Lukács egy kicsit később világosan dicséri a bizakodását: mintha azt mondaná, hogy a félelemmel nem törődve hűségesen engedelmeskedett az Úr parancsának, és semmiféle nehézség nem riasztotta el attól, hogy a buzgóságát továbbra is azoknak szentelje, akikkel találkozik.

31. *Hirdette az Isten országát.* Isten országát és a Krisztusra vonatkozó dolgokat nem különíti el egymástól, hanem ez utóbbiakat inkább magyarázatképpen teszi hozzá, hogy tudjuk, Isten országa a Krisztus által megszerzett megváltás ismeretén alapszik, és az tartalmazza. Pál tehát azt tanította, hogy az emberek idegenek Isten országától, és onnan számkivetettek, amíg bűneik kiengesztelése után Istennel megbékélve, Lelke által szent életre nem születnek; tehát csak akkor épül fel közöttük és virágzik Isten országa, amikor Krisztus, mint Közbenjáró

¹⁹ 5Móz 32,21.

az embereket, miután megkapták a bűnök ingyen való megbocsátásának ajándékát, és igazságra újjászülettek, az Atyához kapcsolja, hogy a mennyei életet már e földön megkezdve mindig az égbe vágyjanak, ahol biztosan várja őket a dicsőség teljes és igazi élvezete. Lukács mint Isten különös jótéteményét hirdeti, hogy Pálnak ekkora szabadságot engedtek. Ez nem azoknak az elnézéséből vagy engedékenységből történt, akik akadályozhatták volna, mivel gyűlöletes volt előttük a vallás, hanem azért történt, mert az Úr befogta a szemüket. Ezért nem ok nélkül büszkélkedik Pál, hogy Isten ígéje nincs bilincsbe verve.²⁰

Az Apostolok Cselekedeteihez írott kommentár
második részének vége.

RÖVIDÍTÉSEK

A jegyzetekben hivatkozott ókori források rövidítései:

Arist. = Aristotelés

Rhet. = Rhetorica

August. = Augustinus

Contra duas ep. Pel. = Contra duas epistulas Pelagianorum

C. D. = De Civitate Dei

De doctr. christ. = De doctrina christiana

De perfectione iust. hom. = De perfectione iustitiae hominis

De praedest. sanct. = De praedestinatione sanctorum et de dono
perseverantiae

Ep. = Epistula

Enarr. in Ps = Enarrationes in Psalmos

Opus imperf. c. Jul. = Opus imperfectum contra Iulianum

Quaest. Ex. = Quaestiones Exegeticae

Sermo

Tract. in Ioh = Tractatus in Ioannis Euangelium

Cic. = M. Tullius Cicero

Agr. = De lege agraria

Att. = Epistulae ad Atticum

Dom. = Oratio de domo sua

Fam. = Epistulae ad Familiares

de Orat. = De oratore

Off. = De officiis

Phil. = Philippicae

Rep. = De re publica

S. Rosc. = pro S. Roscio Amerino

Tusc. = Tusculanae disputationes

Ver. = in C. Verrem actio secunda

Enn. = Q. Ennius

Ann. = Annales

Hor. = Horatius

Ep. = Epistulae

Hieronymus

Comm. in Abdiam = Commentarii in Abdiam

Comm. in Ep. ad Gal. = Commentarii in Epistulam ad Galatas

- Comm. in Ep. ad Titum = Commentarii in Epistulam ad Titum
 Comm. in Is = Commentarii in Isaiam
 De viris ill. = De viris illustribus
 Dial. contra Luciferianos = Dialogus contra Luciferianos
 Ep. = Epistula
 Hebr. Quaest. in Gen = Hebraicae Quaestiones in Genesi
 I. = Iosephus (Flavius)
 Ant. Iud. = Antiquitates Iudaicae
 Bell. Iud. = Bellum Iudaicum
 Vit. = Vita Iosephi
 Iuv. = D. Iunius Iuvenalis
 Saturae
 Livius = T. Livius
 Lucanus = M. Annaeus Lucanus
 Bellum civile
 Macr. = Ambrosius Theodosius Macrobius
 Sat. = Saturnalia
 Nep. = Cornelius Nepos
 Them. = Themistocles
 Ov. = P. Ovidius Naso
 Met. = Metamorphoses
 Pers. = A. Persius Flaccus
 Saturae (Szatfrák)
 Plin. NH = C. Plinius Secundus *Naturalis Historia*
 Plin. Ep. = C. Plinius Caecilius Secundus *Epistulae*
 Sal. = C. Sallustius Crispus
 Cat. = Catilina
 Suet. = C. Suetonius Tranquillus
 Cal. = Caligula
 Cl. = Claudius
 Tacitus = Cornelius Tacitus
 Ann. = Annales
 Ter. = P. Terentius Afer
 Ad. = Adelpheo
 Tert. = Tertullianus
 Verg. = P. Vergilius Maro
 Ecl. = Eclogae

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2020**

ISBN 978 963 558 151 1 (összkiadás)
ISBN 978 963 558 153 5 (II. kötet)

Kiadja a Magyarországi Református Egyház
Kálvin János Kiadója
Felelős kiadó: Galsi Árpád
www.kalvinkiado.hu

Készült a Szeleczardi Nyomda Kft. ben
Felelős vezető: Vidocz József